

szépség

2016. tavasz

séd

Veszprémi kritikai lap

2016. tavasz

Megjelenik évente négyszer

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János, Gopcsa Katalin, Ladányi István, Perlaki Claudia

E szám szerkesztője:

Géczy János, Ladányi István

Lapterv: Somody Péter

Tördelés: Dénes Tamás

Fotó: Gáspár Gábor

Felelős kiadó: Horváth Géza dékán
Kiadja a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kara
Levelezési cím: Séd folyóirat, Pannon Egyetem MFTK, Sziveri János Intézet, Egyetem u. 10., 8200 Veszprém
E-mail: seed.veszpreem@gmail.com
www.sziveriintezet.hu

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával

SZÁMUNK SZERZŐI

András Ferenc *filozófus*

Andráskó Flóra *egyetemi hallgató*

Ács Anna *muzeológus*

Áfrány Gábor *médiaművész*

Bartuc Gabriella *színikritikus, újságíró*

Bodor Áron *egyetemi hallgató, rockénekes*

Csontos Lilla *művészettörténész*

Draskovich Edina *az Arnolfini Archivum barátja*

Farkas Zsuzsa *művészettörténész, főmuzeológus*

Farkasné Molnár Csilla *művelődésszervező*

Felföldi Gábor *közművelődési szakember*

Gaschler Gábor *építész*

Gáspár Gábor *fotóriporter*

Géczy János *író, lapunk szerkesztője*

Gopcsa Katalin *művészettörténész, lapunk szerkesztője*

Horváth Virág *egyetemi hallgató*

Huber Lilla Mária *művészettörténész*

Jakab Réka *levéltáros*

Kamarás István OJD *szociológus*

Kemendy Zsuzsa *művelődésszervező*

Kondics Gergely *néptáncpedagógus*

Ladányi István *irodalomtörténész, író, lapunk szerkesztője*

Mányoki Endre *szerkesztő, kritikus*

Márfi Gyula *veszprémi érsek*

Martinovics Tibor *újságíró, szerkesztő*

Mayer Liza *egyetemi hallgató*

Molnár Jenő *muzeológus*

M. Tóth Antal *ny. egyetemi tanár, orvos*

Nádlér Balázs *egyetemi hallgató*

Nyakas Krisztián *zenész*

OsztróLuczky Sarolta *irodalomtörténész*

Pálfalviné Ősze Judit *a Szaléziánium*

Érsekségi Turisztikai Központ igazgatója

Pálffy Zsófia *író, drámaíró*

Pelczéder Katalin *egyetemi oktató*

Pilipkó Erzsébet *etnográfus, főmuzeológus*

Pintér Viktória *a Sziveri János Intézet munkatársa*

Rácz Gabriella *egyetemi oktató*

Rostetter Szilveszter *orgonaművész*

Rostetterné Nagy Rita *karvezető, zenetanár*

Saly Noémi *irodalomtörténész, kávéházitörténész*

Sarusi Mihály *író, újságíró*

Schuller Gabriella *színházitörténész, egyetemi oktató*

Somogyvári Lajos *neveléstörténész*

Szántó Viktória *dramaturg*

Szitás Andrea *doktorandusz*

Szotyory László *festőművész*

Tóth Péter *levéltáros*

Törő Balázs *néprajzos muzeológus*

Varga Richárd *tanár, költő*

Vándorfi László *rendező, színházigazgató*

Várszegi Martin *egyetemi hallgató*

Vondervisztné Kapor Ágnes

középkorai magyartanár, művészettörténész

Tartalom

- 2 Géczy János
Félreálló begy
Csikász Imre: *Csibe*, bronzszobor, 1909. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém
- 4 Gopcsa Katalin
Az emlékezés mint közösségi rítus
A Brusznyai-díj átadása. Brusznyai-emlékhangverseny.
A Mendelssohn Kamarazenekar és a Dohnányi Ernő Zeneművészeti Szakközépiskola hangszeres növendékei. A hangverseny második felében a zenekarhoz csatlakozott a Középkorai Oratóriumkórus. Vezényelt Kováts Péter. Pannon Egyetem, aula, 2016. január 9.
- 5 Ladányi István
A csillagos ég felettem
Dél Keresztje a látóhatár felett. Ladányi Tamás fotókiállítása.
Szaléziánium, Veszprém, 2015. november 29. – december 6.
- 8 M. Tóth Antal
Hangverseny, karácsonyra
Veszprémi Hangvilla, 2015. december 21-én és 23-án
- 9 Molnár Jenő
A veszprémi molnárok
- 10 Pilipkó Erzsébet
A mézesbábosok
- 11 Törő Balázs
Kékfestés
- 13 Bartuc Gabriella
Eltűnt a színkritika
A vidéki kritikus helye és szerepe
- 14 Szántó Viktória
A vidéki helyzet
- 15 Schuller Gabriella
A megváltozott szerep
- 17 Varga Richárd
Kon- és dekonstrukció
Vad Fruttik-lemezbemutató, Veszprém, Expresszó, 2016. január 15–16.
- 18 Bodor Áron
Fénystopposok
- 19 Varga Richárd
Összedrótozva
Vad Fruttik: *Tudom milyen*. Megadó Kiadó, Pécs, 2015.
Zene: Vad Fruttik. Szöveg: Likó Marcell
- 20 Gaschler Gábor
Makett a pincében
Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár épülete 30 év távlatában
- 22 Martinovics Tibor
Versek egy influenza alkalmából
„5 órai tea” – Könyvklub. Vendég: Gergely Ágnes. Beszélgetőpartnerek: Pintér Viktória és Tokos Bianka. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Kisfaludy terem, 2016. február 5.
- 24 Horváth Virág
Művészet az Olvasólámpa fényében
Olvasólámpa. A Művészetek Háza irodalmi sorozata. Zalán Tibor, 2015. december 8.; Faludi Ádám, 2015. december 15.; Lackfi János, 2016. január 13.; Vass Virág, 2016. január 20.
- 28 Csontos Lilla
Felhívás keringőre
Színeitől Malevicson át egy kortárs bábszínház vizuális imázsáig – forma és tartalom a stílussteremtés jegyében
- 29 Áfrány Gábor
Lapra szerelt Habakuk
A Kabóca Bábszínház honlapjáról

60 Sitás Andrea
Hangok, összhangzatok
Tegyei Gabriella: *Hangok, összhangzatok.* Hat 20. századi francia íróró. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. (Vniversitas Pannonica)

61 Kondics Gergely
Ahonnán jöttünk...
Muzsikás, Veszprém, Hangvilla, 2015. december 29.

62 Rácz Gabriella
Játék és muzsika
Mozart-est a Savaria Szimfonikus Zenekarral és Boros Mihállyal.
Vezényelt: Erdélyi Dániel. Veszprém, Hangvilla, 2016. január 27.

63 Rostetter Szilveszter
Csodagyerek régen és ma

64 Bartuc Gabriella
A képmutatás és az örület anatómiája
Peter Shaffer: Equus. Színháti táncal. Fordította: Göncz Árpád. Főszerepben: Blaskó Péter és Szelle Dávid. Közreműködik az Ajka-Padragkút Táncegyüttes és a Veszprém-Bakony Táncegyüttes. Díslettervező: Kovács Yvette Alida. Jelmeztervező: Justin Júlia. Koreográfus: Kádár Ignác és Krámer György. Rendezte: Vándorfi László. Pannon Várszínház, Veszprém. Bemutató: 2016. február 20.

65 Várszegi Martin
A zabolázatlanságról

66 Szántó Viktória
Elégedetlen távozni a nézőtérről...
Kocsák Tibor – Somogyi Szilárd – Miklós Tibor: *Abigél.*
Veszprémi Petőfi Színház, 2015. december 22.

67 Pálffy Zsófia
Anyám, borogass!
Priznic. Lay-down comedy – ágy felvonásban. A Tünet Együttes vendégelőadása. Szereplők: Góz István, Kövesdi László. Rendezte: Szabó Réka. Alkotótársak: Peer Krisztián, Regős János és a szereplők. Fény és díszlet: Szirtes Attila. Veszprémi Petőfi Színház – Latinovits–Bujtor Játékszín, 2015. december 12.

68 **Weöres Sándor és Károlyi Amy verses ajánlása**
Kézirat (Bárdossy Pál tulajdona)

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

a séd

az alábbi helyeken kapható:

- Egyetemi Könyvtár és Levéltár Veszprém, Wartha Vince utca 1.,
- Pannon Egyetem B épület, porta Veszprém, Egyetem utca 10.,
 - Pannon Egyetem MFTK Veszprém, Vár utca 39.,
- Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata Polgármesteri Hivatala Veszprém, Óváros tér 1.,
 - Hangvilla Veszprém, Brusznai Árpád u. 2.,
- Utas és Holdvilág Antikvárium Veszprém, Szabadság tér 13.,
- Eötvös Károly Megyei Könyvtár Veszprém, Komakút tér 3.,
 - Művészetek Háza Veszprém, Vár utca 29.,
 - Városi Művelődési Központ Veszprém, Dózsa György utca 1.

A *SÉD* 2016. nyár megjelenésének időpontja: 2016. június

- 30 Ács Anna
A megmozdult szótár
Weöres Sándor – *A megmozdult szótár*. A Petőfi Irodalmi Múzeum interaktív tárlata Weöres Sándor verseiről és munkásságáról, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2016. január 22. – 2016. április 17.
- 32 Pintér Viktória
Weöres-guruk
A Magyar Kultúra Napja. Gryllus Dániel, Szalóki Ági, Szirtes Edina Mókus – Weöres Sándor: *A teljesség felé*. Hangvilla, 2016. január 22.
- 33 Osztrólczyk Sarolta
Zene, filozófia és líranyelv
Boros Oszkár: *Weöresiáda*. A líranyelvi, filozófiai és zenei tradíció elemei a Weöres-életműben és annak utóéletében. Ráció, Budapest, 2015.
- 34 Farkas Zsuzsa
A múzeum mindenkié?
A szépség vonzásában. Rippl-Rónai József világa. Kiállítás, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2015. november 19. – 2016. február 28.
- 36 Szotyory László
Rippl-Rónai korszakai
- 37 Draskovich Edina
Láthatatlan erővonalak
Koincidenziák – Az Arnolfini Kör művészeiből. A kiállítás rendezője: S. Nagy Katalin. Artézi Galéria, Budapest. Megnyitó: 2016. február 20. – március 6.
- 39 Huber Lilla Mária
Tempora mutantur...
Lugossy Mária *Millenniumi emlékműve* a veszprémi Óváros téren
- 40 Géczy János
Egy nő
Titkok és érzések. Cserhádi Zsuzsa dalaival. Latinovits–Bujtor Játékszín, bemutató előadás. 2016. január 16. Rendező: Markó Eszter. Előadja: Fehér Adrienn. A Zongorista: Naumann Balázs. Dizslet, jelmez: Tompai Zsuzsa, művészeti vezető: Oláh Yetti.
- 40 Nyakas Krisztián
Most élsz (?)
Máté Péter – S. Nagy István: Egy darabot a szívemből. Szöveggönyv: Gém György – Vándorfi László. Rendezte: Vándorfi László. Pannon Várszínház, Veszprém, 2016. február 8.
- 41 Vándorfi László
Ideged húrjaival
A Váci Mihály Irodalmi Színpadról
- 42 Kemendy Zsuzsanna
A fény felé törekszik minden mag
Mag Műhely: *Égszínkék*. Ősbemutató. Alkotók: Drubina Orsolya, Nagy Krisztina, Pálffy Zsófia, Várszegi Martin. Veszprém, Pannon Egyetem, 2015. december 20.
- 43 Pálfalviné Ósze Judit
Hit és tanítás
Márfi Gyula: *Alapvető hittan*. Könyvbemutató, Veszprém, Szaléziánium, 2015. december 3.
- 43 M. Tóth Antal
Dicsérvételek az Urat, minden nemzetek!
Az Opus énekegyüttes karácsonyi hangversenye, Veszprém, Jezsuita templom, 2015. december 13.
- 44 Rostetter Szilveszter
Egy lantkoncert margójára
Nagy Csaba koncertje, *Illatos Advent*, Szaléziánium, Veszprém, 2015. december 13.
- 45 Rostetterné Nagy Rita
Népzene – világzene?
Határérték 2.0 – A Magyar Rádió Énekkarának koncertje, Veszprém, Hangvilla, 2016. január 19.
- 45 András Flóra
Sem több, sem kevesebb
Szabó Balázs Bandája: *Csöndkabát* – rendhagyó akusztikus koncert. Hangvilla, 2015. december 12.
- 46 Pintér Viktória
A költő, ha beszél
„Égbolt vagy kalitka”, író-olvasó találkozó és könyvbemutató, Kádárta-Veszprém, 2016. január 20. Vendég: Szabó T. Anna költő, író, műfordító és Ijjas Tamás költő
- 46 Mayer Liza
Utazás az igazságokon túlra
Íróportrék, Veszprém, Pannon Egyetem MFTK, Sziveri János Intézet. Vendég: Hász Róbert. Beszélgetőtársai: Ladányi István, Nádler Balázs. 2016. február 8.
- 47 Nádler Balázs
Sinistra felrobban
Hász Róbert: *Ígéretföld*, Forum, Újvidék, 2015.
- 48 Sarusi Mihály
Tömörrel, odahaza – Drakula földjén
Tömör Péter: *Drakula földje avagy Bodóné lányai*. Vár Ucca Műhely, Veszprém, 2015.
- 49 Farkasné Molnár Csilla
Egy alaplírási újítás születése
Dr. Sziklay János: *Veszprém város az irodalomban és művészetben*. Veszprém, Óvári Ferenc, 1931. [Hasonmás kiadás: Veszprém, Bacskay Attila, 2015.]
- 50 Saly Noémi
„Édes érzékenység”
Pintér Márta Zsuzsanna (szerk.): *„Édes Érzékenység”. Tanulmányok Ányos Pálról*. Gondolat Kiadó – Pannon Egyetem MFTK, Budapest – Veszprém, 2014.
- 50 Márfi Gyula
Szigorúan szubjektív kritika – párbeszéd formában
Kamarás István OJD: *Ferenc pápa-legendárium*. Luther Kiadó, Veszprém, 2015.
- 51 Kamarás István OJD
Egy szürke eminenciás színről színre
Márfi Gyula: *A vízhold ember*. Szent István Társulat, Budapest, 2014.
- 53 Jakab Réka
Értékes forrás – szakszerű feldolgozásban
Balatonfüredi panaszkönyv, 1836–1840. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt írta és a mutatókat készítette Hudi József. Balatonfüred, 2015. 254 o. + melléklet
- 54 Pelczéder Katalin
A mi Lőrinczünk
Lőrincze-emlékkönyv születésének 100. évfordulójára. Szerkesztő: Balogh Ferencné. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém, 2015.
- 55 Somogyvári Lajos
25 éves a veszprémi tanárképzés
Neveléstudomány, sors, idő. A 90 éves Orosz Sándor köszöntése. Pannon Egyetem MFTK, Veszprém, 2016. Szerkesztette: Géczy János és Tölgyesi József
- 56 András Ferenc
Prémium zene, prémium embereknek
VeszprémFest 2015. DVD. A felvételt készítette: Olive Art Film. Rendezte: Bárány László. Design: X-Impress, Mészáros Tünde. Fotó: Melczer Zsolt. Veszprémi Ünnepi Játékok Közhasznú Nonprofit Kft., Veszprém, 2015.
- 56 Felföldi Gábor
A természet és a víz vonzásában
Jánosy Zoltán fotókiállítása a Pannon Egyetem aulájában. 2015. november 30. – december 14.
- 57 Vondervisztné Kapor Ágnes
„Kreatív klíma” – „Szélsőséges időjárás”
Az Iskolakultúra folyóirat 2015-ben megjelent évfolyamáról
- 58 Tóth Péter
Bácskatáj
Bácskatáj. Ex Symposium, 92 (2015)
- 59 Mányoki Endre
Honnan hova
Géczy János: *Kusza képmezők*. Magyar Műhely Kiadó, Budapest, 2015. Géczy János: *Kívül*. Kalligram, Budapest–Pozsony, 2015.

Tartalomjegyzékünk a hátsó belső borítón folytatódik.

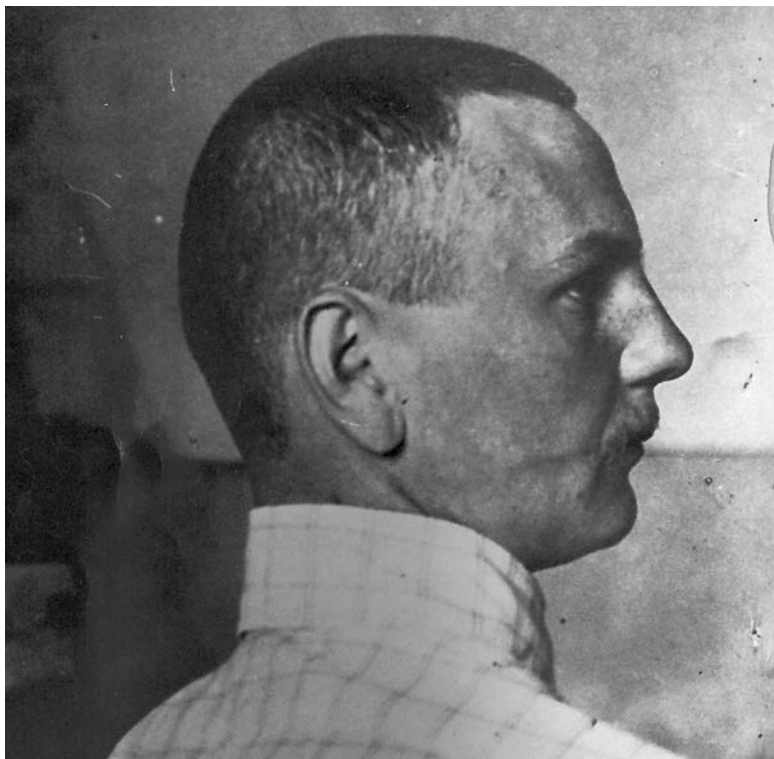
Csikász Imrét sokan egyszobros művésznek tartják. Természetesen ez nem igaz. Ha csak a nagyobb nyilvánosságot kapott műveit tekintjük, akkor is két vagy három, esetleg négy bronzból készült alkotása – két embernagy és egy miniatúr figurája s egy büsztje – van. A fiatalon meghalt veszprémi születésű alkotónak mindkét nagyszobra köztéren áll. Ismert és szeretett a budapesti Deák téri *Fiatal lány*, amely 1911–12-ben készült. S ugyancsak római eredetű az *Ülő lány-akt*. Ezt a Spanyol lépcső környékén kenyerét kereső, kamasz prostituáltról mintázott, az életnagyságúnál – az öntés technikája miatt valamivel – kisebb bronz alakot 1913-ban a művész műterméből vásárolta meg a Fővárosi Képzőművészeti Bizottság, és egy Gellért-hegyi kertben helyezték el. 1954-ben újra kellett készíteni a példányt, s akkor került a Margit-szigeti halastavakhoz.

Félreálló begy

Csikász Imre: *Csibe*, bronzszobor, 1909. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém

Egy harmadik szobra is ismert Csikásznak, amely után leginkább csak a szelídségükről ismert művészek és művészettörténészek érdeklődnek. Amely valójában nem is egy példányban létezik. Ennek a neve: *Csibe*. Sokan a hellenisztikus korszakban készült állatábrázolások nyomán teremtődött mestermunkának látják, s valljuk meg, kevés hozzá hasonlóan hiteles, antropomorfizálástól ment madárszobrot ismerünk a hazai művészetben. A *Csibe* 1909 nyarán készült, és gyorsan bronzba is lett öntve. Ahhoz a kollekcióhoz tartozik, amelyet Csikász *Csibe-csoport* kiégetett agyag szobrocskája és a *Majmocska* képez.

Csikász Imre 1964-es emlékkiállításának katalógusában megjelent az ismert szoborművek teljes listája, amelynek előzménye a Ribó Zoltán által 1930-ban készített katalógus. Ribó Zoltán volt az, aki a

korán halt és a valódi felfedezéshez soha el nem jutó Csikászt leginkább megőrizte az utókornak. Ő írta az első – baráti szempontokat is érvényesítő – életrajzot, s ezzel megalapozta az emlékezések sorozatának kiindulási pontját. Igaz, 1994-ben, amikor megjelent a Vár Ucca Tizenhét negyedévkönyv *Csikász Imre (1884–1914)* című összeállítása, Gopcsa Katalin vendégszerkesztésével, Fenyvesi Ottó, Géczi János és Mátis Livia szerkesztőségi munkájával, a Csikászról szóló összegyűjtött szövegek száma nem mutatkozott többnek, mint 14 (ebből is hét a megjelenés alkalmával íródott). A Csikász-bibliográfia (1994-ig) ennél ugyan bővebb, miután 77 bibliográfiai adatból áll, de az egy-két bekezdésnél alig hosszabb megjegyzések alkotják a felemlített, újságcikkszerű munkák többségét. Ismereteink szerint Csikász Imre után 55 szobormű maradt meg a végleges kivitelezéshez jutott említett alkotásokon túl; a legtöbb gipszben létezik (már ameddig a gipsz képes létezni), túl azon, hogy vannak stukkó homlokzatdíszek, agyagból készült munkák, bronz domborművek és egy mellszobor, amelynek *Krisztus-fej* a címe (s amelyet tekinthetünk a negyedik ismertebb Csikász-szobornak).

Az említett *Csibe* – 1909-ben, a nagyalakos művek előtt s a *Krisztus-fej* után vagy legalábbis azzal azonos időszakban mintázódott Veszprémbe. A 10 cm magas szobrocška jelzett, a szerző nevét és a készítés évét a talapzatba vésték. Négy eredeti másolatáról tudunk, a Magyar Nemzeti Galéria (Ltsz. 59. 2-N.) az első kópia tulajdonosa, a második példány ajándékként került a veszprémi múzeumba, a harmadik és negyedik példányt pedig egykor maga Csikász ajándékozta el. (Létezik egy ötödik példány is, amely a szobortalapzat anyagában különbözik az eredeti példányoktól, azt Diénes Attila szobrász öntötte a Veszprémi Művész Céh díjaként.) A *Csibe* modell utáni készített állatportré.

Várnagy Ildikó szobrászművész egy jegyzetében arról ír, hogy Csikász a kiscsibét napokig hordja zsebében, és eteti. Ilyen zsebmodellről tudunk Giacomettinél, aki apró gipszolgait ekként tárolja, hogy aztán az arra érdemeseknek megmutathassa a kávéházakban. A zsebben hordozható szobor gondolata univerzálisnak bizonyul. É. Takács Margit ugyancsak feljegyzésre érdemesítette e jelenetet: „1909 nyári szünetében (Csikász) [...] rövidebb időt tölt (Veszprémbe) a szokásosnál. Ekkor készül élő »modell« után a *Csibe*, mely legtöbb példányban fennmaradt alkotása... Visszaemlékezések szerint a piacon vette vagy kapta a kis napocsibét, melyet napokig hordott magával, főleg a zsebében. Búzával etette mindaddig, míg félreálló, tömött begyével meg nem mintázta.” A szóban forgó kis szobor valószínűleg a *Csibe-csoport* előtanulmánya.

Csikász Imre veszprémi évei után, 1906-ban Münchenben tanult, 1907-től Brüsszelben tartózkodott. 1908-ban Drezda, Berlin, Brüsszel mellett sokszor megfordult Veszprémbe is. 1910-től már Rómában dolgozott. A *Csibét* a Múzeum előtti jégpálya sarkán álló, vöröskőből emelt kisépületből átalakított műteremben készíthette, éppenséggel akkor, amikor élete talán legboldogabb szakaszában él, hiszen szerelmes volt a belga Laura Turnerbe. A bronzöntés technikáját Brüsszelben elsajátító Csikász még Brüsszelben tette bronzba – egy flamand halászból mintázott – *Krisztus-fejét*, amelyet Hornig Károly püspöknek adományozott 1909-ben. Ugyancsak Brüsszelben olvastotta bronzba a nyári Veszprémbe megmintázott, gyerekökölnyi *Csibét*, amelyről Ribó Zoltán úgyszintén hosszan írt, hasonlóan, mint az őt forrásnak tekintő É. Takács Margit: „Ennek a kiscsibének egyik példányát valamelyik előkelő budapesti jóakarójának, másik példányát Laczkó Dezsőnek, harmadik példányát nekem adta... Ebből a csirkéből csak az említett 3 darabot, illetve ezenkívül még egy példányt öntetett Brüsszelben bronzba, hol kis barna márványtalapzatra strófolttatta őket.” Úgy látszik, nemcsak a szobornak, hanem a szoborról szóló szövegeknek is van közös története.

A *Csibe* láttán mindig egy derűs, életvidám, fiatal, tehetséges, mosolygós-nevetős Csikász-portréfotó jut eszembe – a vidám bohém. Róla tudom elképzelni azt, hogy kirak a kávéházi asztalra – mondjuk a Piazza di Spagnához oly közel eső Caffé Grecóban – a zsebéből egy pelyhes kis jószágot, és addig eteti, amíg félre nem áll a begye... Tolnai Ottó, a szabadkai-palicsi költő – akivel valaha, buzgón emlegetve a veszprémi Csikászt, együtt látogattuk a pápa Vatikáni Múzeuma képzőművészeti gyűjteményében az állatszobrok kollekcióját – valahogy így zárná a *Félreálló begyet*: ha kultuszt építenék, és totemmadárra lenne szükségem, erre a csibére építenék.

Géczi János

Az emlékezés mint közösségi rítus

A Bruszniai-díj átadása. Bruszniai-émlékhangverseny. A Mendelssohn Kamarazenekar és a Dohnányi Ernő Zeneművészeti Szakközépiskola hangszeres növendékei.

A hangverseny második felében a zenekarhoz csatlakozott a Középiskolai Oratóriumkórus. Vezényelt Kováts Péter. Pannon Egyetem, aula, 2016. január 9.

Az emlékezés életszükségletünk. Egy iskolában a történelemfakultáción a történetírás témájú előadás úgy kezdődött, hogy az óra megkezdése után pár perccel bejött több személy, egyikük valakinek adott valamit, majd szóváltás kerekedett, többen még hadonászva vitatkozni is kezdtek, majd a tanár kikísérte őket a teremből, és azt a feladatot adta a bentlévőknek, írjanak jegyzőkönyvet arról, ami történt. Ezeket, amelyek igencsak különböztek egymástól abban, hogy mi és hogyan is történt, összevetették. Nagyon sokféle történet kerekedett ki belőlük, különböző részletek megfigyelésével.

Ez a modell megfelel annak az állításnak, hogy „A történelem [...] tökéletlen rekonstrukciója annak, ami már nincs.” Ez a meghatározás és az emlékezet megtestesítőiként szereplő „lieux de mémoire”, „az emlékezet helyei” kifejezés Pierre Norától származik, csakúgy, mint az a nézet, hogy „minden, amit ma emlékezetnek nevezünk, tulajdonképpen nem emlékezet, hanem már történelem”. Bizonyára sok emlékszóbor, emlékhelyet megjelölő tábla, emlékbizottság, gyűjtemény, archívum stb. azért jött létre, azért szentelünk nekik helyeket, mert tárgyak nem él intenzíven emlékeinkben.

A közösségi emlékezet Veszprémben is sok helyütt állított szobrokat, táblákat jelentős események, kiváló és fontos személyiségek emlékéit őrizendő. Van azonban olyan esemény, amely negyedszázada más módon idéz fel egy személyiséget, amelyre az emlékezetkutatás kidolgozójának, Pierre Norának nézetei nem igazak.

Erre az eseményre a január 9-éhez legközelebb eső hétvégén kerül sor. Ezen a napon végezték ki Bruszniai Árpádot, a Lovassy László Gimnázium volt görög-latin-történelem szakos tanárát, aki 1956-ban a megyei forradalmi tanács elnöke volt.

A klasszika-filológus tanár énekkart is alapított a gimnáziumban, és a forradalomban ebbe a vezető szerepbe kerülve megakadályozta a vérontást. Évtizedekig a nevét sem volt szabad kiejteni, az iskola falán a tablókról levetették a fényképét. Az emlék mégis formát öltött, a rendszerváltás idejére még elevebb lett. Az emlékére létrehozott alapítvány minden évben Bruszniai-díjat ad egy tanárnak és egy diáknak. Idén Márkus Csaba tanár, Kovács Éva Dóra és Torma Laura tanulók kapták a díjat. A díjátadás az egyetem aulájában egy koncerten történik. 1994-ben és 1995-ben a Mendelssohn Kamarazenekar adott itt hangversenyt, amely aztán kibővült a Dohnányi Ernő Zeneművészeti Szakközépiskola hangszereseivel, 1996-tól kezdve pedig a mindig erre a célra megalakult Veszprémi Középiskolai Oratóriumkórus (csaknem húsz veszprémi, zömmel középiskolás kórusból áll, őket áldozatos munkával betanító karnagyokkal) kiváló

Fotó: Gólarits Miklós

szólistákkal és karmesterekkel szólaltat meg klasszikus zeneműveket. (A Bruszniai Árpádra való megemlékezések történetét, a díjazottak felsorolását, a hangversenyek programját Vajda Ilona foglalta össze a Veszprémi Szemlében 2013-ban.)

A történetnek az elevebbé a lenyűgöző. Amikor csaknem háromszáz diák (és családjuk) hetekkel a hangverseny előtt készül erre az eseményre, amely Tóth Zsuzsanna karnagy emlékei szerint úgy alakult ki, hogy egyik tanítványa, Zongor Klára Kanadából Vivaldi *Gloria* című művének a kottáját hozta neki, azzal, hogy milyen jó lenne elénekelni. Tóth Zsuzsanna korábban Veszprém Város Vegyeskarával nagyon sok oratóriumot énekelt, és már gondolkodott azon, hogyan tudná megoldani, hogy ezt az élményt a tanítványai is megismerjék. Felhívta Kováts Pétert, akinek megtetszett az ötlet – és 1996-ban Vivaldi *Gloriája* szerepelt a hangverseny programjában.

Ettől az évtől kezdve Imre Frigyesnének (Bruszniai Alapítvány) a szervezésében, Kováts Péter művészeti vezetésével minden évben megrendezik a „Bruszniai hangversenyt”. Kováts Péter emlékezete szerint azért került erre sor, mert Bruszniai Árpádnak a Lovassy Gimnáziumban kórusa is volt, ő maga is zenélt, csellózott, és ezért tervezték a fiatalokat is bevonni, akiknek sokkal emlékezetesebb, ha nem csak hallgatói, de aktív résztvevői a koncerteknek.

A tematikus koncertek repertoárjának kiválasztásánál nagyon sokféle szempont érvényesül, ezek közül az egyik, hogy

mi az a mennyiség, amennyit a kórus meg tud tanulni, miközben persze mindenki nagyon sok áldozatot vállal. Ennél az évente egy alkalommal létrejövő nagy kórusnál is érvényesül az, hogy sokkal magasabb nívót tud létrehozni, mint tagjai egyenként. 2016-ban az egyházzenei tevékenységéről is ismert John Rutternek a művét adták elő. Először szerepelt kortárs mű a hangversenyen, de a művészeti vezető a stílusváltozatosságot fontosnak tartotta. (Korábban Mozart-, Schubert-, Haydn-, Vivaldi-, Beethoven-művek szerepeltek a programban.)

John Rutter művét azért is választotta Kováts Péter, mert nagyon különleges hangszerelésű darab. Rézfúvós együttes és ütős hangszerek, valamint orgona volt a partnere a kórusnak, s az így kialakult hangzáskép a gyerekekre frenetikus hatást gyakorolt. A színpadról „lejövő” élményt az egyébként konzervatív közönség is érezte, „bevonódott ebbe a szakrális körbe, és ezáltal közös élménnyé formálódott a koncert”.

Erdélyi Ágnes szerint Veszprémben, még Zámbo István által meghonosítva nagy hagyománya van az oratórium-előadásoknak, s azóta is igény van rá. „Az a lényeg, hogy mindig valami fennkölt és örök tartalmú az, amit énekelnek a gyerekek (többnyire latinul). Külön történet a szép hagyományt létrehozó „szereplőknek”, a „kitaláló” Tóth Zsuzsannának, a többször „közreműködő” Erdélyi Ágnesnek elbeszélése arról, hogy a váci Harmónia kórusához fűződő szakmai kapcsolataik hogyan teljesedtek ki olyan személyes kapcsolatokká Bruszniai Margittal, a váci kórus vezetőjével, amely felejthetetlen, és súlyos történelmi emlékezetet is hordoz.

Január elején a diákok gyakran így szólnak egymáshoz: „jösz „bruszniaizni”? Jösz a Bruszniaira?” Ezek a más nyelvi formációkká vált személyneves alakok egy középiskolás generációnak személyes élménnyé vált hagyományt jelentenek.

A hangversenyek közösségből fakadó és közösséget teremtő volta mögött egy felejthetetlen emléké tanár alakja áll.

Gopcsa Katalin

A csillagos ég felettem

Dél Keresztje a látóhatár felett. Ladányi Tamás fotókiállítása.
Szaléziánium, Veszprém, 2015. november 29. – december 6.

Ladányi Tamás népszerűségét számos alkalommal személyesen is megtapasztaltam, amikor a családnevem kapcsán Veszprémben és környékén rendre megkérdezik, hogy a rokona, a testvére vagyok-e. Fotóját több alkalommal választotta A nap képévé a NASA, de a National Geographic, a The World at Night honlapja is tekintélyt parancsoló publikációs hely. Szülővárosában is próféta tudott lenni, kiállításokon, Kövi Szabolccsal közös DVD-n és zenés vetítéseken találkozhattunk munkáival. A Szaléziánumban rendezett kiállításának megnyitóján is telt ház fogadta.

A kiállított képek kapcsán, bármilyen szoros szakmai szempontból akarnánk is szemügyre venni őket, kimondva-kimondatlanul ott dolgozik bennünk az első rátekintés élménye, az, hogy Ladányi Tamás képei szépek. Láthatólag fontos számára a képnek ez az elsődleges szépsége, a nem hétköznapi, ugyanakkor az érzékszerveinknek és konvencionális ízlésvilágunknak kellemes látvány. És ez egyáltalán nem magától értetődő, sem a fotós, még kevésbé a csillagász vagy a földrajztanár szemszögéből. Hiszen Ladányi Tamás fotói a csillagász számára is érvényesek, ezt jelzik az ebből az irányból érkezett elismerései, így a két új kettőscsillag felfedezése kapcsán az, hogy az Amerikai Egyesült Államok tengerészeti obszervatóriuma LAD1 és LAD2 néven katalogizálta ezeket, vagy hogy róla nevezték el a 181298 számú kisbolygót. A fényképezés is megállapíthatják a képeiről, hogy a szakma ismerője készítette őket, mind a technikai, mind a kompozíciós követelményeknek megfelelően. De

ezeknek a fotóknak a titka mégsem a megfelelés, vagyis a mester-ség eszközeinek, módszereinek, szabályainak megfelelő használata. Ahogy mondani szokás, Ladányi Tamást „nem ezért szeretjük”. Hanem azért, mert a képei szépek. És azért, mert nem csak első látásra szépek. Azért, mert kitartóan dolgozik azon, hogy új formákat, látványokat találjon és hozzon létre, amelyek megfelelnek a szépségigényünknek. Ez a kitartó látványkeresés más, „földi” fotók esetében sem magától értetődő viszony a fényképezés tárgyához, a csillagos ég fényképezésekor pedig – ha szabad ezzel a nyelvi játékkal élnem – látványosan megmutatkozik, hogy a fénykép tárgya és a rögzült kép között ég és föld a különbség. A világűr dolgai a maguk törvényei szerint vannak és mozognak, nem a látvány kedvéért, a mi számunkra, nem is olyan viszonylatokban, amilyenként mi rájuk tekinthetünk; egy-egy pillanat „együttállása”, a választott fotózástechnikai megoldások, a felhasznált eszközök és eljárások együtt hozzák létre azt, amit a fotón látunk. Ha Medgyessy Ferenc szobrászművész teljes joggal állapította meg a lovat ábrázoló szobráról, hogy „Nem ló ez te, hanem szobor!”, akkor még inkább így van ez a csillagok látványával dolgozó fotók esetében, hiszen ezeken a látvány tárgyainak még kevesebb közük van ahhoz, amiként beazonosítjuk. Teszem azt, az *Eukaliptusz felett a déli Tejút* című kép tárgya nem van, hanem a bolygónk egy bizonyos pontjáról létrehozható ez a látvány, amelyet mi, Ladányi Tamásnak köszönhetően szép képként szemlélhetünk. Vagy a Dél Keresztje csillagkép égitestjeinek, egymás közti viszonyuknak sincs sok köze ahhoz, hogy mi egyetlen látványként fogjuk őket össze.

A fentiek miatt én azokat a képeket szeretem a leginkább, ahol az alkotói jelenléte megmutatkozik, és láthatóvá teszi a maga pozícióját, az objektív mögött álló, szemlélődésében igencsak aktív szubjektumot. Hiszen ő dönt arról, hogy mikor és mit állít fókuszba, mit és milyenként fog láttatni, még a színek is az ő döntései nyomán kerülnek a képre, és üzenetet hordoznak, amit a képek címei csak felerősítenek: *Részleges napfogyatkozás a Kab-hegyen*, *Csaba királyfi csillagösvénye* vagy a *Mira mira Mira*. Ez utóbbin a fotográfus Mira nevű kislánya szemléli a Mira nevű égitestet, és mindez spanyol nyelven elmondva közvetítődik a címbe (a mira ezen a nyelven lesz a *néz* ige egyes szám harmadik személyű alakja). Tekintetünk ugyan nem érinti Mirát, ahogy a pipacsos rét feletti Tejutat sem, ahogy a szakrális épített objektumok feletti égi konstellációkkal is csak ezeken a képeken alakítunk ki valamilyen kapcsolatot.

A fotográfusi kompozíciós erények és a csillagászati ismeretek pedig az olyan kiállításokon vagy képsorozatokon mutatkoznak meg igazán, ahol a mester tudatos, szakmai gondossága egy-egy téma, gondolat, szempont köré szerveződik, láttatva azt, hogy van mondanivalója, nem elégszik meg a változatosan sokféle szép égi kép megmutatásával. Az egyes fotókon látható alkotói szándékok és elmélyültség a sorozatokban még inkább érvényesülnek, míg a főleg a földi hátterek, (tematikusan) viszonyítási pontok sokfélesége szétszórja a figyelmet. A Szaléziánumban bemutatott kiállítás érényei főleg a Dél Keresztje, másrészt a Tejút köré csoportosuló képek egymást erősítő hatásában mutatkoztak meg, ezek idegen szépségű távlatossága a karácsonyi ünnepkör hosszú, sötét éjszakáiban az égi útját járó bolygónk, a Föld otthonosságának (és gyönyörködő pozícióknak) sérülékeny voltát is érzékelhetővé tette.

Ladányi István

Hangverseny, karácsonyra

Veszprémi Hangvilla, 2015. december 21-én és 23-án

Az első karácsonyi hangverseny 1980. december 22-én volt Veszprémben. Az idei ünnepi koncertnek a Hangvilla adott otthont. Az idén kizárólag Johann Sebastian Bach alkotásait hallhattuk, emlékezve a zeneszerző születésének 330. évfordulójára.

A hangverseny első számaként Veszprém Város Vegyeskara (VVV) az 1723-ban komponált 147. kantáta korálját adta elő magyarul (*Aldva áld az Isten engem*). Hangulatilag, zeneileg ragyogó indítás volt. A barokkosan gazdag, kiegyenlített kórushangzás az első pillanatban megragadta a publikumot. Ez után az ifjúsági vegyeskar (népszerűen a VVV Vokál) a 469. számú Bach-kórust énekelte, *A jászolnál* címmel. A kitűnő előadás mellett többletöröm volt az a felismerés, hogy az utánpótlást jelentő fiatal együttes mennyire birtokában van a Bach-művekhez illő, komoly zenei felkészültséget igénylő kórushangzásnak.

A továbbiakban ízelítőt kaphattunk a gazdag bachi kórusirodalom más karakterű alkotásaiból. Az *Ich lasse dich nicht, du segnest mich denn* (*Nem hagylak el, ezért megáldasz engem*) kezdetű motetta kettős kórusra készült. Sokáig azt gondolták, hogy a szerző a kiterjedt Bach család egy generációval korábbi tagja, az eisenachi orgonista Johann Christoph Bach. Csak az újabb kutatások alapján bizonyosodott be, hogy a bonyolult zenei szövetű, nyolcszólamú kórus Johann Sebastian műve. A vegyeskar pontosan frazeálva, stílusosan énekelte a zeneileg és technikailag is igényes alkotást. Csak néha éreztünk a szólamok között kisebb hangzási egyenetlenséget: egyes szólamok erőteljesebb intonálását, egy-egy túl erős hangú énekes időnkénti „kiszólását”. A zárókorál azonban tökéletesen szólt.

Bach életművének egyik csúcsa az 1720-as évek elején Köthenben írt *Das wohltemperierte Klavier* című 24 prelúdium és fuga sorozat. Az első, C-dúr prelúdium arpeggio-jellegű. Az akkordok hangjaikra bontva, hárfaszerűen szólalnak meg. A francia operakomponista, Charles Gounod mintegy 150 évvel később, a 19. század végén ismerte meg Bach remekét, és saját *Ave Maria*-dallamot írt hozzá. Bach és Gounod közös *Üdvözlégy Máriája* az elmúlt száz év során világsiker lett. Veszprém Város Vegyeskara és Ifjúsági Kórusa a művet a kortárs angol David Blackwell feldolgozásában adta elő – szépen és hatásosan. A kórusművek orgonakísérettel hangoztak el, Koós Anita közreműködésével. Valamennyi művet a VVV művészeti vezetője, Erdélyi Ágnes dirigálta, a tőle megszokott nagyon magas színvonalon.

A hangverseny első részét két hangszeres mű zárta. Az 1035-ös számú szonáta komponálására akkor került sor, amikor Bach Lipcsében a Tamás-templom kántori szolgálata mellett átvette a Collegium Musicum nevű zenekar vezetését, és alkalma volt világi művek komponálására. A fuvala-csembaló szonátában fontos szerepet kap a cselló is. Az 1745 körül, tehát Bach

élete vége felé írt, rokokószerűen dallamos és könnyed hangvételű kamaradarab első két tételét Hajas Szilárd, Dinnyés Soma és Fűke Ákos adta elő – stílusosan és muzikálisan. Ez után Bach két hegedűre és zenekarra írt, 1043 számú d-moll versenyműve következett, amelyet az 1720-as években komponált. A méltán népszerű háromtételű művet Kováts Péter, Bendik Ágota és a Mendelssohn Kamarazenekar adta elő. Kováts Péter elismerten kitűnő hegedűs, energikus, sokszínű, romantikus egyéniség. Az ő Bach-ideálja érzelmekkel, hangulatokkal, széles, éneklő dallamívekkel teli. Bendik Ágota szintén mestere hangszerének. Bach zenéje közel áll hozzá. Ő zárkózottabb, meditatívabb, puritánabb alkat, aki a zeneművet inkább a letisztult formák felől közelítette. Kérdés volt számomra, hogy a két Bach-értelmezés egy időben megszólaltatva kioltja, vagy inkább felerősíti, kiegészíti egymást. Azt hiszem, az utóbbi történt. Amikor egy-egy zenei frázis először az egyik, majd a másik hegedűn szólalt meg – néha ugyanúgy hallottuk, néha kicsit másként. Mintha a zenei mondanivaló egyszer az érzelmi, máskor az értelmi oldaláról mutatta volna meg magát. A zenekar kiegyenlített, pontos játékával érzékenyen követte a zenei történéseket. Az előadás teljes, újszerű élményt nyújtott, a közönség hálás volt érte.

A szünet után hangzott fel az 1734-35-ben írt *Karácsonyi oratórium* első és harmadik kantátája. Veszprém Város Vegyeskarát és a Mendelssohn Kamarazenekart Kováts Péter dirigálta. A szoprán szólamot a december 21-i hangversenyen Cserekyei Andrea, 23-án Szili Gabriella énekelte. A másik három szólista mindkét koncerten az alt Bakos Kornélia, a tenor Csapó József és a basszus Tomas Selc volt.

Az első, ünneplő kantátának a nyitókórusa Jézus megszületésének önfeledt köszöntése. Üstdob, trombiták, fuvalák, oboák és a teljes vonóskar, orgona kíséretével a kórus valódi örömenéje szól: *Jauchzet, frohlocket* (*Örvendjétek, vígadjatok, dicsérjétek e napokat!*). Az evangélista éneklő a történetet: a várandós Mária és József Betlehembe mennek, és várják az újszülött jövetelét. Az alt szólista oboa d'amore kíséretű, lírai hangvételű áriája a Messiás-várás felemelő boldogságát jelzi: *„Bereite dich Zion!”* (*„Fel Sion! Hagyd most a könnyeket. A boldogságod bekövetkezik.”*) A kórus egy népénekként jelzi a mindennapok egyszerű emberének reménykedését, vívódását, hódolatát és hitét: *„Wie soll ich dich empfangen?”* (*„Hogyan fogadjalak? Hogyan közelítek hozzád?”*) A szoprán és a basszus recitativószerű intermezzója után meglepetés következik: az iszálló jászolában szendergő újszülöttet szóló

trombita és a teljes zenekar kíséretével hangos basszusária köszönti: *„Grosser Herr, o starker König!”* (*„Te nagy Úr, hatalmas Király, édes Megváltónk!”*) Az első kantátát trombiták, fuvalák, oboák, a teljes vonóskar és orgona részvételével előadott hálaadó, egyben könyörgő korál zárja: *„Készíts magadnak tiszta, puha ágyacskát, hogy megpihenj szíved rejtekén.”*

A harmadik kantáta hangulata bensőségebb és érzelmesebb. A történetet az elvont gondolatokra kevésbé fogékony ember szemével láttatja. A pásztorok látogatásáról szól, és ünnepélyes kórusal kezdődik. Az evangélista meseszövegét rövid, dinamikus kórusrész követi: *„Menjünk Betlehembe”*. Az eseményeket a teljes kórus kommentálja: *„Ezt Ő mind értünk tette, hogy nagy szeretetéről tanúskodjék”*. A pásztorok két boldog embert találnak, akik szeretettel veszik körül az újszülöttet. Ez a mű hangulati csúcspontja. A bensőséges, hegedűszóval körülfont alt bölcsődal (*„Fogadd be, ó szívem, ezt az áldott csodát!”*) után ismét a nép hangja következik. A pásztorok elbandukolnak, és a záró kórus adja meg számunkra a szellemi útravalót: *„Most vígan legyetek, üdvöttekre az Isten emberként megszületett”*. Itt a kantátának dramaturgiailag vége van. Bach azonban a művet hatásosan zárja, és megismételteti az ujjongó nyitótételt.

A *Karácsonyi oratórium* zenéje cselekményben, hangulatokban bővelkedő, szinte operaszerűen változatos és színes muzsika. Mi jött át ebből a gazdagságból a veszprémi Hangvillában? Szinte minden. Kováts Péternek karmesterként konkrét elképzelése volt a mű sokoldalúságáról, és koncepcióját el tudta fogadtatni, főleg pedig meg tudta valósítani a muzsikusokkal. A kórus a legfinomabb jelzéseire is érzékenyen reagált, a zenekar biztos háttérrel nyújtott az eseményekhez, az énekes szólisták legjobb énüket adták. Kiemelkedett közülük a fiatal szlovák basszista, Tomas Selc. A hangszeres szólisták (a fagottos, az oboisták, trombitások, vonósok) játéka élményszerű volt, különösen Bendik Ágota hegedűszólója és Tóth Tamás trombitajátéka.

A remek hangulatú koncert hagyományoszerűen, valamennyi közreműködő részvételével Georg Friedrich Händel *Messias* oratóriumának *Allelujájával* fejeződött be. A végére maradt még egy kedves ráadás. Erdélyi Ágnes a közönséget is bevonta az ünneplésbe: együtt énekeltek a népszerű, 18. századi magyar karácsonyi dalt: *Mennyből az angyal lejött hozzátok, pásztorok*.

A 36. veszprémi karácsonyi hangversenyen lelkünket gazdagító zenei élményben lehetett részünk.

M. Tóth Antal

A veszprémi molnárok

A Laczkó Dezső Múzeum Szabadegyetemének 2015/2016. évi előadás-sorozatában került sor a veszprémi molnárokról szóló előadásra. A Séd vize számos malom kerekét hajtotta. Működésükről épületmaradványok, a múzeumba került tárgyi emlékek és céhes iratok tanúskodnak.

Séd, 2015. ősz, 26–27. old.
Séd, 2015. tél, 68–69. old.

Veszprém megye területén a malmok száma a 19. század végén meghaladta az ötszázat. Száraz-, szél- és vízimalmok sokasága dolgozott. Lisztőrlo-daráló malmok voltak, de akadt

kálló-, fűrés-, papír-, vashámor-, olajütő- és takarmánymalom is. A századfordulót követően a megyében közel húsz gőzmalom és tucatnyi motorerős malom is épült.

A többségében vízi erővel hajtott malmok erőforrása a gyors folyású Séd folyó volt. A Veszprém megyére eső szakaszon körülbelül hatvan működött. Veszprém város közigazgatási területén 1876-ban 15 malmot üzemeltettek. Ezek a malmok szinte kivétel nélkül középkori eredetűek, és különböző oklevelekben és adománylevelekben említik őket. 1037-es írásos forrás tanúsítja például, hogy a városunkban kanyargó patak már akkor malomkereket hajtott, a Szent László korabeli összeírás pedig hat káptalani malmot említ.

Némi kutatómunkával ma is rálelhetünk ezeknek a malmoknak a maradvány-épületeire, romjaira, sőt akadnak olyanok is, amelyeket egykori molnárok leszármazottai laknak. Néhányan pedig a mai napig ápolják a nemes molnármesterség emlékeit.

Több mint száz éve Laczkó Dezső felhívására a veszprémi iparosok beadták féltve őrzött céhemlékeiket a vármegye múzeumába. Ez a gazdag anyag szolgál azóta is izgalmas forrásként a téma kutatásához. A tárgyi emlékek mellett jelentős iratanyag hasznosítható forrásként. A molnárok céhtársulatainak szabályaiból és jegyzőkönyveiből, különböző hivatalos levelekből tudjuk többek között rekonstruálni a molnármesteri hagyomány mibenlétét.

Molnár az, aki a gabonát lisztte, darává, dercévé, kásával őrlni tudja, mindenestre, ahogy a szó délszláv eredete sugallja, több mesterség ismerője: egyszerre élelmezési szakember, ács, kőfaragó, kővágó, gépész, aki malmot és gátat is épít. Molnárainknak gyakorta voltak egyéb megbízásai is: hidakat építettek, de akadt olyan eset is, hogy vesztőhelyet kellett ácsolniuk.

A veszprémi céhíratanyag emlékei az 1746-os évig nyúlnak vissza, találunk adatokat a külső földesúri malmokról és a belső veszprémi káptalani és püspökségi kezelésükről egyaránt. A molnárok mint üzemeltetők számadásai, jegyzőkönyvei és rendtartásai érdekes világot tárnak elénk, végigkísérhetjük a molnár életét az inasléttől legénnyé, majd mesterré válásáig.

A felszabadulólevelével a molnár életének első és legfontosabb állomását örökíti meg, amikor a három vagy négyévnnyi inas-szol-

gálati idő letelt. Az inas a malomban mindenkinek köteles volt engedelmessé válni, segített a mesternek, de elsősorban a molnárnénak, és aratáskor úgy dolgozott, akár az asszonyok. Amikor felszabadult, az a céhmester házában, vagy ha volt, akkor külön céhházban történt. Felszabadulólevelét az erre az alkalomra kinyitott céhládában őrizték meg, az egyéb értékek, kiváltságlevelek, jegyzőkönyvek, pecsétnyomók és a céhtársulat pénze mellett. A céhláda pedig egyenesen szentség volt a céh tagjai számára, díszes, mívés hatalmi szimbólum. A levelet ellátták a céh pecsétjével, amin a veszprémi molnárok esetében malomkerék és szerszámok voltak.

Az újdonsült legény számára most kezdődtek az igazi megpróbáltatások. Avatása a legények társaságában megalázó és gyakran fájdalmas volt. Borral öntötték le, olykor el is náspángolták, hogy az új, nehéz kezdet emléke örökre bevésődjön. Nem is csoda, hiszen a legénymunka napi 16-18 órás volt. Bizonyoságlevellel, majd később vándorkönyvvel a kezében járta a legény a malmokat három éven át, és tanulta, gyakorolta a mesterséget. Amikor egy legény új városba érkezett, vagy a legényszállásra, vagy az atyamester házába ment. Többnyire azonban a molnárok legényszállása valamelyik fogadóban volt. A veszprémi-ek törzshelye a Nap Szálló volt, itt került kialakításra egy emeletes ágyas hálószoba és egy közösségi helyiség, ahol a közepén álló asztal fölött lógott a szállásjelvény: egy üvegezett malombelső makett. A vándornak segítettek munkát találni, és bekerült a legények társaságába is. A legények társaságának is volt ládája és szigorú rendtartása is. Rendelkeztek tagdíjról, kötelességekről és a mulasztási büntetésekről egyaránt.

A vándorévek leteltével a mesterré válásnak számos feltétele volt, így a mes-

teremek-készítés, a mestertaksa megfizetése és a mesterszta megterítése. A molnár mesterremeke egy úgynevezett nagy- vagy kiskorong elkészítése és ennek az alkatrésznek a beépítése volt. A remekelés akkor lett minősíthető, ha így a malom egy mérő búzát leőrlött.

A mestertaksára évekig gyűjtöttek, végül pedig a céh többi mesterének vendégül látására szintén nagy összeget kellett fordítani. A molnárlét feltétele, a saját malom pedig sokak számára csak álom maradt. Mesterként is szolgáltak többnyire életük végéig.

A céh tagjának és mesternek lenni azonban nagy megbecsülés volt. Kántoronként, vagyis negyedévente gyűlést és évente céhmesterválasztó gyűlést tartottak. Az eseményekre körbeküldött, a veszprémieknél igen díszes, barokkos céhbehívó tábla hívta össze a molnárokat. A gyűléseken vezetett jegyzőkönyvek életük minden részére kitértek. Mivel a céhmester a céhen belül bíró is volt, első fokon ő döntött az artikulusokban foglaltak szerint a törvény- és szabálysértő esetekben.

Mind a külső, mind a belső molnárcéh tartotta kötelességeit. Részt vettek az úrnapi körmeneten, misére jártak. A város tűzvédelmében is aktívak voltak.

Ha a mester meghalt, a céh elkísérte utolsó útjára, céhlámpát tartók vették körül a koporsót. A lámpák díszjele a céhjelvény és rajta a kereszt volt.

A veszprémi molnárcéh legkülönlegesebb céhemléke az az 1836-ban készített céhzászló volt, ami akkori áron 500 forintba került. Felírata „A WESZP: Ns MOLNÁR CZÉH ZÁSZLAJA”. Ennek a zászlónak kiemelt szerepe volt a céh életében, a város jeles eseményein alatta vonultak fel.

Molnár Jenő

Veszprém, Szent Benedek-hegy alatti malom

A mézesbábosok

A Laczkó Dezső Múzeum kézművesipar-történeti szabadegyetemi sorozat januári előadásának témája a mézeskalácsosság, a mézesbábosság volt. Ez a mesterség a 14. századtól évszázadokon át elterjedt kisiparnak számított Magyarországon, majd a 17. század folyamán német hatásra céhes keretek közé szerveződött. A veszprémi mézeskalácsosság története fehér foltként van jelen a helyi ipartörténet feldolgozásában, ezért az előadás is alap kutatásokra épült, s további levéltári-adattári kutatásokat helyezett kilátásba a mesterség helyi vonatkozásainak teljes feltárásához.

Mézeskalácsos forma: A betlehemi istálló (részlet), 1637, a Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményéből

A mézeskalács az ókor óta ismert sütemény, eredetileg az isteneknek felajánlott fogadalmi ajándék volt. Megbecsültségét elsősorban a méznek köszönhette, amely eredetileg királyi eledelnek számított, orvosságként is használták. A középkorban a kolostorokban, főúri udvarokban jeles napok alkalmával szokás volt a mézeskalácsok osztogatása, ajándékozása családtagok, ismerősök és az ünneplő vendégek körében.

A bábosok első magyarországi jelenléte Sopronban mutatható ki 1379-től, a város első telekkönyvének jegyzőkönyvéből. Feltehető, hogy a királyi városokban, nagyobb mezővárosokban ekkor már több helyen is feltűntek. A céhes szerveződés az ország nyugati felében indult meg a bécsi főcéh vonzásában, elsőként Pozsonyban 1681-ben. A pozsonyi céh hatásköre kiterjedt a Dunántúl nyugati felére, illetve Alsó- és Felső-Magyarországra. Később a nagyobb városok műhelyei szintén önállósították magukat, bár a szakmai elvek továbbra is felülírták a területi céhszervezkedés szempontjait, ezért alakult úgy a rendszer, hogy egyes céhek olykor hatalmas területekre terjesztették ki a fennhatóságukat.

A veszprémi bábosok mindvégig a székesfehérvári mézeskalácsos céhhez tartoztak. Erre egy 1847. február 11-én kelt céhes levél is utal, amely így kezdődik: „A Veszprémi Bábsütők vagyis Viaszgyertya öntők a Szabad Királyi Székesfehérvári Bábsütőkkel egy Céhbe, Üléseket ugyanott tartják évenként egyszer.”

A Veszprém Város Közgyűlési Iratai között talált legkorábbi adat 1830. március 8-án kelt folyamodvány, amelynek aláírói öt veszprémi bábsütő mester: „özv. ns Fauszt Joseffné, Franz Károly, Stein János, özv. Klier János, Birkheim András”. A bábosok a levélben azt kérik a vármegyétől, hogy tiltsa meg a helybeli zsidó kereskedőknek a méz és viasz kis tételekben való árusítását, mert ez régtől az ő előjoguk, ami után adóznak is. A bábosok helyzete szerintük azért nehéz, mert a mézeskalács luxuscikk, ezért az alapvető szükségleti cikknek számító viaszgyertya és méz kicsiben árusítása adja megélhetésük alapját, amit veszélyeztet a konkurencia.

Egy 1847-ben írott levél már csak három mestert említ, név

szerint is megnevezi őket: „...vagnak Veszprémbe mesterek három, úgymint Ferenczy Károly, Birkheim András és Boór János, vagyon nekik 2 legény és 3 inasok”. Az 1830-1847 között eltelt 17 év alatt a veszprémi bábos mesterek száma ötről háromra csökkent, illetve a korábbi ötből mindössze Birkheim András úzte továbbra is a mesterséget. Viszont itt találkozunk először Boór János nevével. Az ő műhelyét fia, Boór Lajos vitte tovább, akit az 1891. évi tanonclajstrom már bábsütő mesterként említ. Boór Lajos volt az, aki 1910-ben Veszprémbe hívta utódjával az erdélyi származású Gombárovics Jenőt, akinek özvegye és két fia – nem kis nehézségek közepette – egészen az 1960-as évekig művelte a mesterséget. Ferenczy Károly neve később a székesfehérvári anyacéh által kiadott mesterlevelek főcéh-mesteri aláírójaként is feltűnik.

A Laczkó Dezső Múzeum adattárában lévő mester- és tanulólevelek bizonyága szerint a 19. század közepétől egy Kristóf vezetéknevű háromgenerációs bábos család tevékenykedett Veszprémbe, akiknek működése a 20. század elejére a homályba vész. Ugyanez jellemzi a kétgenerációs Pfeiffer család bábos tevékenységét is. Ennek konkrét okát egyelőre nem ismerjük, de azt tudjuk, hogy a 19. század második felétől a bábosok (is) egyre gyakrabban panaszkodnak a „gyár” terjeszkedése miatt, s az ezt követő évtizedekben kezdődik el igazán az az egyenlőtlen küzdelem, amely a céhek és az egymás után alakuló szabad vállalkozások között dúlt. Az iparcikkek iránti folyton növekvő és egyre sokrétűbbé váló igények kielégítésére a céhszervezet már egyre inkább alkalmatlan volt. Tudjuk, hogy ebben a gazdasági harcban a céhes kisipar végül elbukik, bár még hosszú évtizedeken át az ipartestületek keretei között él tovább, de jóval szerényebb gazdasági és társadalmi súllyal.

Az 1904. évi iparjogositványok nyilvántartásában Horváth Zsigmond mézeskalácsos mester nevével találkozunk, akinek fiai továbbvitték a mesterséget a 20. század közepéig. Márton Gyula és Márton Gyuláné neve szerepel még a helybeli mesterek sorában.

A bábosok speciális technikával dolgoztak, művészien kifaragott, ún. ütőfákkal formázták a mézeskalácsot: „kiverték”, és a kész formát lassú tűznél, nyitott kemencében sütötték meg. A legérté-

Mézeskalácsos forma: Jézus bemutatása a templomban (részlet), 1770, a Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményéből

Mézeshímű.
Schéner Mihály alkotása

kesebb formák a 17. századtól maradtak ránk, ornamentikájukban az olasz reneszánsz, valamint a barokk és rokokó díszítések hatásait őrzik, és zömében vallásos témájúak. Ezeket ötvös- és faragóművészek készítették, a későbbi századokban – a formák egyszerűsödésével – viszont már maguk a bábos mesterek vagy ügyes kezű segédek faragták kőrtefából a negatív vésetű ütőfákat.

A gyűjteményünkben több mint hatvan mézeskalácsforma található. A legrégebbi egy tányér alakú, 1637-ből való, a betlehemi istállót ábrázolja. Ilyen ko-

rari ütőfa talán csak az Iparművészeti Múzeumban fordul elő, Szalay Ágoston 19. századi gyűjtésének köszönhetően. Egy másik, „anno 1770” feliratú ütőfán, két koszorú övezte körben a *Jézus bemutatása a templomban* című ábrázolás látható. Ezek a minták arra utalnak, hogy készítőjük különböző előképeket használt fel, és a nürnbergi formafaragó központ iskolájához tartozott. Mindkét tárgy Márton Gábor mézeskalácsos hagyatékából került a múzeumba.

Gyűjteményünkben még több vallásos tárgyú ütőfa található, de többségük már a 19. században készült, a búcsús vásárlóközönség igényeit kielégítendő. Ilyenek például a Zelli Mária-ábrázolások. A polgárosodás hatására a vallásos témákat mindinkább felváltotta a profán, a hétköznapi élet világa. A Boór Lajos veszprémi bábos mester műhelyéből származó ütőfákon már többségében úri öltözetű asszonyok, úrfik, huszárok, táncoló parasztok, népviseletbe öltözött falusi lányok, betyárok ábrázolásai vannak.

Az előadás részletesen ismertette a mintázott és a festett, „ej-zolt” mézeskalács, illetve a méhsér és a márc készítését. Ez utóbbiak a búcsúk, vásárok kedvelt italai voltak. „Jó márc a cseberben, / csuprom telemertem, / Teli van a csuprom, / idd már, ki ne fusson” – írja Weöres Sándor a *Vásár* című versében.

A bábosok másik fontos tevékenysége a viasz feldolgozása volt. A mesterséghez szükséges mézet ugyanis a bábos legtöbbször lépestül vette meg a termelőtől vagy a sonkolyostól. A viaszból gyertyát és különböző fogadalmi tárgyakat, ún. offereket készített, amelyeket búcsúk alkalmával a kegytemplomok mellett árusíthattak. Vajkai Aurél azt írja: „Az egyes búcsúkon különbözőképpen megy az offerek vására. A csatári búcsún Veszprém külvárosainak polgár emberei mellett főleg a közeli német Márkó jámbor és kevésbé jámbor parasztojai jelennek meg, egy veszprémi bábos elad 300-400 offert, ami körülbelül 15 kg viasznak felel meg: darabjáért 10 fillért kér, azt mondják a búcsúsok, hogy a vételnél alkudni nem szabad. Gyakran elég hamar elkapkodják a viaszoffereket.” De a viaszgyertyák legnagyobb felvásárlói a templomok voltak.

Az előadás költői szövegrészletekkel idézte fel (Dominek Anna művésznő közreműködésével) a korabeli vásárok hangulatát, az ilyenkor ünneplőbe öltözött várost, a parasztiatlanság jókedvét, a piros színű tükrös szív vásárfiait, szerelmi ajándékait. Joggal írta Mikszáth Kálmán, hogy „nem is mesterember a mézeskalácsos, hanem poéta”. A mézesbábos költőisége még a 20. század végén is meghlette művészeinket. Schéner Mihály Kossuth-díjas magyar festő, grafikus olyan mézesbábokat tervezett, hogy Gyurkovics Tibort „dalra fakasztotta”.

Az előadás tehát a múzeum néprajzi gyűjteményében található tárgyi anyagra (ütőfák), illetve az adattár és a levéltár ipartörténeti dokumentumaira támaszkodva vázolta fel a mézeskalácsosság helyi vonatkozásait a 19. század derekától a 20. század közepéig, s az alap kutatásokon túlmenő, új szempontok érvényesítésével a kutatás folytatását tűzte célul.

Pilipkó Erzsébet

A Laczkó Dezső Múzeum jelenlegi szabadegyetemi előadás-sorozatának témaválasztásában elsődleges szempontként szerepel, hogy olyan témákkal ismer-tessük meg a hallgatóságot, melyek a város múltjának eddig kevésbé ismert részleteit rejtik. Így esett választásunk azokra az egykori veszprémi mesterségekre, melyeknek kutatásával eddig a szakma is adós maradt, az egyes „témafelelősök” tehát hiánypótló, forrásfeltáráson alapuló kutatásaikat igyekeznek a nagyközönség és a szakma elé tárni.

Kékfestés

A fentebb vázolt koncepcióba a veszprémi kékfestés történetének vizsgálata is remekül illeszkedik, annál is inkább, mert a Laczkó Dezső Múzeum néprajzi gyűjteménye szépszámu tárgyi emlékekkel rendelkezik a helyi kékfestés múltjából, melyet fotótári anyag is kiegészít, színesít. A kutatás gerincét adó levéltári kutatómunka által ez idáig előkerült adatok értelmezése abban is segít, hogy a múzeum saját gyűjteményének vonatkozó részét is jobban megismerjük.

Úgy vélem, a mesterség helyi vonatkozásainak rövid ismertetése nagyon nehéz lenne anélkül, hogy előtte magának a kékfestésnek a történetével, technikai jellemzőivel ne ismertetnénk meg az olvasót.

A kelmefestés története több ezer éves múltra tekint vissza. Egyik technikai újítása az indiai alapokból építkező, Európában tökéletesített rezervejárású kékfestés, melynek lényege, hogy a nyers textíliára fedőanyag felhordásával tetszőleges mintát képeznek, majd indigócsávában a vászon fedőanyagmentes részét tetszés szerint befestik. Az eljárás tehát nem fonalfestésen alapszik, és nem is a kék alapszínre viszik fel a mintát, hanem épp fordítva.

Stoll műhely. LDM Fotótár

Kontinensünkön a középkor során ismert volt a későbbi kékfestő-termékekhez hasonló áruk előállítására, ami során a – döntően világos színű – textilekre mintáztak kék színnel, melyet a festőcsülleng nevű növényből állítottak elő.

E festőnövény használatának egyeduralmát a 17. századtól elinduló, Indiából származó indigó exportja szüntette meg, mely gyakorlatilag teljesen kiszorította a használatból a csüllenget. Az indigó használatára hamar áttért hugenotta kelmefestők voltak azok, akik a németalföldi, franciaországi területekről érkezve Európa keleti felében is meghonosították az indigóval történő textilfestés gyakorlatát. A vallásüldözés miatt elvándorló hugenották a korabeli Magyar Királyság területére nem csak az indigót, hanem a *Porzellandruck* kifejezéssel illetett textilfestő eljárást is magukkal hozták, melyet a Kínából érkező, fehér alapon kéken mintázott kerámiák ihlettek. A török alól felszabadult országba a 18. század során több hullámban áramlottak főként német területekről kézművesek, akik szintén az

A küpa szoba a pápai Kékfestő Múzeumban

általuk Schön- vagy Schwarzfarber néven ismert eljárással mintázták a különféle ruhaanyagokat, lakástextileket.

A hazánkban kékfestésnek elsőként 1770-ben nevezett eljárással kezdetben több kelmefestéssel foglalkozó kézműves megpróbálkozott, gyakorlóit eleinte nem specializálódtak kizárólagosan az efféle technika alkalmazására. Később, a 19. század első felétől a legtöbb településen, ahol jelen volt a mesterség, lokálisan nem bontakoztak ki céhes keretei, főként egy-egy főcéh – a pozsonyi és budai – kötelékébe tartoztak az egyes mesterek.

A hazai ipar fejletlensége miatt a kékfestő-iparág is sokáig megmaradt kizárólag kézműves keretek között, az 1800-as évek első felében csupán néhány gyári szintre emelkedett üzem létezett hazánk területén. A 19-20. század fordulójának gépesítési programja tette lehetővé megyénkben is több kékfestőnek – mint a híres pápai Kluge család vállalkozása, mely üzem ma a Kékfestő Múzeumnak ad otthont –, hogy üzemét fejlessze, ezáltal a külhoni termelés dikta tálta versenyhez alkalmazkodjon. Az első világháború termelést visszavetítő hatása, majd a népviselet változása, a városi, ipari munkavállalás a falusi asszonyok viseletének változásával járt, csökkent a hagyományos termékek iránti igény, ami a kékfestéssel foglalkozó iparosok számát is csökkentette a két világháború között.

A veszprémi kékfestés első említése 1775-ből való, ám az eddig fellelt levéltári források egyelőre csupán az 1800-as évek közepétől tájékoztatnak bennünket bővebben a helyi kékfestők működéséről.

Az 1840-es évektől az 1930-as évekig tartó időszakból nyerhetünk információkat a levéltári anyagban a helyi kékfestőkre vonatkozóan, melyből elsőnek az tűnik ki, hogy átlagosan három kékfestőmester működött a városban.

Az iparosok jegyzékeiből, összeírásaiból kiderül, hogy a kékfestőcsaládok a Hosszú (ma Jókai), illetve az egykori Pápai, ma Eszterházy utcában éltek és fejtették ki iparostevékenységüket.

Két „érdemes festő” dinasztia emelhető ki a kékfestők közül, a Húsvét és a Stoll családok.

A Húsvét család kötélgyártó tevékenysége talán közismertebbnek számít, a család kékfestőágáról egyelőre jelen kutatás is csupán néhány adattal rendelkezik. Bódy Irén textilművész egyetemi tanulmányai után a veszprémi kékfestőmestertől, Húsvét Lajostól tanulta a mesterség fortélyait. Bódy Irén életművét, melyet az 1960-as évek közepétől fejtett ki, a kékfestés megújításának tartják, nemcsak művészi értelemben, hanem a kékfestőtextilek hagyományos használatának kontextusában is.

A veszprémi kékfestőmesterek közül a Stoll család tagjairól tudjuk a legtöbbet, működésük vizsgálata révén kaphatunk tisztább képet a mesterség helyi jellemzőiről.

A család az 1840-es évek derekán vásárolta magának az Eszterházy utcában, a Davidikum szomszédságában lévő épületegyüttest, ahol vélhetően az 1930-as évek elejéig foglalkozott a család kékfestéssel.

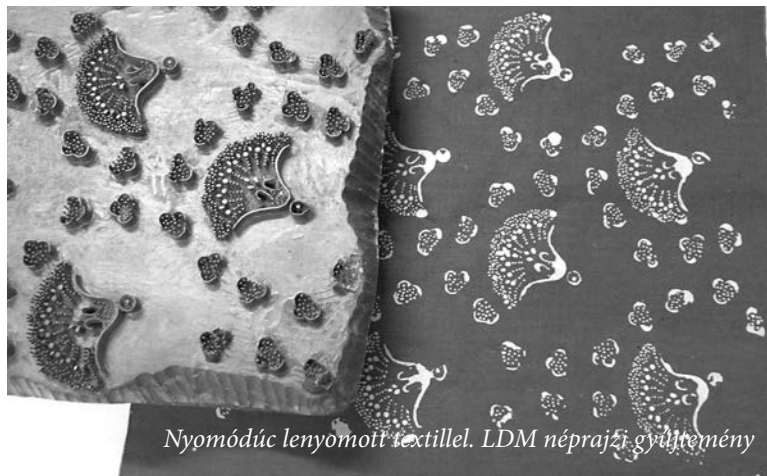
A 19. században folytatott kézműves jellegű tevékenységük bővítésére, fejlesztésére az 1900-as évek elején nyílt lehetőségük az állami gépségélyezési akció igénybevételével, melynek során nagyfokú gépesítés történt az üzemben.

Ennek időpontját a Múzeumban őrzött, a Stoll-féle műhelyből származó mintázófák – melyekkel a fedőanyagot vitték az anyagra – gyűjteménybe kerülésének időpontja – 1904 – is alátámasztja, hiszen a kézi nyomódúcok, azaz mintázófák kizárólagos használatát felváltotta a mintázó, azaz Perrotine-gép, így a feleslegessé vált dúcokat Laczkó Dezső begyűjtötte a néprajzi gyűjtemény számára.

A különböző állami statisztikai kérdőívekre adott válaszaik alapján kijelenthető, hogy amellet, hogy a Stoll családnak önálló kékfestő üzlete volt a Miklós és az Eszterházy utcák sarkán, a helyi mellett a várpalotai és nagyvázsonyi piacokat látogatták kékfestőáruikkal.

A családi vállalkozás utolsó vezetője, özv. Stoll Jánosné az 1920-as évek végén kénytelen volt feladni boltjukat, melyet néhány év múlva az üzem megszűnése követett.

Törő Balázs

Nyomódúc lenyomott textillel. LDM néprajzi gyűjtemény

Eltűnt a színikritika

A vidéki kritikus helye és szerepe

Lehet, hogy provokatív a véleményem, de legalább vitára ösztönöz: meglátásom szerint válságban van, csaknem eltűnt a vidéki színikritika. Nincsenek komoly, elemző írások, amelyek elhelyeznék, súlyoznák az alkotásokat, és nem mellékesen segítenék rekonstruálni a játékot. Hogy ha majd egyszer valaki kíváncsi lesz a Veszprémi Petőfi Színháznak, a Pannon Várszínháznak vagy a Kabóca Bábszínháznak például a 2015-ös évadára, akkor elő lehessen venni a beszámolót, amelyből minden kiolvasható.

Az igazságról és hazugságról

Henrik Ibsen: *A vadkacsa* a Veszprémi Színház előadásában, Guelmino

„Ismét sokat játszottak a világ színpadain Ibsen, különösen a szuperhőst” – írta róla az egyik francia kritikus, azaz norvég, a színművészet történetéről a nagy befolyású, érdekes anyyira, hiszen a női egyenjogúságot sikkra száll számos helyen az egyenlőség házaságkötése is engedni megengedjük, Ibsen mindig is a változó világról írt, ami az új, ami alaposan feltorgatta az életet.

Séd, 2015. tavasz, 40–41. old.
Séd, 2015. ősz, 39. old.

Mi az oka ennek a helyzetnek? Elsősorban talán az, hogy megváltozott a helyi lapok szerkesztési koncepciója, nincs színikritikusuk, és ilyen profilú külsős angazsálását sem tartják feladatuknak. Hamarabb közölnék gasztrokritikát. A digitális korszak sem igazán kedvez a klasszikus színikritikának, a fiatalok egyenesen múlt századi műfajnak, őskövetetnek tartják. Most blogok vannak, art portálok, YouTube, Twitter.

Tehát egy gyors helyzetfelmérés után én úgy látom, hogy arról a fajta folyamatos, értő odafigyelésről és publikálásról, mint ami akár még egy évtizeddel ezelőtt is megvolt, ma már jobbra nincs szó. Miért? Az okok közül én a következő ötöt emelném ki:

1. A digitális korszak embere nem kíváncsi a kritikára, nem viseli el a részletesen kibontott esztétikai érvelést, az 1600 karakternél hosszabb írást kevesen olvassák el.

2. A napilapok nem tartanak igényt a színikritikára, nem érdekük megfizetni az alapos munkát, amikor bármilyen ostobasággal megtölthetik az oldalakat. Az olvasónak meg a jelek szerint mindegy.

3. A színházak sem igazán pártolják a kritikát – tisztelet a kivételnek. Sőt, előfordult, hogy megkérték a főszerkesztőt, a lap ne közöljön többet bírálatot az előadásokról; hirdetnek annyit, hogy figyelembe vegyék a kérésüket. Sietek kijelenteni, hogy nem Veszprém megyében történt. Hozzá kell tennem, hogy éles nyelvről ismert külsős mogul írta azokat a bizonyos kritikákat, amelyek bosszantották a teátrumot. Az illető abból a kihálóféltben lévő fajtából való, akinek a véleményét elolvasod, akár egyetértesz vele, akár nem, mert szellemes és szórakoztató.

4. Az is tény, hogy egyre kevesebb a mazochista, aki hajlandó felvállalni ezt a hálatlan szerepet, mindazt, ami a színibírálatnál jár – pláne vidéken, ahol másnap nagy eséllyel szembetalálkozik az utcán a rendezővel, a színésszel, akiről esetleg rosszat írt. Egyébként is egyre kevesebb az olyan ember, aki mintegy irodalmi szinten tudja megfogalmazni gondolatait. Kihal a szakma. Legutóbb Koltai Tamást temettük, és az a gyanúm, hogy vele együtt kihalt az a fajta széles körűen tájékozott, klasszikus műveltségű kritikus, aki minden előadást megnézett évtizedeken keresztül, aki betéve tudott minden drámaszöveget, emlékezett minden

nagy színészi és rendezői teljesítményre, és aki számára elemi igény volt beszélgetni az olvasóval a látottakról, és végső soron tolmácsolni, elhelyezni az előadást egy bizonyos értékrendben, amelyet többek között ő épített ki. Intellektuális szükséglet volt számára a színházi előadások értékelése, nem ugródeszkanak használta a kritikáírást, hogy előrébb jusson a társasági ranglétrán, hogy felfigyeljenek rá, mint egyes mai feltörekvők.

5. A kritikának ma már nincs súlya, igazából nincs jelentősége. Legfeljebb néhány olvasó aláírásokat gyűjt a kritikus ellen, vagy a színházigazgató tiszteletét teszi a szerkesztőségben, mint főntebb már említettem. Szóval, a kritikus többé nem élet és halál ura. Ami rossz, mert irányadó vélemény híján nincs megbízható értékrend, művészek képzeletét a legnevetesebb dilettáns is, és nincs, aki helyre tegye. Feltűnő, hogy a pocsek előadást ugyanolyan vastappsal díjazza a magyar közönség, mint a jót. Azt készséggel elismerem, hogy az sem volt egészséges, amikor olyan nagy hatalom volt egy-egy kritikus, hogy rettegve várták, mit ír. Miért nincs súlya a bírálatnak? Nyilván azért, mert olyan, amilyen. Ma többnyire háromféle színikritika jelenik meg a tömegmédiában: a) nagyon személyes vélemény, harsány megfogalmazásban (erre mondják a színészek, hogy: rosszindulatú firkász, aki a színházon vezeti le a feszültségét); b) a színház pr-szövege, kis-kis átfogalmazva; c) valami szürke, érdektelen okoskodás. Plusz néhány folyóirat, blog, amelyek átmentik a műfajt a 21. századba.

Már szinte hallom a véleményt, ez azért túlzás, mi az, hogy nincs kritika, hiszen például Veszprémbe is most indult nemrég a *Séd* kritikái folyóirat, amely éppen ezt a hiátust hivatott pótolni, tehát hogy vidéken is legyen értékelés. Igen, ki kellene nevelni a kritikusok új nemzedékét.

Milyen legyen a bírálat?

Én hiszek abban, hogy reflexióra szükség van: ameddig alkotás van, addig kritika is kell legyen. Autentikus bírálat nélkül nem igazán látja magát a színház.

Tehát értékelni kell, és ezzel együtt megörökíteni. De hogyan? Talán a legegyszerűbb és a leghatásosabb impresszionista bírálatot írni, ám éppen ezt a fajta ítéletalkotást szokták ócsárolni a tudományos, elméleti-esztétikai szemléletmódok képviselői.

Koltai Tamás írt erről a dilemmáról nagyon őszintén *Árnyék után kapkodunk* című kötetnyitó vallomásában 1981-ben (ld. a *Közjáték* kötetben, Magvető, 1986). A Győri Balett Markó Iván-féle *Mandarinja* készítette erre a gondolatfolyamra. Annak ellenére, hogy nem balettkritikus, úgy érezte, írnia kell arról, amit látott, illetve arról, amit kiváltott belőle az előadás, s ami köszönő viszonyban sem volt a balettkritikusok véleményével:

„Tudom, hogy itt a bökkenő. Mert a hozzáértő kritikusok azt mondhatják, hogy nevetéses vagyok. Miért ír arról, amihez nem ért? Csakhogy én tényleg nem róluk, nem a balettről írok. Hanem a színházról, amihez értenem kellene. S ahogy ezt végiggondolom, megszáll a rémület. Mert tegyük föl, hogy csakugyan értek a színházhoz – az ellenszavazók most nagy segítségemre vannak –, s ebben az esetben rám éppúgy leselkedik a veszély, hogy dramaturgiai következetlenségeket, a kifejezéshez választott gesztusrendszert, reális és szimbolikus ábrázolási síkokat keresgélek ott, ahol az Élet és Művészet diadalmas találkozását kellene észrevennem. S nem tárgyasult-e már a veszély – elnézést a képzavarért –, mint érzékszerveimre lesújtó Damoklész-kard? Nem voltam-e már számtalanszor vak, süket, érzéketlen a Megváltó Nagy Mű születésére, miközben esztétikai fogalmakkal bíbelődtem, elvont szabályokhoz méricskéltem a szabálytalanul áradó materiát, holt elméletek gátját állítottam az élet eleven árama elé? S újra fölrémlik Kosztolányi: 'Nyilván jobb a hangulat önkényét követni.'”

Így érvel Koltai. Ugyanakkor azt is látja: „Tudom, hogy nehéz az impresszionista színibírálat létjogosultságát védeni ott, ahol legalább ugyanilyen szükség volna a kritika elméleti-esztétikai hadállásainak erősítésére. De fabatkát sem ér a legtudományosabb fölkészültség, ha nincs mögötte művészi érzékenység, ha száraz tételekkel, kimért szabályokkal közeledik a műalkotáshoz. A tökéletesen fölkészült 'impresszionista' Kosztolányi, a költő Kosztolányi tudta ezt a legjobban. Hogy kritikusként is művészeknek kell lenni. Hogy a kritika nem száraz esztétikai ítélet-végrehajtás, hanem olvasmány. Hogy az elméletek, elvek, esztétikák tisztelete nem a szakmai zsargonon fitogtatásáról ismerszik meg.”

Hát igen, Élet és Művészet diadalmas találkozását kell észrevenni. Én is ezt keresem a színházi előadásban. Talán legjobban a kaposvári *Marat/Sade*-on tudnám elmagyarázni, mire is gondolok, amikor ezt

mondom. Ez volt életem legmeghatározóbb élménye, a Belgrádi Nemzetközi Színházi Fesztiválon (BITEF) láttam 1982-ben, nekem ott, akkor a lázadók és a mindenkor rugalmatlan, bebetonozott társadalmi rend, a kiüresedett, ostoba hatalom képviselőinek vitájáról szólt. Tehát akár a jugoszláv helyzetről is. Ugyanakkor nyilvánvaló volt, hogy Magyarországon egészen konkrétan az '56-osok és a kádáristák vitája jön le belőle, és nem a napóleoni konszolidáció kérdései fogalmazódnak meg, mint az eredeti műben. Ács János rendező nem elmebetegeket, hanem lázadókat, úgymond deviánsokat állított színpadra, akik arról beszélnek, amiről mi is gondolkodtunk akkoriban. Az az elsöprő erejű, szenzációs játék, ami abból az előadásból áradt, ritkán fordul elő. Most láttam egy videofelvételt Urbán András maribori rendezéséről, a *Drakuláról*, amin az outsiders, a lázadók, az örök vesztesek a balkáni kóló ritmusára arról énekelnek, hogy mindenki mindenkinek a vámpírja, egyébként meg „fuck me Europe”. Ezt az előadást, úgy tudom, összességében lehúzták a kritika, de ez a rész nagyon-nagyon élő. Mintha Élet és Művészet találkozása lenne úgy szintén.

Gyilkos ironia

Régi filmekben látni, hogy a bemutató utáni reggelen egymás kezéből tépik ki az újságot a színészek, hogy elolvassák, mit írt a kritikus. Valóban ennyire érdekelné őket a véleménye? A színészek általában úgy nyilatkoznak, hogy nem olvasnak kritikát. Egyébként is, mit képzelnek egyesek, hogy két perc alatt, két mondattal földbe döngölik, amivel ők hónapokig dolgoztak?!? Kifogásolni szokták a színészek még, és ebben, sajnos, van igazság, hogy az írás felét elviszi a darab átmesélése, pár mondat jut a rendezésre, a színészekről meg csupán annyit írnak, hogy jól megoldotta a szerepét, korrekt, szárnyaló, briliáns, vagy éppen hogy nem találja magát a szerepben, halvány, szürke stb.

Gyakran felmerül a kérdés: az előadás öre, tolmácsolója vagy éppen gyilkosa

a kritikus? A vélemények eltérőek. Szerintem bárhogy is van, szükség van folyamatos kommunikációra színház és közönség között, ez mindkét oldalt fejleszti és motíválja. Az olyan megfoghatatlan, illanékony művészetnél, mint a színház, különösen fontos a verbalizáció. Persze ügyelni kell arra, hogy a kritikus esztétikai kritériumok alapján mondjon véleményt, legyen független szellemiség, őrizze meg a személyes integritását, ne legyen korrump, ne legyen megvásárolható a véleménye egy jeggyel vagy egy vacsorameghívással.

Osztózik a színház sorsán?

Végül megkockáztatom a kérdést: lehet, hogy a színházzal együtt van válságban a kritika? Marina Abramovics világhírű performanszművész mondta, hogy a színház ideje lejárt, mert minden hazugság, minden hamis benne. Olyan, mintha. A performansz az igazi, mert igazi benne a kés és a vér is. Én is sokszor éreztem azt, hogy a köztes műfajok, például a performansz, a happening, a mozgásszínház néha többet mondanak nekem, mint egy musical vagy operett vagy klasszikus tragédia.

Fiatalon nehéz elfogadni, hogy nemcsak progresszív színház van, hogy léteznek tisztán csak szórakoztató műfajok, és komoly szakmai tudás kell azok műveléséhez is. Érett fejjel ez már teljesen természetes. Ahogy az is, hogy a vidéki színházaknak sokféle igénynek kell megfelelni. Ami azonban nem kellene, hogy érdektelen előadásokkal, rutinos rendezéssel járjon együtt. Mert a szórakoztatás nem okvetlenül egyenlő a nivótlansággal. Itt azonban már olyan témához értem, ami egy külön cikk témája lehetne: milyen körülmények között működnek a vidéki (nép)színházak? Nem kerülhetők meg a finanszírozás ellentmondásai, a közönség ízlése. Föl kell tennünk a kérdést, hogy valóban felborult-e az értékrend, és a rossz ízlés kerekedett-e felül. Lehet, hogy ezzel kellett volna kezdeni?

Bartuc Gabriella

A vidéki helyzet

Kétségtelen tény: a színházkritika helyzete nem ugyanaz vidéken, mint a fővárosban. Éppen ezért a Séd folyóirat szerkesztői által felvetett kérdést – mint a címben is olvasható – metodikailag érdemes külön vizsgálni: a színházkritikát mint egy globális műfajjal kapcsolatban általában felmerülő kérdések halmozát, és a vidéki színházkritikát mint ugyanannak a műfajnak marginális pozícióját.

Az új technikai médiumok és azoknak a mindennapi életre gyakorolt hatása megkerülhetetlen az általános észrevételek felsorolása kapcsán. Mintha a színházkritika mint a nyomtatott sajtó meghatározó eleme csak a múlt század gyermeke lenne: a fejünkben élő romantikus kép az éjszaka serényen gépelő kritikusról és a premieret követő másnap hajnalban ropogósan olvasott üdítő vagy éppen elmarasztaló szöveghasábok kora letűnt. Akad még egy-egy színházi tematikájú lap, de azok kihívások árán tartják csak a lépést: csupán havi megjelenéssel nehéz aktuálisnak maradni.

Manapság blogokon vagy videoblogokon áramlik felénk a hozzáértő vagy éppen dilettáns véleményhullám, és az olvasó vagy a néző saját felelősségére selektál az információtengerből. A műfaj felhígult, az olvasási szokások megváltoztak, bárki bármikor bármiről online elérhetővé teheti véleményét. A kifejezetten színházi kritikával foglalkozó tanult újságírók igyekeznek kreatívvá és izgalmasá tenni saját oldalait, kisebb-nagyobb sikerekkel.

Ugyanakkor nem lehet egyértelmű negatív jelzővel illetni ezt a folyamatot, hiszen ez a trend az általános kommunikációs csatornák lecserélődéséről is szól; meg arról, ahogyan az információszerezés és -alkotás folyamata globalizálódik; ahogyan egy internet-előfizetéssel elképesztő mennyiségű tudást szerezhet a kicsit is értő felhasználó. A folyamat arról is szól, hogy a különböző „okos” használati tárgyaink értesítést küldenek és zizegve jeleznek nekünk: ha akad például főzés közben három szabad percünk, olvassuk már el az *x* honlapon most megjelent *y* kritikát. Ettől nagyon jelenidejűvé vált a kritika műfaja (legyen az színház-, film-, könyv-, esetleg sorozatkritika), és egy kicsit úgy is érezhetnénk, hogy túl agresszívan kommunikál velünk mint felhasználóval – de nem érezzük úgy. Mert az a bizonyos okos készülék azért is jelez, hogy el ne felejtjük a heti sportadagot beik-

tatni valahogy a zűrös napirendbe – akkor azért miért ne jelezzen, hogy művelődjünk is egy kicsit?

Amikor arról beszélünk, hogy ki kelle-ne nevelni a kritikusok új, hozzáértő generációját – egy pillanatig sem állítom, hogy jelenleg nincs hozzáértő fiatal kritikusgeneráció –, akkor ezeket a szempontokat is érdemes szem előtt tartani. Tanulhatunk-e videóesszé- vagy esszévideó-készítést egyetemi keretek között? Van azzal kapcsolatban általános tudományos megállapodás, hogy mely YouTube-linket érdemes belinkelni egy-egy elméleti írás kapcsán, esetleg mely internetes videókra hivatkozhatunk mint jelen társadalmunk kollektív tudatának biztos közös ismeretére?

A kifejezetten vidéki színházkritika kérdését tekintve két meghatározó olvasói élményt ismerünk: a kritikus tolla (klaviatúrája) elégedetlenségtől serceg, és olyan minőséget kér számon, amelyet a fővárosi „trendi” színházak színpadán tapasztalt; vagy az elnéző kritikus sorait olvashatjuk, akinek nem célja elemezni, megmarad az ismertetés szintjén, inkább csak tájékoztat, mintsem véleményt formáljon. Egyik irány sem produktív a színházi szakma egészére, mivel eltűnik azoknak az elemző írásoknak a sora, amelyekből igazi ismeretekre tehet szert az olvasó.

Szükség volna olyan helyi kritikusokra, akik ismerik az adott színház történetét, közönségérteget és annak elvárásait. Észre kell venni azt a finom határt, ami nem a színház gazdasági igényeinek kiszolgálásáról szól – mert tudjuk, hogy bizonyos szinten minden színház a jegybevételből is él –, hanem arról, hogy művészi értéket teremtsen. Mert ha egészében vizsgálunk egy színházi működést, tudni fogjuk, hogy egy-egy meghívott rendező vagy egy-egy kortárs dráma műsorra tűzése milyen művészeti koncepciót takar, vagy akár mekkora kockázati tényező.

Ha tudatos és körültekintő munka áll a kritikus mögött, akkor az aktuális évad kötelező operett-előadását is tudja helyén kezelni, meglátni benne a finomságokat, még akkor is, ha magát a műfajt avíttasnak érzi, legyen bármekkora nemzeti identitásképző szerepe. Ha a helyi színházak ki tudják elégíteni a helyi igényeket, és egy jól működő apparátust működtetnek, ott van helye kísérletezőbb előadásoknak, merészebb rendezéseknek, újraértelmező dramaturgiai olvasatoknak – és a helyi kritikus minderre elégedetten reflektálhat. Persze a kritikus attitűd a kritikus habitusától is függ, és az egy kicsit sem baj, hogy van valaki, aki azzal (is) keresi a kenyerét, hogy nyilvános fórumon kéri számon a minőséget a színházi munkán.

Szántó Viktória

A megváltozott szerep

Az alábbiakban Bartuc Gabriella néhány gondolatára szeretne reagálni a színházról író, arról gondolkodó és a színházról gondolkodást és írást tanító személy. Bár az észrevételek nem jelentenek „kiutat” a vidéki színikritika számára, reményeim szerint segítenek szélesebb kontextusba helyezni a kijelentéseket.

A digitális forradalom elsöprő hatása vitán felül áll: radikálisan megváltoztatta a világhoz és egymáshoz való viszonyunkat, egyebek mellett a művészetek befogadását és értelmezését. A tanítást is – egy legutóbbi híradás szerint már a középiskolai órákat is YouTube-bejátszásokkal színesítik. Az általa okozott károk számbavétele mellett mindenképpen érdemes rögzítenünk néhány kézzelfogható előnyét. A netes publikáció előnye a nyomdai átfutási idő lerövidülése és jóval szerényebb költségei. Bár nem mondható maradéktalanul demokratikusnak, hiszen léteznek olyan társadalmi rétegek, akik számára nem a mindennapok része a net, mégis jóval szélesebb körben hozzáférhető, mint az offline lapok (itt megint szociológiai húrokat lehet pengetni).

Ami a rövidséget illeti: a nem lineáris szövegszervezés, azaz a linkek, kommentek multiplikálják a lehetőségeket, a nagyon rövid tartalommal növelhető az információ sűrűsége. A technikai fejlődés pedig abba az irányba hat, hogy az 1600 karakternél hosszabb szövegek is olvashatók legyenek digitális eszközökön. A net további szabadsága, hogy az olvasó válogathat, nem kell elolvasnia, amit igénytelennek érez, kereshet magának más forrásokat. A vidéki színházokról író kritika számára az online megjelenés lehetőségei még inkább erőssé válhatnak, hiszen jellemzően a helyi lapok száma és terjedelme jóval szűkebb, mint az országos lapoké. A filmeseknek egyébként van tudományos igényű, kizárólag online olvasható folyóirata, az *Apertúra*, ez a lehetőség minden más művészeti ág számára nyitott.

A műelemzések kapcsán érzékelhető felszínesség több tényező eredménye, véleményem szerint a tévének és az oktatásnak is komoly része van benne. Ez az írástudók közös felelőssége, és csak üdvözölni lehet a *Séd* folyóirat kritikai műhely indítására vonatkozó kezdeményezését.

A netes kritikairás megjelenése visszahat a nyomtatott sajtóra és színikritikára is. A netes műfajok (blog, v-log, fórumok) megjelenésének előnye lehet, hogy a fiatalabb korosztályok valószínűleg innen cserkészhetők be. Az offline kritika pedig új utakat keresésével próbálkozik, hiszen az online napok friss reagálásával nem tud versenyezni. A *Színház* című szakmai lap 2015. decemberi számától bevezette a többhangú kritikát (két hozzászóló fűz megjegyzéseket a főszövegben olvasható kritikához, a műfajt egyébként a *2000* című folyóirattól kölcsönözték), 2016 februárjától pedig – Koltai Tamás emlékének adózva – *Újranéző*

rovatot indítottak (5-10 éve futó előadásokról írnak a szerzők: alakult-e, változott-e az előadás és a nézők reakciója a korábbi évekhez képest).

Jómagam személy szerint örülök, hogy a kritikus immáron nem élet és halál ura, ebben is van egy demokratizálódási, ha úgy tetszik, felhígulási folyamat. Thomas S. Kuhn tudományos paradigmaváltásokról szóló gondolata és Michel Foucault-nak a diskurzus rendjéről szóló szövege szerint az intézmények és társadalom által elfogadott kijelentéseknek van egy nehézkedése, a friss, érvényes módszerek és kijelentések nem találhatnak automatikusan utat maguknak (ld. Semmelweis Ignác történetét). Nyilvánvaló, hogy a művészettudományok esetében is a domináns beszédmód sokszor elcsúszóban van az elemzett jelenségekhez képest, a színháztörténet számos ilyen példát ismer a Goethe kegyeit hiába kereső Kleisttől az elképzeléseit jobb híján maketteknek és papíron megvalósító Craigig.

Magyarországon ehhez a nehézkedéshez hozzájárult a szellemi és fizikai vasfüggöny, a színházi kezdeményezéseket szoros felügyelet alatt tartották (a direkt betiltás helyett olykor az átrendezés, hírzárlat vagy az előadás nagyszínpad helyett stúdióba kényszerítésének eszközeit használva). A sajtó szabályozásának köszönhetően nem csupán a domináns és támogatott színházi nyelvtől elhajló jelenségek szorultak föld alá, a róluk való gondolkodás- és beszédmód sem fejlődhetett. Ez a hátrány mára ledolgozódott, de Kuhn és Foucault gondolatai továbbra is megfontolandók.

Napjainkban gyakran olvashatunk arról, hogy hazánkban a színház szerepe radikálisan megváltozott a rendszerváltást követően: elveszítette azt a kiemelt szerepét, hogy megmutassa azt, amiről amúgy nem lehetett beszélni. A globalizáció és a digitális médiák térnyerése miatt további versenyhátrányba került. Ennek dacára, vagy talán éppen ezért, számos olyan előadás és esemény van, amely a tűnékenységet, egyszerűséget, itt és mostot, azaz a színháziságot hangsúlyozza. A kortárs színháztudomány a kultúra performatív fordulatának nevezi ezt, és új színházdefiniciók megalkotására törekszik. Úgy tűnik, a színháziság létünk velejárója, csupán az évszázadok során megszokottá vált intézményesített formái vannak elmozdulóban. Fontos kérdés, hogy a vidéki színházak helye, szerepe hogyan definiálható ebben az átalakuló térben.

Schuller Gabriella

Óriási volt az érdeklődés a Vad Fruttik veszprémi lemezbemutató dupla koncertjére. A jegyvásárlás olyan lendülettel indult be, mint amilyen lendületesek a *Tudom milyen* album dalai. Néhány nappal a fellépések előtt már csaknem az összes belépő elfogyott. Nagy szó ez. Ráadásul akár még szimbolikusan is értelmezhető, hiszen Likó Marci dalszövegei számtalanszor a lényeg kimondhatatlanságának, megnevezhetetlenségének és a megfelelő szavak hiányának gondolatkörében csúcsosodnak ki. Hát, ide nem kellett szavak, az emberek jelenléte közvetítette a lényeget.

Kon- és dekonstrukció

Vad Fruttik-lemezbemutató, Veszprém, Expresszó, 2016. január 15–16.

A Vad Fruttik – bár hivatalosan várpalotai a zenekar – ezer szállal kötődik Veszprémhez. Ez érződött szombaton is: ami Debrecennek a Tankcsapda, ami Pécsnek a Kispál (volt), az Veszprémnek a Fruttik.

„Nő a sor, hozd a sört!” – jutott eszembe, amikor beléptem az Expresszó ajtaján. Sörrel persze még álmodni sem lehetett, ahhoz először túl kellett jutni a karszalagokért és a ruhatári bilétákért csoszogó embertömegre. Bent már hangzavar. Mint egy hangyaboly, mert ugyebár „a hangyák nem alszanak”.

Miután bejutottam a koncertterembe, az első, ami feltűnt, az a színpad hátsó traktusát teljesen elfoglaló fénytechnikai rendszer volt. Kétféle értelemben is rendszer, mivel a négyzetrácsos megjelenés – kis túlzással és némi kraftwerkes érzéssel fűszerezve – már-már Wes Anderson filmjeit idéző szimmetrikusságot adott a színpadképnek. Kiváló és látványos ellenpontja volt ez Marci szét-esős, darabokra hullós dalszövegeinek. Konstrukció és dekonstrukció egyszerre jelent így meg a színpadon. Magyar klubokban, magyar zenekartól ritkán látni ilyet. Személy szerint az Expresszóban csak a Brains koncertjén volt hasonlóan részem. A fények egyébként az egész koncerten zseniálisak voltak. Minden számra külön struktúra volt kitalálva. A srácoknak nagyon gyakran csak a sziluettje látszott a színpadon. Olyan volt, mintha egy életfelbontású videoklipbe csöppent volna az ember.

A fényhez sajnos nem igazán tudott felnőni a hang. Marci éneke kifogástalanul szólt, mint ahogy a gitárok (mindkettő) és Gyula elektronikus rétegei is, viszont a dob és a basszus – amit pedig személy szerint nagyon erősnek tartok a Vad Fruttikban – sajnos kicsit dobozos volt. Ez persze nem a srácok, és nem is a hangtechnikus hibája. Mintha a Presszó elnyelné a basszust. Hasonló élményem volt a legutóbbi Hiperkarma-koncerteken is: hallom, hogy ott van a mély, de nem értem, mert összefolyik, és csak egy konstans nyomást érzek tőle a zenében. Kár, mert tényleg nagyon szeretem, amit a Hock-testvérek a dalok alá pákálnak. Ezzel persze gyaníthatóan a tömeg elenyésző része foglalkozott, a számok így is sodortak, lehetett ugrálni, fejet bicegetni és üvölni, hogy „Most jó!” Mert jó volt. Ezzel a kis mélységi hiányérzetemmel is.

A koncert gerincét az új album számai alkották. Kezdeként a *Túl kemény* című dal hasított a fülekbe. A szám végén végre kiszakadhatott a közönségből a várakozás közben felgyülemlett pozitív feszültség. Mindenki torkaszakadtából üvöltött, mögöttem pedig egy fiú megkérdezte a haverjától, hogy „tényleg azt énekelte, hogy az élet túl kemény, a farkam túl puha?”. Hiába, van, amire még a sokat próbált Y generáció is felkapja a fejét!

Ezután jött a *Darabok* albumról a *Nincsenek válaszok*, majd az új album egyik slágere, a *Mi lenne jó*. Ezeket már énekelte a közönség is. És ekkor jött a *Goa!* És elkezdődött a tánc. A zenekar is mintha erre a dalra pörgött volna fel. (Nem volt könnyű dolguk, hiszen előző este is ugyanezt a műsort kellett végigjátszaniuk.) Az *Utol-só adás* társadalomkritikus, pre-apokaliptikus képei után valóban „nem jutott semmi szó”, csak hatalmas, artikulálatlan üvöltés.

Okosan volt felépítve a program: lüktetett, mint felsőtest a *Majom majom* három és fél perce alatt. A *Repülni roncsokat* halk kitárulkozását a *Másodpercek és decibelek* – Marci kedvenc rockos dala – zakatolása váltotta fel, majd a *Kemikáliák* és a *Gabi* pörgette tovább az embereket. A koncepció szinte végig a régiék és újak váltakozására épült: *Részeg király*, *Éjszaka*, *Tudom milyen*, *Majom majom*, *Pipacs*, *Embergép*, *Hold...* Szépen építkeztek egymásból a dalok.

A *Nekem senkim sincsen* volt a zárás, de mindenki tudta, hogy a koncertnek még nincs vége. A srácok mindenesetre megdolgoztatták a közönséget. Tapsvihar, sikítás, szótagokra bontott zenekarnév üvöltése is kellett ahhoz, hogy visszajöjjenek. A *Gyújts fel!* a sötétség fényeit hozta vissza, hogy aztán „szembe nézhessünk a nappal”. Számomra ez volt a csúcspont. A *Lehetek én is* nekem már nem is hiányzott. Persze a nagy slágert nem lehetett kihagyni, és valóban érezhetően sokan várták ezt a dalt.

Évek óta rácsodálkozom arra, hogy a Vad Fruttik közönsége milyen széles életkori skálán mozog. A szombati koncerten láttam 15 éves kamaszlányokat és 50-es éveikhez közeledő apukákat is. Recept biztosan nincs. A Fruttik a tudatosság és az ösztönösség határán mozogva talált egy sávot (talán napsütötte sávot), amelyen szinte mindenkire szólhat: lázadás a kamaszoknak, egzisztencia-kérdések, létértelmezés és lélekboncolgatás az idősebbeknek (és természetesen az ezekre fogékony tizenéveseknek is). Akiknek pedig kevésbé fontos a szöveg, táncolhatnak, mert a Vad Fruttik táncolható zenét játszik. Az ő esetükben tehát érdemes kicsit újraértelmezni Pajor Tamás klasszikus sorát, miszerint „a rock and roll az nem egy tánc”. Fenyőmiklósi értelemben valóban nem, de van más lehetőség is, és szombat óta már azt is tudom, milyen.

Varga Richárd

Fénystoppok

A Vad Fruttik az ország egyik legsikeresebb gitárzenekarává vált az elmúlt években. Sikerüket általános receptnek köszönhetik: olyan dalokat írtak, amelyek széles közönség számára is értelmezhetőek. Nem a rádiós, sablonokból összedobott gagyisláger értelemben: náluk a könnyűzene könnyedsége az őszinteségből fakadt. Ezt az imázsukat máig őrzik, pedig mára mindent tudatosabban csinálnak. Persze ez nincs ellentétben az őszinteséggel. Írásomban januári veszprémi lemezbemutató koncertjük világitását veszem szemügyre.

Séd, 2015. ősz, 56–57. old.

Likó Marcell a szerethető főhős archetípusa. Lakótelepi származás, problémás múlt, kábítószerek és örök kitörni vágyás, a várpalotai lakótelepre szorult intelligencia furcsasága – minden, ami

a rocksztársághoz kell. Az első lemezen még a „Ha rád gondolok, sírok” sort is elnézzük neki, olyan hitelesen írja le az érzéseit. A 2010-es *Fénystoppok*okon egy tökéletes dal, a *Lehetek én is* mellé belefért a „Limo-limo-limonádé”, és még az értelmiségiek is limonádészláger hallgattak, mert kicsit az értelmiségiek is limonádék.

Aztán ezek a dolgok beértek, hatalmas közönséget vonzottak, és tudatosan kellett továbblépni. Precízebbek lettek a zenék, kimunkáltabbak a szövegek, és nagyobb hangsúlyt fektettek a megjelenésre. A stadion-rock felé mozdultak, legalábbis érzésre, ami itthon az Ákos márkájú koncertek privilégiuma. Így lettek olyan színpadi fények januárban az *Expressz*szóban, hogy Veszprém nevezetességei is megirigyelték volna.

Két egymás utáni napon is megtöltötték a termet, én a második napon, szombaton voltam. Sok sorba és még több oszlopba rendeztek robotlámpákat a színpad mögé, közéjük ledeket húztak, és az egyéb csodafények sem hiányoztak a zenekar fölül. Talán attól féltek, hogy felgyújtják az együttest, de inkább maguk a lámpák voltak a középpontban, és nem a zenészek. Likó Marcit még csak ki lehetett venni, mögötte meg valakik játszottak.

Ekkora helyen ennyi fényt még nem láttam, rengeteg lehetőséget tartogattak az extrémektől a finomakig, és nekem a legfinomabb volt a kedvencem: a robotlámpa-hadsereg kis gyertyaként állt felfelé, halványpiros fényben derengve. Ehhez is kellett a fénymonstrum, az volt benne a szép, hogy egy ekkora böhöm is tud ilyen finom lenni a poliészter fellépőruhák megolvasztása helyett. Több esetben is érvényesült a kevesebb néha több elve, de természetesen nem emiatt hurcoltak oda ennyi égőt.

Hanem azért, hogy akkor szakítsa le a fejünket, amikor a zene is leszakítja a fejünket, és élvezzük, hogy fáj a fejünk, a szívünk túl nagy. Ilyen pillanatok is voltak, de nem annyi, amennyi ennyi wolframtól vagy mitől elvárható lett volna. Korrektül hozták azt, amit hozniuk kellett, bántóak se voltak, de bőven lehetett volna többet kicsalni belőlük. Némi időbefektetés

hiányzott ehhez a fénytechnikus részéről. Lehet, hogy egy átlagos fénytechnika kiválóan elvillog ezekkel a beállításokkal, de ezek a lámpák olyan orgiát varázsolhattak volna, hogy utána pofára esünk az utcalámpák alatt. Viszonylag sok idő eltelt a koncert és a cikk megírása között, és nincs sok olyan dolog, ami a lámpák mennyisége miatt lenne most emlékezetes.

Aztán ízléstelenségek is akadtak, méghozzá abszurd színpárosítások formájában. A kék és a rózsaszín együtt gyakorolta rám a legnagyobb lelki hatást. Gondolom, szélsőségesen dinamikus kellett volna hatniuk, de a színeköltevényre ráguglizva minden második találat műköm – az érzet nem különbözött ott sem.

Szélsőségesen hangozhatnak ezek a kijelentések, pedig az élmény nem volt rossz, inkább átlagos, mikor a koncert remek alany lett volna a kiteljesedésre. De egy átlagos óriás is érdekes, ugye. A barátaimat is kérdeztem utána, ők „tök jó”-ként jellemezték, aztán másról kezdtek beszélni. Lehetett volna úgy csinálni, hogy a témánál maradjanak.

Kicsit olyan ez a fény is, mintha túlzott újítási és megfelelési kényszere lenne a zenekarnak, mikor az a legjobb bennük, ami őszintén jön. Remélem, hogy továbbra is úgy stoppolják a fényeket, ahogy 2010-ben, és nem akarják őket meglovagolni.

Bodor Áron

Egységes zenekar, egységes lemez. A 2015 decemberében *Tudom milyen* címmel megjelent legújabb Vad Fruttik-album egyfajta összegzés és zenekari identitás meghatározás. Az újra megtalált harmónia albuma. Természetesen ez amolyan vadfruttikos harmónia: egyensúlyozás a teljesség és a szétesés határán. Éppen ettől rendkívül izgalmas ez a lemez.

Összedrótózva

Vad Fruttik: *Tudom milyen*. Megadó Kiadó, Pécs, 2015.

Zene: Vad Fruttik. Szöveg: Likó Marcell

Másképp izgalmas, mint a negyedik, *Darabok* album. Ott minden szempontból a kísérletezés és a széthullás határozta meg a zenét és a szövegeket is. A *Tudom milyen* lemez kompakt alkotás. Olyan, mint egy verseskötet egyik ciklusa, amelyben az összetartozó műveket rendezzi egy tömbbe a szerző. És bár ez a lemezkritika a legújabb albumról szól, azt hiszem, nem szabad figyelmen kívül hagyni a korábbi munkákat sem, hiszen a Vad Fruttik dalai, lemezei együtt sokkal többet mondanak, mint külön-külön. A *Tudom milyen* lemez nem értelmezhető a *Darabok* nélkül, de a *Fénystopposok* nélkül sem igazán. Sőt, valahol ennek a két megelőző albumnak a tapasztalatait, érzés- és élményanyagát megrágván és megemésztve teremtődtek meg az új dalok.

És természetesen közben zajlott az élet is. Likó Marcell több nyilatkozatában beszélt arról, hogy a *Darabok* album dalai egy rendkívül nehéz időszakban születtek, ami érezhető is a hanganyagban. A *Tudom milyen* talán a megkönnyebbülés időszakának lenyomata, hiszen a munkálatokat a zenekaron belüli ki nem mondott gondolatok kimondása és Likó megrendítően őszinte kitérője – a Géczy Jánossal közösen készült *A Bunkerrajzoló* – előzte meg.

Ezzel együtt sem nevezhető könnyen emészthetőnek az alkotás. Ezt persze nem is várja senki a Vad Fruttiktól. Ha érezhető bármiféle könnyedség a dalok hallgatása során, azt a lelki nehézségi erők és a súlyos gondolatok által megszülető felismerések okozzák. Ez a könnyedség nehéz, mert szembenézéseken alapul. Szembenézés a korrallal és saját magunkkal. Éppen ezért nélkülözhetetlen is. Zeneileg mindegyre derűsebb az új album, mint a *Darabok* lemez, és végső soron szövegileg is. A kiüresedés, a megnevezhetetlenség, az elidegenedés és az önpusztítás továbbra is meghatározó témái a likói szövegüniverzumnak, de a *Tudom milyen* album egyes dalaiban már megjelenik a remény és a kiút megtalálásának lehetősége.

Az új album zenei világa a „kevesebb több” elvén alapul, ami nagy erőssége a lemeznek. Amolyan veni, vidi, vici struktúrába épültek bele a dalok. Semmi „mellébeszélés”, rendkívül erős riffek, dinamika, fokozás és elvágólagos befejezések. Szinte minden dal arcon csapja az embert, de ezek olyan pofonok, amelyek után szívesen fordítjuk oda a másik orcánkat is. Remek gitárhangzás, masz-

szív dob-basszus alapok és okosan adagolt elektronikai fűszerezés.

Nehéz a Vad Fruttikat úgy hallgatni – és persze nem is kell –, hogy nem figyelünk a szövegre, hiszen Likó Marcell szövegvilága az egyik legmeghatározóbb eleme a zenekarnak, az új album kapcsán azonban mindenképpen fontosnak tartom megjegyezni azt is, hogy a Vad Fruttik az a magyar zenekar, akik amellet, hogy albumról albumra rendkívül igényes zenei anyaggal állnak elő, a hazai alternatív, pop-rock szcénába visszahozták a táncot. A '90-es évek elejének Angliájában a The Stone Roses volt hasonló, a mai zenekarok közül pedig a Kasabian az az együttes, akiknek a dalaira remekül lehet lötyögni, ugrálni és csípőt rázni. Magyarországon a Vad Fruttik ez a zenekar. Az új album számai közül elég csak a *Majom majomra* vagy a *Gabira* gondolni, a régiék közül pedig a *Goa* az egyik legrelevánsabb példa.

Az album több elemében is a nagyon mai és aktuális „semmire nincs idő” problémára reflektál. A dalok rövidek és mindösszesen tíz van belőlük a lemezen. Semmi máz, semmi cizelláltság: elkezdődnek, aztán végük van. A lemez is ilyen. Mint egy csehovi dráma: egy kis kilátástalanság, némi kimondhatatlanság, egy samovárnyi alkohol, verbális fegyverek, és mindennek a végén látszólag nem jutottunk sehova. De csak látszólag. A lemez végén ott áll bennünk is az album borítóján szereplő, kissé görnyedt, de talán éppen elrugaskodó, 21. századi, magyar ember. Hogy egészen pontos legyek: a '80-as évek körül (vagy után) született magyar fiatalok. A saját magukkal szemben felállított és a feljük érkező elvárásokkal, frusztrációikkal, a boldogság utáni görcsös vágyakozásukkal, és a felismeréssel, hogy ez a világ nem feltétlenül az, amire számítottak. A *Tudom milyen* album egy generációs életérzés összefoglalása is. Korlenyomat.

Rögtön az első dal ránk zúdítja a világot, amiben élünk. Az *Utolsó adás* a fogyasztói társadalom éles szemű és elmentmondást nem tűrő kritikája, ahol egy gyerek már csak arról tud álmodni, hogy „belőle mi nem lehet”. Egy ilyen világban a „lélek haszontalan”, így a *Majom majom* című dal szürreális álm jelenetében Marci fel is ajánlja a sajátját az őt ostromló, szimbolikus állatnak. Ezekben a dalokban a gitárok dominálnak, a soron következő, *Gabi* című számban viszont egyértelmű-

en az elektronika veszi át a vezető szerepet. Újraértelmezett Kraftwerk-, Daft Punk-beütésekkel. Ez a dal akár egy új Tron film soundtrackje is lehetne. Igaz, nem a dal szövege miatt, az ugyanis a kiüresedésről szól. Már itt megjelenik az alkohol-tematika, ami a *Részeg királyban* teljesedik ki. A dalokban minden töredezett: az ütemek, a szövegben megjelenő képek, az életek.

Az album ezen pontjait a zene könnyíti a tartalmat, majd a *Mi lenne jó* című dalban már a szöveg is – a maga módján – oldottabb hangulatot szivároztat magából. Amolyan keleti, filozofikus vallásoskat idéző módon jelenik meg a boldogság a dalban: „Elveszni most kéne nagyon. Sodródni lenne most, tudom, jó. (...) Én azt hiszem, hogy nem számít most semmi sem. Nincsen cél, hiába is képelem.” Az elvárásoktól összenyomott lélek pillanatnyi felszabadulásának boldogsága ez.

A *Tudom milyen* az album címadó dala és szövegét tekintve az egyik legerősebb szerzemény. Szintén a dekonstrukció a meghatározó a dalban, mégis megjelenik a remény, ha másban nem, a felismerésben, hogy sosem vagyunk egyedül. Mindig van, aki ugyanúgy, mint mi, tudja, hogy milyen. A *Gyújtsd fel* is hasonló üzenetet hordoz. Az erőteljes gitártéma mellett a pusztulás diszkrét bája határozza meg ezt a dalt. A szépség relatív, és ahogy Rodin mondta, „mindenben ott van, nem rajta múlik, hogy nem vesszük észre”. A lemez legerősebb sorai ebben a dalban jelennek meg először, aztán visszaköszönnék a *Túl kemény* című számban is: „Szemedből csak fáradt fény csorog. Elhasználódottál, mint a mondatok.”

Likó Marcell már korábban is foglalkozott a kimondhatatlanság problematikájával. A *Darabok* albumon a *Másodpercek és decibelek* című szám „pár másodpercre azt is megértem, mi az a végtelen, de mikor megpróbálok elmagyarázni, az egészet elfeledem” sorai is utaltak erre. Ezzel együtt mégis csak „kimondódnak” a lényeges dolgok. A szavak hiánya szüli meg őket. Nem szavakban léteznek, hanem a hallgatásban felébredő gondolatokban és érzésekben. A *Hold* című dal után tökéletes lezárás a *Repülni roncokat* című szám. Összegzés ez is. A lemezé és az életé, mert a mai korban számtalanszor robban szét körülöttünk és bennünk az élet. Mit lehet tenni? Összedrótózni magunkat. Erről is szól ez az album.

A darabok elkezdtek összeállni.

Varga Richárd

Makett a pincében

Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár épülete 30 év távlatában

Állunk a könyvtár épületének talán egyik legszebb, barokk kori boltozatos helyiségében, körülbelül két méter mélyen az Iskola utca szintje alatt. Itt akár a látogatók is megfordulhatnának, de ez jelenleg nem lehetséges. Kényszerű puffer-tér ez, a falak nedvesek, a szellőzés elégtelen, könyvek sem tárolhatók. A háttérben páramentesítő zaja hallatszik. Kifelé menet a leselejtezett bútorok között egy papírmakettet pillantok meg, amely szinte sértetlen, makulátlan állapotú, pedig gazdagon részletezett, finom munka ez: a megyei könyvtár 1985-ben készített fejlesztési tervének komplett modellje.

Ez a modell nemcsak fizikailag ép, hanem szellemileg is. Azt mutatja be, ahogyan a Schmahl Henrik tervezte főépület (a Komakút téri volt Püspöki József-kormányzóság 1899-ben tervezett neogótikus épülete) folytatásaként a hátsó szárnyakat magastetővel lefedik. Noha ezek eredetileg is lapostetős bővítmények voltak, és minden korszakukban mellékfunkciókat szolgáltak (volt itt magtár, istálló, borospince, kertészlak, de még színészlakások is), mégis olyan az egész, mintha maga a német mester csinálta volna, aki egyébként Ybl tanítványa volt. Az épületszárnyak által közrefogott teret egy lendülettel megrajzolt bővítés tölti ki. A megemelt udvarszinten sorokba rendezett üveggulák biztosítják a fényt az alsó közönségforgalmi terekbe és az olvasóterembe. Az egész koncepció világos és rögtön érthető, anélkül, hogy belebújnánk az alaprajzokba. Új és régi finom egyensúlyba kerül. A C alakú kompozíció összeforr, a régi épületegyüttes befejezetté válik, az új udvarszint logikusan kapcsolja össze a szárnyakat, és semmilyen szinten nem akar a meglévő épületek fölé nőni. Tiszta képlet, tartós kompozíció, ahogy ez a modell is, 30 év óta.

Az elképzelést – amely aztán nem valósulhatott meg – Lázár Antal és Patonai Dénes, az Iparterv építészei jegyzik. 10 év eltelik, mire a '60-as évek végén beköltöztetett könyvtár helyzete már tarthatatlanná válik, és a város a bővítés mellett dönt. Az 1995-ben kiírt országos építészeti tervpályázatra 24 pályamű érkezik. A zsűri első helyet nem oszt ki, az azt követő tenderen pedig az A&D Stúdió (Lázár Antal, Szécsi Zoltán) újabb koncepciója győzedelmeskedik.

Óriási tett ez egy kisváros életében, hatalmas tenni akarás, politikai erő és pénzösszeg mozdul meg, amely évekre tematizálja a kulturális közéletet. Az, hogy a könyvtár itt a színházkertben, szűkebb kontextusában is több száz éves történeti alapokon újul meg és él tovább, egyértelmű pozitívum. Ha azonban közelebb lépünk a házhoz, és most annak építészeti vetületeit vizsgáljuk, már nem annyira fényes a történet.

Helyszínünk, a mára töredékére zsugorodott egykori Belső-Püspökkert, azaz a mai Színházkert, sajnos sokat veszített értékeiből. A 18. század derekán, Padányi Bíró Mártonnak köszönhetően európai szintű növénykertet alakítottak itt ki, amely egészen a háború utáni államosításig tündökölt. Habár az '50-es évektől a kertkultúra

eltűnt, de legalább átlátható városi közpark jött létre, amely őrizte a korábbi kert térbeli kontúrjait és hangsúlyos, környező térfalait. A kegyelemdőfést a terület 1979-ben, a színház felújításakor kapta, ekkor készült a kétszintes földalatti raktár a felszíni parkolókkal, amely tönkrevágta a déli (kert felőli) eredeti bejáratot, és egyúttal Medgyaszay térkonceptióját is, ide értve a Korona Szálló és a Megyeháza közvetlen és közvetett vizuális, valamint térkapcsolatait.

Annak ellenére, hogy a Színházkert zöldfelületei ma rosszul tagoltak, kihasználatlanok, és inkább amolyan városi átközeledő tér ez, mintsem park, a könyvtár új, fő megközelítését ide helyezni logikus döntés volt. A fák között finoman sejlenek fel az intézmény terrakotta felületei, gót és eklektikus formái, érezzük, hogy mindjárt megérkezünk. A süllyesztett amfiteátrumon áthaladni már nem ennyire élvezetes. Érthetetlen, hogy a Színházkert felől miért kellett a terepet feltölteni, hogy majd aztán egy teljes szintet lelépcsőzzünk. Nyilvánvaló a tervezői szándék, de a tér nem működik. Ücsörgésre elvétve, előadásokra nagyon ritkán kerül itt sor, ha igen, akkor pont a bejárat van útban. A furcsa, élettelen térben befelé menet igyekszünk gyorsan áthaladni, kifelé jövet nehézkesen mászunk ki a gödörből, a kellemetlen érzeten a szürke, rideg anyagok pedig csak rontanak.

Az új előcsarnok és bejárat se nem földalatti, se nem föld feletti, pont a kettő között bizonytalankodik, és ebből adódóan legfőképpen akadályokat képez. Az említett megközelítésen túl, aki a Komakút tér felől az udvaron keresztül érkezik, szemmagasságban mellvédekbe, felülvilágítóba és előlépcsőkbe ütközik. Helyismerettel nem rendelkezők talán keresik is a bejáratot a megemelt platformon, hiszen az üvegfalon keresztül a függőleges lépcsőmag jól látható. Mozgássérülteknek a lépcsőház régi épülethez csatlakozó nyaktagjának hónaljában kell bejelentkezniük, nem túl elegánsan, igen körülményes módon. Az udvarnak egyetlen élvezhető tere sincs, ahol esetleg egy jó teraszt vagy rendezvényteret létre lehetne hozni. E megemelt udvarszint alatt tehát a bővítés előcsarnoka foglal helyet.

A tér világos, áttekinthető, térbe állított bútorok irányítanak befelé minket a liftekig, amelyek viszont vízbetörés miatt nem működnek. Nem csoda, hiszen a város föld alatti és felszíni természetes vízfolyásainak egyik csomópontjában, az

egykori Ördögárokban vagyunk. Lépcsőn megyünk fel tehát, amely szellős, tágas, részleteiben jól megoldott. A fa lépcsőlapok barátságosak, középületben a mai tűzvédelmi követelmények szerint már elképzelhetetlen az effajta konstrukció. Az acél-üveg szerkezetű közlekedőmag helyzetéből adódóan jól érzékelteti a határt régi és új között, az Iskola utcai szárnyal párhuzamosan elnézve tisztán kivehető a neogótikus főépület, azonban a Színházkert irányába visszafordulva a két liftorony jelentősen betakarja a látványt. Itt válik világossá, hogy ez a túlzott tengelyesség és szimmetria, az elemek duplikálása, a primer formák, egyszóval a bővítés koncepcionálisan mennyire csak önmagára figyel.

Nem érzékeli, legalábbis nem vesz tudomást a meglévő épületek viszonyrendszeréről, az épülettömbök hangsúlyairól, a C alakú beépítés finom szögtöréseiről, vagy akár a kert és udvar térbeli szerepéről. A túlhatározott hengeres ikertornyokban sima négyzetes személy- és teherliftek pihennek (egyelőre), amelyek a mára már kínossá vált sisakjukkal és az iskolásan megrajzolt zászlócskáikkal a nyomába sem érnek a környező, várossziluettet is meghatározó tornyoknak. Mindjárt szerényebb és alázatosabb lenne a képlet, ha a zárt liftmagok az üvegfalon belülré, akár aszimmetrikusan az egyik oldalra kerültek volna. A legfelső acél-üveg szerkezetű visszahúzott, az utcáról alig észrevehető, könnyed zárószint az egyik legjobb gesztus, ami a házon történik. (Hozzáteszem, a forráshiány miatt gépészet nélküli olvasótermet télen kifűteni nagy tett, nyáron meg elviselhetetlenül felforrósodik).

Pincében talált tárgyunk rávilágít még egy fontos tanulságra. A jó architektúra időtlen, örök érvényű dolgokból építkezik, úgymint egyensúly, harmónia, illeszkedés, alázat, tér és fény. Ha ezek megvannak, onnantól kezdve érdektelen a stílus, a póz, mert nem az a lényeg. Ha a lényeg elvész, akkor pedig marad a vékony, háttér hiányában sérülékeny, instabil felszín. Túlzottan erős és öntörvényű tehát az a koordináta-rendszer, amelyet a bejárat, azaz a bővítés alapállítása felállít. A házon fellelhető, a 20. század végére már jócskán megkésett posztmodern jegyeken pedig paradox módon érezzük a visszafogottságot, a műemlékvédelem intelmeit. Kár érte.

Gaschler Gábor

Fotó: Kovács Endre

Versek egy influenza alkalmából

„5 órai tea” – Könyvklub. Vendég: Gergely Ágnes. Beszélgetőpartnerek: Pintér Viktória és Tokos Bianka. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Kisfaludy terem, 2016. február 5.

Szó szerint lázas igyekezetében kezdett el írni, de megközelíthetjük úgy is, hogy színészi ambícióit derékba törték, ráadásul nem volt túl jó vasesztergályosnak, így adódott az irodalom. Így adódott, hogy irodalmi szerkesztők, a közlésért cserébe, tettek neki ajánlatot. Így adódott a táborkhoz nem tartozó, tiszta, szuverén költői hang – és hát a Kossuth-díj.

Szeret beszélni, kivéve a versírásról, mert nem lehet tudni, hogy mi is az ihlet, és isten ments, hogy meg lehessen határozni, miként születik a jó vers.

Gergely Ágnes előtt egy kézírással sűrűn teleírt mappa volt, abban lapozgatott oda-vissza, onnan olvasott fel szövegrészeket. Olykor mintha a feltett kérdésekre adható válaszokat is abból remélte volna kiolvasni. Időről időre fürkészte tekintetével a lapokat, mint aki állandó keresésben van, mint aki rögeszmésen ragaszkodik a papírra vetett sorokhoz.

„Unokatestvéremmel, Judittal együtt határoztuk el, hogy írók leszünk, méghozzá egy influenza alkalmából. Tizenkét éves voltam, és lázasan írtam a regényemet Szegeden. Judit egy krimit írt, de soha nem tudtuk meg, ki a gyilkos, mert elfogyott a papír. Alig ért véget a második világháború, tele voltam érzelmekkel, így a regényem egy rettenetes hazafias szöveg volt, szerencsére elveszett a kézirat. Így kezdődött.”

Mégis színész akart lenni, fel is vették a Színművészeti Főiskolára, ahova azonban összesen hat hétig járhatott, meggyilkolt apjának újságírói múltja miatt kizárták

az iskolából. „Szörnyű kérdéseket tettek fel nekem, politikai rosta volt, Bacsó Péter kérdezgetett, röviden: ő rúgott ki. Nagyon tehetséges rendező volt, de jelleme nagy ívet írt le az évek során, ilyen emberek csapdjába többször beleestem.”

Ekkor állt ipari tanulóknak. Egy gyár kapujában olvasta, hogy munkásokat keresnek, csupa férfiszakmát, végül esztergályosnak jelentkezett. „Ügyetlen voltam, az első félévben mindig selejtet csináltam, az oktatóm kicsúfolt, megjegyzéseket tett, mondták, a munkásruhában is úrilánynak hatok.” Végül segédoktató lett, majd út- és vasútépítő mérnöknek is jelentkezett, sikertelenül, ezért levelet írt Rákosi Mátyás titkárságára, engedjék már tanulni. „Önre szüksége van a szocialista mezőgazdaságnak” – érkezett a válasz, így került az agráregyetem állattenyésztő előkészítőjére. „Sokat kínlódtam, mire a bölcsész szakra kerültem. Akkor meg jött 1956.”

A 83 éves költőnő derűsen anekdotázott, készséggel várta a kérdéseket, hogy aztán arról beszéljen, amihez éppen kedve van, alkalmanként elejtve a történet szálát, persze mindezt elegánsan. Vagy éppen csak úgy a semmiből bejelentve, hogy akkor most felolvas legújabb írásaiból, majd megkönnyebbülve a mappája fölé hajolt, és szülőfalujáról, Endrődről olvasta fel saját gyűjtésű néprajzi írásait.

Szóba kerültek utazásai is, járt és dolgozott Japánban, az Egyesült Államokban, Skandináviában, de, mint mondta, kelet-európaiként végigszorogta az összes utat. „Sokat utaztam, de furcsa, mégsem utaztam eleget. Az első utamat elvágta, olyan volt ez, mint mikor az első szerelem nem sikerül, és az ember nem szabadul a gondolattól, hogy az lett volna az igazi. Norvégiába küldtek volna 1958-ban, friss diplomás tanárként, de az újpesti oktatási intézet vezetője azt jelentette rólam a minisztériumnak, hogy nem vagyok megbízható. Ez rettenetes ítélet volt, nem tudtam feldolgozni, mit csináltam huszonevésen, hogy ezt írják rólam. Pár év múlva megismerkedtem a jelentést író férfival, Ottó pajtásnak hívták, kérdeztem tőle, miért írt ilyet. Jobb a bajt megelőzni – válaszolta.”

Aztán vált. A műfordításról beszél, érezhetően szívéhez közel álló téma. Mondja, hamarabb kezdett fordítani, mint verset írni, majd megjegyzi, első fordításaiban sok a pontatlanság, szegény Dylan Thomast is több helyen félrefordította, de hát nem tudott senki itthon angolul. A könyv szerkesztője sem – teszi hozzá. Beszélgetőpartnerei, Pintér Viktória és Tokos

Bianka a versírásról kérdezik, ám Gergely Ágnes a maga decens módján menekül előre fogja, nem vagyok elméleti gondolkodású, mondja, és már térne is át másra, de nem eresztik, megadóan válaszol.

„Nem lehet tudni, mi az ihlet. Nem tudok a versírásról beszélni, legfeljebb annyit, hogy olyan, mintha egy ablakot tisztítanék, amin egyre több világosság árad be. Ennyit tudok mondani, ez így történik, de hogy pontosan hogyan, azt nem tudom.

Kísérleteztem azzal, vajon mi a vers lelke. Mi az, ami minden versre érvényes, arra jutottam, se a rím, se a ritmus, egyedül az asszociáció örök. Azt nem lehet érvényteleníteni. A versnek kell legyen logikája, vagyis kiindulok valahonnan, és eljutok valahová.”

Aztán még megemlíti, hogy a posztmodern irodalomban nem hisz, sőt untatja, számára az író Móricz Zsigmond, aki, ahogy Karinthy ironikusan írta, ha köp, akkor fél litert köp, azaz van benne élet és vér.

Mondjuk azt sajnálom, hogy nem derült ki, honnan a bátorság, hogy nőként megírta József Attila öregkori versét. Honnan a bátorság, hogy egy kitépelt naptároldalra, egy „január 10., hétfő” feliratú cetlire, szinte javítás nélkül, megírta, hogy „Láttam, halálom széttép s fennmarad. S az életemre nincs vállalkozó.”

Jó lett volna kimozdítani nyugodt, átgondolt, női dallamú mondatvezetéséből, és józsefattilázni, de lehet, nem is baj, jobb az ilyen kérdéseket hagyni, nem kibeszélni, hagyni rejtjelesen, mint a homlok bal oldalán a frufruban vagy inkább a választékban évtizedek óta mozdíthatatlanul, egyfajta stigmaként, Isten ecsetvonásaként ott álló jellegzetes fehér tincset.

A végén azért a könnyed előadás-mód dacára utolérjük az esten mindvégig ott tanyázó, sötét tónusú időbe vetettséget. Egy szomorú vers a magányról: „Fény tölti be azóta is sötét életemet. Mindhárman nekem címzitek az első levelet.” Majd a *Tizenkilenc kérdőjel* című vers: „Azt, hogy a választás szabad, Te mondtad-e?”

Taps, megengedő mosolyok, dedikálás, lapozgatás az ominózus teleírt mappában. Vége.

Martinovics Tibor

Művészet az Olvasólámpa fényében

Olvasólámpa. A Művészetek Háza irodalmi sorozata. Zalán Tibor, 2015. december 8.; Faludi Ádám, 2015. december 15.; Lackfi János, 2016. január 13.; Vass Virág, 2016. január 20.

A veszprémi Művészetek Háza rendhagyó irodalmi rendezvénysorozatot indított. Az esemény az *Olvasólámpa* nevet viseli, amely utal az intim hangulatra, az olvasás örömére és a kötetlen légkörre is. Ezekon a programokon nem az író megismerése a fő cél, hanem maga a mű, és annak szerzője általi adaptációja – olvashatjuk a Művészetek Háza honlapján. Az estek során az egyes verseket, szövegrészeket a moderátor és a szerző köti össze, ad háttérinformációt a felolvasandó művekhez. A rendezvénysorozat házigazdái és egyben ötletgazdái is Fenyvesi Ottó szerkesztő, József Attila-díjas költő és Kilián László, a Művészetek Háza igazgatóhelyettese. A decembertől januárig tartó időszakban összesen négy művészt köszönthettünk a program helyszínén, a Dubniczay-palotában. Időrendben Zalán Tibor, Faludi Ádám, Lackfi János és Vass Virág felolvasását élvezhettük ezeken az alkalmakon.

Séd, 2015. tél, 16. old.

A házigazdák nyomtatékosan hangsúlyozták, hogy ez a rendezvénysorozat más, mint egy egyszerű felolvasóest, más, mint egy író-olvasó találkozó, más, mint egy könyvbemutató. A különlegessége talán a kellemes környezet és az asztalkára helyezett tényleges olvasólámpa lehetett, ami valóban kedves gesztus. Ezekon túl azonban sajnos – vagy nem sajnos – egy egyszerű felolvasóestet kaptunk. A művészek

előre megjelölték a felolvasni kívánt szövegeket, a moderátorok egy Wikipédiáról kiemelt formális, rövid, tömör tájékoztatót adtak a megjelent alkotóról. Majd az „olvasólámpa fényénél” felolvasták alkotásaikat, a jól szituált, illedelmes közönséggel szemben, akik nevettek és sírtak, tapsoltak és mélyen hallgattak, amikor az etikett ezt megkívánta.

Két alkotót emelnék ki a sorból: Lackfi Jánost és Vass Virágot. Ők azok, akik országos figyelmet kapnak, folyamatosan nyomon követi őket több ezer ember, noha a két művész munkássága merőben eltérő. Lackfi Jánost könnyed, humoros alkotásairól, gyermekverseiről és satirikus prózájáról ismeri az olvasóközönség. Az esemény körülbelül egyórás csúszással indult, amit a szervezők nem, viszont a közönség annál jobban kezelte: az ide látogatók a magukkal hozott kötetekből olvastak fel, vagyis amíg a művész meg nem érkezett, a veszprémiek egymást szórakoztatva ütötték el az időt. Tehát Lackfi János arra érkezett meg, hogy az ő versét szavalták éppen. Úgy gondolom, ez kellőképpen megalapozta a hangulatot. Az esemény leginkább egy jóleső baráti beszélgetésre hasonlított, ahol Lackfi volt a régen nem látott barát. Az alkotó a tőle megszokott dinamizmussal, jókedvvel vitte végig az estet. A felolvasások között karrierjéből és magánéletéből mesélt humoros anekdotákat, és lelkesen mutatta be a *Verlavina* címet viselő új projektjét, melyet Szabó T. Annával közösen indítottak a közösségi portálon. Végre nem azt hallottuk egy elismert művésztől, hogy az internet megöli az irodalmat, hanem éppen ellenkezőleg: több ezret mozgat meg, élénkít fel, és sarkall az irodalom olvasására. És hogy ne semmibe kiáltott szónak tűnjenek ezek a kijelentések, azt is elmondhatjuk, hogy egy internetes „vers-háború”-ból nyomtatott kötet is válhat. Az Athenaeum Kiadó gondozásában februárban megjelenik a *Verlavina* kötet 40 válogatott költeménnyel, Nyáry Krisztián előszavával.

Lackfi János Prima Primissima-díjas költő, író, drámaíró, műfordító munkássága díjak és ösztöndíjak sokaságát érdemelte ki, tőlem mégis távol állt a stílusa mindig is. Az *Olvasólámpa* esten elszavalt versei és felolvasott prózái az ő előadásában viszont teljesen új értelemmel teltek meg, a szinte teátrálisan előadott művek életre keltek és magával ragadták a közönséget. Arra a következtetésre kellett jutnom, hogy Lackfi János művei akkor igazán jók, amikor Lackfi János szavalja el őket.

A rendezvénysorozat utolsó estjén Vass Virágot látta vendégül a Művészetek Háza. Az öt megelőző három férfi után egy hölgy, három költő után egy író. Vass Virág újságíróként kezdte karrierjét, 17 évesen jelent meg első publikációja. A Nők Lapjánál huszonöt évesen már főszerkesztői pozíciót tölthetett be. Saját elmondása szerint a lapnál töltött idő meghatározta és támogatta további munkásságát is. Újságíróként karakteres stílusa, egyedi látásmódja kiemelkedővé tette munkáját, 2000-ben el is nyerte a Flekk-díjat. 2009-ben megjelent első regénye, a *Vulévu*. Ezt még hat regény követte, és jelenleg is épp egy könyvön dolgozik.

Vass Virág érkezésétől kezdve otthonosan mozgott a Moholy-Nagy teremben. A rendezvény moderátora ebben az esetben is Kilián László volt, akárcsak Lackfi János esetében. Az író nő szívesen mesélt a *Nők Lapjánál* töltött éveiről, a rendszerváltásról, a nők helyzetéről akkor és most, a karrierjéről, a regényei keletkezéséről, viszont – érthető módon – a felolvasás kisebb hangsúlyt kapott. Mégiscsak nehezebb egy regényből a megfelelő pár oldalt felolvasni, hogy érthető is legyen, de ne rántsa le a leplet a végki-fejletről, mint kikeresni egy verset egy kötetből. Ennek ellenére a felolvasott részek és a hozzájuk fűzött magyarázatok épp elég érdekesek voltak ahhoz, hogy a közönség kíváncsiságát felkeltsék.

A moderátornak az eseményen nem sok dolga volt, talán csak az, hogy néha figyelmeztesse az írónőt az időkeretre. Egy jó újságírótól ugyanis nem kell és nem lehet kérdezni. Nem kell, mert magától is elmondja, és nem lehet, mert úgysem a kérdésre válaszol. Ez alapján Vass Virág kitűnő újságíró, ugyanis a moderátorral való beszélgetés nagyon hamar monológgá vált, a moderátor pedig, akár egy karmester, csak kézmozdulatokkal jelezte, hogy mikor kellene felolvasni, mikor lehet mesélni, és mikor kell szünetet tartani. Mindez – meglepő módon – nem vált fárasztóvá és erőltetetté a nézők számára, szívesen hallgattuk a regényírást megelőző gyűjtőmunka nehézségeiről szóló történeteket, vagy az alkotó női megérzéseiről szóló anekdotákat. A regényekkel kapcsolatban az író felolvasás általi adaptációja nem tett hozzá a műhöz – nem úgy, mint Lackfi esetében –, de megerősítette, hogy Vass Virág éppen olyan, akár a regényei. Kalandos, nőies, mégis karakteres, nagyon mély, és nagyon erős.

Az *Olvasólámpa* rendezvénysorozat a házigazda, Kilián László elmondása szerint még folytatódni fog. Öröm volt látni, hogy Veszprémben országosan elismert művészeket invitálnak, és az itt élők szívesen látogatják az irodalmi eseményeket. Noha nem jöttem rá, hogy egy egyszerű felolvasóestnél miért több vagy miért másabb ez a rendezvény, tulajdonképpen mindegy, hogy mi nek hívjuk. Mert elérte a célt, hogy a mai, élő irodalmat magas színvonalon prezentálja.

Horváth Virág

Felhívás keringőre

Szinyeitől Malevicson át egy kortárs bábszínház vizuális imázsáig – forma és tartalom a stílussteremtés jegyében

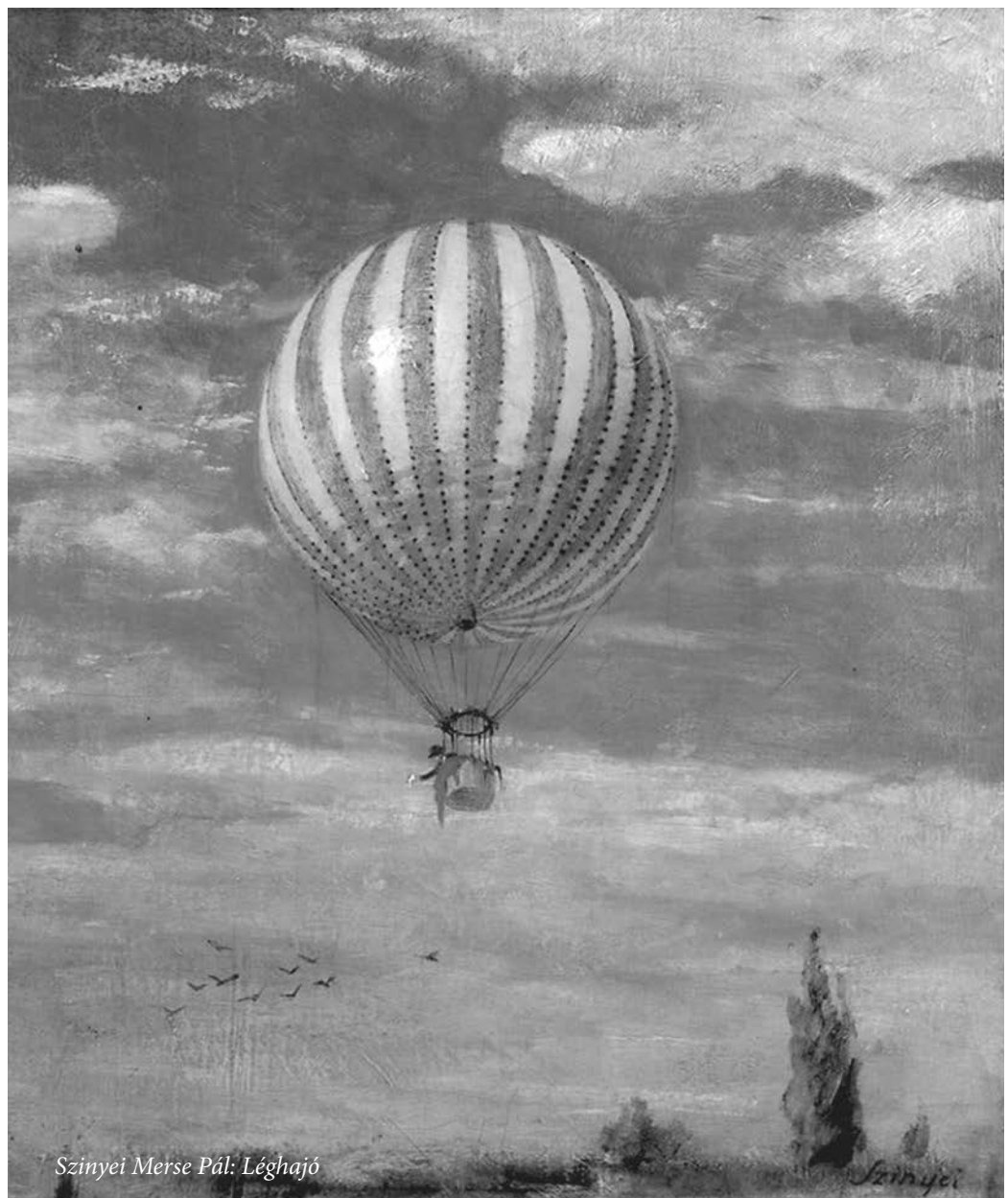
Négyzetes képformátumban kör alakzat... és ami mögötte van, avagy: két progresszív, konvenciómentes alkotó két illusztris alkotása mint idézet és szellemi kihívás szerepel egy bábszínház sajátos világát megálmodó képi kultúrájában. Jelen esszében az idézetet mint formát és a szellemi kihívást mint tartalmat vizsgáljuk.

Szinyei Merse Pál egyik legeredetibb festményével, az 1878-as *Léghajóval* egy olyan jövőbeli képirói szemléletmódra érzett rá, amely a következő századelőn, az avantgárdban teljeseedik ki a szuprematizmus atyja, Kazimir Malevics ecsetje nyomán – jelesül az 1913-as *Fekete kör* című műben. Míg Szinyeinél a látványalapú komponálás és a merész formabontó bravúr találkozik, addig Malevicznál az utóbbi dominál.

A *Léghajó* című festmény életteli teli színeivel és derűs hangulatával optimizmust, vidámságot sugároz. Az emlékezetből festett, plein air képen valós eseményt örökít meg Szinyei: az extravagáns életviteléről híres sógora, Probstner Béla léggömbös utazását. A szárnyalás, a művészi szabadság jelképévé avanszálódik a léggömb és utazója, amely mögöttes tartalom önmagán túlmutatva – s egyben kiegészülve, felerősítve a formával – Szinyei meg nem alkuvasát, a konvenciókon való felülemelkedést, a művészeti közízléssel való örökös, bátor szembefordulását is reprezentálja.

A *Fekete kör* című festmény a szuprematizmus egyik remeke. E merész 'izmus' lényege, hogy a színek és a formák előnyt élveznek a látvány megörökítésével szemben. Malevics ezen új kísérlettel forradalmasította a képírást történetét, az egyik első volt a tárgyi vonatkozásokat és emlékképeket felülíró abszolút festészet megalkotásában. Ezt a leegyszerűsített, letisztult képi világot azonban nem pusztán az intellektusnak szánta; ahogy fogalmazott: „a világmindenség ünnepélyességét” kívánta érzékeltetni. Malevics saját stílusának a megteremtéséhez az ihletet a repülés élményéből merítette, ez irányította figyelmét a térre, az üres tér nyújtotta lehetőségek felfedezésére.

A *Léghajó* és a *Fekete kör* című műveknél a hasonló formaképzésen túl is

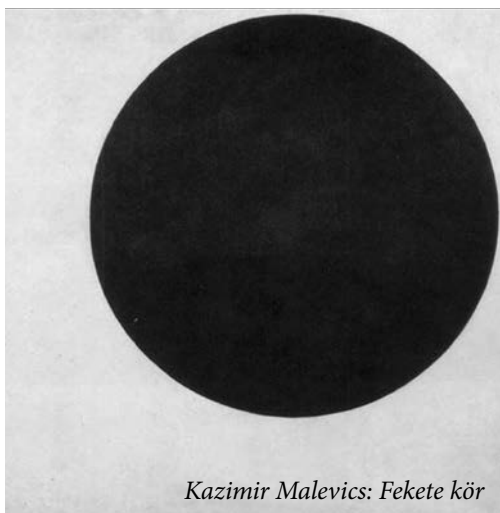
Szinyei Merse Pál: Léghajó

érdekes és izgalmas egybeesés, hogy az alapélményt a szabadság klasszikus szimbóluma, a repülés adta. Emellett, s ezt a tézist erősítve, az is elmondható, hogy mindkét alkotás a bátor újat keresés, az innovatív attitűd szép példája.

A Kabóca Bábszínház képi kultúrája e művekkel rokonítható, akár tudatosan, akár 'tudat alatt' kerültek felhasználásra, továbbgondolásra: ezen alkotások mint művészettörténeti idézetek nívós hivatkozásnak számítanak mindenkor. E kreatív továbbörökítés – a folytonosság megteremtésén túl – további rétegelt tartalmakkal ruházta fel a kulturális terméket. Ilyen hozzáadott értéket képvisel az a szellemi kihívás – szellemi örökség, amely a nyitottságra, az állandó megújhódni vágyásra ösztökél, és a művészi invenció hatalmát hirdeti. Ebben a tartalomban ott rejlik még a bábszínház

gyermekközpontú identitása révén a felszabadultság, a játékosság és az öröm is.

Hogy jutunk el a forma és tartalom múltbéli öröksége és a jelen széles spektrumú értékkeremtő szándékának találkozási pontjából egy sajátos stílus létrejöttéhez? A Kabóca Bábszínház arculatát meghatározó alapformák: a négyszög és a kör, illetve a belőlük következő kocka és kockás felületek, valamint a gömb-alak és pöttyös felületek az imázsteremtés alappilléreiként szolgálnak. Ezen formák egyszerre rendezői és megkezdhetetlen szereplői is e színházi világnak, örökös körforgásban és játékban vannak, mindig más és más szerepbe bújnak: hol főszerepben, hol mellékszerepben, hol csupán statisztaként tűnnek fel. Szereposztásuk mibenlététől függően megjelennek design-elemként, motívumként jelmezen és díszleten egyaránt; olykor keretként, s

Kazimir Malevics: Fekete kör

olykor hordozóként is funkcionálnak promóciós anyagokon, weblapon, valamint előkelő helyet kapnak a dramaturgiában is. E nem mindennapi társulat egyedi összhatást nyújt, egy komplex kohéziós erő fogja össze őket, és sarkallja mind többre és többre. A teljesség igénye nélkül szemezgetünk e gazdag repertoár-kincséből.

Az imázsteremtés sokszínűségének egyik mutatója, hogy e formák egyfelől diszkrétan a részletekben rejlő csendestársként is aktív szereplők, míg a másik póluson immáron súlyosabb jelentéstartalommal egy mélyebb mondanivalónak a forrásai: a *Ha Dede* című belga-magyar koprodukcióban a kocka és a gömb kettőse adja az alapkonceptiót és a történeti szálát: „Mi történik, ha egy kocka gömbökkel barátkozik? A gömböknek például kerek ajtajú a házuk, de hol lépjen be ezen egy kocka? Sok a nehézség, de a kocka lépésről lépésre beilleszkedik a gömbök közé és a kockák világa is befogadja a gömböket.”

Az arculati struktúrában leggyakrabban szereplő formák: a kör, a gömb és a pöttyök melegséget sugároznak, kellemes családi, otthonos légkört biztosítanak. Az ezekkel való szabad játék, asszociációs stratégia egy stílusos eszközhasználat megteremtését nyújtja.

A bábszínház képi kultúrájába mélyen beleivódtak a körkörös, íves, kerekded formák, amelyek a honlap és a promóciós anyagok design-jában direkt megfogalmazásban és árnyaltan is megjelennek. Mindemellett a 'pöttyözés' mint háttér és mint térelválasztó elem a honlapon, plakáton, szóróanyagon a hangulatteremtésen túl a mozgás érzetét nyújtja, lendületbe hoz, ritmust, dinamikát teremt. Hangsúlyozottan a körkörös formaképzés potenciális lehetőségeinek kihasználására fókuszálva, a memóriajáték izgalmas továbbfűzése a négyzet-kör szimbiózisának: négyzetbe foglalt ívekből szőtt figurák kínálják magukat fantáziadús variációkban, amelyek sajátos bájuknál fogva humorral is gazdagítják az arculati kánont.

A gyermeki fogékonyság, rácsodálkozás és őszinte kíváncsiság a vizuális nevelés tudat- és látásformáló felelősségére irányítja a figyelmet, illetve a korábban említett két festmény apropója kapcsán felveti a vizuális muníció kérdéskörét a bábszínház imázsának egészét és részleteit is érintve. Hiszen mindannyiunk élményévé azok a művek váltak, amelyek gyermekként zsigerig beivódtak elménkbe; a vizuális emléktár tudatosan vagy tudat alatt őrzött kincsei, amelyek akarva-akaratlan előtörnek, hatnak ránk, befolyásolnak, s ahogy formáltak bennünket anno, formálnak ma is, igazodási pontokat jelenenek, egy életen át elkísérnek.

A Kabóca Bábszínház minőségi látáskultúrára tanít, vizuális identitást nyújt, igényességre nevel. Mindezt odaadás-sal, szeretettel teszi, és akkor még sok más, ugyancsak említésre méltó értéktartományáról nem is beszéltünk.

Csontos Lilla

A lap tökéletesen naprakész, informatív és könnyen kezelhető. A próbált eszközökön: laptopon, táblagépen és telefonon is jól működött, egerrel vagy akár ujjal böködve, és ellenállt a különböző böngészőkkel való kínzásnak is. A háttérben működő webprogramozó csapat jól tette a dolgát, valószínűleg még okoshűtőre is optimalizálták a szájtot.

Lapra szerelt Habakuk A Kabóca Bábszínház honlapjáról

Az is érződik, hogy a bábszínház részéről is pontosan körvonalazták az igényeket, tudták, kit szólítanak meg, és azt is egészen pontosan, hogy mivel. Ennek a jóltervezettségnek köszönhetően az oldal kitűnően átlátható. A rotálódó bábszínházi képek felett lebegő fő menübuborék nincsen teletömve bonyolult almenükkel, csak arra koncentrál, amire a leendő nézőnek azonnal szüksége lehet. Egy kicsit lejjebb görgetve a fő képernyőt, aktuális híreket olvashatunk, nyilakkal lapozva. Itt felcserélődik a felső mező szöveg-kép szituációja, az ellenkező oldalra kerül a buborék, képpel feltöltve, és a felső mező képei helyett jó arányú leadek csábítanak továbbkattintásra.

A belső oldalak is hozzák a főlap átláthatóságát: sok kép, kevés szöveg. Minden oldalon elérhető a havi műsornaptár, ahol a napokra klikkelve nemcsak az aktuális programokról tájékozódhatunk, de azonnal meg is vásárolhatjuk rájuk a jegyeket is a Hangvilla online jegyvásárlási felületéről. Ez a lehetőség egyébként minden előadással foglalkozó cikk esetén működik. Ugyancsak minden oldalon található még egy almenü-buborékot is, ahol a bábszínházról tudhatunk meg mindenféle fontos dolgokat, a munkatársak fényképes bemutatkozásán keresztül, az elnyert díjakon át a pontos elérhetőségig. Az oldalak alján a teljes menürendszer, egy kicsit szájbarágósan, mintegy felsorolásszerűen megismétlődik, sőt egyes menüpontok pontos tartalmát is láthatjuk, így ha a képekbe feledkezve túlkörözünk a „papiruszt”, akkor is könnyen

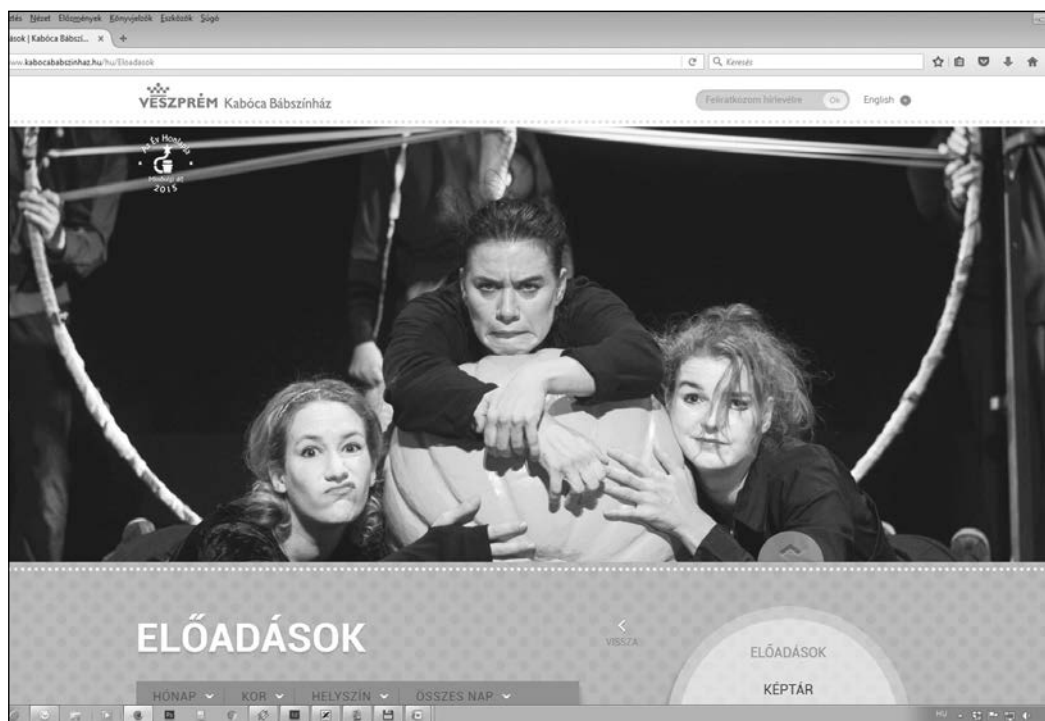
vissza- vagy odatalálhatunk bárhová az oldalon.

Kitűnően működik az interaktív előadás-választó, ahol napra, ajánlott életkorra és helyszínre bontva is választhatunk a műsorok közül. Az előadásoknál nemcsak a kezdést, de a darab pontos időtartalmát is feltüntetik – így a gyerekek patikamérleg-gondosan előkészíthető a kellő mennyiségű sírásmegelőző gumicukor.

Ahogy ez egy modern honlaptól elvárható, mindenféle közösségi média azonnal elérhető az oldalokról, az igen kedves *Elűjságolom* címszó alatt, az ismerős ikonokra bökkve. És nem csak a lehetőség adott. A készítő nagy hangsúlyt fektettek ezeknek a kidolgozására is. Tökéletesen együttműködnek a Facebook-oldalukkal, pakolják fel az előadások trailereit a YouTube-ra, mehet a Twitter, Pinterest, de még a Tripadvisor is. Az ódivatúak az érdekesnek talált oldaltartalmakat egyetlen kattintással elküldhetik e-mailben, a még maradibbak pedig jól tördelve kinyomtathatják, és kis táblákra ragasztva kóbor kutyák nyakába akaszthatják.

Egy kérdés marad csak bennem, kattogtatva céltalanul a már-már minimalistának nevezhető modern dizájnban: ha kirántanám a hatékony és kétségtelenül jól funkcionáló panelek mögül a színes és izgalmas bábszínházas fotókat, és Skogaby vagy Timsfors kanapék vagy Ekby Lerberg polcok fotóira cserélném őket, kimozdulnának-e a LIGO gravitációs hullámokat megfigyelő bonyolult detektorai legalább Livingstone-ban?

Áfrány Gábor

Jó az, ha egy országos, illetve az egyetemes magyar kultúrára kiterjedő hatókörű intézmény, ezúttal a Petőfi Irodalmi Múzeum nem csak Budapesten van jelen, nem csak a saját tereiben teszi láthatóvá értékeit. A tavaly tavasszal a Művészetek Háza Magtár kiállítóterében, a Dubniczay-palotában nyílt Magyar Műhely-kiállítás után idén a Laczkó Dezső Múzeumban Weöres Sándor alkotómunkáját hozza kézzelfogható közelségbe, nemcsak a kiállított anyag itteni felállításával, hanem a kiállítás játékos, interaktív koncepciójával is. A tárlatot múzeumpedagógiai foglalkozások, tárlatvezetések próbálják még közelebb vinni a közönséghez – elsősorban a diáksághoz.

A megmozdult szótár

Weöres Sándor – *A megmozdult szótár*. A Petőfi Irodalmi Múzeum interaktív tárlata Weöres Sándor verseiről és munkásságáról, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2016. január 22. – 2016. április 17.

Séd, 2015. tavasz, 22. old.

Bármilyen hihetetlen, megmozdult a szótár a Laczkó Dezső Múzeum január 22-én, a Magyar Kultúra Napján megnyílt kiállításán. Szavak, betűk, verselemek keltek belőle életre, folyamatos mozgással átváltoztak, bucskáztak, hullámoztak, szólények röpködtek s rajzok vonultak előttünk Weöres Sándor rajzstílusában a kiállítóterem foga-
dófalán, meghökkentve, de szinte a látványhoz szögezve a hagyományos kiállításokhoz szoktatott látogatót. Rögtön éreztük, felesleges a megrendült komolyság, a kötelezőnek vélt áhítat a tárlat megtekintéséhez, újfajta élmények várnak ránk.

A kiállítás címében szereplő fogalom, *A megmozdult szótár* valójában Weöres egyik versét idézi, maga a tárlat is a kultikus folyóirat, a *Nyugat* harmadik nemzedékét képviselő költő emlékére készült. Születésének 100. évfordulójára 2013-ban Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban rendeztek kiállítást. Annak jól kiválasztott címe valóban figyelemfelkeltő, s jelzés lehet arra, hogy eltér az emlékkiállítások tradicionális tartalmi, formai megoldásaitól.

Az irodalmi kiállítás különben is a kiállítások sajátos típusa. Szinte axióma (volt), hogy az irodalom létmódja a szöveg, a kiállítás pedig elsősorban a vizualitás, a látvány. E kettőt hihetetlenül nehéz egyeztetni, a szavakat, szövegeket szinte képtelenség kiállítani. Mi más tehetnek az irodalmi kiállítás rendezői, mint megkísérelni a lehetetlent. A hagyományos irodalmi kiállítás speciális jellegéből fakadóan általában csak az irodalom járulékos mozzanatait tudja megmutatni a közönségnek: az életrajzi, a társadalmi, a történeti vonatkozásokat, a művek keletkezéstörténetét, a kultusz és az irodalmi élet dokumentumait. A Weöres Sándor-emlékkiállítás több szempontból is rendhagyás. Azonnal jelzőt kapcsolva hozzá: üdítő rendhagyás.

A Petőfi Irodalmi Múzeum remek döntéssel nem hagyatéki tárlatot rendezett Weöres születésének jubileumán. 2013. június 18-án nyitott kiállításuk hosszas előkészítéssel, kimerült koncepcióval, az anyag összegyűjtésének nehézségeit leküzdve, friss szemléletű szakemberek: Hegyi Katalin irodalmi muzeológus, kurátor, Mihalkov György látványtervező, valamint a múzeum számos gyűjteményi egysége: főleg a Kézirattár, a Fotótár, a Képzőművészeti Gyűjtemény munkatársainak sokoldalú tevékenysége révén igazán nívós és látványos lett. Kultikus tárlatot hoztak létre szuggesztív erővel, a látogatói csoportok szinte minden korosztályát megérintően, a játékos felfedezés örömeivel megajándékozván.

A budapesti kiállítás vándorkiállításaként, az ahhoz szükséges, kevés szállítási, rendezési nehézséget jelentő installációval készült, hogy igény szerint – s nem csak a jubileum évében – az ország mind több helyére eljuthasson. Vándorútján most került Veszprémbe, ahol dr. Pilipkó Erzsébet irodalmi muzeológus fogadta, és a múzeum egyik emeleti kiállítótermében kapott helyet.

A tárlat kurátora, Hegyi Katalin mintegy mottóul választotta Weöres 1966-ban írt *Nagyság* című versének záró sorát: „Munkámat használni lehessen, ne szájtátva csodálni.” A hangsúlyt Weöres költészetére helyezte, mert Weöres költőideálja a „személyiségétől megfosztott poéta, aki saját korlátaitól megszabadulva képes átélni a világ egészét”. Ezért a drámaíró és irodalomtudós Weöres csak részben mutatkozik meg a tárlaton.

A kurátor tudatosan kerülte a Weöreshez kapcsolódó tárgyi emlékek bemutatását. Joggal tette, egyrészt azért, mert a hagyaték-
ból kevés relikvia került a múzeum gyűjteményébe, másrészt – és ez volt a döntő szempont – a költő nem, illetve alig kötődött az őt körülvevő tárgyi világhoz. Mennyiben maradt mégis tradicionális ez az irodalmi emlékkiállítás? Nem nélkülözhetette – legalább a fontosabb évszámok tükrében – az életút rövid ismertetését bevezetesként a tárlathoz. (Veszprémben ehhez helyet a kiállítóterem bejárati ajtajának üvegén találtak. Ez nem a legszerencsésebb megoldás. Bár kétségtelen, hogy így rögtön ez fogadja a látogatót, viszont a folyosón nem a legideálisabbak a körülmények az elmélyültebb olvasásra. Persze ha valaki – előzetes ismeretei birtokában, vagy egyéb okok miatt – nem fordít időt a biográfiai vázlatra, a kiállítást önmagában is értelmezni tudja.) Ezen túl tíz nagyméretű, álló táblán bepillantást kapunk az életrajzba, az alkotói pálya alakulásába, amely ugyan Hegyi és az irodalomtörténészek zöme szerint „kívül esik Weöres költészetén, de annak alakulását mégis befolyásolta”. Nem hiányozhatott a képzőművészeti anyag: Weöres saját rajzai; a róla készült portrék (köztük Szervánszky Jenő négy, Veress Pál két ceruzarajza, Martyn Ferenc alkotása 1947-ből a művészhez 1984-ben írt Weöres Sándor-verssel, Illés Árpád olajfestménye 1943-ból, Sajdik Ferenc és Kaján Tibor karikatúrái, Lantos Ferenc egyedi, rejtvénynek is beillő képzőművészeti elemzése Weöres *Ha homlokodon drágakő lakik* című verséhez) és más ábrázolások; a könyveihez készült illusztrációk sora (köztük Gyulai Livius emblematikussá vált, 1967-2005 között készült tollrajzai a *Psychéhez*); valamint a költőről készült művészi fotók, így Langer Klára felvételei. Az olvasósarok az üveg mögé zárt első kiadású, szépséges és az újabb kiadású, helyszíni olvasásra szánt Weöres-kötetekkel, a falakon Illés Árpád és Hincz Gyula illusztrációival s az itt megtekinthető portréfilmmel ugyancsak fontos funkciót kapott a látogatók számára.

A kiállítás általában kerüli a szokványos magyarázó feliratokat. Az alapjában informatív jellegű táblákon is alig van belőlük. Nekem néhol hiányoznak, mint pl. Pável Ágostonnál, ahol a róla való, egyre halványodó ismereteimet kellett felidézniem. Persze felmerül, hogy szükség van-e egyáltalán az efféle háttértudásra. Különben is a kiállítás látogatása után ott vannak számunkra a lexikonok, no meg a „mindent tudó” internet és a felkészített teremőrök, tárlatvezetők is segíthetnek bennünket felfokozott információéhségünk leküzdésében. Weöres szövegei: versei, versekéziratai, levelei, prózai írásai és más dokumentumai, fotók, rajzok különben jól vezetnek bennünket a költőtől idézett, címként megadott témakörökben. Ezek is gondosan válogatottak, Weöres pályájának és költészetének jellegzetességeit tárják elének.

A család, a szülőföld *Ég alatt, a falu fölött* címszó alatt szerepel. *Tőlük tanultam* címmel vonulnak fel a mesterek: Babits, Kosztolányi, Füst Milán, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Fülep Lajos, Hamvas Béla, Várkonyi Nándor a kortársi világból, a klasszikusok közül Dante, Shakespeare, Hölderlin, Góngora, Mallarmé, és a nagy művek: *Gilgames*, Lao-ce: *Az út és az erény könyve* című műve, a kínai Po-Csü-ji, a hindu Dzsajadéva, Nádor Tamás 1980-ban készült interjújának és a költő írásainak részleteivel, a Babitshoz 1941-ben írt versének kéziratával s 1939-ből az Adynak, Babitsnak, Kosztolá-

nyinak hódoló Hála-áldozat című versével. A *Te látsz engem?* című tematikus táblán az egyetemista Weöres fotóját látjuk s leveleit Várkonyi Nándorhoz, Pável Ágostonhoz, Fülep Lajoshoz. A *vers születése* témakörben költői felfedezéséről, pályája 1929. évi indulásáról, 1935. évi elismeréséről, Baumgarten-díjáról (a díjátadás alkalmával készült felvételen a magyar irodalom jelesei között láthatjuk) és a tudós, *A vers születése (meditáció és vallomás)* címmel a doktori disszertációját publikáló költőről kapunk képet. *Küldj verseket!* címszó alatt olvashatjuk Weöres *Harmadik nemzedék* című emblemikus, költői szemléletét egyértelműen megfogalmazó versét 1938-ból, és követhetjük kapcsolódását különböző lapokhoz, így a *Sorsunkhoz*, a *Dunántúli Szemléhez*, a Debrecenben megjelenő *Számadáshoz*. A *Költészet és a zene* című egységnél a zenei struktúrák költészetére gyakorolt hatásáról, Bartókhhoz és Kodályhoz való kapcsolatáról vall, továbbá Farkas Ferenc megzenésítette gyermekverseiről és az *Öregek* című versére írt Kodály-kórusműről kapunk információt. A *lélek ősrétegei* című táblán a nemzedékek során átívelő *A liba pék* és a *Harmat utca 3* kézírata, *Gyümölcskosár* című kötetének címlapja hívogat bennünket. Itt olvashatjuk karakterisztikus megfogalmazását saját gyermekverseiről: „Bár gyermekverseim nem oktatják a gyermeket semmire, mégis célzatosak: nem a tartalmukkal nevelnek, hanem a kisugárzásukkal.” A *Mennyi vagy nekem* címet választotta a kiállítás kurátora a feleség-költőtárs Károlyi Amyhoz 1947-ben írt szerelmi vallomás, a *Canzone* felidézéséhez, a házaspár fotóihoz. A tárlatot záró két tábla, az *Öröklét* és a *Ne fontoskodjatok* címet viselő megdöbbentő erejűek Weöres felidézett, kevésbé ismert, morális felfogását, költői szemléletét határozottan jellemző verseivel, az *Önéletrajzzal*, az *Ars poeticával*, a *Nagysággal*, a *XX. századi freskóval*, az 1955-ban írt *Hitler* cíművel s az 1964-ben keletkezett, mindössze kétsoros, mégis arcu ütő versével, a *Politikával*. Ezekhez a táblákhoz többször visszatértem, mert újra s újra magukhoz vonzottak a versek, és elgondolkodhattam Weöres Várkonyi Nándorhoz még 1946-ban írt levele kapcsán a „kultúra-mentés” fogalmán.

KERESZTÖLTÉS

kövér	béka	tavon	hintáz
árnyék	moccan	akác	ágán
habos	virág	szirom	ezer
csillag	mellett	felhő	fátyol

A kétoldalas, álló táblák között a képzőművészeti alkotásokon pihenhet meg tekintetünk, hangolódhatunk rá a következő tematikus tábla gazdag tartalmának befogadására. És ha úgy tartja kedvünk, játszhatunk, magunk is alkothatunk a teremben elhelyezett színes, nagyméretű legóknak tűnő dobozokkal, multimédiás eszközökkel. Hegyi Katalin felkérte a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Kreatív Technológiai Laborjának hallgatóit, hogy interaktív nyelvi játékokat konstruáljanak a Weöres-élmékiállításához. A közös munkához Bartal Mária irodalmi szakértő nyújtott segítséget. Weörest köztudottan a magyar nyelvvel való állandó kísérletezés hajtotta, virtuóz módon használta ki az anyanyelvünk adta lehetőségeket. A hallgatók a játékok készítése során átérezhették ezt, és sok-sok ötletüket megvalósítva mutatták meg szárnyaló fantáziájukat, ifjú kreativitásukat. Weöres 150 versét, szövegét alapul véve szoftverfejlesztéssel tizenegyféle digitális játékot alkottak, hangzatos nevekkkel: *Verstapintó*, *Verskoppintó*, *Versfal*, *Versrajz*, *Versfoltozó*, *Gyümölcsversek*, *Gondolatfújás*, *Galaxis*, *Keresztöltés*, *Fogadófal* és végül az *Utazások*. Általuk látunk, tapintunk, alkotunk, sajátos módokon részesei lehetünk Weöres univerzumának, költői világának. Szórakozunk, ugyanakkor figyelniük kell a belső tartalomra, hiszen feladatsorokat kaphatunk.

Veszprémbe a játékok közül – a terem adottságai miatt – nyolc jutott el. Bevallom, e játékoknál mutatkoztak meg erőteljesen az életkoromból származó korlátok. Nem vagyok a digitális nemzedék tagja, általános számítógépes ismereteimet is nehezen szereztem meg. Így bizony elakadtam például a *Keresztöltés* című játéknál, ami Weöres 1946-ban írt, 16 szavas, rácsszerű elrendezésű, írásjelek nélküli versén alapul, s elszakít a lineáris olvasástól.

Weöres Sándor: *Tengermozgás*
 A hullámok, a hullámok, tenger-háttól hull meg a dök,
 Jódrosulnak a hullámok, a hullámok, mint az álmok,
 Part-szegélyről visszahullnak a hullámok, a hullámok.

Bár szóról szóra öltöttem, hogy minél több értelmes olvasatot találjak, egy idő után belefáradtam. A teremőrök ugyan segítőkészek voltak, mégis – a kudarcélményt kerülendő – továbbléptem. A verspótlásban sem jeleskedtem, és nem voltam mestere a verskoppintásnak sem. Ellenben lekötött és jókedvre hangolt az *Utazások* című játék a költő és felesége, Károlyi Amy világjáró élményeivel, a *Verstapintó* a térbeli objektumokká változtatott, hengeresteken kitapinthatóvá tett versekkel. Kipróbáltam és tetszett a *Versrajz* is, Weöres verseiből sajátos képet alkothattam önmagamnak. A *Gondolatfújás* igazán szórakoztatott, egyben elgondolkoztatott: milyen szépek a gondolatok, különösen Weöresé, ugyanakkor milyen illékonyak.

Tudom, ezek a különleges installációk, interaktív játékok mást, sokkal többet jelentenek a nálamnál fiatalabb korosztályoknak, főként a gimnazistáknak. Ők a digitális világba nőttek bele, számukra szinte ez a természetes. Ha a kiállítás hagyományos része nem vagy kevésbé köti le őket – ehhez mindenképpen szükségesek lennének előzetes ismeretek a költőről, koráról tanári, szülői felkészítéssel –, a digitális részben nagy-nagy örömeiket lelhetik, belefeledkezhetnek a játékba, játék közben pedig mind jobban megismerhetik Weöres költészetét: azt, hogy miként, milyen különleges módon használta anyanyelvünket. A szépkorúak viszont, ha nem kezdenek interaktív játékba, elmélyülten tanulmányozhatják az informatív táblákat, visszatérően megtekinthetik a képzőművészeti alkotásokat, helyet foglalhatnak az olvasósarokban, válogathatnak az olvasmányokban, majd nézhetik a költőről készült portréfilmet. Mindegyik korcsoport maradandó kiállítási élménnyel gazdagodhat igényei és befogadói alkata szerint. Talán az óvodások számára hiányoznak a *Gyümölcsversek*, a nemezgyümölcsökbe rejtett versek, amiket fülünkhöz tartva hallgathatunk, akár végigsétálva a termen. Ezeket nem hozták el a kiállítás rendezői Veszprémbe. S nekem hiányzott a hangzóanyag Kodály Weöres versére komponált kórusművéről, az *Öregekről*. Tudom, ezt is pótolhatom otthon a tárlat hatására.

A hagyományt és a modernitást arányosan ötvöző kiállítás nem röpké élményt ad, érdemes hosszabb időt szánnunk a megtekintésére, az egyéniségünkhöz mért, Weöres által megkívánt „használatára”. Magunk értékelhetjük életművének a kiállítás által bemutatott részeit, egyfajta speciális útmutatást kapunk az értelmezéshez, és kedvet ahhoz, hogy leemeljük a könyvespolcunkról Weöres köteteit, olvassuk műveit.

Jelképes erejű, hogy a tárlat egy klasszikussá lett költőnkéről és költészetéről egy vers: a nemzeti imánkká lett *Hymnus* születésnapján nyílt meg Veszprémbe. Mint Brányi Mária alpolgármester mondta köszöntőjében, „a költészetnek kitüntetett szerepe van életünkben. A költészet maga is ünnep, a költészet a szónak, a gondolatnak, az önkifejezésnek ünneplő ruhába öltöztetése.” Weöres Sándor lírájával ezt az ünneplő ruhát ugyan nem szaggatta meg, de az ámulat helyett (tagadhatatlan, az ámulat mégis erőt vett rajtam a kiállítás egy-egy részletének megtekintésekor) a használatra intett minket.

S Weöres Sándor még az ünnep estéjén is velünk lehetett. A kiállításmegnyitó közönségének népes táboraiból sokakat láttam viszont a Hangvilla színháztermében Gryllus Vilmos, Szalóki Ági és Szirtes Edina Mókus műsorán. Weöres Sándor 32 éves korában írta *A teljesség felé* című metafizikai füzetét, amit Hamvas Bélának ajánlott. Erre a nyolcvanas évek elején komponált zenét a harmincas éveiben járó Gryllus. Műsoruk a lelkünkhöz szólt. A teljesség felé vitt bennünket, legalább gondolatban.

Ács Anna

A vers ma egyedül van. Magára hagyottan tengődik, pusztába kiáltott szavak délibábjaként dereng néhány kalandor előtt. Pedig az is olvas verseket, aki még egyetlen könyvet sem nyitott ki életében. Elég csak behunyni szemünket a tengerparton, és máris a költészet elemében vagyunk: „A hullámokat az számlálja, aki sötétben hallgatja a hullámverést, és nem az, aki látja a tengert.” (*Hullámok és a tenger*)

Weöres-guruk

A Magyar Kultúra Napja. Gryllus Dániel, Szalóki Ági, Szirtes Edina Mókus – Weöres Sándor: *A teljesség felé*. Hangvilla, 2016. január 22.

Gryllus Dániel, Szalóki Ági és Szirtes Edina Mókus Weöres Sándor verseire úgy mutatott rá, mint dalban adható esszenciára. (Persze, aki ismeri *A teljesség felé* című kötetet, joggal vitatkozhatna velem, állítván, hogy ezek nem versek. És én visszakerdeznem is csak annyit tudnék: miért nem?) Az indiai hangszerelés, a citerajáték betűvetéshez hasonlatos mozdulatai alátámasztják a szöveg bölcséleti irányultságát. A zene a szó lélegzeteként átemelte Weöres mondatait a nyelv kiszolgáltatott létezéséből a dallam igazi szabadságába. A vers elmondhatatlanja így akkor is találkozott a „nézők” testével, amikor a szó mögötti értelmet még nem sikerült felfejteni. A szövegekben meghúzódó rituális töltet kívánja a zenei áradásban való feloldódást, a megnevezhetetlen szabadságát.

A kötetet indító vers (*Egy apokrif János-evangéliumból*) világnézetet teremtő

helyesírási hibája, a dallá-levés egy szóvá tételével, a metamorfózis lehetőségét a zenére ruházza. „Dalolni vágyom és dalolá vágyom” – vagyis Gryllus a kötet Nirvánájára érzett rá, amikor úgy döntött, megzenésíti ezeket a szövegeket. Az első változat 1988-ban jelent meg Weöres Sándor 75. születésnapjára. Akkor a költő csak annyit mondott: „Elég sok kimaradt belőle, de a lényeg benne van.”

A mostani koncert apropója is magába sűríti ezt az észrevételt. *A teljesség felé* koncertsorozat elindítója szintén egy születésnap ajándék: Gryllus Samu újrahangszerelte az édesapja által megzenésített dalokat, amelyeknek előadására Gryllus Dániel barátait, közeli pályatársait kérte fel. A közös zenélés élménye tovább mélyítette a Weöres-szövegeket: az együttzenélés ajándékként a színpadon

megélt új zenei kapcsolatokat is közvetítette a közönségnek.

A többszereplős műsorból Veszprémbe „csak” hárman érkeztek. Három énekmondó. A hangszer – a dallam – a szöveg. *Kamara obscura*. Milyen sokáig ellátni például ebben a mondatban: „be hagyod csapni magadat az idő káprázatától; hiszen hogy valaki az út elején, közepén, vagy végén van-e, csak dátum-különbség.” (*Az alkalmatlan kísérő*)

Szalóki Ági, Szirtes Edina Mókus és Gryllus Dániel triója egészen különös, intim hangulatot teremtett. Nem láthatunk egyéni produkciókat, mert mind közvetítők voltak. A dallamnak és a szövegnek együtt volt üzenet jellege. Nem kevés énekesi alázat kell ahhoz, hogy a szöveg ott tudjon maradni a dallam felszínén, hogy ne tűnjön el a virtuóz hangképzés sűrűjében. A megírt szó uralta a hangzást, nem pedig fordítva. Tisztán látszódott, hogy a megszólaltatók a szövegnek ugyanúgy megadják magukat, mint a dallamnak.

A koncertélmény nem fogja kiütni a nézőt a székből, nincs feszítő katarzis. Ahogy Weöres is óv szövegeiben a végletektől, a hangszerelés sem csapong, kíváncsi kísérő marad. De ez a pár énekelt költemény figyelmessé tesz arra, hogy hol vagy éppen a világban. Lokalizál. „Egyetlen ismeret van, a többi csak toldás: Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.” (*Szembe-fordított tükrök*) Azok a dolgok, amik önmagadra ébresztenek, pillanatnyi stabilitást adnak: ha a létra nincs is meg mindenki, egy stoki is elég, hogy elláss saját fejed fölött – már több vagy, mint induláskor.

Pintér Viktória

Zene, filozófia és líranyelv

Boros Oszkár: Weöresiáda. A líranyelvi, filozófiai és zenei tradíció elemei a Weöres-életműben és annak utóéletében. Ráció, Budapest, 2015.

Weöres Sándor lírai életműve egyaránt lefedti a (pre)modernség, a késő modernség és a posztmodern közötti horizontváltásokat, magába olvasztva a kritika által sokszor szétválasztva kezelt törekvéseket. Boros Oszkárnak a Weöres-recepció hiányosságai is számot vető tanulmánykötete arra a kérdésre keresi a választ, miként lehet a költő által kidolgozott nyelvet, annak pre- és poszttextusait egységes értelmezői mezőbe vonni, és a közöttük lévő kapcsolódási pontokat feltárni.

A kötet első, *Filozófiai és költői nyelv. Diskurzuszrendek a Weöres-lírában* című fejezetében a Weöres-életmű filozófiai beágyazottságának új irányból való megközelítésére tesz kísérletet a szerző. Konceptiójának alapvetése, hogy a filozófia mint kiindulópont és a konstituálódó versszöveg szemantikuma között a versekben feszültség keletkezik, amely összefügg a nyelv írásaktusban megnyilvánuló társalkotó szerepével. A fejezet verselemzéseit e kétféle diskurzuszrend összjátékát vizsgálják, a versritmus és a vershangzás poétikai tényezőit is bevonva az interpretációkba. A hindu és a buddhista filozófia felől is olvasható *Fű, fa, füst* című versben például, amely az objektív világot kategorizáló és az ősegységet megbontó racionális gondolkodás és nyelv fokról fokra való elsajátítását viszi színre, a költői nyelv megteremtésének eseményét éri tetten az elemzés. A *Fajankó* című vers – mutat rá a szerző – ugyan csak nem olvasható egy taoista filozófiai

tétel, a *wu wei*, vagyis 'nem cselekvés' pusztán kifejezéseként, hiszen a Keresztelő Szent János alakjában megjelenített hagyomány a versszöveg anagrammatikus jelentésmezeje által konfrontációba kerül az értelemlehetőségek ilyen típusú leszűkítésével. Akárcsak Weöres *In aeternum* című verse, amely ugyan részben értelmezhető volna egyfajta hindu teremtésmítosz-parafrazisként, azaz az ősnemzést és az ezáltal megszülető anyagi világ illúzió voltát szemléletes formába (tükröződés, lepel) öntő nyelvi alkotásként, ám az Eszme (igazság, abszolútum) attribútumainak versbeli áthelyeződései, illetve a ritmustörések, a szonettforma megújítása felülírják ezt a kizárólagosnak hitt értelemlehetőséget.

A kötet második fejezete a versnyelv és identitásképzés folyamatát kíséri figyelemmel a *Harmadik szimfóniában*, pontos és releváns ritmikai, alakzattani és a vers intertextuális kapcsolatrendszerét feltáró megfigyeléseket téve a szöveggel kapcsolatban.

A következő fejezet Parti Nagy Lajos *Csasztus* című versének elemzése mentén, a Weöres-pretextusok tükrében a versritmust mint az intertextualitás eljárásformáinak egyikét mutatja be meggyőzően.

A *Negyedik szimfóniát* elemző részben a szerző először a Weöres-recepció azon szerepjáték-konceptióit mutatja be, amelyek a költői életmű és sajátosságát a lírai személytelenség kérdésével kapcsolják össze. A weöresi szerep nyelvi természetét hangsúlyozva rámutat, hogy nyelv, beszéd,

írásaktus, szemantika és kulturális emlékezet, illetve a szerepjáték és a szerző ricoeuri értelemben vett megtörténése a költő poétikájának legszorosabban összefüggő elemei. A vers mélyreható elemzése – melynek kapcsán a szerző az Arany János-i poétika főbb irányaira is kitér – kétséget kizáróan támasztja alá e tételt. A *vers születése* című disszertációt és Kovács András Ferenc *De profundis*át egymásra olvasó fejezet a ritmikai és retorikai természetű jelentésképzés lehetőségeit vizsgálja, megvilágítva ezenközben a két életmű közötti kapcsolatháló rejtettebb és kevésbé rejtett pontjait. A költői szövegek ritmusa és a zenei szerkezetek közötti analógia lehetőségének, illetve meglétének felmutatása a *Fuga* elemzésének tétje. A tanulmánykötet utolsó fejezete a *Psyché*-beli erotikumot az értelmező olvasásra való felszólítás metaforizációjaként interpretálja.

Boros Oszkár tanulmánykötete elméletileg rendkívül jól megalapozott: szerzője nemcsak a Weöres-szakirodalomban és a modern irodalomelméletben, de a keleti filozófiai tanok terén is magabiztosan tájékozódik. Nyelve reflektált, szaktudományos, mégis közérthető és olvasmányos. A dolgozatban szereplő, nyelvi-poétikai szempontrendszerrel mozgató elemzések meggyőzőek, és minden esetben új, releváns meglátásokkal gazdagítják a Weöres-életmű befogadástörténetét.

Osztrólczyk Sarolta

A múzeum mindenkienké?

A szépség vonzásában. Rippl-Rónai József világa. Kiállítás, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2015. november 19. – 2016. február 28.

A Laczkó Dezső Múzeum épületének bejáratánál nagy plakát fogadja a látogatókat: „Legyen a múzeum mindenkienké!”, illetve: „Szépség, érték, élmény.” Ezek a feliratok hirdetik a helyi, mai célokat. E program megvalósításának propagálásaként kisebb megállítótábla áll a múzeum előtt, mely egyszerre három kiállításra hívja fel a figyelmet. Ezek közül az egyik *A szépség vonzásában* címet viseli. Az emeleti kiállítás bevezető falán a művészt ábrázoló fényképek fölött a *Rippl-Rónai József világa* alcímet is feltüntetik.

A megtekinthető anyag a kaposvári Rippl-Rónai Múzeumból érkezett, Géger Melinda kurátor negyvenhárom alkotást válogatott össze. Némelyik jól ismert fő mű, mint az *Ödön arcképe*, *Meggyfavirágzás*, *A kaposvári műteremben*, de vannak köztük új szerzemények és néhány kevésbé ismert rajz is. Cserébe a veszprémiek Egry József képeiből állítottak össze hasonló anyagot a kaposváriak számára. A Rippl-válogatást úgy kellett kialakítani, hogy az állandó tárlat a kaposvári Róma villában továbbra is működőképes, élvezhető maradjon a téli időszakban.

A kiállítás címében utal arra az írásra, amelyben Ady Endre úgy emlékezett meg Rippl-Rónairól, hogy „szépíteni kívánja a világot”. Ez egy korábbi kaposvári konferencia címe volt, melyet a művész szépségkeresési igényét kifejezve, egy kis sé megváltoztatva választott a kurátor. Ady Endre a festő világháborús képeinek Ernst Múzeum-beli bemutatója kapcsán írta ezt a mára szokatlanul hangzó, igen lelkesült esszéjét (*Rippl-Rónai háborús kiállítása. Világ*, 6. évf. [1915], 261. sz. [szeptember 19.], 13. o.), amit érdemes újra felidézni:

„Büszke és irigy vagyok egy szép és nagyszerű úrra, akit Rippl-Rónai Józsefnek hívnak az emberek idelelni és az anyagok odafenn. Első találkozásom vele Párisban történt, Grand Palaisban, a Szalonban, kiállításon, régen. De volt merszem hálaistennek hozzá, hogy haza megírhattam: ez a magyar piktor, akinek lépcső-falra dugták a képét, vagy a legnagyobb vagy majdnem a legnagyobb.

Így voltam vele sokáig, amíg egyszer Kaposvárott felolvasást nem tartottam s Jóska a nyakamba nem borult s másnap ebédre meg nem hívott. Bocsásson meg Bródy Sándor bátyám, de Rippl-Rónai Jóska szebb, magyarul szebb, férfiasabb még nálánál is...”

Ady Endrét olvasni, gondolatait és ítéleteit mérlegelni hálás feladat, a szöveg mégis olyan, mintha a költő a háborús kiállítást nem látta volna. Így folytatja:

„Ez az öreg szép fiú bizonyosan zseni, nagyon nagy ember s felséges életű. Még dekoráló hajlandósága is amellet szól, hogy szépíteni kívánja a világot, amelyre ez ráfér.

Nem akarta, de az egész világ ismeri és elismeri minden valaki a világon. Hogy ilyen embert s éppen drága Franciaországunkban összeverdesett a háború ?-! a sors. Bár úgy tudnék hinni és produkálni: élni, mint ez a majdnem svihákosan gyönyörű, de mindenesetre legelőkelőbb férfiú.”

Az I. világháború kitörésekor, francia földön készült képek kiállításának direkt elemzését, mintegy folytatásként, Bölöni György írta meg ugyanott. Ady gondolataira reflektálva megállapította, hogy a művésznak nincsenek problémái, mert mindenben gyönyörködni tud, a katonákban, az „ellenségekben” is. „A természet nagyon szép, vagyis minden szép, csak a művész kell hozzá, ezt bizonyítja nekünk Rippl-Rónai, szép a háborús internáltság is, csak a művész keze szükséges hozzá, hogy mindezt élénk tárja.”

E kiállítás ezt az eszmei vonalat követve az életút teljességét kívánja bemutatni, kronologikus sorrendben. Így előtérbe kerül a korszakolás, amely a változó technikát is dokumentálja. Egy-egy életszakasról rövid kis szövegek segítenek tájékozódni, és a kiállítás sikerét bizonyítja, hogy a hétköznapi és a vasárnapi szaktárlat-vezetésre is alkalmanként 50 fő jelentkezik. Biztosan szó esik ilyen alkalmakkor is a Rippl által olyan fontosnak tartott egyéni látásról is. Elveit így összegezte 1905-ben (*Vélemények az akt-iskoláról. Modern Művészet*, 1. évf. [1905] 1. sz. [október] 26-28. o.): szükséges, hogy „minden művész (tehát egyéniség) a saját szemével lásson és a saját eszével gondolkodjon, mert csak így lehet sajátos interpretálást elképzelni. Kiérezzék már a tanulóévekben az előadásban (úgy a rajzban, mint a festésben) az önálló szemkul-tusz és az individuális észjárás. Ebben az esetben képzelhető el csak a művészlélek továbbfejlődése az ízlés terén is. ...fontosabbnak tartom azt, hogy a művész jó ízléssel bírjon, ami a hamvát adja meg a műnek, mint az akadémiai tudást, ami rendesen el-takarja és láthatatlanná teszi.”

A 20. század első éveiben a művész igen egyedülállóan egyéni kiállítások szervezésére vállalkozott. Kibérelt egy-egy termet, és ott mutatta be modern műveit a nagyközönségnek. Ilyen alkalmakkor igyekezett a helyiségeket némileg átalakítani. 1905-ben a kaposvári elemi iskola három termében állította ki új képeit, mielőtt a fővárosba vitte volna. Az iskolatermeket ízlésesen berendezte, fehér túllt helyezte az ablakokra, és néhány széket tett az asztal köré, hogy megadja a szoba intim jellegét. Így rímelt a környezetre a falakon elhelyezett festményeken látható világ: a művész parasztházának belső terei. Az egykori kiállítási rendszert nem szükségszerű felidézni, a mostani tárlaton piros és világoskék színű falak fogadják a belépőt, ami mintegy

figyelmeztet arra, hogy a festő képei nem mindennapi élményt nyújtanak.

A művész jelenkori, átütő sikerét első sorban rendkívüli virtuozitása adja, hiszen mindenkire hatással van az a derűs könnyedség, ami műveiből árad. Átsugárzik a képeken az életkedv, jól követhető általuk az avantgard művészet változásának folyamatai is. Az egyik 1906-os beszélgetés során (*A kaposvári tárlat. Modern Művészet*, 2. évf. [1906] 4. sz. [január] 248. o.) így fogalmazta meg munkamódszerét:

„Én előre preparálom a vásznaimat, s ha hozzálatok a munkához, amit együltömbe elvégezhetek, az megmarad. Az alakok mozognak s én e futó mozgásokból vászonra rögzíték egyet, várok, míg az illető ismét abba a helyzetbe jön, addig a kép egy másik részén dolgozom. De mindig az egészen s mindig egyszerre. Odáig kell vinni a dolgot hosszas gyakorlat, folytonos studium révén, hogy amit látunk, a benyomás egységét egyszerre, egy kézírással a vászonra tehesük.”

Nekem egység kell. Amit látok, annak a szintetikus képét adom. Sokszor megfigyelem, százszor megpróbálom, – ezért félbehagyott kép, – de addig nem nyugszom, míg a vízió egységét, szintézisét meg nem kapom. Innét az erős kontúrozás, a biztos ecsetvezetés műveimben. Sehol nem csinállok vázlatokat a természet előtt, hogy azok alapján kidolgozzam a munkámat, – ellenkezőleg, – csak annyit adok, amit a természetből egyszerre visszaadni képes vagyok.”

Számos művéről ma már nem tudjuk, hogy kész műnek vagy csak elkezdett és soha be nem fejezettnek minősítette. Számunkra egyenértékűek, sőt a befejezetlenség egyfajta modernitást kölcsönöz a struktúráknak. Mivel a befejezetlenség mértékét nem tudjuk kellően mérni, ez a megközelítés mára háttérbe szorult. Munkamódszere szinte az összes kiállított képre vonatkozhat, kivéve *A kaposvári műteremben* című alkotást, amely az ún. kukoricás stílus egyetlen prezentált darabja. A fenti interjúnál kicsit később kezdődik el ennek a különleges technikának a kibomlása a művész szakadatlanul megújuló életművében. Zorka arcképe került a plakátra Veszprémbe, aki a művész késői szerelme volt. Holdbéli sápadtságát, enervált arckifejezését a mai szépségekhez szokott szemek számára nyilván számtalanszor meg kell magyarázni. Zorka arca számos grafikán megmaradt, amelyek a festő érzelmei által való befolyásoltsága miatt igen változatosak: az egyikben szép, a másikon csúnya, az

A Zorka fekete kesztyűben című pasztell

egyiken enervált és életunt, a másikon vidáman teát iszik egy kínai csészeből.

Veszprém város támogatása híján egy fajta bérletrendszerrel dolgoztak ki a múzeum munkatársai. Nyolc helyi iskolával kötöttek szerződést, amelynek értelmében több mint háromezer gyermek nézheti meg a bemutatót. Választhatóan szakvezetéssel, rajzpedagógiai foglalkozással egybekötve, vagy rajztanári kísérettel együtt. Dohnál Szonja, a múzeum művészettörténésze örömmel fogadta a helyi egyetemről csoportosan érkezett diákokat is.

Láthatták a *Hímző nőt* 1894-ből, mely Rippl-Rónai feleségét és annak nővérét ábrázolja munka közben. Lazarin és Claudine a művész által tervezett egyik munkával foglalkoznak. A *Banyuls* című kép 1899-ből az egyik központi képe volt a Maillol és Rippl-Rónai barátságát bemutató, a Magyar Nemzeti Galériában megrendezett nagyszabású tárlatnak is. Párdarabja, a *Katalán táj* más címekekkel el látva is felbukkant a korábbi tárlatokon: *Cataláni falu olajfák mögött*, illetve *Lazarine heverészik*. A *Meggyfavirágzás* című festmény 1909-ből a kutatások szerint a

Róma villa kertjében álló első tavasz emléke, amikor már az új otthonba költöztek. A vincellérház melletti zöld gyepen álló virágzó fák lila törzsű oszlopai között fedezhetjük fel Lazarint. A *kaposvári műterem* című, ún. kukoricás stílusú mű 1911-ben készült el, előzménye egy beállított fénykép, amelyet a kaposvári Langsfeld fiai cég fényképezett le. (Jól látható pecsétjük a fénykép jobb oldalán.) Bizonyára a művész maga állította be a jelenetet a villa melletti vincellérház műteremé alakított helyiségében. A művész elöl áll, mögötte az ablaknál Lazarine és Anella néz az ablakon keresztül a távolba. Mivel a Langsfeld cégnek csak normál objektívje volt, a festő teljes alakja: a lábai és az előtte álló festmény nem fért a kompozícióba, ezért Rippl kénytelen volt kicsit tágabb teret festeni. Kissé átrendezte a padlón fekvő szőnyeget is. A *Fekete kesztyűs nő – Zorka* című pasztell 1920-ból zárja a kiállítást, melyen egy sárga kanapé támlája szolgál támasztéklálynak. Egyes vélemények szerint ez egy „megbúvó testhelyzet”, amely melankolikus nyugalomba helyezi a hisztérikusan érékeny hölgyet.

Hiányzik a kiállításról egy számítógép: milyen érdekes lenne, ha egy monitoron keresztül Rippl-Rónai igen gazdag életművébe kaphatnánk betekintést az érdeklődők. A múzeum mint „lassú műfaj” koncepción túllépve egy olyan monitor is igen hasznos lenne, amelyen keresztül felvillanhatna néhány vélemény a kiállított képekről. Ez a megközelítés – amely egyébként igen népszerű, bejáratott fogás – a szakinterpretátoroktól a helyi hírességekig mindenkit bevonna a kiállítás szövetébe: kissé „felgyorsítaná” a befogadást.

Végül, ha a múzeum mindenkié, akkor talán azt is megérjük, hogy a Veszprém-ben született híres művészek is lehet rövid időre: egy-egy egyéni tárlat erejéig. Borsos József biedermeier festő, Nagy Sándor, a későbbi gödöllői mester, és főleg Csikász Imre kiváló szobrász szülőföldjének nagyvonalúságában reménykedhet. Most a múzeum azé, akinek van ideje és pénze bemenni. A múzeum nyújtotta tudás mindenkié lehet, főleg, ha az internet adta tág horizontú lehetőségeket is alkalmazzák és a maguk javára kihasználják.

Farkas Zsuzsa

Rippl-Rónai korszakai

Élmény végigkövetni Rippl-Rónai munkáit az akadémiai szén-tanulmányoktól kezdve a „kukoricás” képekig. Bár a kukoricás képekkel írta be a nevét a nemzetközi művészettörténetbe, nekem személyesen még nagyobb élmény volt nézegetni a korábbi állomásokat.

Gyönyörködtem a szénrajzok fegyelmezett hiperrealizmusában, a pasztellrajzok – nekem még kínai akvarelleket is idéző – bravúros, minimalista könnyedségében (pár finom vonal és puha színfolt, és életre kelnek a portrék, a *Fehér kalapos nő*, a *Buborékfűjő...*) és az olajfestmények spontán ecsetkezelésében, természetes előadómódjában – és ezeknél is mindig abban, hogy milyen megjelenítő erővel kel életre a valóság. Akkor is atmoszférikus, valóságélményt ad, amikor szecessziósan dekoratív, és akkor is, amikor Van Goghra emlékeztetően expresszív.

Ha a kortársaknál tartunk, számomra különösen izgalmas volt felfedezni vélni, hogy a rendkívüli festői készséggel megáldott Rippl-Rónai a századvég és a századforduló legjobb festőinek törekvéseire milyen érzékenyen rezonált, hogy mennyire jelen volt kora európai művészetének vérkeringésében.

Persze az is lehet, hogy ezek csak az én megérzéseim voltak, hogy a *Katalán táj*ban Gauguaint, a *Karas bácsiban* Van Goghot, a *Polgártársban* Manet-t, a *Kaposvári templomtérben* Monet-t, a *Három akt* tusrajzban Renoirt, a *Nyári vendéglőben* Dufy-t, a *Pireneusi tájban* Egry Józsefet véltem meglátni (Egry lehet, hogy később festett hasonlót, akkor ez egy „előérzet” volt, és nem mond ellent az egész megérzésnek).

Hangsúlyozom, hogy ezek a hasonlóság-érzések az én szememben mind elismerőek, csakis pozitívak. Játékosan hozzátéhetném még, hogy olyan, mint... – csak kicsit jobb.

De túlzottan leegyszerűsíteni sem akarom, mert valamennyi említett képben – a fekete képekről nem is beszélve – nagyon is ott van Rippl-Rónai zseniális kézjegye.

Ezeknek a bizonyos fekete, sötét, barnás tónusú képeinek köszönhetően első nagyobb sikereit Párizsban, ahol ennek eredményeként meghívták a Nabis művészcsoport tagjai sorába. Különbözően nekem is ez a kedvencem Rippl-Rónai korszakai közül. A barna, puha, sötét formák, alakok, enteriőrök, az előtűnő fekete rajzossággal – mintha egyszerre lennének ezek festmények is és szénrajzok is – olyan bús, de mégis meghitt korszakot teremtenek, hogy az embernek összeszorul a torka.

Itt talán előkép lehetett Daumier és Millet is.

Különbözően a rajzosságnak, a kontúrnak már ekkor is nagy szerepe volt Rippl-Rónai munkáiban. Végigkísérte őt pályáján, és végső, kiteljesedett kukoricás képeinek is a fő jellemzőjévé vált.

Ekkoriban került jó barátságba az akkor még inkább festőként ismert Aristide Malliollal. Kicsit később állítólag nagy szerepe volt abban, hogy Malliolt arra biztassa, forduljon a szobrászat felé nagyobb intenzitással. Ma már Malliolt csak rendkívül egyedi hatású, meghökkenítő szuggesztivitású, finom és egyszerre sugárzóan domborodó szobrairól ismerjük.

Rippl-Rónai végül eljutott a kukoricás képekig. Az alakokat, a tájat szinte azonos intenzitású, tiszta, „tubus”-szín pontokkal, rövid ecsetvonásokkal festi, és körül is kontúrozza. Ezeket a képeket lemond a

plasztika és tér realista, illúziókeltő hatásáról. Az alakok, a formák nem domborúak, mögöttük nem levegős a távlat. Ez azonban nagyon is tudatos, teoretikus döntés volt. Távolodni a hagyományos realizmustól, egy bizonyos értelemben absztrakt festészet irányába. (Mondrian is bejárt egy hasonló utat, és micsoda nagyszerű, szinte világot – de legalábbis a festészetet – megváltó új és felszabadító látásmóddal ajándékozott meg bennünket. Azt már tényleg csak zárójelben jegyzem meg, hogy bár Mondriannak ezeket az abszolút absztrakt, gyönyörű és világhíres képeit csak imádni lehet, én azért annyira szerettem az ő kezdeti, realizmus-alapú, legfeljebb kicsit fauve tájait a toronnyal és a felhőkkel, hogy bajban lennék, ha azt mondanák, válasszak egyet, de csak egyet a falamra.) Bár Rippl-Rónainál itt is volt párhuzam – Kandinszkij, Javlenszkij –, de ez volt Rippl-Rónai legerőteljesebb festészetelméleti eredménye is, ami egyben teljesen egyedivé és még ismertebbé tette.

Én azonban úgy érzem, itt a festőiséget az elmélet szolgálatába állította. A teoretikus legyőzte a festői vénát. Ez nem kell törvényszerűen mindig így legyen, de elég gyakran van így. Az imént említett Mondriannak azonban sikerült ez elkerülnie, hiszen a legabsztraktabb képei a leggyönyörűbbek.

Miért szerettem jobban a kukoricás képek előtti korszakokat? Mert számomra – és ez persze az én, kicsit beszűkültebb, személyes viszonyom a festészethez – nem az egyediség a legfőbb cél és a legizgalmasabb dolog, hanem mindig az érzéki, festői megjelenítés. El Kazovszkij azt mondta, teljesen mindegy, hogy mit fest meg az ember, csak az számít, hogy HOGYAN van az megfestve. Azt már én bátorodom hozzátenni, hogy az erkölcs, vagy akár a világnézet, nem festői szempont. Csakis a festői hatás számít! Legyen az Picasso, vagy Tiziano, vagy éppen Rippl-Rónai.

Szotyory László

Az Arnolfini Archívumot 1993-ban alapította Horváth Ira és Zsubori Ervin. 2001-ben kezdtek olyan fesztiválokat rendezni Szigetszentmiklóson, ahol a képzőművészek mellett zenészek, írók, költők, bábosok, filmesek, sőt még a gasztronómia nagymesterei is bemutatkozhattak. Tevékenységüket a kezdetektől figyelemmel követte S. Nagy Katalin művészettörténész, és felmerült benne: a személyes ismeretségek, baráti kapcsolatok mennyire befolyásolták az „arnolfinisták” művészetét. A választ egy közös kiállítással próbálta megkeresni, ahol azonos műfajú – kollázstechnikával készült – képeket mutattak be a meghívott alkotók: Gábos József, Géczy János, Lakner Zsuzsa, Láng Eszter, Mózes Katalin, Torma László és Zsubori Ervin. Az alkotókat a veszprémi közönség is jól ismerheti, többek között az 1914 című, a Sziveri János Intézet felhívására 2014-ben megrendezett mail art-kiállításról is.

Láthatatlan erővonalak

Koincidiációk – Az Arnolfini Kör művészeiből. A kiállítás rendezője: S. Nagy Katalin. Artézi Galéria, Budapest. Megnyitó: 2016. február 20. – március 6.

14. 1914 mail art kiállítás. Fotó: Lakner Zsuzsa

A kör szimbolikáját az *Arnolfini (Kör) Fesztivál* című, tavaly májusi összeövetelünkön alaposan körbejártuk, a kaputól a konyháig, ecsettel, objektívvel, zongorával és számos más – önkifejezésre alkalmas – eszközzel. Amikor megtudtam, hogy S. Nagy Katalin, e kiállítás rendezője a kör kifejezést használja az itt kiállító művész-

csoport megnevezésére, elgondolkoztam azon, mennyire találó kifejezés ez az ő esetükben.

Hiszen a képzőművészetben együttműködő vagy hasonló szellemiséget valló alkotókat többféle csoportnévvel szokták illetni; kaphatják nevüket egy technikáról vagy stílusjegyről, egy művésztelep földrajzi nevére, de rájuk ragadhat egy sima többes szám, vagy akár egy számnév is válhat egyedi tulajdonnévüké. Az arnolfinisták viszont valóban kört alkotnak, méghozzá nem is akármilyet. Ez a kör önmaga középpontjából született, koncentrikusan, kifelé tágulva fejlődött, kiscsőmódjára magába szippantva újabb és újabb személyeket, alkotó energiákat. Földrajzilag kicsit amorf, hiszen ebben a pillanatban, a budai Artézi Galériából nézve, átmérőjének két végpontja Debrecen és Stuttgart, néhány fokkal kissé elfordítva azt: Szigetszentmiklós és a Balaton.

Ez a kör csak látszólag zárt, valójában szabad a ki- és bejárás. Alapítója nem uralja a körülötte rendeződő pontokat, csak szelíden terelgeti azokat, állandó rezgésben tartva valamennyit, nehogy elillanjanak az energiáik. Neki köszönhetően lett az az alkotói csoport ilyen színes és változatos, mint ez a tárlat, ahol most ebbe a körbe hét szereplőt vontunk be.

Ahogy bizonyos körök létrejöttét, úgy emberi és szellemi kapcsolatainkat és azok minőségét a felettünk álló vagy bennünk lévő megmagyarázhatatlan erők vezérik. Különösen érdekes ez olyan emberek között, akik a művészet eszközeivel reagálnak a világra és egymásra. Egy képzőművészeti kísérlet eredményét láthatjuk most itt, egy kísérletét, amely azt próbálta modellezni, vajon ezek a kapcsolatok a véletlen, az ok nélküli egybeesés eredményei, vagy valami sokkal ésszerűbb magyarázat áll mögöttük? A kiállításrendező megadta az alkotók számára a közös nyelvet, a kollázs nyelvét, amelyen szólniuk kell egymáshoz és hozzánk, kiáltani a kör egyik pontjából a másikba, elkapni valami közöset a köztük fennálló viszonyrendszerből.

A hét kiállító között vannak, akik mesterei a kollázstechnikának, ollószemmel vizsgálják a világot, majd ragasztókézzel alkotnak a megbontottból valami újat, de valahonnan mégis ismerőset. Van, akik csak néha kirándulnak a kollázs-mezőkre, annál érdekesebb látni az ő absztrakcióikat. Többen közülük rutinosan mozognak a műfajok között, 21. századi reneszánsz emberként, mint mail artosok, költők, irodalomárok, esszéírók, elektrografikusok.

Műtermük néha a monitor vagy a zsúfolt munkaasztal. Palettájukon nemcsak festék hever, hanem újrahasznosított modern információhordozó, nyomtatott kép- vagy szövegrészlet, és főképpen a betű, ami klasszikus alapeleme ennek a kollázsnak. Ha belegondolunk, az írott-nyomtatott szöveg már önmaga is kollázs, vagy inkább montázs, a szókészletből kiválasztott elemeket elhelyezve egy

üres papíron, a széleket alaposan eldolgozva, összecsiszolva jön létre az új üzenet.

A körülöttünk függő képek formában és színben is eltérően redukálnak, egyaránt üzenve finom harmóniát, éles kontúrokat, humort, iróniát, nőies aprólékos kidolgozást, erőteljes férfias mozdulatot, amellyel feltépjük egy régi szótár borítóját.

Néhány hét múlva a kísérlet eredményei lekerülnek a falakról, a kiállítás bezár (csak hogy most a záróbeszédet is letudjam), az Arnolfini Kör tagjai visszavonulnak alkotóhelyeikre, visszatérnek a szívükhöz közel álló technikákhoz, készülnek az újabb fesztiválokra, játékos alkotói pályázatokra. És ha majd a láthatatlan erővonalak ismét egymás közelébe kerülnek, bármilyen körön belül vagy azon kívül, tudni fogják egymásról, ahogy mi is tudjuk róluk, mint egy titkos társaság tagjairól, akik jelekkel üzennek egymásnak, hogy ők valahol összetartoznak, hasonlóan gondolkodnak, alkotnak, és szűrőjünkben bizonyára nem véletlenszerűen akadnak fenn pont azok a dolgok, amiknek a leképeződését itt láthatjuk.

A kísérlet alapján megállapíthatjuk: a kör a legdemokratikusabb képződmény (legalábbis nem tudunk olyan elméletről, ami ezt cáfolná), minden pontja egyenrangú, minden színnek és formának, gondolatnak létjogosultsága van. És ha a művészet kis körei kollázs módra egymás mellé kerülnek, talán szebbé és jobbá tehetik ezt a kerek világot.

Draskovich Edina

Torma László Cauli
Fotó: Draskovich Edina

Tempora mutantur...

Lugossy Mária *Millenniumi emlékműve* a veszprémi Óváros téren

Kétségtelen, hogy Christo, a híres land-art művész városunkban, Veszprémben járt. Az épületek, természeti képződmények és különböző jelenségek monumentális csomagolási projektjét megvalósító alkotóművész – felmérve a geográfiai és klimatikus adottságokat, előgyakorlatokként „becsomagolta” köztéri szobrainkat, mielőtt „hozzákezdene” nagyobb ívű elgondolásainak egyikéhez – talán a Szent István-völgyhíd művészi becsomagolásához.

...Ezt is gondolhattuk, amikor az őszi falevelek lehullásával, a téli időszak beköszöntekor jól ismert – és különböző emlékeket, érzeteket, hangulatokat hordozó – köztéri szobraink, emlékműveink ismét elleppeződtek. Jóllehet ennek műemlékvédelmi okai vannak. Kevésbé látvány-szenzációkeltőek, mint Christo és művészelesége, Jeanne-Claude (1935–2009) művei, melyek különböző technikai, urbanisztikai és természeti kihívást jelentettek és jelentenek továbbra is. Néhányat említvén: *Trees*, 178 élő fa lombkoronájának becsomagolása: Fondation Beyeler, Berower Park, Riehen, Svájc (1997–1998); *Reichstag*, Berlin (1995); *The Umbrellas*, 3100 sárga és kék esernyő installálása természeti környezetben, Kalifornia és Japán (1991); *Pont Neuf*, Párizs (1985); *The Wall*, római kori falak, Via Veneto és Villa Borghese, Róma (1974); *Kunsthalle*, Bern (1968); *Spoletto*, Szökőkút és középkori torony (1968).

Képzletbeli utazásunkból lassan viszatérünk városunkba. A Veszprém köztereit díszítő szobrászati alkotások most tavasszal ismét lelepleződnek. Így történik ez Lugossy Mária (1950–2012) szobrászművész *Millenniumi emlékművével* is az Óváros téren. A kellemes, mediterrán hangulatú tér barokk, romantikus, szecessziós épületek által koszorúzva – a történelmi és jelenkori belváros eszményi központja. Ily módon Gizella királyné városa – az ország legrégebbi alapítású egyházmegyéje, királyné-koronázási privilégiummal – ezen emlékművel szimbolikusan átvezettetik a harmadik évezredbe. Időkapu. „Tempora mutantur nos et mutamur in illis”: „Az idők változnak, és mi velük változunk” – ahogy az antikvitás mentalitásából hagyományozott mondás tartja.

Az emlékmű első pillantásra homokórára emlékeztet. Szabálytalan hétszög formálta pódiumra két lépcső vezet fel. Két mészkő-pillér – kívülről sima csiszolású, belső oldalakon hullámvázú gyűrődésű – tartja kissé ékszerűen a harmadik, monumentális kőtömböt, mely töredezett üvegben csúcsosodik, és határolja a talapzaton lévő amorf „képződményt”. Mészkőhegyek karsztosodási folyamatára, cseppkő-képződésre asszociáltat a szobrász.

A Föld keletkezéstörténete, a geológia és a lemeztectonika rejtelmek egyaránt foglalkoztatták a művészt. Kozmológiájának misztériumába transzponáltan jelenik meg az emberi történelem, az emberi sors, a *conditio humana*. A művész szobrait „töredékes történelemnek” nevezi.

A *Millenniumi emlékmű* kisméretű modellje – a városi Polgármesteri Hivatal aulájában tekinthető meg – revelálja az alkotó eredeti, elsődleges koncepcióját. Az *Ég és Föld között* című kispasztika teljes mértékben üvegből készült, tengerzöld színű, opál-fényű. A glaciális földtörténeti korszakokat, a jegesedést hitelesen közvetíti a szintetikus előállított – természetes képződménynek ható – üveg. Szilícium-dioxid tartalmú kvarchomok, nátrium-nitrát, kálium-karbonát, földpát, mészkő (kálcium-oxid), dolomit (magnézium-oxid) alapú üveg-massa – amorf állapotú, a megdermedést követően kristályosodás nélkül szilárduló matéria. Rendkívül változatos kémiai szerkezetű lehet; 0,1% körüli arányban ezüst-, arany-, vas-, réz-, króm-oxid részecskékkel színezik. Az üveg tehát kimeríthetetlen inspirációs lehetőségeket hordoz, amiről Lugossy Mária így vall:

„Leggyakrabban választott matériám az üveg: maga a megdermedt fény. Szakrális anyag, melyben a szivárvány is megjelenik olykor, és képes teljesen feloldódni a Mindenségben: van és nincs egyszerre. Képes bejárni a képzelet útján mélytengerek hasadékait, földalatti barlangok szűkös járatait, hogy aztán felbukkanjon a mélyből, és létezni kezdjen.”

Sajnáljuk, hogy nem az eredeti koncepció valósult meg, mely talán megnyithatta volna a köztéri szobrok, installációk 21. századi, „high-tech”-érzésű anyaghasználatát: az üveg tisztaságával és diafán jelenségével. De a szobrász anyagválasztása végül a Bakony jellemző kőzetére, a mész-

kőre esett, így az időkapu dimenziójának szemantikája megváltozott. A *létezés formái* – Lugossy Mária *életmű-kiállítása* az Iparművészeti Múzeumban (2011. július 1. – szeptember 11.) apropóján megfogalmazott ars poeticája szerint: „Egy alkotó ember számára nincs nagyobb kihívás, mint az, amikor tetten érheti a teremtés pillanatait, kőbányák mélyén, cseppkőbarlangokban, egy kődarab formájában.”

A művész köztéri szobrain és kispasztikáin is érezhetjük, hogy az olykor lágy, máskor szigorú plasztikai formák harmonikus kompozíciói az elemekben rejlő feszültség pusztító-újraalkotó erejére épülnek. Üveg-, ötvösmű és kőszobor műveiben – mint például: krómaccél pályaudvari óra, 1973 (Balatonfüred, MÁV-pályaudvar), *Tektit II*, 1987 (Magyar Nemzeti Galéria); *Álom*, 2009 (magángyűjtemény); *Mikrokozmosz*, 1996 (Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Zenetudományi Intézet kertje), *Peheia* (Veszprém), *A forradalom lángja*, 1996 (korábban Budapest, Kossuth tér), *szobor-könyvek*, 2011 (Iparművészeti Múzeum, életmű-kiállítás) – alkalmazott anyag és motívum relációjának (újra) felfedezése és vizsgálata Lugossy Mária egész életművét végigkísérte. Férje Bohus Zoltán szobrászművész, üvegtervező, egyetemi tanár.

A *Millenniumi emlékmű* az épített és szellemi örökség részeként jelenik meg az Óváros téren. Elhelyezése optimális: a tér megannyi pontjáról az *Időkapu* más és más szeletét tárja fel. Egyéni vonzása van, megközelíthető és megérinthető...

Huber Lilla Mária

Egy nő

Titkok és érzések.

Cserhádi Zsuzsa dalaival.
Latinovits–Bujtor Játékszín,
bemutató előadás. 2016. január 16. Rendező: Markó Eszter.
Előadja: Fehér Adrienn. A
Zongorista: Naumann Balázs.
Díszlet, jelmez: Tompai Zsuzsa,
művészeti vezető: Oláh Yetti.

„Az előadás kezdő képe az öltöző. Be-pillantást kaphatunk a kulisszák mögötti életbe, az öltöző hangulatába, hogy milyen állapotban érkezik az énekesnő a színházba. Majd milyen az, amikor színpadra lép a közönsége elé. Önöknek mi jut eszébe Cserhádi Zsuzsáról?” – teszi föl a kérdést az előadást felvezető szöveg a műsorfüzetből, hirdetésekéből, szórólapokból. „Na? Van, aki szerényen lehajtja fejét, van, aki zavartan mosolyog, köhint (...) Egy érzés, egy hangulat, esetleg egy történet, amit olvastak vagy hallottak róla...”

A Petőfi Színház januári műsorrendjében nagy számban találunk zenés darabot. Ilyen a *Tokaji aszú*, az *Abigél* és a *Bor, mámor, szerelem*. A gyermeknézőknek szánt *Mátyás és a bolondkirály*. S még nem esett szó azokról a tisztán zenei alkalmakról, amelyek az operabarátoknak vagy a kortárs népzene kedvelőinek kedveznek, de azokról sem, amelyek a gyermekeket és a gyermekszíveket viszik zenés utazásra. Az egykori asztalosmester műhelyéből színpaddá nemesedett Játékszínben pedig ilyen a Veszprémi Petőfi Színház és az ÉsTeÁtruM közös produkciójaként megvalósult *A világgal békémet mára megkötöttem... ÉS TE?* című, 'egyéb'-nek nevezett zenés műfajtalankodás mellett a *Titkok és érzések*. A három veszprémi játszóhelyen (a Hangvillában, a Játékszínben s mindenekelelt a Nagyszínházban) bemutatott darabokat illetően a januári harmincnégy előadásban huszonhat (vagy még több) alkalommal meghatározó, az előadások karakterét jelentősen formáló szerephez jut a dal és a muzsika. Mindez akár az évad jellemzőjének is tekinthető. Különböző műfajú, más-más nézői elvárásnak eleget tevő színpadi produkciók találhatók ugyan a színház műsorrendjében, abban mégis azonosak, hogy a zene képezi meg a rendjüket.

Kik azok, akik Cserhádi Zsuzsa élete és dalai segítségével saját színpadi produkcióra találtak? Kiknek fontos még ez a magyar pop második generációjához tartozó, ötvenöt évesen, 2003-ban elhunyt énekesnő? S kik azok, akik észreveszik, hogy Veszprémben egyetlen alkalommal felidéznek a tragikus sorsúnak tudott, a bárókból a koncerttermekbe visszatalált énekesnő személyiségét, s hogy a hozzá kötődő dalok némelyikét hallani lehet? Hiszen a rádiók adásaiban alig... Miféle lesz az arckép, miféle az ének, amelynek eredetijére még létezik emlékező?

A sepsiszentgyörgyi születésű Márkó Eszter színész és rendező, pályájának

legtöbb állomása ez ideig a budapesti József Attila Színházhoz kötötte. A *Babszem Jankó* mese dalszövegírója. *Titkok és érzések* címet kapott rendezését 2015 novemberében mutatta be egy egészen különleges, az alternatív színházhoz éppúgy, miként a zenés klubszínházhoz társítható helyszínen, a Gourmet Színházhajón. Fehér Adrienn – a „Nő aki színpadra lép és beszél...! – miközben (...) hallhatjuk Cserhádi Zsuzsa dalait” – Górnagy Máriánál végzett színész és énekesnő (EMERTon-díjat kapott 1998-ban mint az Év fölfedezettje), s bár zenés darabokban több színházban játszott, a székesfehérvári Vörösmarty Színházhoz kötődik. Nekik fontos tehát az egykori popdívá, a hetvenes évek kultikus hangja (s hogy miért, azt mutatja meg a közös produkció): Cserhádi, aki a nyolcvanas években teljesen eltűnik, hiszen az egykori könnyűzenei hatalmak és önértékelési zavarai kicsúsztatják a pop világából, s depresszióba zuhan. S aki újra életre kel, és a *Hamu és gyémánt* című nagylemezével 1996-ban visszarobban a zenei világba. Majd népszerűsége csúcspontjára visszahull vissza a betegségébe.

A produkció két részre tagolódik, oly magától értetődő módon, hogy arra a posztmodernitás váratlan effektusaira kondicionált néző se gondolna. Az első felvonás kopár. Öltözői asztallal, két paravánnal és zongorával azonosított helyszín – amely szintérré előrelátó módon felkészítették a nézőt. Ebbe az öltözőbe sietve, hiszen elkésett, zuhan be a Nő. Talán a Cserhádi alakját magára öltő színésznő, esetleg a nő, az, akiben Cserhádi és a személyét megtestesítő Fehér Adrienn azonos, talán az, aki a nézőnek jó másfél (szünettel együtt: két) órán át a ciceronéja lesz. Olykor hangszórón át, miként az a színház színpad mögötti tereiben megszokott, udvarias, bár ironikus utasítások hangzanak fel. Egyébként ezek az éteri mikrofonhangok tagolják a kezdő felvonást, és határozzák meg a szerkezetét. A hős: a köznapi életből kihátráló, a hön vágyott (nagy) színpadi fellépésre készülő, a várakozás és kívüllét perceit szétizguló és agyonszorongó, hervadt szemhéjú, kívül-belül elnyűtt asszony, a maga körvonalazatlan gondjával, diffúz személyével, s a néhány alig jól elénekelt dalával, amelyek a fellépés előtti beéneklést szolgálják. Enervált és megúnt, dicsfény nélküli világ ez, színpadtalan, taps és siker nélküli, letakarva félhomállyal. S időközben elkészül hősnőnk csillogó-villogó fellépőjelmeze. S mivel magára ölti a Nő, talán általa személyiséghez is jut.

A darab második részében nyilvánvalóvá válik, mire is szolgált az aluljátszott, szövegében esetlen, hangzásvilágában kopott, színpadképében közel infernális, történetvezetésében lapos, közhelyes első fejezet. Dramaturgiailag zseniális, amikor kiderül: a második felvonás nem a Nő (Cserhádi Zsuzsa vagy a Cserhádi játszó színésznő, avagy a Cserhádi kényszerűen kopár életébe kukkolni akaró néző képzetét képviselő médium) megmutatkozásának a nagy lehetősége. Hanem a testét a ruha ezüstjével leöntő, magát fellépőruhába bepréslő, abból itt is, ott is kidudorodó Fehér Adrienné. Ő kizárólag arról beszél,

hevenyészve, izgalomtól szaggatottan, hogy Cserhádi Zsuzsával közeli, személyes kapcsolatot ápolt, s mely fél tucat dallal képes megidézni a barátnő-énekest és a szavakkal amúgy be nem mutatott, mélynek megélt, teremtő viszonyt. Megszólalásai olyanok, ahogyan egy koncerten az egyes dalokat összeköti mondataival az előadó. A dalok egyébként nagyon különbözök, de olyanok, hogy mégis kiadnak egy történetet, amely révén megtudunk valami fontosat a művészlőről, a művészet értelméről, és magunkról, akik élni tudunk a művészettel. Apró részletek villannak elő, éppen elegendőek ahhoz, hogy a néző a mozaikképben azonosítani higgye a színpadon megidéződő, kedves alakot.

Hogy mindezzel mit kezd az a néző, aki többé-kevésbé tudja, hogy Cserhádi dalainak sok szövegírója volt, s mind-mind saját világgal: Valla Attila, László Attila, Horváth Attila, Miklós Tibor, Bradányi Iván és mások? Hol a dalok hasonlítottak az előadójukhoz, hol az eladó hozzájuk, hol a hallgatók végzik el az egymással azonosítást, ez már nem tudható. Tény, hogy a dalok írói és zeneszerzői nem szerepelnek az előadás adataiban, alakjuk szétmosódik, feloldódik az énekes mítoszában. Hogy Cserhádi élete és dalszerepei között van-e olyan megfelelés, mint amelyet a színpadi mű állít, az nem tudható, ahogy az sem, hogy a darab az előadót találta-e meg, vagy a rendező lelte fel az előadó számára elmondható-elénekelhető szerepet. A színpadi elbeszélő szerint a produkció léte leginkább Oláh Yetti művészeti vezetőnek köszönhető. Tegyük hozzá, az eredményt látva: köszönet érte. Szirtes István – akihez elhíphetően szól a slágerré emelkedett, Zakar Imodeis-zenéhez szerzett Bradányi Iván-szövegű *Édes kisfiam* – az MTVA készítette 2013-as Cserhádi-portréban nem véletlenül említette föl, hogy az édesanyja egyetlen embert nevezett meg énekesutódjának: Fehér Adrienné.

Géczi János

Most élsz (?)

Máté Péter – S. Nagy István:
Egy darabot a szívemből.
Szövegkönyv: Gém György
– Vándorfi László. Rendezte: Vándorfi László. Pannon Várszínház, Veszprém, 2016. február 8.

Elfogulatlanság nélkül mesélni valamiről, amihez ezer szállal kötődik az ember, nos, azt gondolom, igazi kihívásnak hívják az ilyesmit. Vándorfi László jó érzéssel vállalta fel több évvel ezelőtt azt a missziót, hogy a magyar populáris könnyűzene nagyjait megmutassa a színházi közönségnek is, egy kicsit más formában, mint ahogy koncertre járóként ismerjük őket. Zoránt az LGT követte, majd jött az Omega, egy kis

kitérővel ünnepelhettünk hazai pályán a Kovács – Asztalos szerzőpáros *Börtönmusical* remake-jével. A legutóbbi két művet G. Dénes György fiaival, Gém Zoltánnal (*Starfactory*) és Gém Györggyel (*Egy darabot a szívből*) alkalmazta színre a rendező.

Ez utóbbi darab jelen írásom témája, és meg kell mondjam, zenészként sincs könnyű dolgom. Ugyanis nem vagyok Máté Péter-rajongó. Persze hallom, ahogy felhorkan az olvasó, úgyhogy inkább arról az oldaláról ragadom meg az érzéseimet, hogy kétségkívül zseniális dalszerző és zenész volt. És népszerű, amit Vándorfi László is pontosan tudott, amikor úgy döntött, hogy ő lesz a következő ikon a Pannon Várszínház falán.

Így aztán könnyű szívvel ültem be a nézőtérre: nem volt semmi elvárásom, amivel jó előre tönkretelhettem volna a műélvezetet.

A színpadkép zseniális. Tulajdonképpen egy nagy bakelit lemezjátszót formáz, és eltartott egy ideig, míg ráeszméltem, hogy mit látok, mivel a központi forgó díszletet különböző formákban már láthattuk más darabokban is, így a felépítmény nem volt teljesen ismeretlen. A '70-es éveket – amikor Máté Péter a legnépszerűbb volt – egyébként is csak a művészetekkel lehetett igazán túlélni, így nem csak a vinyl-rakendroll érzést, hanem az akkori élet végtelenített körforgását is jól szimbolizálta a díszlet: az önfarkába harapó hétköznapi életet, ami bármeddig elmozog tengelyén, ha nem szidjuk a rendszert. Így aztán azon sem akadtam fenn, hogy a darab főhőseit alakító, véd- és dacsövetségben élő középiskolai osztály tagjai között besúgó van, miközben Béla bá (P. Petőcz András), a körzeti megbízott meg össze-összekacsint a nyegle suhancokkal, és igyekszik megvédeni őket a hatalomtól.

És a művészetekkel meg a túlélés-jegyben jár a romantika. A szerelem, amiből persze az első a feledhetetlen, és vele együtt az összes reménytelen is egyben, mert úgy jó, ha fáj. Ez az érzés át is járja Máté Péter leghíresebb dalait, és így a dramaturgiának is fontos eszköze. A végül ki nem teljesedő szerelem ott van Tomi (Zayzon Csaba) és Juli (Pánics Lilla) között ugyanúgy, ahogy finom kis játékokban felsejlik az Anya (Kovács Ágnes Magdolna) és Somos tanár úr (Koscsisák András), vagy Kmetty (Szelle Dávid) és Betti (Nemcsók Nóra) jeleneteiben.

Igazi szimbólumerdő a darab. A két főszereplő, Tomi és Robi (Sente Árpád Csaba), mint a komcsi rendszer két Holováca, akik számára a szabadon repülés az igazi élet, a vágyak netovábbja. A három barátnő, az Anya (főhőseink szüleje) és két egykori színésznő barátnője, Hédi (Oravec Edit) és Hanna (Pap Livia), mint a három nővér, szervezik az életet főhőseink és édesanyjuk lakásán, a biztonságot nyújtó bázison, s fogadják olykor a nyalka ifjak udvarlását szintúgy, mint a talpig férfi, Somos tanár úr biztonságot adó közeledését. Szerepükön finoman áthallik a klasszikus: „Élni fogunk! A zene olyan vidáman, olyan boldogan szól.” Koscsisák András remekül formázza mindenki atyját, a

szelíd ellenállót, a még a saját személyes szabadsága árán is minden ifonti disznóságot elsimító pedagógust (most nagyon kell ennyi PR a szakmának is), és végül az örök igazság is tőle hangzik el az Andrástól megszokott lelkesítő vehemenciával: „csak az itt és a most létezik!”

Ha már a puha diktatúrában járunk, akkor elhagyhatatlan a történetből a Janus-arcú barát, Jimmy, akit Keresztesi László alakít. Talán ő a legösszettebb figurája a darabnak. Fennhangon szidja a rendszert, miközben feladja a barátait, akiket rendszerellenes magatartásért kis híján meghurcolnak, s csak akkor jön rá, mekkora hibát vétett, amikor az osztályfőnökük, Somos tanár úr, magára vállalva mindent, elviszi a balhét, és leültetik három hónapra. Miközben Jimmy mocskoskommunista-zik és besúg, aközben folyton menekülne az országból, hogy ösztöndíjjal legalisan elhagyhassa ezt a fertőt, amit többek között ő maga is támogat. Nem is képes belelazulni a későbbi osztálytalálkozóba, a jólfésült értelmiségi álcája mögé merevedik.

A beteljesületlen szerelmi szálát fentebb már említettem. Bár a Tomi és Juli között kialakult szerelem ívét végigkövetjük a darabban, és bár Máté Péter munkásságát is fémjelzik a szerelmes dalok, érzésem szerint mégsem ez a vonal a musical fő mondanivalója.

Olyan korrajzot kapunk, amelynek láttán a nálam idősebb korosztály csendesen bólogat, a nálam fiatalabbak pedig talán meg sem értik. Maradni és túrni a jobb, vagy menni és szabadon élni, még ha nem is oly hosszú a szabadság adta élet? Ifjú és reménybeli tudósok, művészek hétköznapi vergődését láthatjuk egy olyan rendszerbe ültetve, ahol a csendes elfogadás volt a boldogulás feltétele, és a szabadságérzést sokaknak csak a határon néha átszisszanó Beatles-lemezek jelenthették. És valóban szerencsésnek mondhatta magát, akinek volt egy kiöregedett hippi lemezboltosa (Gazdag Tibor, Johnnybá szerepében) és egy jó szándékú körzeti rendőre.

És közben zenél mindenki a színpadon. A dalok mívesen szólnak, a zenekar hozza a remek formáját, és a színészek is muzsikálnak, nem csak a zenekar. (A klarinétos rendőre volt a személyes kedvencem.) Igazuk is van. Somos tanár urat idézve:

„Egyszer élünk – tartja a mondás. Igaz. Csakhogy ez az »egyszer« ez »most« van! Ünnepeld hát fenséggel és alázattal a létezés minden rád mért pillanatát, és jutalmul a reményt kapod, egy kortyot az örökkévalóságból.”

Nyakas Krisztián

Ideged húrjaival

A Váci Mihály Irodalmi Színpadról

A hatvanas évek második felében, gimnazista éveim derekán, magyartanárom javaslatára elmentem a SZOT Székház (ma Csermák Antal Zeneiskola) színháztermébe, egy irodalmi estre. Jeles esemény volt, Illyés Gyulát és feleségét, Flóra asszonyt látták vendégül. A rendezvényt Czine Mihály irodalomtörténész vezette, közreműködött Pintér Tibor, a Váci Mihály Irodalmi Színpad vezetője.

Czine Mihály zengő hangja, lelkesültsége, ízes beszéde betöltötte a termet, gördültek egymás után a hibátlan mondatok.

Illyésék a nézők között ültek, véletlenül épp mellettem. Mikor a költő következett szólásra, Flóra asszony a fülébe súgta: „Gyula, vigyázz!” Ám Illyés indulattal, kevés metaforával szólt a világ állásáról, az irodalmi viszonyokról. Flóra asszony megrántotta a költő kabátjának ujját: „Gyula, vigyázz!” A beszédes taps után Pintér Tibor lépett a pódiumra. Szemüvegét igazítva, igazgatva mondta a címet: „Illyés Gyula: *Bartók*”. Hosszú hatásszünet, majd váratlan fortissimo: „Hangzavart? – hirtelen lekapta szemüvegét – Azt! Ha nekik az, / ami nekünk vigasz! / Azt! Földre hullt / pohár fölcsattanó / szitok-szavát, fűrészfoga közé szorult / reszelő sikongató / jaját tanulja hegedű / s éneklő gége – ne legyen béke, ne legyen derű / a bearanyozott, a fennen / finom, elzárt zeneteremben, / míg nincs a jaj-sötét szívekben!”

Flóra asszony dermedten figyelt, a teremben nőtt a feszültség, a szocreál belsőépítészet összébb húzta magát az épület falai között. És folytatódott a vers, váltották egymást a forték és a pianók, hol egy néptanító belső fegyelme, hol egy prédikátor fékezhetetlen indulata szólt, szemüveg föl-le, verejték a homlokon, majd a végén váratlan, szinte hétköznapi hangvétellel:

„Dolgozz, jó orvos, ki nem andalítasz; / ki muzsikád ujjáival / tapintva lelkünk, mind oda tapintasz, / ahol a baj / s beh különös, beh üdvös írt adsz / azzal, hogy a jaj / siralmát, ami fakadna belőlünk, / de nem fakadhat, mi helyettünk / – kik szív-némaságra születünk – / kizenged ideged húrjaival!”

Egy-két évvel később Pintér Tibor hívására részt vehettem a Váci Mihály Irodalmi Színpad *Veszprém Megye Irodalmi Hagyományai* című műsorában, mellyel Visegrádon a megyék versenyét nyertük meg. Nagyszabású produkció volt, remek partnerekkel, kiváló veszprémi zeneművészekkel, rengeteg próbával. Hatásos szövegeket kaptam, de a próbákon egy középkori várkapitány kiáltása kifogott rajtam: „...Majd megtudjátok, hogy ki vagyok én!” Dőlt rólam a veríték, ordí-

tottam így, ordítottam úgy, berekedtem, összeomlottam. Fuchs Pali szarkasztikus szeretettel szól: – Próbáld meg halkan. – De hát ez egy várkapitány! – krárogtam. – Az igaz – válaszolta –, de nincs hangod. Borbély Laci is segített, tündéri humorral, ezerféleképpen. Utolsó ajánlata az volt, hogy ezzel a fisztulás orgánummal legyen inkább a várkapitány lánya. Erre visszajött a hangom. – Ne fejből szavalj – mosolygott rám Tibor. – Menjen át a szöveg az egész testeden. Ne a hangszálad húrjain játssz, hanem az idegeiden.

Hogyan kell verset mondani? Vannak-e átléphetetlen szabályok, és ha igen, melyek azok? Csupán interpretál-e a versmondó, vagy személyiségével újraalkotja az irodalmi szöveget? Vannak-e irányzatok, teremthetők-e iskolák?

A '70-es években az Egyetemi Színpadon közel egyidőben lépett fel híres műsoraival Mensáros László és Latinovits Zoltán. Mensáros *XX. század* című öszeállítását metszően éles intellektus, bölcs rezignáció, visszafogott érzelmesség, halk humor jellemezte. Tíz évig volt repertoáron az est. Latinovits az *Izgága Jézusokban* színté szétvetette a színpadot, *A Tűz márciusa* vers végén letérdelt az egykori kápolna színpadán: „De Tűz és Tűz, én ifjú testvérem, / Jaj, a Tűzet ne hagyjátok kihalni, / Az Élet szent okokból élni akar / S ha Magyarországra dob ki valakit, / Annak százszorta inkább kell akarni.” A hatás leírhatatlan volt, úgy éreztük, minden megváltozott.

Egyikük sem teremtett iskolát, pedig tettek rá kísérletet.

A Váci Mihály Irodalmi Színpad sohasse kívánt iskolát teremteni. Értelmiségek, szakmunkások, diákok és nyugdíjasok szakmai irányítással, de saját személyiségük, ízlésük és képességeik szerint keresik és mondják a verset, klasszikus szövegektől kortárs szerzőkig. Lakásokban, klubokban, könyvtárakban, művelődési házakban gyűlnek össze, készülnek és lépnek fel alkalmi vagy ünnepi rendezvényeken. Őrzik a verssel szólás szabadságát.

Pedig intenzíven tör fel a mélyből egy új barbárság, egyfajta belső migráció, a szürkeké hada. Már hegedű sem kell nekik. Nem síppal, dobbal, nádi hegedűvel jönnek, csupán bunkóval. Persze csak virtuálisan, hiszen a bunkó nem eszközük, hanem lényük lényege. Osztják az észet. Nem nagy adomány, mert hát az is csak virtuális. Hatékonyan nyomulnak be az évezredek kultúrák teremtette terekbe, a tudatlanság magabiztosságával betoноznak szürke bunkereket. Nem nyugati importcikkek ők, de nem is keletről jött daliás Ős Kajánok. Az új kajánok pogány vágtaja ez, melynek nyomában igénytelenség, félelem és terméketlenség nő.

Váci Mihály írta, hogy „van egy másik Magyarország”. Ebben a Magyarországon több a hétköznap, mint az ünnep, de mégis áthatja azokat a természetes erkölcs, lojalitás, szolidaritás, szeretet. Az öröm és a bánat itt dallamot és verset szül, a gondolat megfogán és megfogalmazódik. Észrevétlenül teremt a hétköznap kivételes pillanatok, melyek lassan ünneppé lesznek.

Ez a „másik Magyarország” Veszprém kivételes kulturális sikereinek alapja, közönsége, jelene és jövője. Ennek a másik Magyarországnak profán papjai a Váci Mihály Irodalmi Színpad volt és mai tagjai. Egykor Pintér Tibor apai tekintete vigyázta őket, ma Sz. Csordás Éva anyjuk és testvérük. Nem is anya, inkább ósanya. Szépen zengő hangja, okosan érzelmes lény, sudár termete, hosszú sörénye egy amazon alakját idézi, vagy sokkal inkább hajdan volt istennőkét és múzsákét. De pajza mögött nem lándzsát szorongat, hanem lantot; húrjai idegszálak, melyek pendülésére szertefutnak a szürkekék, és több lesz egy kicsit a vasárnap.

Vándorfi László

A fény felé törekszik minden mag

Mag Műhely: *Égszínkék*.
Ősbemutató. Alkotók: Drubina Orsolya, Nagy Krisztina, Pálffy Zsófia, Várszegi Martin.
Veszprém, Pannon Egyetem,
2015. december 20.

Négy nappal karácsony előtt, egy nappal a téli napforduló előtt, advent negyedik vasárnapján, egy elgondolkodtató történetet láthattunk a fényről és a magról, a tétlenségről, vágyakról, félelmekről, egy széthulló kapcsolatról. Pedig ilyenkor várakozással telnek meg a mindennapok, lelkünkben célegyenesbe kanyarodik a szeretet és a megbocsátás, fehér abroszt terítünk konfliktusainkra. Mindent betölt a fényő, a forralt bor és a sütemény vaníliaillata. Hisszük, hogy vágyaink teljesülnek, életünk jobbra fordul.

Az előadók egy remdkívül fiatal csapat, akik az ősz folyamán álltak össze, hogy valami olyat teremtsenek, ami érzésük szerint hiányzik Veszprém életéből.

Nem ez az első megnyilvánulásuk, október végén a ferences templomban mutakoztak be az első performanszal.

Fiatalok ugyan, de mindannyian kapcsolódnak a színházhoz. Pálffy Zsófia – aki drámaírás szakon végzett Marosvásárhelyen – írta a történetet, Drubina Orsolya – színikritikus, rendez és játszik Szegeden – öntötte formába, Nagy Krisztina és Várszegi Martin – leendő drámapedagógusok, mindketten álltak már színpadon – ko-reografált és játszott.

Megírt monológokból, párbeszédéből, a próbák folyamán rengeteg improvizációval, újraértelmezéssel, alig egy hét alatt állt össze az *Égszínkék* című darab. Az eredeti kiinduló ötletet használva, a próbafolyamat alatt alakult ki a két szereplő egymáshoz való viszonya.

Az előadást nem tekintik még késznek, szándékuk az volt, hogy megmutat-

kozzanak a veszprémi közönség számára: léteznek, számítani kell rájuk.

Két síkon játszódik a történet. Egy utcaképpel indul. Építési terület a hozzá tartozó zajokkal, a falon félbemaradt felirat: VIGYÁZZ, ÓMLIK A VAKOL...

Aztán sötétség, majd a vörösen felderengő fényben egy fiatal pár életébe kapcsolódunk be. Nincs előzmény, sejteni lehet csak: közös életük fordulóponthoz érkezett. A lány lépne, ki a fénykörből, ki a kapcsolatból, át a nagybetűs életbe, nem tudni, de elszánt. Vinné szerelmét is, aki viszont tétovázik. Húzza az időt.

A fiú biztonságban érzi magát, nem akar mozdulni. Az ő mag-története biza-kodó, reménnyel teli, az élet körforgását szimbolizálja. Minden úgy van jól, ahogy van. Semmin nem kell változtatni. Az emlékeiből él, velük színezi széppé a jelent.

A lány mag-története keserű. Megsózott, megrágott, kiköpött. Hiába hull bárhova is, nem lesz belőle semmi. Ő itthagyná ezt a semmit. A fiú még reménykedik a megváltásban.

A lány a bátor, viszont a fiúnál van a kulcs.

Egymáshoz való viszonyuk a dialógusokban, vágyaik a monológokban formálódnak meg.

Allegorikus történet.

A nő mint a titkok tudója. Gondolhatunk akár Máriára is – karácsony közeledtével őrá is lehet asszociálni –, aki testében hordozza a megváltást: ő elég bátor ahhoz, hogy teljesítse feladatát. Ebben a kapcsolatban is a lány az erősebb, ő ismeri a kilépési pontot.

A mag az élet megtestesülése, az új élet reménye, a nap erejének, energiájának apró szilánkjai, esély a túlélésre.

A mag kapcsán nekem eszembe jutott egy másik történet, egy másik magról, ami elszárad, elpusztul, madarak elesége lesz, ha rossz földbe kerül.

Az ég-fény-nap szimbólum is több helyen megjelenik a darabban. A tévé fényében, a fiú meséjében a nap felé törekszik a mag a napraforgóban. A nap egyszer jó: melegít, teremt, növeszt, összekapcsol, máskor rossz: elvakít, szétszakít.

Kezdetben fiú és lány egy közös fénybuborékban léteznek. A saját fényben az önálló személyiség mutatkozik meg. A lány lázadó vörös, a fiú békességet árasztó kék. Felkapcsolása akaratérvényesítés, lekapcsolása pedig eltávolodás. Egymás világát mindig a másik oltja le, vonva ezzel vissza őt a bensőséges közös fénybe. Az igazi változást az ég kékje hozhatja el.

Fiú és lány egyfajta időtlenségben léteznek, talán épp a fiú tétovázása miatt. A múlt eltűnőben, máshogy emlékeznek a közösen megélt időre. A fiú többször is időt kér, a lány türelmetlen. A tét a jövő. Elindulnak. A fiú a lány kezébe adja a kulcsot, de rettegve kérdezi: fájni fog?

Sötét, majd újra az építkezésen vagyunk. A fiú épp befejezi a feliratot, keni a falra a betűket, miközben sóvárogva figyeli a közelben álldogáló, szotyolát eszegető lányt.

Sokak számára talányos maradt a befejezés. Az előadók szándékosan hagyták

nyitva, teret engedve az egyéni értelmezésnek. Az volt a cél, hogy mindenkiben mozgasson meg valamit, a nézők a történetet saját magukon átszűrve vigyék haza, és hangulatuknak megfelelően fejezzék be.

Előadás után az alkotók szívesen fogadták a közönség visszajelzéseit. Az ötleteket, javaslatokat később felhasználják, mindenképp szeretnék a szereplőket tovább árnyalni, az előadást időben bővíteni: most nagyon koncentrált, annyi metaforikus kép és szimbólum sűrűsödik össze fél órában, aminek szeretnének több teret engedni. Rengeteg tervük van. Jelezték, hogy tovább fogják gondolni ezt a darabot, és új előadások is születnek. Szeretnék összekötni a színházi munkát a drámapedagógiával.

Kemendy Zsuzsanna

Hit és tanítás

Márfi Gyula: *Alapvető hittan. Könyvbemutató, Veszprém, Szaléziánium, 2015. dec. 3.*

Pár évvel ezelőtt került a kezembe néhány megsárgult papírlap, érsek atya hittanos jegyzetei. Akkor, amikor ezeket először papírra vetette, még az 1990-es évek elején jártunk, és sokan kezdtek el újra érdeklődni Isten iránt, felvállalni hitüket. Ebben az akkori szombathelyi püspöki titkár, majd irodaigazgató jegyzetei sokaknak nagy segítségére voltak. Ami engem a jegyzetek megtalálásakor lekötött, az a közvetlen stílus és a közérthető eszmefuttatás volt, ami a későbbi egri segédpüspököt, majd veszprémi érseket máig jellemzi. Mégis egy negyed évszázadnak kellett eltelnie, hogy a papírlapokból könyv készüljön. Ehhez kellett a felvidéki magyar papságnak tartott lelki gyakorlat is, ahol az elmélkedések után merült fel, hogy milyen jó lenne ezeket az írásokat, elmélkedéseket könyvben látni. Így került a könyvanyag, a jegyzetek végül Herdics György címzetes apát, a felvidéki katolikus hetilap, a *Remény* főszerkesztője kezébe, s készült el Márfi Gyula érsek által összeállított, *Alapvető hittan* címet viselő kiadvány. A könyvből, sajnos, nem tudunk meg háttérinformációkat a keletkezéséről, ezért is volt érdekes (s ezen írás megszületésének ötletet adó esemény) a könyv bemutatója 2015 decemberében a Szaléziániumban.

A könyvbemutatón Herdics György c. apát beszélgetett a főpástorral a könyvről, és vitatták meg a benne jól összefoglalt teológiai alapigazságokat. A bevezetőben elhangzott, hogy még a hívó, templomba rendszeresen járó emberek is alapvető tévedésben vannak néha hitünk alapigazságaival. Ezért is gondolták, hogy mennyire fontos azt bemutatni, ami Krisztus tanításában forradalmi volt, ahogy ő szólt a köz emberéhez, mindent továbbadott, ami az üdvösséghez szükséges. Ez a mai teológiának is küldetése kellene, hogy legyen, mert a hit nem egy szűk kör

titka. Viszont ez nemcsak tudás, hanem szív kérdése is. Mivel az emberek többsége elfogadja Isten létezését, az alapvető katolikus hittan feladata, hogy megossza Istenről a kinyilatkozás által szerzett tudását. A katolikus egyházat napjainkban éri a legtöbb támadás, de a tanítás lényege kétezer év elteltével sem változott. Fontos, hogy az ember képezze magát hitében, tudásában, ezáltal erősödik a hite is, hangzott el az apát úr hozzászólásában.

Érsek atya hangsúlyozta, hogy ebben a könyvben a legrégebbi írásai találhatók. Gyermekkorát kísérte a kettősség, hogy míg szüleitől azt tanulta, hogy van Isten, és Jézus megváltott minket, addig az iskolában ennek a hitnek a tagadása jelent meg a kommunista, ateista világban, az 1950-es években. Már kamaszkorában foglalkoztatta, hogy az ateista szemléletű emberek állításaival szemben érveket hozzon fel, s erre a legjobb érveket az istenes versekben találta meg. A nem feltétlen keresztény költő hírében álló Ady Endre, József Attila vagy Szabó Lőrinc istenes versei benne megerősítették a hitet, és meggyőzték a külvilág ellenérveinek tévedéseiről. (Azóta is előszeretettel használja a verseket beszédeiben...) A hitbéli fejlődésben a könyv megírása számára is segített. A könyvbemutató számomra, de a többi résztvevő számára is meghatározó percek voltak, amikor érsek atya a tőle ritkán tapasztalható szenvedéllyel és lendülettel hozta fel érveit Jézus élete, tanítása mellett. Kényelmetlen kérdéseket is feltett azzal, hogy ma mennyire követjük Jézus tanítását. Szeresd ellenségeid – tanította Jézus. Ma vajon szeretjük ellenségeinket? Jézus csodái voltak a legmeghatározóbbak kortársai számára. Ha nem támad fel, ma nincs milliárdnyi követője világszerte. A könyv – hangsúlyozta – a hit racionális alapjaival foglalkozik, azzal, hogy létezik Isten, és Jézus az volt, akinek mondta magát.

Így a bemutató ezen része után, laikusként már én is nagyon vártam, hogy magába a könyvbe is betekinthessek. Az első oldalak emberközeli, gyakorlati példái alapján, valamint verseken keresztül a szerző könnyen szerethető módon bizonyítja Isten létezését. Később már komolyabb filozófiai fejtegetések következnek, amelyek megértéséhez már nem elég egyszeri olvasás, legalábbis számomra. Viszont én is, hitemet rendszeresen gyakorló katolikusként, komolyabb teológiai tanulmányok nélkül kaptam egy kis elgondolkodnivalót. Nehezen is készült el ez az írás, mert sok-sok kérdés felmerült az olvasás közben, legfőképp az, hogy alkalmas vagyok-e a könyvről méltó módon írni. Fontosnak tartom azonban leszögezni, hogy a mű az Istent keresőknek is hasznos olvasmány, ahogy érsek atya *Az istenkérés útjain* című korábbi könyve is. Ahogy pedig egyre beljebb haladunk a műben, úgy újabb és újabb fejezetekben fekteti le azokat az alapokat, melyekre hitünk épül.

A könyv négy részből áll, a Természetes Istent, a Természetes Krisztust, és a Természetes Egyházat után egy teljesen más témakört ismertet a szerző, a nem keresztény vallások és a kereszt-

ténység kapcsolatáról értekezik. Más, különösen nem keresztény vallásokról akkoriban, amikor ő tanult, nem tanultak a szemináriumokban sem, és mi, hívők sem tartjuk mindig fontosnak más vallásokkal megismerkedni. Bár napjaink „keresztény Európájában” különösen aktuális az iszlám jelenléte, így nem árt tisztában lennünk a mohamedanizmus istenképével sem. A könyv a monoteista vallások mellett a sok istenben hívő vallásokat is bemutatja, lezárásként pedig az ökumenizmusról, a keresztények egységre törekvéséről értekezik. Érsek atya ezt főpástoroként megélve is fontos feladatnak látja, munkája során is törekszik a más felekezetekkel való együttműködésre. A fejezetek végén megtaláljuk az adott fejezethez felhasznált irodalom jegyzékét, majd vizsgatételeket is találunk, melyek jól összefoglalják az adott fejezetben található fontosabb kérdéseket. Így a könyv tankönyvként is használható, annak ellenére, hogy ennek a kiadásnak nem ez volt az elsődleges szempontja.

Összességében elmondható, hogy aki szeretne megerősödni hitében, kérdésekre szeretne választ kapni, a könyv elolvasásával elindulhat vagy haladhat tovább az Úton.

Pálfalviné Ósze Judit

Dicsérvétek az Urat, minden nemzetek!

Az Opus énekegyüttes karácsonyi hangversenye, Veszprém, Jezsuita templom, 2015. december 13.

Ha a zenehallgató az egykori veszprémi jezsuita templomromokat, az Opus énekegyüttes karácsonyi koncertjének színelvét nem autóval, a Veszprémvölgyi útról, hanem gyalog, sétálva, a kolostorok-kertek völgyéből, a Séd, a sejtelmesen kivilágított bokrok és fák, a csónakázótó, a hidacsák felől közelítette meg, önkéntelenül ráhangolódott a karácsonyi csodavárára.

A kívülről hidegen megvilágított, fehérre meszelt templom ablakain át kisugárzó otthonosárga fények az adventi hetek Megváltó- és fényváro hangulatában a hazaérkezés vágyát sugallták. A két éve alakult Opus énekegyüttes mindössze tíz tagból áll: két-két szoprán és tenor, három-három alt és basszus. Valamennyien nagy kórusmúltsal és alapos zenei ismeretekkel rendelkező, jól képzett hangú dalosok. Vezetőjük, Lukács Elek, alig múlt húszéves. Karvezető hallgató Debrecenben, kiterjedt veszprémi gyökerekkel.

Az énekkar tagjai, gyertyával a kezükben, a 117. zsoltár *Laudate Dominum, omnes gentes* (*Dicsérvétek az Urat, minden nemzetek*) hangjaira vonultak be. Valahogy a „mező a fűtől zöld” bölcsesség-

ge jutott az eszembe: az elvonuló dalosok egyszerre voltak közösségük tagjai, és saját szólamuk felelős, szinte egyszemélyi reprezentánsai. Szép indítás volt.

A koncert során a Jézus-várás szinte teljes zenetörténeti múltjának lehettünk tanúi, egy-egy korszakos mű meghallgatásával. A reneszánsz, kora barokk időszak jeles egyházzeneének, a velencei polychoriás (több kórusú) komponálási stílus talán legnagyobb nem itáliai komponistájának, Michael Praetoriusnak (1571–1621) *Veni redemptor gentium, ostende partum virginis (Nemzetek megváltója, jöjj, szüznék szülötte, jöjj közénk)* kezdetű himnuszával kezdődött a program. Majd az ellenreformáció Palestrina és Lassus mellett legnagyobb alakjának, a spanyol Tomás Luis de Victoriának (1543–1611) *O, magnum mysterium et admirabile sacramentum (Óh, nagy titok és csodálatos szentség)* kezdetű kórusával folytatódott. Ezt követte az angliai katolikus-protestáns (anglikán) időszak két legnagyobb, egymással mester-tanítvány kapcsolatban is álló zeneszerzőjének, Thomas Tallisnak (1505–1585) és az angol zene atyjának tekintett William Byrdnek (1543–1623) egy-egy ötszólamú motettája: *O nata lux (Oh, született fény)* és *Ave Maria (Üdvözlégy, Mária)*.

A barokk korszakot két hangszeres kompozíció, Johann Sebastian Bach (1685–1750) egy-egy szóló hegedűre, illetve csellóra komponált partitája és szvitje képviselte. Bach 2. *hegedűpartitájának* első (*Allemande*) tételét a veszprémi, Győrben tanuló Balogh Dorina adta elő – mesterien. A veszprémi zenetanár, Sipos Csaba a lipcsei mester teljes 3. *C-dúr cselló szvitjét* játszotta marimbán, érett zeneiséggel, virtuozitással. De a barokk korszak karácsonyüzenete nem múlhat el alleluja nélkül. Georg Friedrich Handel (1685–1759) rövid boldogságzeneje (*Joy to the world – Öröm a világnak*) a kis létszámú kamarakórus előadásában is hatott.

A kora klasszikus időszakot, a 18. századot az angol himnuszoköltészet jeles komponistája, John Francis Wade (1711–1786) képviselte: az *O come, all ye faithful and triumphant Bethlehem (Hittel és örömmel gyertek mindannyian Betlehembe)* kezdetű motettája hangulatában más, felvilágosodottabb szellemiséget idézett. A mai nemzetközi kortárs zenét az 1945-ben született, egyházi komponistaként is elismert angol John Rutter képviselte, akinek *Requiemjét* Veszprém Város Vegyeskara előadásában a közelmúltban ismerhettük meg. *Bölcsődala (Cradle song)* a karácsonyi ünnepkör bensőséges hangulatát idézte.

A koncert külön egysége volt a magyar blokk. Demény Dezső (1915–1988) *Aranyszárnyú angyal*, Bárdos Lajos (1899–1986) *Szűz Mária várja, várja, aludjon el Jézuskája* és Farkas Ferenc (1905–2000) *Soha nem volt még ilyen áldott éj* kezdetű daloskáival a hazai vallásos népénekek gazdag világából kaphattunk ízelítőt. A meglepetés erejével hatott a fiatal zeneszerző nemzedékhez tartozó Vörös Boglárka 2006-ban komponált *Evangé-*

lium című vegyeskara, amely szövegét a komponista az *Ószövetségből* és *Maté evangéliumából* vette: „Akik félik az Urat, az Úrban bíznak, Ő segítjük és oltalmuk minden időben. Miért aggódnátok? Nézzétek az ég madarait, nézzétek a mezők liliomait. Nem fáradoznak, nem gyűjtenek, Atyátok mégis táplálja őket. Nemde, többet értek ti ezeknél? Ne aggódjatok hát! Keressétek először az Isten országát és annak igazságát. És mellé mindent megkaptok, amire szükségetek van. Bízhatok. Az Úr jó!” Fontos és aktuális gondolatok ezek a fényváro, karácsonyi időszakban. A mű elhangzása utáni csöndben szinte illetlennek éreztük a tapsot. Ez nem pusztán produkció volt, hanem legmélyebb gondolatainkat, érzéseinket, vágyainkat kifejező bensőséges zene.

A hangverseny záró száma némi meglepetést okozott. A program eddig szinte tankönyvszerűen követte az egyes zenetörténeti korszakokat, megkísérelve közvetíteni azoknak a karácsonnyal kapcsolatos zenei üzeneteit. Talán a műsor összeállítója úgy érezte, túl komoly lett a hangulat? A karácsony légköréhez vidámabb érzések, örömök is tartoznak? Nosza, ugorjunk vissza fél évezredet!

A 15–16. században, az „új művészet” (ars nova) időszakában a korábbi többszólamú dallamok először kaphattak világiasabb, táncdalszerű, élénkebb ritmusú értelmezést, melodikájuk a világi formáknak is megfelelő feldolgozást. Az elhangzott villanesco (villancico) visszatevő stanzákkal és refrénekekkel színesített, vidám, pasztorális, rusztikus hangulatú népi ének. Szerzője – a kotta szerint – ismeretlen. Feltételezik, hogy a komponista Mateo Flechta (1481–1533) spanyol (vagy baszk?) kora reneszánsz szerző volt. A közönség értékelte az együttes szándékát. A mély gondolatok utáni önfeledt boldogság méltán váltott ki vastapsot.

Az Opus énekegyüttes érett, kiegyensúlyozott hangzású kórus, amely képes a különböző zenetörténeti korszakok műveinek előadására, az eltérő gondolatok, zenei üzenetek pontos továbbítására – kiváló stílusérzékkel, szakmai felkészültséggel. Karácsonyi hangversenyük művészi élményt jelentett. Köszönet érte az előadóknak. Az új, magas szakmai nivót képviselő zenei együttes új színnel bővíti Veszprém egyébként is gazdag zenei palettáját. A város szeretetre vágyó közönsége szép karácsonyi ajándékot kapott.

M. Tóth Antal

Egy lantkoncert margójára

Nagy Csaba koncertje,
Illatos Advent, Szaléziánium,
Veszprém, 2015. december 13.

Jó öt-hatszáz évvel ezelőtt általános gyakorlat volt nemcsak arisztokrata, de polgári, iparos családoznál is, hogy a család tagjai (és vendégei) esténként összegyűltek és énekeltek többszólamú madrigálokat, virelai-eket, cacciaikat, ballátákat, chansonnokat, s ki tudja, mennyiféle megzenésített költeményt.

Hangszereket azelőtt csak tánczenében, illetve a templomban alkalmazták, ha éppen egy énekelő szólamot kellett pótolni valami miatt. Mekkora meglepetés lehetett, amikor egyszer csak egy lantos fogta lantját, leült a sarokba, és elkezdte játszani hangszerén azokat a dallamokat, amiket ott énekeltek. Nem ám csak a dallamokat. Az összes szólamot, mind a hármát, sőt négyet, ötöt, majd hatot is! Egymaga! Nyilván tátott szájjal bámulták és ujjongtak a közismert éneken, s kérték, hogy játsszon még hasonlókat. Ő pedig játszott. S ha kifogyott az énekek repertoárjából, saját fantáziát improvizált az ismert dallamokra. S hogy játékának emléke megőrződjék, leírták a hallott intavolációkat (kórusmű lant- vagy csembalóátírat), paródiákat (adott dallamokra készített fantázia), de még a szabad fantáziákat is.

Nem a szerző volt a fontos, hanem maga a mű. (Ahogyan a mai slágerlistán: kevesen tudják, hogy ki is alkotta az adott slágert, sokan ismerik ugyan az előadó nevét, a szerzőkét szinte senki...) Szinte véletlen, hogy szerzőhöz tudunk kötni korabeli darabokat. Ez többnyire azért sikerül, mert vagy maga a szerző jegyzi le (ez a ritkább), vagy a gyűjtemények szerkesztői az azonos címet viselő darabokat a szerzők megjelölésével különböztetik meg.

És jön Nagy Csaba, korunk kiváló lantművésze, aki néhány éve telepedett meg Veszprémben családjával. Leül, és játszik. Szinte mindegy, hogy mit, magával vonzza a hallgatót. Nem is szól az elhangzottakról, csak miután már a műsor csaknem felét eljátszotta. Legutóbbi veszprémi koncertjének a Veszprémi Szaléziánium adott helyet december 13-án du. 5 órakor. Azaz hogy adott volna, ha jutott volna mindenkinek. Mert kamarakoncertre számítottak, kb. 30 ember részvételével, ám az érdeklődés mintegy a dupláját vonzotta. Egy dologgal nem számoltak ugyanis: Nagy Csaba és társai, Vikman Pál és az Orlando Kamarakórus tagjai évek alatt fáradhatatlan munkával kinevelték a régi zenét kedvelők táborát. Nemcsak a művek megismertetésével, hanem rendkívül magas szintű előadásukkal.

Mostani estjén Francesco da Milano muzsikájával ismerkedhettünk meg, aki a lant virágzásának középső korszakában élt: 1497-ben született Monzában, a 16. sz. első felének kiemelkedő muzsikusa volt. A

római pápai udvar muzsikusként kezdte és fejezte be pályáját, közben megtaláljuk Párizsban is, vagyis főúri udvarok keresett lantosa lett.

Amikor Nagy Csaba játszani kezdett, eleinte zavart a háttérben zszibongva masírozó kisgyerek dobogása, a cukorkáját nagy zörgések közepette kicsomagoló tipikus koncertlátogató zajongása, a lift hangja stb., hiszen a lant hangereje kicsi, ezért is nem tudott lépést tartani a hangszerek „törzsfajlódása” során a zenekart kialakító harsányabb instrumentumokkal. Aztán egyszerre felrémlett, hogy ezt a zenét igazából nem is azért írták, hogy egy teremnyi ember feszült figyelemmel hallgassa, hiszen a koncertezés eme gyakorlata a 18. sz. folyamán alakult csak ki. Az előadót egykor körülülte az, aki konkrétan őt akarta hallgatni, a többiek pedig a terem más zugaiban vagy éppen a közepén élték a maguk társadalmi életét.

Itt kellene felsorolni az elhangzott művek címeit, ám ezzel semmivel sem lennének se gazdagabbak, se okosabbak. Ehelyett sokkal fontosabbnak tartom érzékeltetni az efféle típusú hangversenyzés jelentőségét. Akár imitációs, akár polifon szerkesztésű ez a zene, nem olyan, amire a tudatos koncertlátogató otthon felkészül (ahogy pl. egy Beethoven-szimfónia dramaturgiájáról, valóságának leképezéséről – vagyis esztétikájáról – megfelelő ismeretekkel rendelkezve, a maga teljességével képes legyen nem csak élvezni, hanem azonosulni is az elhangzottakkal a minél elmélyültebb műélvezet reményében), hanem olyan, amire inkább kisebb csoportokban, nem annyira a hangokat, mint a muzsikussá válás lehetőségét, a miniatűr formák tökéletességére rácsodálkozva tudunk odafigyelni. Azaz maga a zene vonja magára a figyelmet, akarva, nem akarva. Hiába tűnik úgy, hogy a dallamok stilárisan egy kaptafára vannak szabva (hiszen egységes zenei körből valók), magával hozva az unalmassá válás lehetőségét, a húrok rendkívül gazdag felharmonikusai által gerjesztett speciális zengés olyan nyugtatóan hat a mai kor rohanó embere számára, mint egy oázis a tevéen utazó beudinra, egy szalmaszál a fuldoklónak, egy kis tiszta forrás a nagyváros mocskában.

Csaba csak játszik. Önmagának. A közönségnek. Annak, aki jelen van. Annak, aki hallgatja, és annak, aki nem is figyel oda. Nem azért, hogy sikert arasson. Hanem, hogy közöljön valamit. Hogy átadja nyugalma, tisztaságát, a maga természetességében. Ez a természetesség az, ami kiveszett a zenei közéletből azóta, hogy az otthonokban a tévé, az internet világában a házimuzsikálás gyakorlata szinte teljesen megszűnt. Nagy Csaba ezt a hiányt képes betölteni lantjával. Hálásak lehetünk neki ezért.

Rostetter Szilveszter

Népzene – világzene?

Határérték 2.0 – A Magyar Rádió Énekkarának koncertje, Veszprém, Hangvilla, 2016. január 19.

Január 19-én, kedden rendkívüli produkció látogatott el Veszprémbe, a Hangvillába: a Magyar Rádió Énekkara és a Rohonczi Népzenei Műhely (Szokolay Dongó Balázs – csövek és duda és Bolya Mátyás – koboz és citerák, Bognár Szilvia népi énekessel kiegészülve). Kivételességet az adta a produkciónak, hogy neves 20. századi zeneszerzőink művei közé ágyazva szólaltak meg az eredeti népdalok és a népdalokra való vagy általuk ihletett hangszeres improvizációk.

A koncert felépítése az volt, hogy a Rohonczi Népzenei Műhely központosította a kórus műsorát, majd fergeteges együtt muzsikálással fejezték be a műsort.

Az első műsorszám önmagában is érdekes volt: Ligeti György *Kállai kettőse*. A Kodály feldolgozásában ismertebb két népdal Ligeti fiatalkori feldolgozásában szólalt meg. A befejező akkord után a záró népdal motívumait felhasználva improvizált a két hangszeres zenész. Különösen érdekes volt a szoprán szaxofon hangszíne a koboz párjaként. Majd moldvai furulyára váltott Szokolay Dongó Balázs és bekapcsolódott Bognár Szilvia egy moldvai népdallal: *Tavaszi szél utat szárazst*. Innen kötöttek át egy székely keserveshez: *Sirass anyám*, amit a kórus Kodály nagy hatású, azonos című kórusművével folytatott. Ezt követően ismét hangszeres improvizáció következett furulya és citera kettősén.

Az este folyamán az eddig leírtakon kívül elhangzott Bartók *Négy magyar népdal*, Ligeti György *Pápainé* című vegyeskari népdalfeldolgozása, valamint Kodály *Mátrai képek* népdalszvitje, különválasztva a betyárballada részt a többi népdalfeldolgozástól. Közöttük az előzőekben leírt hangszeres improvizációk, illetve Bognár Szilvia népdaléneklése hangszeres kísérettel.

A műsor izgalmas kísérlet volt – ahogy az előzetesben leírták – az inspiráció és az improvizáció összekötésére. A kórus úgy szólt, mint egy jól diszponált orgona, dúsan, pontosan, lenyűgözően. Ebben a karnagy Pad Zoltán számunkra észrevétlenül segédkezett, de az ő munkája nélkül nyilván nem így szólt volna.

Bocsánat a kórustól, de számomra az *Interludiumok*nak nevezett részek voltak a legérdekesebbek. A két hangszeres zenész magyar népzenei motívumokat felhasználva improvizált csodálatos egysebben, váltott hangszereken (szaxofon, furulyák, duda, illetve koboz és többfajta citera), egyetemes zenei eszközökkel. Ez az igazi világzene.

Kodályt idézem: „A világ egyre jobban feltárul, s az egy népre szorító

művészet hovatovább értelmét veszti. A világzene megvalósulásához közelebb járunk, mint a Goethe-képzelt világirodalomhoz. Az a kérdés: hogyan állunk inkább helyt a világzenében: egyéniségünk elvesztésével, vagy megerősítésével? Azt hihetné valaki, annál jobb világpolgárok leszünk, minél inkább hasonulunk a világ hangjához, s lemondunk a magunkéról. Pedig éppen ellenkezőleg: a magunk ismeretében gazdagodva, elmélyülve, felvértezve több szavunk lesz a világhoz, mint eddig, mikor java erőnkkel jobbra nyomtalanul beleolvadtunk.” (Kodály: *Ötfokú zene IV.*, utószó, 1947) A Rohonczi folkműhely bizonyította Kodály szavait, van szavuk a világhoz.

Köszönet a művészeknek, hogy elhozták hozzánk ezt a műsort, és azt hallgatva továbbgondolásra készítették minket.

Rostetterné Nagy Rita

Sem több, sem kevesebb

Szabó Balázs Bandája: Csöndkabát – rendhagyó akusztikus koncert. Hangvilla, 2015. december 12.

December derekán, Veszprém kulturális és közigazgatási szívében, a Hangvilla multifunkcionális közösségi terében került sor a szemtelenül sok lányrajongóval büszkélkedhető Szabó Balázs nagyestjére. A közel 400m² nagyságú és kis híján 500 fő befogadására képes nagyterem színültig megtelt izgatottan várakozó látogatókkal.

Balázs végigtornézte a fél országot „csöndkabát”-jában, majd Veszprémbe már egy jól bemelegített tematikus, akusztikus szettel érkezett. A hazai folk-pop legcsendesebb figurájának szívügye, hogy a magyar irodalomtörténet klasszikus alakjainak verseihez közelebb csalogassa a soron következő generáció tanácstalan ifjoncait, a zene andalító mivoltát kihasználva. Kabátja két nagy zsebében Radnóti Miklós és Pilinszky János költeményeivel, belső zsebében pedig néhány kortárs verssel érkezett. A Hangvilla csapata remekül koordinálta a közel félezer embert, nem álltak sorok a terem ajtajánál, a bejutás gördülékenyen és gyorsan megtörtént. Döntő többségben fiatal lányok foglalták el a székeket, de az érettebb korosztály egy-egy képviselője is fel-felbukkant a közönség soraiban.

Tizenöt percnyi elegáns késést követően egy higgadt belépővel el is kezdődött az aznapi különösen didergető hidegből érkezők felmelegítése. Az első Pilinszky-szerzemény után még befutott néhány rosszul időzítő késő. A zenész apró figyelmességként megköszönte a telt házat, majd Radnóttal folytatódott az est.

A megzenésített versek között előadónk a művekhez kötődő anekdo-

tákkal igyekezett személyessé tenni a laza selyemszalaggal rögzített dalszöveget. Az est tematikusságát a személyesség adta. A hangulatot a kortárs versek szövegei törték meg néhol, mert azok egészen más ízűnek érződtek, a dallamok hasonlósága ellenére.

A két költőóriás megrendítő sorain túl a műsor színvonalát a bandától fizikailag és hangzásvilágukat tekintve is elkülönülő hegedűsök erősítették. A színpadkép diffúz, a banda és a kvartett megjelenése sem említhető egy lapon, a harmónia mégsem sérült. A bandát rendszerint kísérik a fellépéseken néhány plusz hangszer, erre az estére a hegedű kiváló választásnak bizonyult, kiváltképp azért, mert így a frontember megcsillanhatta zenei sokoldalúságát az „alkatban hasonló”, Radnóti *Változó táját* feldolgozó dal kezdő akkordjaiban.

A hegedű gyönyörűen szól a világ-színvonalú akusztikai kialakítással rendelkező teremben, mindeközben Balázs a *Bájos*hoz külön hangolta gitárját. A közönség azonnal vette a lapot, a mosolyok szélesebbre húzódtak, végül vastaps és némi visszafogott sikítás búcsúztatta a csapat YouTube-on is legnépszerűbb dalát. Nem meglepő, hiszen ez a dal döntő jelentőségű a fiatal énekes zenei pályáját és mindenkorai repertoárját tekintve.

Lírai és csak nyomokban dinamikus, népzenei, néhol jazzes elemek: az elképzelés rendkívül összetett, a kivitelezés talán túl populáris. Jól nevelt, lelkes közönséghez illően visszatapsolták a zenészeket, a ráadás dal teljes egészében saját szerzemény.

Aki eljött, még ha nem is rajongóként érkezett, nem bánta meg. Kellemes, jól összerakott, átgondolt előadás volt. Nem hozott semmi meglepőt, de hozta azt, ami elvárható a műfajtól. Ahogy a zenei életben, úgy ezen az estén sem tűnt ki a Szabó Balázs-produkció, de rendben van, ez pedig elég a kisvárosi sikerhez. A nagy 'amerikanizálódás' magával rántotta a fiatalokat, akik a manapság rendkívül népszerű slam poetry műfajában találnak számukra elegendő kultúrát. Valójában azonban a versek kifinomultabb közönségének nincs szüksége zenei aláfestésre, a vájtfülűbb érdeklődőknek pedig zeneileg nem nyújthat kiemelkedő élményt e két műfaj szintézise. Habár Veszprém egyre színesebb program-palettával szolgál, ám egyelőre még nem nevelte ki azt a nagyvárosi, válogatós közönséget, amelynek egy árnyalattal nehezebb megfelelni.

Andráskó Flóra

A költő, ha beszél

„Égbolt vagy kalitka”, *író-olvasó találkozó és könyvbemutató*, Kádárta-Veszprém, 2016.

január 20. Vendég: Szabó T. Anna költő, író, műfordító és Ijjas Tamás költő

A költő, ha hívják, kimegy a város szélére. Irodalmi estet tart. Cseveg, felolvas, otthon érzi magát. A költő, ha vendég, néha hoz magával egy másik költőt. *Fejedelmi többes*. A költő, ha megérkezik, ízlelgeti a mottót, Kádárta hívogató szavait: „ittthon vagyunk”. Szerda este a Faluházban otthon voltak, sokan voltak. Kanapé, pogácsa, hangulatvilágítás. Falakon képek, messziről úgy tűnik, büszke nagyszülők unokáinak rajzai. De csak messziről... még a hangulat félrevezető pillanatai uralkodnak, fényként játszik a falon az ismerőség. Aztán felhasad. A vonalak árulkodnak. Kiállítás ez, Molnár Jacqueline illusztrátor képeiből.

A fotóknál kényelmesen ülnek a költők, pogácsáznak. Semmi erőltetett formáság. Ijjas Tamás és Szabó T. Anna Farkasné Molnár Csilla művelődésszervezővel beszélget. Nincsenek ismerkedő, tapogatózó kérdések. Mindenki ismer mindenkit. A közös pontokat nem is nagyon kell keresni, szinte mindenhol van kapcsolat. Bemutatják egymást. Szabó T. Anna azt mondja Ijjas Tamás hangján: „Bolhaszemmel a világ folyton vakarózik. / Ki akar rázni magából minket, idegen testeket. / Jó, hogy van bunda, haj, szőrzet. Még kapaszkodni lehet. / A világ nem az a hely, ahonnan kihullni érdemes.” (*Példabeszéd*) Mert ha az ember költő(nő), jó esetben nemcsak azt szereti, ha őt olvassák, olvas ő is rendületlen. Majd elhelyezi magát is a világban, miközben ilyeneket mond, hogy „posztnyugatos szenzualitás”, „Ijjas verseinek íze van”, meg elejti azt is, hogy „kosztolányis”. A költő, ha fiatal férfi, a nő bókját csak reméli, viszonzásul legszebb dedikációját meséli (Szabó T. Anna dedikációja Ijjas Tamásnak): a tinta kifogyott, s a hiány megszülte az *Ünnep* egyénre szabott verssorát: „Serceg s kilobban a [...] toll”.

Ha a nő és a férfi költő, és gyermekversben kitűnő, nem kerülhetik meg Lackfi János nevét, kit úgy nevez meg Ijjas, mint mesterét. A költőt, ha Lackfi, egy irodalmi estből, ha behívták, már nem illik kirakni. Így a folyamatos utalás: ő az, aki Szabó T. Anna versére írt replikát (*A nőci, ha negyven...*), s elindította a verslavinát. Mellesleg jó patrónus és barát, a verseit ismerők pedig nála is láthatták Molnár Jacqueline jó néhány illusztrált oldalát.

A költő, ha kéri, emlékezik. Gyermekversről hirtelen vissza, a saját gyermekkorba ugrik. Ijjas békát nevelt,

vonzotta a biológia. Később jön majd Kölcsey, a vers, harmincévesen önálló kötet (*Fejedelmi többes*), több alkotócsoport és antológia. A felolvasás az első emlékezetes szemezésről, amire ráíródik a *Váratlan utazás* kedves kosztümös világa, a szégyen, és más kamasz patológiák. „Húgaim csodálkoztak a leginkább, hogy velük / tévézek, és nem cikizem őket a nyálás sorozat miatt, / ott ültem köztük, felpattintottam én is a szotyikat, / és csak néztem őt, akit lehetett, a kiköpött mása helyett.” (*Sarah Polley szeme*)

Szabó T. Anna hamarabb indul, huszonhárom évesen. Irodalmi élményeit meghatározza Áprily Lajos, Nemes Nagy Ágnes, Géher István, Lator László, Székely Magda s még annyian. Számára az Eötvös nem egyetem, hanem – nagy cével – a *Collegium*, az igazi iskola. Versben őrzött budai gesztenyefák, neszez az emlék, szól a *Lomb*.

A költő, ha írófeleség, elmondja, hogy az küzdelem. Idő valakinek a csendjét kitanulni, ráérezni, hogy mikor vágyik magányra, tudni légzésének ritmusát, amiből aztán a szöveg születik. Ezt leírja versben is, Esterházy Gittának ajánlva: „A nő, ha írófeleség / (egy felség lege: fele-ég) / ismeri mind a titkokat – / hallgat, szeret. Szabad.” Szabad, mint Tori, a madárrá-lett lány, az önmagát használó s elfogyasztó művész allegorikus alakja Szabó T. Anna meseregényében, a *Senki madarában*. Rofusz Kinga rajzait használva Szabó T. Anna igazi misztikus teret hoz létre. A költő, ha prózát ír, nem fél képekkel telepakolni, számtalan világot egymásba nyitni, szólni Nemes Nagy Ágnes, Benedek Elek és Fekete István hangján. Nem fél misztikussá válni, nem fél semmitől, csak hatni akar, visszavezetni a szemet a különbözőség világából az azonosságokhoz. Madarat táncoltat, növényekhez és állatokhoz szól, csodálkozik és bennmarad a történetben. Ott találja meg a szabadságát, ahol éppen történik a pillanat: „Ha madarat szeretsz, égbolt légy, ne kalitka!”

Pintér Viktória

Utazás az igazságokon túlra

Íróportrék, Veszprém, Pannon Egyetem MFTK, Sziveri János Intézet. Vendég: Hász Róbert. Beszélgetőtársai: Ladányi István, Nádler Balázs. 2016. február 8.

A Sziveri János Intézet idei első *Íróportrék* rendezvényének vendége Hász Róbert regényíró, szerkesztő volt. Fogalmazhatnék úgy is: a kerek történetek mestere. Elhatárolódva a szövegirodalom

játékosságától, bravúrajától, a történetek nyomába eredt. Fontosabb volt számára a végigmondás, mint a töredékesség.

Persze ha csak ennyi lenne a regényírás titka, akkor valószínűleg sokkal több „mesemondó” élne a Földön. A probléma talán az, hogy a források nyomait (kellő precizitás és kitartás hiányában) nagyon könnyen el lehet veszíteni. Kigabalyodni pedig nem túl sokan akarnak, vagy talán csak nem eléggé. Éppen emiatt rendkívül nehéz, ugyanakkor nemes feladatnak tartom, ha valaki mégis végig tudja szőni a megkezdett szálakat, nem ereszti őket.

Hász Róbert olyan író, aki ezt a missziót vállalta. Vallja, hogy a mese (történet) által vagyunk, akik vagyunk. Nem gondolkodik véglegességekben, de művei felvállalják, hogy végig lehet mondani a történetet. És, ha jobban belegondolunk, a világról való ismeretünket sokszor jobban meghatározzák a közelünkben lévők meséi, mint egy-egy tudományos felfedezés.

Az est moderátorai (Ladányi István és Nádler Balázs) alaposan beleolvasták magukat a Hász-regényekbe, kérdéseik így a teremtett világok mindegyikébe otthonosan ültek. Életrajzi adatokat csak mellel érintettek. (Hász 1964-ben született a vajdasági Doroszlón, 1991-ben emigrált Szegedre. Jelenleg a szegedi *Tiszatáj* című irodalmi folyóirat főszerkesztője.) A lényeg az íráson volt. Hogy Hász Róbert regényíró és novellaíró. Pontosabban fordítva, hiszen a sorrend nála különösen fontos: pályafutását novellaíróként kezdte: „a novella már önmagában egy regénycsíra, amiben nem lehet elrejtteni a nem tudást”.

Saját honlapján az alábbi mondatlal köszönti az olvasót, amely egyúttal mottójaként is felfogható: „Azért vagyunk mi, mesemondók, igricek, költők és írók a világon, hogy az igazságokon túl elmondjuk az embereknek a történeteket is.” Kitartóan ragaszkodik ars poeticájához: az elmondás, elmesélés elsődlegességéhez, és teszi mindezt túlmagyarázás nélkül. Regényeinek témái a honfoglalás korából (*A künde*) egészen a távoli (vagy annyira mégsem távoli?) alternatív világokba, a jövőbe (*Ígéretföld*) repítik át az olvasót. Művei mögött ott munkál az újramondásban születő emlékezet építő energiája. A történet világteremtő ereje. Említett házi olvasmányai is a megírt (megjövendőlt) történet megvalósulásának (bekövetkezésének) mindenkorai lehetőségére mutatnak (Emanuel Swedenborg: *Menny és pokol*, Alois Irlmaier proféciai).

A *Vénusz vonulása* című regényben Sajnovics János és Hell Miksa északi útja határozza meg a regény történetfűzését. A két jezsuita tudós Vardó szigetére utazik azért, hogy figyelemmel kísérje a Nap és a Vénusz együttállását. Erről az utazásról Sajnovics naplót vezet. Ez a dokumentum adja a regényíráshoz szükséges „környezetanalízis alapját”. Eközben természetesen a narrátor az olvasót is utaztatja, ezáltal megismerteti a korabeli élettel, szokásokkal. Ahhoz, hogy mi, olvasók bepillantást nyerhessünk Sajnovics

János korába, a regénynek hiteles hangot kellett adni. A regényírás és forráskutatás szimbiózisként működött. Sokan pont ezért keverik egy „valós” történetet újragondoló regény kapcsán a forrást és a fikciót. Ilyenkor csak a pontosan adagolt valóság-kitaláció darabkák képesek létrehozni a regényvilág és a múlt közti vékony határsávot: ahol a bizonytalanság, az élvezet és az információéhség találkozhat. Röviden és tömören: kellett hozzá munka. „*Babramunka volt*”.

És kellett még valami: a vonzalom. A vonzalom meghozta Hász számára a kellő érdeklődést, a kellő kitartást a kutatáshoz, a babramunkához, a lehetőséget az elmélyüléshez. A *Vénusz vonulásánál* nemcsak a kor vonzotta, hanem maga a figura is, Sajnovics János, illetve a főhős alakjából kibontakozó fejlődéstörténet lehetősége. Az író elárulta, hogy többnyire maga sem tudja, hogy pontosan mi lesz a regényeinek a vége, és ez talán így is van jól. „Addig jó, míg nem látom a regény végét, mert akkor még bolyongok. De mikor már sejtem, hogy mi a logikus vég, mi felé kéne hajlítani, akkor már be is fejezem.” Hász Róbert esetében a mániákus, vonzalommal sodródó kutatás különös párhuzamot szül: addig tart a regények története, ameddig a történet papírra vetője *bolyong*.

Az író legújabb, 2015-ben kiadott utópisztikus regénye, az *Ígéretföld* eltér az eddigi írásoktól. A mű történetének ötletadója a Krím-félsziget orosz megszállása volt. A regény cselekménye azonban fikatív. Magyarország elnéptelenedett területén egy elzárt holland közösség viszonyrendszerei hozzák mozgásba a történeteket. A kint-bent motivikus, szerkezeti és ideológiai problémáit egyaránt láttatja a regény. A mű különlegessége, hogy minden különösebb rákészülés nélkül született, gyorsan íródott. Ennek fő oka, hogy ellentétben a többi regényével, itt valahogy előre látta az író, hogy mi fog történni, „valahogy minden összeállt”. Ebből persze fakadnak didaktikus megszólalások, kiszámítható csavarok, ugyanakkor a regény mába hasító poszt-apokaliptikus tere rögtön felkelti az olvasó érdeklődését.

Nem állítom, hogy a rendezvény végére egy végigmesélt történet kerekedett ki Hász „íróportréjából”. De ez így van jól. A kibogozás lehetősége mindenkinek adott, így nekem is. Segítségemre lesz ennek a különleges utazásnak az emléke Hász Róberttel és az említett két regénye. És talán a következő regénye vagy novellája.

Mayer Liza

Sinistra felrobban

Hász Róbert: *Ígéretföld*, Forum, Újvidék, 2015.

Hász Róbert, a szegedi Tiszatáj folyóirat főszerkesztője *Ígéretföld* című új regényében az egyensúlyból kibillent kronotoposz helyreállítását, a bodori elszigetelődés földrajzi determinációjának tarthatatlanságát ábrázolja novellai formában. A regény műfaját jelölik sci-finek, antiutópiának is, de mégis a műfaji sajátosságok szorulnak legjobban háttérbe az olvasás során, és kerül előtérbe az egyszerűség, a strukturáltság és a szimbolikus és szó szerinti határátlépés.

A történet a jövőben játszódik egy világégés (Nagy Företeg és Nagy Öszszeomlás) után, melyben Hollandia eltűnik, így lakossága szétszóródik a világban, és legnagyobb részük integrálódik is az évek során. Egy kisebb csoport azonban elhatározza, hogy megtartja kultúráját, nemzeti identitását, ezért egy fallal körülvett területet hoz létre a Tiszántúlon – az ottani földeket bérelve a magyaroktól –, mely folyamatot és állapotot a Miszsió ellenőrzi és segíti. A regény főhősei ennek a szervezetnek a két munkatársa, a cigány származású Lakatos Lajos és főnöke, Szalma László, akik előbbi házassági kérvényének ürügyén indulnak az enklávéba, ahol a telepések egy csoportja (EFM) már ki akar törni a determinált világból, melyet az Alapítóatyák, élükön van Boytannel, nem hagynak.

Témájában a megjelenített állapot a legkevésbé sem támogatja elhelyezését a tudományos-fantasztikus művek közé. Mégis, ahogy haladunk előre a regénnyel, úgy tárul fel az olvasó előtt a múlt egyre több részletével, így annak tükrében a mű jelenéből és az emlékezés perspektívájából már megállja a helyét a klasszikus értelemben vett tudományos-fantasztikus besorolás. Ebből táplálkozik az a meghökkentő léthelyzet, melyben a mű képes dialógust létrehozni más kortárs szerzők munkáival, így például Bodor Ádám regényeivel. A bodori tér- és időkezelés a kiszakíttóság következtében a kronotoposz távolsági oldalára világít rá (a meghatározhatatlan térben megszűnik a hagyományos értelemben vett időkezelés). A világ elszigetelt, nem lehet behatolni és megváltoztatni, az integrálódás vagy a menekülés (önszántából vagy elkergetve) a két út. Ehhez azonban az kell, hogy földrajzilag behatárolhatatlan legyen: Sinistra vagy Verhovina helyét csak körülbelül lehet megállapítani.

Ezt az egy kritériumot veszi ki egyenletéből Hász Róbert, amikor Magyarországot determinálja, azon belül a Dunántúlt, ahol a magyarok élnek jómódban, és a Tiszántúlt, mely nagyrészt elhagyatott, csak az Enklávában laknak a hollandok, mely egy mesterséges

elszigetelődés, tehát eleve kudarcra van ítélve. Ez az egymás mellett élés már eleve konfliktushordozó, amennyiben a két világ berendezkedését vesszük figyelembe. Erre épül rá a nyelvi aszinkronia is: az Alapítóatyák, az Enklávé, főként stb. szavak, valamint a meghatározott ruházat és a ragaszkodás a holland nyelv használatához is létrehoz egy kulturális-nyelvi szakadékot a két világ közé, mely a falon kívüli házasságkötés problémájában összpontosul.

A felépített világban azonban semmi nem az, aminek látszik, amely által eljöhethet a változtatás órája, és így nem meglepő a szereplők reakciója sem. Ahogy működik egy titokszolgálat az Enklávén belül, ahogy Lakatos átveri a saját főnökét és ahogy Szalma titkolja saját életét, ezzel azt az érzést keli Hász az olvasóban, hogy (titokban) a tettek szintjén természetessé válik a változás, a szavak szintjén azonban elképzelhetetlen. Ezért kell a tettet a szavak elé helyezni, ahogy az határátlépésként a fal kirobbantásával és a történelmi exodus keretében meg is történik. Az új világban nem a szavak dominálnak, hanem a cselekedetek. Ezért sem szólal már meg az öreg, akit az erdőben találnak Szalmaék – végül a férfi mégis magával viszi, mert a jövő nem élhet a múlt nélkül, de nem szabad megragadni a múltban sem, ahogy azt a hibernáló-konzerváló Enklávé tette.

A világos szerkesztés teszi lehetővé, hogy a regényt a novella felé közelítsük. Egyszerű történet, melynek minden eleme konstruktív, vagyis megkapja a helyét a műben a cselekmény szintjén és szimbolikusan is, létrehozva ezzel egy erősen strukturált műfajközi alkotást. Ez nagyon éles elemeivel, világos, mégis meglepő, ezáltal szórakoztató történetet ad, benne szerelemmel, titkokkal és akcióval, ugyanakkor üzenettel a változás elkerülhetetlenségéről egy ijesztően hihetős antiutópia képében.

Nádlér Balázs

Tömöryvel, odahaza – Drakula földjén

Tömöry Péter: *Drakula földje avagy Bodóné lányai*. Vár Ucca Műhely, Veszprém, 2015.

Tömöryvel megvan a magam külön története (azon túl, hogy ő is erdélyi, nekem pedig az apám odavaló). Ugyanis a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör*-ben 1969-ben 26 folytatásban megjelent *Banditák nyomában* című riportregénye, a kommunistaellenes székely szegénylegényeknek az 1950-es években vérbe fullasztott küzdelme adta az ötletet *Hadak Útjait* című kisregényem (veszprémi) megírásához.

Hogy jóval később a Bakony székvárosában ismerkedjünk össze.

Tömöry első kötete (*Fogasra akasztott érzés*, 1970) elbeszéléseket és színjátékokat tartalmaz. Páskándi Géza (aki IFJÚ ERDÉLYről álmodott) írta az előszót, ebben így fogalmaz: Tömöry „epikájában és drámájában a líra olykor vegytisztán is jelen van”. Majd újabb dráma (*Völegényfogó*, 1979), aztán regény (*Fehér fürgeteg*, 1990), végül a tárcáit közlő kötet (*Erdélyi anekdotika*, 2000) sorjázott – mindmáig. Hogy jöjjön e verses regénye, a *Bodóné lányai*.

Verses regény? Amely szinte... dráma? Mármint a *Bodóné lányai* – gondol az ember azonnal Páskándira. Ahogy ez a regény kinéz...

A verses regény (versregény, regényvers?) legismertebb alkotója nálunk a kárpátjai Nagy Zoltán Mihály, akinek fő műve, *A sátán fattya* is hasonlóképp építkezik: prózaversbe tördelte a regényt, így adva sajátos lüktetést a mesélésnek, a történet előadásának. A sátán földjén – a szovjet által megnyomorított Erdős-Kárpátokban –, most meg Drakula földjén (a románok által megszállt Erdélyben) tör föl költőből, íróként a mondandó.

Mindketten (Nagy Zoltán Mihály és Tömöry Péter): egyszerre költők, írók... Hol költőként, hol elbeszélőként állnak elénk. Hogy néhanapján... a kettőt ötvözve alkossanak valami újat?

...Olyan „új” a műfajok összekapcsolása, -fonódása, egybeolvadása, mint maga a költészet. Az idők kezdetétől fogva. A költészet, mely hol ebben, hol abban az alakban ölt testet.

De hát... kerülünk beljebb!

A *Bodóné lányai* című regény – ha jól értjük – két napba sűríti hőseink történetét. Amit átéltek. A három cimbor, meg a két szőke bombázó (meg szűkebb környezetük). Kocsikázva, iszogatva, szerelmeskedve, vitatkozva telik el ez az idő, miközben megelevenedik meséik tükrében, elbeszélésük nyomán, álmukat leírva-érezkeltetve, kábulatuk mámorában, emlékeik homályából előtörve mindaz, ami addig velük megesett. Erdélyben, az 1940-es évek elejétől (születésüktől) 1977-ig (a kivándorlásig).

Elég örült történet... Örült, mint a regényben nem éppen szokványos módon ábrázolt kor.

A névadó hölgy, Huber Vilma családja elszegényedése miatt 14 évesen kényszerűségből a dúsgazdag Bodó Orbán cselédje, majd szeretője lesz. (Ezért hívja a nép Bodónénak.) Bodó nevelt lányának fogadja Vilmát, majd mikor az állapotos lesz, kiházásítja: elvéteti a lecsúszott arisztokrata sarjjal, Galgócsássyval, aki életében egyszer ölelt nőt, aki leányt szül... nem neki, hanem a férjének... Hogy a továbbiakban, megundorodva a női testtől, a „gügye báró” a saját neméhez vonzódjék.

A helyzet tovább bonyolódik: Huber rájön, hogy a leány nem tőle van, ezért mindenét eladja, Amerikáig meg sem áll... Hogy aztán Huberné leánya, Vilma szeretőjének, Bodónak, illetve névleges

férjének, Galgócsássynak szép szőke leányikret szüljön.

A kulák Bodó balsorsa, Vilma és lányai Duna-deltai rabszolgamunkája, alkalmankénti megerőszakolásuk, a szeku által a családját befeketítő vallomásra kényszerített gügye báró harangozó és szalonnaőri működése, a szász kisváros és a kincses Kolozsvár élete az eredeti román kommunizmus évtizedei alatt... 1944 („felszabadítás”) a székely faluban, 1956 visszhangja Erdély székvárosában. Elnyomás, erőszak, félelem; Drakula földje, s annak különböző nemzetiségű, egymással viaskodó vagy épp egymás mellett békésen megférő lakosságának hétköznapjai...

Kész téboly. Maga a pokol. Zűr és zavar. Mármint amit a regény fölmutat. Abból az időből. A Drakula-Ceausescu korából. Végül is 1977-ből, amikor az ikerpár, Tekla és Réka az egyéjszakás nemi élettől remél mesés vagyonuknak örökösöket, maguknak magyar, jobb híján netán zsidó, de mégiscsak magyar férjet, legalábbis apát magzatuknak. Amikor másnap (az egyéjszakás kalandot követően) hamis útlevelel távoznak Erdélyből Németországba.

Thriller! Rémfilm. Forgatókönyv. (Sőt, forgatókönyv a forgatókönyvben). Minimál art. Való; töredezett, szaggatott, félmondatokra, szavakra bontott szöveg. Lecsupaszítván-fölaprítván. Néha mintha sms-jellegű töredékekből, forgácsokból összeragasztott... ragasztás (volna). Az, kollázs. Mozaik. Se.

Tömöry *Bodóné lányaija* nem verses regény. Maga egy helyt szabad verset emleget; meg filmet; aztán forgatókönyvet. Amire készül a három jó barát. És valóban: akár filmforgatókönyvnek is vehetnők a *Bodóné lányait*. Áttűnésekkel. Álmokkal, rémlátomásokkal, képzelődésekkel, magával a véres valósággal... Magyarról hol románra, hol németre váltva. Merthogy, való, Erdélyben vagyunk... Mely Erdélyt, szülőföldjét, e nép elmúlt jó fél évszázadát Tömöry nagyon jól ismeri, és igen pontosan ábrázolja. Szétszedve, fölhasogatva; hol finomítva, hol kőkeményen; végül (mégis) – amennyire lehet – hitelesen.

És akkor még nem is beszéltünk a három esküvői fényképalbum-készítőről! A három cimboráról, aki beesik egy gyönyörű szász kisvárosba, ahol a lerobbant Mercedesük megtolására fölkerült két szőke szépséggel megismerkedve keverednek e regénnyé vált történetbe. (Előbb persze az ágyukba.) A városkában kutakodó, művészi mozifényképésznek és mozirendezőnek készülő három barát férjéről. Kacsapedálról, akit besűgővé tett a szeku (a regény utolsó lapjain épp a nyugatra távozó két haver elvetemült tettéről számol be tartótisztjének). Hercegről, aki valójában nem is Herceg, csak Bogdán, és úgy magyar, hogy a neki nevet adó fölmenője zsidó, a valódi apja meg tán román. Tiszteletesről, akit lelkipásztor édesapja miatt tisztelnek e csúfnévvel. Báró Galgócsássy Stefiről, akit a román kommunista államvédelmi-

sek addig vertek, míg vallani nem kezdett (persze, hogy hamisan!) Bodó kulákra, a lányából lett feleségére, Vilma asszonyra, meg a két lányára, akik egyben az unokái – hogy emiatt valamennyit lecsukják...

Legvégül a disszidálás Németországba.

Néha (?) a szerző is megjelenik, nem túl rejtetten, a regényben. A Németbe kivándorló családokat sorolva olvassuk Tömöry eredeti vezetéknevét (az erdélyi irodalmi adattárból tudjuk, hogy Wallnernak hívták), majd a szerző szóba hozza *Banditák nyomában* című, a komcsifaló székely betyárokról szóló riport-regényét – megjegyezve (amit elhiszünk neki, mert magunk is olvastuk e művét): a szigorú tárgyilagosság és a hivatalos szekus nyomozati anyag szellemisége ellenére mindenki tudta, mit akar az író. Leleplezni az elkövetőket. Nem a megaláztatottságukban katonaszökevényé váló magyar fiúkat... Az igazi banditákat.

A *Bodóné lányai* című regény – mondhatni – a *Banditák nyomában* egyfajta folytatása. Mert Bodó Orbán kulák bűnpörében azt is rá akarták bizonyítani a vádlottra, hogy köze volt Pusztaiék ozsdolai párttitkáruzó, az amerikaiakat főlzabadióként váró bűnbandájához.

Hogy kerek legyen az egész.

Igen, az életmű.

Banditák nyomában.

Mi marad utánuk...

Se több, se kevesebb. Ennyi.

Ki végleg odahaza, a sírban, ki úgyszintén otthon, de a szeku fogságában (igaz, ki tudja, meddig), ki meg... Már távol, idegenben. „Szabadon”.

Jó kis szabadság... Egyik, másik.

Sarusi Mihály

Egy alapmű újjászületése

Dr. Sziklay János: *Veszprém város az irodalomban és művészetben*. Veszprém, Óvári Ferenc, 1931. [Hasonmás kiadás: Veszprém, Bacskay Attila, 2015.]

Reprint kiadásban vehetik kézbe az érdeklődők Dr. Sziklay János: *Veszprém város az irodalomban és művészetben* című, 85 évvel ezelőtt megjelent, gondosan rendszerbe foglalt kultúrtörténeti emlékgyűjteményét.

1929. június 5-én járunk. E napon terjeszti a közel tizenhatszáz lélekszámú Veszprém város rendkívüli közgyűlése elé elkészült művét a nagy tekintélyű, megbecsült 72 éves író, újságíró, Sziklay János.

„Szeretett szülőföldem iránt való ragaszkodásom, nemkülönben a lelkemet betöltő hála azért a megbecsülhetetlen elismerésért, amellyel Veszprém városa

félszázados írói munkásságomnak [...] megünneplése alkalmával kitüntetett, sugalta azt a kötelességet, hogy irodalmi emléket állítsak a dicsőséges múltú városnak. Annak a fényében sokszor gyászba borított, egykori szellemi és anyagi gazdagságában összetört, a szenvedések özönétől el-elárasztott, de élni akaró, elvességre serkedt és új ragyogást követelő s érdemlő városnak. [...] A munkát már átadtam [...] Veszprém város rendkívüli közgyűlésének...”, írja a szerző művének bevezetőjében. Két év telik el, mire a kézirat kiadóra talál, de erről majd később.

Sziklay János nevét az Óváros térről a Jókai utcára vezető utcácska viseli, Endrődi Sándorhoz, Óvári Ferenchez hasonlóan még életében megtisztelte őt szülővárosa e gesztussal. A Veszprém megyei életrajzi lexikon (főszerkesztője Varga Béla) jól összefoglalja a tartalmas életet, mely 1857. április 2-án indult, még Frömmel Joannes Nepomucenus néven. Talán később felvett neve is szülővárosát, a sziklás, dimbes-dombos Veszprémet idézi. A tehetős család négy gyermekről gondoskodott, János fiukat a piarista gimnáziumba írták, aki a család költözése miatt Székesfehérváron, majd Pozsonyban folytatja középiskolai tanulmányait. Budapesten szerez bölcsészdiplomát. Író, újságíró, jelentős fővárosi lapok munkatársa, színházi tudósító. Közel harminc szépirodalmi mű szerzője és műfordítóként is tevékenykedik. Részt vesz a *Magyarország vármegyéi és városai* monográfia-sorozat, valamint a *Révai Nagy Lexikona* szerkesztésében, mindkettőnek szócikkírója is. Szerkeszti a *Katolikus Magyarország* című reprezentatív kötetet. A Balaton kultuszának fáradhatatlan harcosa. 1893-ban a nagy veszprémi tűzvész alkalmából országos segítő akciót kezdeményez. Életművéből elsősorban a művelődéstörténeti vonatkozásúak a jelentősek. 1945-ben hunyt el, Budapesten, a Farkasréti temetőben díszsírhelyen nyugszik.

A mű reprint kiadásához Ács Anna írt előszót. Szinte levéltárosi precizitással és muzeológusi körültekintéssel, irodalmárhoz méltó olvasmányos stílusban ismerteti meg a kötetet kézbe vevő kíváncsi olvasót Sziklay János életével, munkásságával. Elénk tárja ifjúkorát, pályáivét, hűségét Veszprémhez, majd a „Kötelesség sugallta mű” részletes bemutatásával folytatódik a tanulmány. Fontos munka jutott Ács Annának, hiszen a művelődéstörténet iránt valamelyest is érdeklődők (kutatók, helytörténészek, irodalmárok stb.) széles körében csak „A” Sziklay néven emlegetett, hivatkozott (bár közgyűjteményekben is alig fellelhető) mű élvezetét teszi teljessé az elébe rajzolt ismertető. Rámutat, hogy tartalmát „nem (alig) kezdte ki a múlt idő, az olykor valóban hálátlan utókor.” Figyelmünkbe ajánlja, hogy az idő tájt pusztán levelezéssel, hagyományos kutatómunkával micsoda következetességet, türelmet, szellemi erőfeszítést igényelt e könyv létrehozása.

A könyv szerkezetének bemutatása jól érzékelteti, hogy a 350 oldalas mű

mekkora vállalás, és milyen nagy kultúrtörténeti értékkel bír nemcsak Veszprém, de a megye és Dunántúl művelődéstörténetének vonatkozásában is. A Veszprém az irodalomban című első részt Sziklay hat fejezetre osztja. Veszprém a történelmi irodalomban (mondák és legendák megidézésén túl csak néhány nevet kiragadva Acsády Ignác, Szekfű Gyula vagy épp török történetírók munkáiból idéz), Veszprém a földrajzi, néprajzi és a társadalmi irodalomban (itt olvashatjuk sokak közt Lóczy, Laczkó Dezső írásait, s a Budapesti Hírlap 1893. április 15-i számát a veszprémi tűzvészről). A mű harmadik fejezete – Veszprém a szépirodalomban – a verses művek és prózai művek bemutatására vállalkozik. Olvashatunk itt Tinódit, kuruc kori gúnydalt csakúgy, mint Endrődöt vagy épp Petőfit, a prózai műveknél a kihagyhatatlan Eötvös Károlyt, de Jókait és még Várnai Zsenit is. További fejezeteket szentelt a szerző Veszprémben született íróknak, a nem Veszprémben született, de valaha itt élt, itt tevékenykedett íróknak, hírlapíróknak és végül azon nem veszprémi költősdű íróknak, akik városunknak vagy városunkról írtak.

A második rész – Veszprém a művészetben – alig ötven oldal. Rövidebb, ám az előzőekhez hasonlóan élvezetes, tanulságos az építészet, képzőművészet, színészet, zeneművészet fejezeteinek tanulmányozása. A könyv források jegyzékével zárul.

Hogy kézbe vehetjük e kivételes munkát, az két mecénásnak köszönhető. Sziklay 1929-ben befejezte könyvét, ám a kiadás éve 1931. (a külső borítón 1932.). Mint arra maga is utal: a könyv technikai okokból nem kerülhetett sajtó alá. E technikai okok elhárítója Dr. Óvári Ferenc (1858–1938) a felsőház tagja, Veszprém város első és még hét balatoni település díszpolgára volt. A kiváló jogász „Veszprémben irodát nyitott, s társadalmi téren is sokoldalú buzgólkodásával csakhamar a polgárság legnépszerűbb vezére lett...” (Sziklay, 201. p.) Nevéhez fűződik a tűzoltóság szervezése, 25 évig állt az Országos Tűzoltószövetség élén. A Balaton-kultusz tevékeny ápolója, a Balaton Szövetség alapítója, a gyermekvédelem ügyének támogatója. Választókerületének nagylelkű mecénásaként, valamint a Színpartoló Egylet létrehozásával színházalapítóként tisztelhetjük. Elnöke volt a Veszprémi Takarékpénztárnak, s írói munkája is jelentős. Személyes vagyonát közjóra áldozva, szerény körülmények közt érte a halál. Emlékét megörökíti Dr. Sziklay János könyvének borítója is: „Kiadja Dr. Óvári Ferenc felsőházi tag, Veszprém megyei város díszpolgára. 1932”.

Napjainkban újra mecénás egyengeti a kötet sorsát, a veszprémi születésű közigazdász, Bacskay Attila. Bevallása szerint a könyvet nem ismerte, viszont egykor munkahelye volt a Sziklay utcában, s családjával az utca végi – mai nevén – Ranolder téren lakott. Egy véletlen folytán került kezébe Sziklay János munkája, s első pillanatra érezte, hogy

egy alapmű lapjait forgatja, melyet újra ki kell adni. Öt év telt el azóta. Az OOK-Press Nyomda Kft., élén Szathmáry Attila igazgatóval laponként szkennelve, vagyis nem az akkori ólombetűs technikával, de minőségi papíron állította elő a könyvet. Komoly szakmai segítséget nyújtott a kiadáshoz a veszprémi Sziklay asztaltársaság, egy szakmailag elhivatott baráti közösség. Javaslatukra született a díszdobozos kiadás 350 sorszámozott példánya. A dobozban a kiadó előszava s a már említett szakmai méltatás mellett korabeli várostérkép, fotók (köztük a Sziklay tiszteletére rendezett 1925-ös ünnepség fotója) és több különleges dokumentum örvendezteti meg a tisztelt olvasót. Semmi kétség, egy kurrens, figyelemre méltó értékkel gazdagodott városunk, köszönet illet minden közreműködőt!

Dr. Sziklay János maradandó ajándékkal szolgált szeretett szülővárosának. Vajon lesz-e, aki felemeli az 1929-ben letett tollat, és továbbírja városunk irodalmi emlékezetét? S milyen szép gesztus lenne tőlünk, mai veszprémiektől, ha születésének 160. évfordulójára elkészülne az a bizonyos ismertető tábla is a Sziklay utca elején...

Farkasné Molnár Csilla

„Édes érzékenység”

Pintér Márta Zsuzsanna (szerk.): *„Édes Érzékenység” Tanulmányok Ányos Pálról.* Gondolat Kiadó – Pannon Egyetem MFTK, Budapest – Veszprém, 2014.

Vékonyak látszó, csinos kötetet hozott a posta, már a címétől ellágyultam. Amikor belelapoztam, nyomban kiderült, hogy a karcsúság csak optikai trükk: 220 sűrű oldal, a veszprémi kötődéseket felidéző bevezetés és Egyed Emese szép verse után tizenöt kisebb-nagyobb lélegzetű dolgozat sorakozik tizenkét szerzőtől, akik ezeket hol egyedül, hol kettesével összefogóva jegyzik. Az írások közül hat szerepelt már korábban kötetben vagy konferencián, a többi most jelent meg először.

A tárgy tágabb köréről körülbelül annyi maradt a fejemben az egyetem óta, hogy a 18. század vége felé volt az a négy – franciás, magyaros, deákos és németes – iskola, egy marék testőríró Bécsben, tabáni szomszédom, Virág Benedek azzal a szép Békesség-óhajtásával, illetve hogy Ányos Páltól származik II. József csúfneve, a „kalapos király”, de szerencsére nem őket húztam annak idején a magyar szigorlaton.

A nagyon fiatalon, 28 esztendősen meghalt papköltőről nem tudtam tehát semmit. És mivel ezzel az olvasók túl-

nyomó többsége is hasonlóképpen állhat, hálával kell tekintenünk a kötet szerkesztőjére, Pintér Márta Zsuzsannára (aki persze a szerzők között is szerepel), hogy figyelmünket – és a fiatalabb kutatókét is – ráirányítja erre a kicsiny, de gazdag és érdekes életműre, annak mindenféle elágazásaira és zezugaira.

Bíró Ferenc nagyívű bevezető tanulmányának olvastán szépen összeáll a kép a 18. század utolsó harmadának irodalmáról. Nemesség, nemzet, nemzeti múlt, hősiesség, erények, a költő dolga a világban – ilyen gyönyörű dolgokkal voltak elfoglalva, hogy előkészítsék a talajt a hamarosan fellépő nagy nemzedék – Csokonai, Kazinczy, Kölcsey, Berzsenyi – számára.

Jankovics József és Schiller Erzsébet teljesen más irányból visz közelebb a költőhöz: nagyon érdekes ismertetést adnak a négy Ányos-testvér, János, Pál, Ignác és Anna (ha megbotlik a hivatalos ember tolla: „a Nani”) örökségük fölötti osztozkodásáról, miután apjuk, Fajszi Ányos Ferenc elhunyt. Pál, aki ekkor már szerzetes volt, egy rend ágyneműn kívül nem visz el semmit, de akit – mint engem – szenvedélyesen tud érdekelni, hogy mi lesz „az czinnek osztállával”, a „damask abruszokkal” és „asztalkeszkenyőkkel”, a „kanopéval”, Pirók tehénnel és a Sajkó nevű kancával, az hosszan fog időzni felettük és a többi felkutatott családi irat felett. A szerzőpáros másik tanulmánya egy kiadatlan prédikációról és egy verstördékről, illetve Ányosnak egy 20. századi, sajnos elpusztult portréjáról tudósít.

Pintér Márta Zsuzsanna Ányos diákveiből ásott elő nagyszerű dokumentumokat: három olyan magyar nyelvű színlapot, amelyeken hősünk iskoladrámák főszereplőjeként jelenik meg. Hogy később milyen sokféle szállal kötődött a színházhoz (pontosabban a magyar színház előkészítéséhez), azt nem sokkal később Demeter Júlia *Ányos Pál és a „célerányos nemzeti játékszín”* című tanulmányából fogjuk megtudni.

Szelestei N. László a katolikus énekeskönyvek történetének rejtelseibe vezet be, az 1785-ös *Énekek* könyvében Ányos fordítására leleve. Labádi Gergely egy háttérbe szorult testőrírónak, Naláczy Józsefnek tulajdonít néhány, eddig Ányos művei közt szerepeltetett verset – milyen izgalmas tud lenni egy ilyen filológiai nyomozás! Ki a tettes? S ha már testőrírók: Egyed Emese Ányos és Barcsay Ábrahám barátságának dokumentumait elemzi.

Pintér Márta Zsuzsanna második cikke Ányos egyik versének egy drámaszövegben – „érzékenyjátékban” – való felbukkanásáról szól. Az „érzékenységnek” mint a korban kulcsfontosságú lírai motívumnak teljes tanulmányt szentel Hermann Zoltán, aki a szépség és a grácia fogalmait boncolgatja szép elemzésében.

Schiller Erzsébetnek az *Érzékeny gondolatok* című versfüzéről szóló írása vezet tovább a kötet gondolatfüzérét, párhuzamot találva a kolostori könyv-

tárakban gyakori emblémáskönyvek és Ányos különös költeménye között.

Csehy Zoltán egy, az életműben általában mellőzött klasszikus eclogát, az *Alexist* vette górcső alá, Polgár Anikóval közösen pedig Ányosnak egy rendfőnök-választás alkalmára írt oratóját szedik ízekre. Polgár Anikó egyedül is jegyez egy tanulmányt Gyöngyösi István és Ányos Ovidius-fordításairól. Mint mondja, adalék egy „máig megíratlan magyar műfordítás-történethez”. Aprólékos, finom szövegelemzői munka.

Brassai Zoltán Ányos különös asszonycsúfolóját, az *Egy kisasszonynak levelét* ismerteti, amelyben a fiatal szerzetes egy női narrátor bőrébe bújva ír – a korban megszokottan – fiktív levelet, ám a korban egyáltalán nem megszokottan ironikus, játékos, földközeli emberit. Brassai ezt az írást „a születőben lévő magyar próza fontos teljesítményeként” értékeli, mindjárt neki is látok elolvasni, olyan kedvet csinált hozzá...

A gondos szerkesztői kéz nemcsak a kötet példásan logikus, feszes felépítésén, hanem a nagyon gazdag – közel kétszáz tételes – bibliográfián és névmutatón is látszik. A könyv a Gondolat Kiadó és a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kara közös kiadásában jelent meg. S ha a bölcsészkar könykiadásnak van értelme, hát ez az: maradandó formában megőrizni és továbbadni a tanítás és tanulás közös munkájából kikerekedő tudást, egy haszonelvű és erkölcstelen világban is makacsul ragaszkodni látszólag – de csak látszólag – haszontalan alapszabályokhoz, tényekhez, eszmékhez és eszményekhez, vagy például egy 232 éve halott fiatal pálos édes érzékenységéhez.

Saly Noémi

Szigorúan szubjektív kritika – párbeszédes formában

Kamarás István OJD: *Ferenc pápa-legendárium.* Luther Kiadó, Veszprém, 2015.

Miközben Ferenc pápa és Abraham Skorka rabbi olvasgatta Kamarás István OJD fent említett könyvét, újra meg újra kitört belőlük a nevetés.

– Nem igaz, hogy ennek a pasinak milyen jó fantáziája és humorérzéke van – mondta Ferenc pápa.

– Ma ezt úgy mondják: kreatív fantázia – fűzte hozzá a rabbi.

– Tök jó volt, ahogy elvitt minket Felsőkemenesre meg Legalsószentbene-

dekre – törtek ki a kellemes emlékek a pápából.

– Én nagyon élveztem a kruttyói futballmeccset is Szeged Legalsóvárosában – tette hozzá a rabbi.

– De azért a váci kirándulás sem volt kutya, már bocsánat a kutya szóért, ez az állat tudtommal nem szerepel a kedvenc bibliai állatok között – így Ferenc pápa.

– Ha már a váci humorfesztiválnál tartunk – vette át a szót Abraham –, én más részeket idéztem volna a héber bibliából. A bűnbeesés mégsem egy hahotázásra ingerlő sztori. Figyelemre méltó viszont, hogy a kezdet és a vég milyen optimista: ott van a Jahve kezéből kikérült jó, sőt nagyon jó világ, illetve az ígéret, hogy Illés újra eljön, hogy egymás felé fordítsa az apák és a fiak szívét. És nem hagytam volna ki azt a jelenetet, mikor Dávid a portyázó filiszteusok kezébe esik, akik felismerik benne Góliát és sok-sok filiszteus harcos legyőzőjét. Mit tett ekkor Dávid? Megjátszotta a hülyegyereket, nekiment minden útjába eső kapuszárnynak, folyatta nyálát a szakállába. Mikor Achis, a filiszteusok király meglátta, ráförmedt szolgálóira: „Vajon szűkölködünk-e bolondokban, hogy idehoztátok nekem, hogy csak terhemre legyen a bolondságaival?” A megszeppent szolgák rögvest elengedték Dávidot, aki aztán villámgyorsan felszívódott a tömegben.

– Szó, ami szó, én is hiányolok egy-két mozzanatot az Újszövetség humorával kapcsolatban. Én biztosan nem hagytam volna ki a „boanergeszeket”, vagyis azt a jelenetet, amikor Jézus mennydörgés fiainak nevezi a két hirtelen haragú apostolt: Jakabot és Jánost. Azt is megemlítettem volna, hogy mit üzent az Úr az őt halálra kereső Heródes Antipasznak: „Mondjátok meg annak a rókának: lám, ma és holnap ördögöt űzők és gyógyítok, csak harmadnapra leszek kész. Egyébként meg fogok halni, de nem Galileában, hanem Jeruzsálemben, ahol nem te vagy az úr.” Az Apostolok Cselekedetei meg tele van viccesebbnél viccesebb helyzetkomikumokkal. Hogy csak egyet említsek: hát nem humoros, ahogy a filippi bírák díszmenetben kísérik ki a városból Pál apostolt, kit egy nappal korábban megvesszőztettek és börtönbe zártak...?

– Nekem az is tetszett, ahogy a pápa, vagyis te, Ferenc testvér, próbáltál szót érteni a világ legkülönfélébb vallásainak képviselőivel. Ennek a Kamarásnak van bizonyos jártassága a nem keresztény vallások világában, bár lehet, hogy a hinajána és a mahajána buddhistát elfelejtette megkülönböztetni egymástól. Na persze, a buddhizmus nem hierarchikus felépítésű vallás, ahány iskola, annyi egyház.

– Nekem talán az állatok megáldása tetszett a legjobban. Ez teljesen összhangban van az *Aldott légy* kezdetű enciklikámmal, meg a negyedik misekánonnal is. Mindig is vallottam, hogy Isten nem csak a lelkünket akarja megmenteni,

hanem – a platonisták és a neoplatonisták őszinte bánatára – a testünket is, sőt a környezetünket is. Ez kitűnik már a Noéval kötött szövetségből is, amelyet Isten nem csak Noéval köt meg, hanem minden élőlényrel, ide értve a háziállatokat, a madarakat, sőt a mezei vadakat is. Ez tükröződik Jézus szavaiból is, no meg abból, ahogy „vadállatokkal” van együtt megkísértése után. Hogy névrokonomat és kedves szentemet, az assisit ne is említsem – így a pápa.

Ezt követően szóba került a migrációs kérdés is. Skorka rabbi megemlítette, hogy amerikai zsidó bankok is támogatják a szegény muszlim menekülteket, akikkel a betlehemi menekült család is azonosíthatja magát.

Ferenc pápa itt egy kicsit elkomorult:

– Tudod, én ma már árnyaltabban látom ezt a migráns-kérdést. Egyik kamarásom megsúgta nekem, hogy Jézust mégsem kellene azonosítanom a muszlim jövevényekkel. Az biztos, hogy a szent család számára sem Betlehem, sem Egyiptom nem volt dár al-harb, azaz meghódítandó harci terület, mint Európa a muszlimok számára. Amikor pap- és szerzetestestvéreimet arra buzdítottam, fogadjanak be egy-egy menekült szír családot, munkatársaim megsúgták, hogy a migránsok túlnyomó többsége nem menekült, nem szír és nem is család... Hát igen, a jó pápa is holtig tanul...

– És mit gondolsz XII. Pius pápa felelősségéről, tényleg megtett minden tőle telhetőt a Soá idején? – kérdezte a rabbi.

– Hadd kérdezzek vissza: mit gondolsz, Abraham, az amerikai zsidók megtettek-e minden tőlük telhetőt európai testvéreikért? És most a muszlimok támogatásával nem veszélyeztetik az európai keresztényekkel együtt európai zsidó testvéreinket is? Nem gondolod, hogy azok az amerikai – egyébként nem zsidó – politikusok, akik állítólag demokráciát importáltak Irakba meg Szíriába, valójában a demokráciát legkevésbé sem ismerő Iszlám Államnak ágyaztak meg? Meg olyan hangok is begyűrűznek a Vatikánba, hogy éppen a tolerancia felkent bajnokai hívják be Európába az intoleranciát...

– Csak arra vigyázz, kedves barátom, nehogy antiszemitának tűnj, mikor ilyeneket mondasz – fejezte ki aggodalmát a rabbi.

– Te tudod, Abraham, hogy én mindig is filozemita voltam, és iszlamofóbiával sem vádolhatnak. Amikor a börtönben megmostam egy muszlim asszony lábát, katolikus testvéreim közül is sokan megtámadtak.

– És nem félsz a konzervatív katolikusok kritikájától? – kérdezte Abraham.

– Nem mondhatom, hogy hidegen hagy, de azt is meg kell vallanom, hogy a keresztényekkel szembeni kritikához kell a legkevésbé bátorság. Ők biztosan nem fognak lenácizni, meg lefejezni sem, mellesleg pedig begyűjtheted egyes liberális körök tapsviharát is.

– Nem tudom, észrevetted-e – tett fel újabb kérdést a rabbi –, hogy Kamarás testvérünk is számos katolikus-ellenes kritikát adott a mi szánkba?

– Hát igen, magyar püspök testvéreim úgy tudják, hogy Istvánnak volt valami afférja saját egyháza képviselőivel, és azóta egyfajta kényszeres fogáskeresés olvasható ki legtöbb írásából. De tőle, aki magát „Isten bohócának” nevezi, bolondság lenne ezt rossz néven venni. Különböben is annyi humor és annyi humánus van legendáriumában, hogy már csak ezért sem szabad haragudni rá.

– Akkor zárszóként köszönjük meg testvérünknek ezt a legendáriumot, és kívánjunk neki még sok szép írást az építő kritika és a minden teremtett lényre – a nyulakra és a tengerimalacokra is – kiterjedő szeretet jegyében – fejezte ki a pápa véleményét is a rabbi.

Márfi Gyula

Egy szürke eminenciás színről színre

Márfi Gyula: *A vízholdó ember*. Szent István Társulat, Budapest, 2014.

A Pásztorok (Magyar apostolutódok a harmadik évezred elején) sorozatban megjelent *A vízholdó ember* Márfi Gyula veszprémi érseket mutatja be, de a címlapon csak az érsek neve jelenik meg, lemaradt – feltehetően a kiadó (Szent István Társulat) döntése alapján – a beszélgetőkönyv társszerzőjének, Elmer Istvánnak, a neves katolikus újságírónak a neve. Szerénységből? Alázatból? Illendőségből? Csakhogy az ilyen könyvekért legalább felerészben a kérdező felel; azért is, amit feltesz, azért is, amit elszalaszt.

Elmer szerényen szolgál, a kíváncsi olvasó nevében érdeklődik, nem hajtja igazából a felfedezés láza. Olykor sugallt kérdésekkel megpróbál finoman irányítani, de udvariasan hagyja, hogy beszélgetőtársa ügyesen kibújjon ezekből a helyzetekből. Elmer rutinosan kérdez, az érsek pedig okosan válaszol, és így tovább. Az érsek ebben a tekintetben Szent Tamás erénytanát követi, amelyben az okosság a valóságnak megfelelés.

Mivel több mint másfél évtizede tanítottam párhuzamosan a veszprémi Pannon Egyetemen és a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán, többször állt módomban Márfi Gyulával eszmét cserélni mind személyes, mind vallási és egyházi témákról. Homíliáit is hallgathattam. Ebbe a könyvbe belelapozva legelőször is az lepett meg, hogy az érsek mindhárom beszédmódjában (vagyis a baráti beszélgetésben, ebben a nagy nyilvánosságra szánt beszélgetőkönyvben és „szent szövegeiben” a szentmisén) mindig ugyanúgy beszélt: őszintén, közvetle-

nül, az egyszerűség és hitelesség apostoli habitusával és éthoszával. Bár papi élete évtizedeit töltötte szürke eminenciásként nem túlságosan ingergazdag papi hivatalokban, mégis megőrizte érdeklődését, nyitottságát, színeit. Ebben az interjúkötetben hol gyermeki őszinteséggel, hol ágostoni vallomás keretében mutatkozik meg színről színre olvasóinak.

Márfi Gyula beismeri, hogy van benne némi hiúság, akár a pingpongozás közben, akár jó tanuló seminaristaként, akár teológiai doktorként, és legfőbb erőssége éppen gyengeségeinek elismerése, imígyen: „Az élvezetvágy már gyengébb pontom. Ételben, italban, szórakozásban néha túllépek a mértéket. Olykor például fölösleges műsorokat is megtekintek a televízióban. [...] Ha például asztaliteniszszem, nehezen tudom abbahagyni.” Főleg akkor, ha revansot szeretne venni, vallja be. És így összegez: „Én sokkal többet mutatok, mint amennyit tudok, bátyám meg sokkal kevesebbet árult el.”

Másokkal szemben empatikus, megengedő, elfogadó. Megérti egykori párttitkárukat és tanácselnököket, a diktatúra alatt megtört papokat, az egyházi kötelékből kilépő paptársait, a baloldali francia munkáspapokat, még a sokszor kellemetlenül „kemény ember” Mindszenhty is, azzal a megszorítással, hogy „nem vette elég komolyan, amit Jézus mondott: irgalmasságot akarok, nem áldozatot”.

Igazi test-lélek-szellem ember, aki nem titkolja, hogy jól érzi magát hölgyek társaságában. Még nyitottabb a művészek terén. Elmer megkérdezi, hogyan ítéli meg a pályaelhagyó katolikus pap Somoogyi Győző művészetét, annak apropóján, hogy éppen egy veszprémi kiállításán hallott megbotránkozó szavakat, amikor a látogatók megpillantották azt a képét, amely a keresztre feszítettet disznófejfel ábrázolja. Az érsek eltűnődik: „Csámpás, kifordított testtartású Jézusok... Ezeket én is furcsának találom, de nem botránkozom meg, mert tudom, hogy semmi sem áll távolabb tőle a blaszfémianál. Szerinte Jézus nem reneszánsz szépfiú volt, hanem emberként olyan, mint bárki más, a maga meggyötörtségével.”

Számomra, mint a témában (a katolikus megújulási mozgalom kommunikációja) érintettnek a *Zene és hit* című fejezet a beszélgetés csúcspontja. A gregorián, Vivaldi, Bach, Schubert és Bartók mellett Márfi Gyula hosszasan foglalkozik John Lennon, az Omega, a Bergendy, a Kormorán, Kovács Kati, Máté Péter, Balázs Fecó dalaival. Egy Máté Péter-dal szövegét elemezve kifejti, hogy „A szöveg akkor nyeri el teljesebb értelmét, ha a „kedvesem” helyébe az »Istenem«-et tesszük. Az »Ott állsz az út végén« is akkor teljeseedik ki, ha Jézusra vonatkoztatjuk. Ezek valóban olyan szövegek, amelyeket transzcendens háttérbe kell állítanunk, hogy igazán megértsük őket. Minden, ami igazán szép, valamiképpen szakrális.” Ez bizony hiteles keresztény esztétika a javából!

Kegyelemtanból doktorált. Sikeresen bizonyította, hogy „nincs olyan kegyelem, melyet csak azért kaptunk,

hogy üdvözüljünk, függetlenül mások üdvözítésétől”. Igazi közösségi, jézusi értelemben baloldali kegyelemtan. Egyházképe egyfelől megreformált zsinati egyházkép, másfelől erőteljesen gyakorlat- és emberközeli, mely szerint a papokat a szisztéma helyett a probléma kell vezérelje. Fontosnak tartja, hogy „a káplánok empátiával rendelkező plébánosok mellé kerüljenek, akik nem féltékenyek a fiatal papra”. Világosan látja a papi magány súlyos következményeit, mégsem tartja megoldásnak az együtt élő papok lelkipásztori centrumának divatos elképzelését, mert átlát az utópián: ily módon a papok egyfelől messze kerülnek híveiktől, másfelől sokan képtelenek lennének az együttlakásra.

A „Milyen elképzelése volt érsek úrnak a várható új világról?” kérdésre az érsek azzal válaszol, hogy „Semmilyen kép nem körvonalazódott bennem. Mi, papok, nem voltunk erre felkészülve.” Az *Előbbre a politikánál* című fejezetben Márfi Gyula mindössze ennyit politizál: „az emberek a túladagolt szabadság bővületében élnek”.

Az utolsó fejezethez érve az olvasót elfogja a türelmetlenség, ugyanis az érsek veszprémi egyházmegyei tevékenységéről mindössze öt oldalon esik szó, pedig azt olvashattuk, hogy „Hatalmába kerített bizonyos szorongás: mi lesz az egyházmegyével, képes lesz-e megfelelően kormányozni? Hogyan oldom meg a paphiányt?” Szorongása jogos volt, mert igen nehéz terepre érkezett, és ő sem tudta megoldani a paphiányt és még jó néhány alapvető problémát. „Nem volt szándékom, hogy – úgymond – rárontsak az egyházmegyére, s gyökeresen felforgassak mindent. Nem akartam csodát művelni”, olvashatjuk. Mint a veszprémi egyházmegyét is kutató vallásszociológus határozottan úgy vélem, hogy ez az egyházmegye is, bizony, rászorulna kisebb-nagyobb csodákra. Márfi érsek ugyanakkor elismeri, hogy „Kétségkívül gyenge vagyok abban, hogy másokra kiozzam a munkát. Ennek oka, hogy tizenhét évig aulistiként megszoktam: magamnak kell sok minden elvégezniem.” Igazi szervezetszociológiai dilemma: lehet-e valaki jó pásztor, ha nem jó vezető? Legalább ennyire hiányoltam a kereszténység, a katolikus egyház és a magyar katolikusság jövőjével kapcsolatos témákat és kérdéseket. Feltűnő, hogy Ferenc pápa neve is mindössze csak egy alkalommal bukkant fel, amikor az érsek megvédi őt, hogy még egy muszlimnak meg egy nőnek is megmosná lábát nagycsütörtökön. Elmernek sajnálatosan nincs Ferenc pápával kapcsolatos kérdése.

Az olvasó most már csak abban reménykedhet, hogy a *Ki kell mondani* című, 28 oldalas zárófejezetben kerül majd sor mindezekre, amiket hiányoltam, ám meghökkentő fordulat következik: megtörik a beszélgetőkönv kommunikációs rendje: a 28 oldalból 20 oldal egy politikai levélváltás dokumentációja. 2012 elején megjelent a Magyar Evangélikus Egyház honlapján egy (magyar felesége jóvoltából, hazánkat eléggé jól ismerő)

amerikai evangélikus teológus, David Baer *Nyílt levél Nyugatról barátainknak a magyar egyházakban, és mindazoknak, akik eddig Orbán Viktort támogatták* című, kétségkívül vitára ingerlő írása. Baer úgy látta, hogy ez a kormány a kommunista múltat úgy próbálja felszámolni, hogy a Nyugatot elhagyja, hogy a harmadik út Keletre vezet. Levele nagyobb részében a lelkiismereti és vallásszabadságról szóló alaptörvény ellentmondásosságával foglalkozott, és azt a kérdést tette föl: „Hogy következhet az alaptörvénynek a vallásszabadságot érintő egyenlőtlen kezelése azokból a keresztény értékekből, melyeket az új magyar állam az alkotmányban vállalt? Végül arra a megállapításra jutott, hogy „Bár az új alkotmány szavaiban vállalja a közös európai értékeket, a valóságban inkább az eltorzított magyar értékeket és egy álkereszténységet helyez előtérbe.” Az érsek szerint Baer nem ismeri kellőképpen sem az európai, sem a magyar, sem a távolabbi összefüggéseket. Szerinte van még egy rejtőzködő keresztény Európa, de van egy nálánál sokkal hangosabb keresztényellenes, ultraliberális Európa, mely magát baloldali-ként és modernként ünnepli, pedig igazában „a kommunistákból lett kapitalisták, a diktátorokból lett »szabadságharcosok« és a »demokráciáért aggódó« diktátorok Európája. Orbán Viktornak szerinte nem Európával, hanem a nemzetközi nagytőkével van baja, melynek birtokosai valahol a Wall Streeten sejtethetők, ők veszik rá még a jobboldali sajtó egy részét is arra, hogy „feszítsd meg!”-et kiáltanak miniszterelnökünkre. Levele végén az érsek „tisztelttel és szeretettel” köszönti a professzor urat, és a soraihoz az *Új mondat a zsarnokságról* című Illyés-pafrázisát mellékeli, melyből ízelítőként néhány sor: „Hol zsarnokság van, / ott zsarnokság van [...] ott van a Figaróban, / ott van a New York Times-ban, / ott van a Népszavában: / a tőkés lapjában / és a Financial Times-ban”. A recenzió számára ugyancsak kérdéses, hogy miért kellett ennek ilyen formában és terjedelemben belekerülnie ebbe a könnyedén emelkedett beszélgetésbe. Elképzelhető, hogy néhány olvasó szívből örült annak, hogy érsek atya végre-valahára odavágott „azoknak”, de az is, hogy mások kétségbe vonták, hogy ennek az ádáz írásnak a szelíd és toleráns érsek atya lenne a szerzője. Megint mások arra gondolhatnak, hogy a jogos önvédelemből történt pillanatnyi felindulás eredménye ez a ríposzt, vagy pedig arra, hogy mindez az ószövetségi „szemet szemért” igazságossága jegyében történt, és persze arra is gondolhatunk, hogy Márfi Gyula is, mint minden ember, többszólamú, összetett személyiség. A hátralévő néhány oldalon már nem állhattott helyre a kisiklatott beszélgetőkönv rendje, hiába jelentette ki az érsek, hogy „Szívemben nem táplálok haragot az ultraliberális elveket hirdető emberekkel szemben.” Bár befejezésnek a *Let it be* transzcendenciája is megfelelő lehetőségnek kínálkozott volna, Márfi atya azzal fejezte be, hogy „a keresztény embernek

mindig bizakodnia, reménykednie kell. Hinni kell abban, eljöhet az idő, amikor a gyerekek nem őseimnek és öregjeimnek mondják szüleiket, s a fiatalok nem azt mondják egymásnak, hogy jó lesz a nálam egy időre, hanem ezt: szeretlek téged most és mindörökké.”

Kamarás István OJD

Értékes forrás – szakszerű feldolgozásban

Balatonfüredi panaszkönyv, 1836–1840. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt írta és a mutatókat készítette Hudi József. Balatonfüred, 2015. 254 o. + melléklet

A Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványainak sorozatában tavaly megjelent könyv szépen illeszkedik a település történetét feltáró színvonalas kiadványok sorába, egyben Hudi József levéltáros, főiskolai docens füredi fürdőkultúráját és fürdői szórakozást bemutató eddigi munkásságába. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert a panaszkönyv sajtó alá rendezése, azaz magyarázó jegyzetekkel való ellátása feltételezi mindazt a kutatást és ismeretanyagot, amelynek köszönhetően a szerző ezen témába vágó korábbi publikációi is megjelentek.

Bár reformkori vendégforgalma alapján Balatonfüred nem tekinthető a legnépszerűbb magyarországi fürdőnek, vendégeinek társadalmi státusa (arisztokraták, művészek, politikusok) a korszak első számú fürdőjévé avanszálta. Füred a nemzeti reprezentáció, a reformkori gondolkodás intézményesülésének emblemikus helyszíne volt. Mint köztudott, a balatonfüredi savanyúkút és fürdőtelep tulajdonosa, kiépítője és működtetője a 18. század közepétől – kisebb megszakításokkal egészen 1949-ig – a tihanyi bencés apátság, illetve a pannonhalmi bencés főapátság volt. A korszerű fürdőtelep kialakítására és tudatos építkezésre a reformkor hajnalán bekövetkezett tűzvészek után, az 1830-as évek közepén került sor. A tűz után a Balatont eltakaró épületeket lebontották, és a sétateret a tó irányába kiterjesztették. Új fürdőház épült, és nagy beruházások történtek az épületek berendezésében is, továbbá a savanyúvíz palackozásához az üveg mellett bevezették a kőkorszok használatát.

1836-ban új fürdőrendszabást is életbe léptettek, amelynek 7. pontja értelmében – külföldi mintákat alapul véve – rendszeresítették a savanyúkúti panaszkönyvet. Az öt fürdőszezon bejegyzéseit tartalmazó könyvet ma a Pannonhalmi Főapátsági Levéltár őrzi. A könyvet az ivókút mellett helyezték el

az alábbi kétnyelvű felirattal: *Panaszok, javítások 's szépítések javalatoznak jegyzőkönyve: Beschwerden, Verbesserung und Verschönerung[en] Inhalt.* A panaszkönyv újszerű fórumot teremtett a fürdővendégeknek panaszai, észrevételeik és javaslataik megfogalmazására, amelyeket szabadon beírhattak és elolvashattak. A panaszkönyv funkcióját 1840 után az úri vendégekből szervezett Comité, majd 1855-től a fürdőbizottság vette át.

Az első bejegyzést gróf Andrássy György írta 1836. július 9-én, a könyv ünnepélyes kihelyezésekor. A lehetőséggel jellemzően a fürdői társadalom úri rétege, a fürdőre gyógy- és pihenőhelyként, továbbá a társasági érintkezés egyik fontos színtereként egyaránt tekintő fürdőközönség élt: főurak, nemesek, városi polgárok, nagykereskedők, értelmiségiek, politikusok, akik gyakorlati jelentőségű észrevételeikkel a fürdő színvonalának jobbítását célozták, vagy új létesítményekre tettek javaslatot. Utóbbiak közül kiemelendő a fedett sétány és gyógyhely („födött tornác”, „kúrszalón”) megépítésének, illetve a balatoni gőzhajózás és úszóiskola elindításának sürgetése. „Az uszó oskolát [azonban] meg előzhetné egy lövöldező háznak és falnak füredi erdőcske mellett leendő fel építése.” (97. o.)

A javaslatok jelentős része a fürdői intézmények felszereltségére (pl. csengők elhelyezése a szobákban és a fürdőkben), a köztéri nyilvános árnyékszék elhelyezésére, a hidegfürdőkre, a kútvíz használatára, fagyaltbódé felállítására, ún. társalgóterem létesítésére vonatkozott. A reformkor idején hangsúlyosan megfogalmazódó hazafiasság-eszmény a fürdői javaslatokban is megjelent. Szorgalmazták a magyaros zenét („magyar nemzeti hangászat”), a külföldi lapok helyett magyar lapok, újságok megrendelését. Egyik bejegyzés szerint „igen kedves érdekű volna magyar nőkből álló éneklő társaságot évenként bizonyos fizetéssel meghívni, kik musika szüntével akár a ligetbe akár más bájoló helyen magyar dalokat énekelnének” (104. o.). A Dunántúl első kőszínházaként számon tartott, 1831-ben létesült füredi színház épületének korszerűbbé tételére a korszak kiváló színésze, Egressy Gábor tett javaslatot. Markbreiter Zsigmond filozófiai doktorjelölt a füredi fürdő első orvosának, Österreicher Manes Józsefnek állítandó szoborra tett javaslatot. Az óbudai születésű Österreicher az első zsidó származású orvos volt Magyarországon, aki 1785-től csaknem húsz éven keresztül volt a fürdő királyi kinevezésű orvosa. Ő szervezte meg a savanyúvíz palackozását is, és nevéhez fűződik számos külföldi minta alkalmazása a füredi fürdőn.

A Tagore-sétányt ma övező gyönyörű platánsort is talán egy panaszkönyvi bejegyzésnek köszönhetjük. 1838 nyarán Benyovszky Péter ismert pesti ügyvéd, aki a Wesselényi Miklós-féle per védőügyvédje, a Pesti Kaszinó tagja, aktív közéleti politikus volt, javasolta, hogy a füredi talajt nem kedvelő hársfák helyett platánfákat ültessenek. A korabeli Füred

legnagyobb szállodájaként funkcionáló ún. Horváth-ház szobái ajtajára is ő javasolt egyedi zárat: „A vendégek egymás vagyonát nem bántják, – de cselédjeikért jót nem álhatnak. – Szükség tehát a pléheket 's kulcsokat el változtatni.” (113–114. o.) Egy ismeretlen bejegyző az újonnan épült fürdőházról szólva a tűzveszélyre hívta fel a figyelmet: „Az új fürdőház az építészet remeke, 's díszíthetné bármely nagy város' legszebb utcáját; de éghető ez is, 's mi történnék ha belül tűz támadván – a' mire egy kis vigyázatlanság elég – a' fa lépcsők megemésztenének: ezek helyett hát kő kellenék.” (119. o.) A dicsérő-jobbító megjegyzések mellett egy lakonikus bejegyzés a fürdőhelyek egyik sajátosságát fogalmazta meg: „Az én észrevételem csak azon tudva lévő dologból áll, hogy B. Füreden oly drágaság vagyon, hogy csak nem a' levegőt is pénzen kell megvásárlani.” (147. o.) Noszlopy Antal Somogy vármegyei táblabíró szavai alatt többen, névtelenül, igennel helyeselték észrevételét.

Hudi József munkája a felvillantott példákhoz hasonló bejegyzések közzétételénél lényegesen többet nyújt az olvasó számára. A könyv nagy vállalkozását a 950 lábjegyzet jelenti, amely mögött hatalmas munka húzódik. A filológiai és szómagyarázó jegyzetek mennyisége eltörpül a panaszkönyvben előforduló személyek kilétét feltáró, legtöbbször rövid életrajzot is magába foglaló, lexikonszócikk-jellegű lábjegyzetek mellett. Hatalmas nyomozást kívánt az ország legkülönbözőbb vidékeiről Füredre érkező vendégek beazonosítása, majd a rájuk vonatkozó adatok összegyűjtése. A fürdő mindennapjait felvillantó színes bejegyzések a mai olvasót elsősorban szórakoztatják, míg a lábjegyzetekbe foglalt óriási ismeretanyag a füredi fürdőközönségnek ugyan csak egyik, azonban társadalmi rangjánál fogva legjelentősebb rétegéről nyújt átfogó képet. És bár ismert, hogy miközben Balatonfüred a magyar elit fürdőhelye volt, a paraszti réteg is mindvégig jelen volt a fürdőn, a panaszkönyv mégsem az ő hangjukon szól.

A panaszkönyvi bejegyzések értelmezését segíti az a dokumentumgyűjtemény, amelyet a közreadó a reformkori újságokból és fürdőhelyi levelekből szemezgetett, és amelyek a fürdőélet mindennapjait érzékletesen megrajzolják. Ezt a *Függelék*et részletes bibliográfia, angol nyelvű rezümé és névmutató egészíti ki. A könyv végén található képmelléklet a panaszkönyvvel kapcsolatos dokumentummásolatokat, korabeli fürdői látképeket és a fürdőhöz kötődő híres személyiségek portréit tartalmazza.

Hudi József munkáját mindenkinek jó szívvel ajánlom!

Jakab Réka

A mi Lőrinczénk

Lőrincze-émlékkönyv születésének 100. évfordulójára.

Szerkesztő: Balogh Ferencné.
Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém, 2015.

Már a könyv élén álló szerkesztői előszó címe (*A mi Lőrinczénk*) is arról árulkodik, hogy a szentgáli születésű, a Pápai Református Kollégiumban tanult nyelvészt a Veszprém megyeiek a magukénak érzik, emlékének az őrzését, örökségének ápolását fontos feladatuknak tartják; a kötet megjelenése mögött ez a nemes szándék állt. A hátsó borítón lévő Lőrincze-idézet szintén a megyei kötődést emeli ki („Ha visszanezék életemre, azt mondom, hogy nincs semmi, amit megbántam volna. Ezt belém nevelte a pápai iskola és a szentgáli is”), ahogyan a könyv első részének (*Hagyományörzés Veszprém megyében és a Lőrincze-iskolákban*) az írásai, személyes visszaemlékezései és több illusztrációként szolgáló kép is.

A könyvnek részben előzménye a nyelvész halála után öt évvel, 1998-ban Balogh Ferencné összeállításában a megyei könyvtár által megjelentetett *Lőrincze Lajos. Emlékezés és bibliográfia* című kiadvány. Ezen kívül a veszprémi *Új Horizont* adta ki Lőrincze Lajos utolsó kötetét 1993-ban (*Megnől az ember címe. Barátok – emlékek – találkozások*), mely már a betegágyában, barátai segítségével készült, és a kisebb-nagyobb írásokból, beszélgetésekből életének a története rajzolódik ki.

A most ismertetett kötet írásai igen változatos témájúak, műfajúak és terjedelműek, ám a szerkesztő, Balogh Ferencné által „szinte lehetetlen”-nek nevezett vállalkozás, hogy ezekből az írásokból egységes kötet jöjjön létre, úgy gondolom, mégis sikerült. Ez nagyrészt a szerkesztői munkának köszönhető: a szerzők gondos kiválasztásának, a jól összeválogatott és elhelyezett illusztrációknak és a 1998-as kötettel való folytonosságot biztosító mellékletnek. Az egységességet nemcsak az eredményezte, hogy a szerkesztő Lőrincze Lajos pályáját mindvégig nyomon követte, alaposan ismeri, hanem segítette az a személyes viszony is, ami őt a tudóshoz kötötte. Egyébként az írások többségében – még ha alapvetően szakmai szempontból is közelítik meg a témát – szóba kerül Lőrincze szeretetreméltó személyisége, közvetlensége, figyelmessége, szerénysége, humora, a tudomány iránti szívből jövő elkötelezettsége.

Balázs Géza bevezető írása röviden áttekinti Lőrincze tudományos pályáját, kiemelve a nyelvvelés tudományos rangra emelésében és a nyelvi ismeretterjesztésben játszott szerepét. Írása záróképpen bemutatja, hogy a rendszerváltás

után hogyan változott meg a magyar nyelvvelés helyzete, illetve azt, hogy a Nyelvtudományi Intézetben megszűnt nyelvvelés osztály munkáját kik, hogyan és milyen szellemben folytatták, folytatják. Az ezután következő *Lőrinczéről mondták, írták...* idézetválogatásban a szerkesztő – bölcs megfontoltsággal – Balázs Gézától a nyelvtudomány és a nyelvvelés újbóli egymásra találására, a kiegyezés fontosságára utaló mondatokat választott.

A könyv a két bevezető írást követően két nagy részre oszlik. Az első (*Hagyományörzés Veszprém megyében és a Lőrincze-iskolákban*) esszéket, visszaemlékezéseket tartalmaz. A szerzők Lőrinczéről elnevezett iskolák tanárai, diákjai, szellemi örökségének ápolói; másrészt Lőrincze életének Veszprém megyei helyszíneire kötődő barátok, ismerősök. A kötet második része (*Kortársak, Lőrincze-díjas nyelvészek*) rövidebb-hosszabb tanulmányokból áll, szerzői nyelvészek, irodalomtörténészek, tanárok, akik részesültek az 1993-ban létrehozott és évenként odaítélt Lőrincze-díjban.

A Veszprém megyeiek hagyományápolását mutatja a három kiadott könyvön kívül a róla elnevezett iskola, emlékszóba, emléktáblák, a megyei könyvtárban berendezett emléksarok és különböző rendezvények. Szentgál általános iskolája a Lőrincze Lajos halálát követő évben vette fel híres szülőjének a nevét. Sófalviné Tamás Márta, Kővári Zsanett, Vida Marianna, Garai György és Martonné Sándor Éva meleg hangú írásaiban arról olvashatunk, hogy a szülőfaluban hogyan őrzik Lőrincze emlékét: az évente rendezett Lőrincze-héttel, emlékszóbaival, kiállításokkal, a Lőrincze-iskolák találkozóival. A szentgálin kívül még két iskola viseli a nyelvtudós nevét: a hegyeshalmi és a Zemplén megyei mikóházi iskolák igazgatói, Szócs Tibor és Novák Jánosné a névválasztás okairól, az iskolájukban folyó nyelvi nevelésről számolnak be.

A „*Hazajöttem Veszprémbe*” (*Emlékek a város és Lőrincze Lajos kapcsolatáról*) című tanulmányban Balogh Ferencné nemcsak az „emlékeket” veszi végig cikkek, interjúk segítségével, hanem kiemeli Lőrincze szakmai életútjának azon állomásait is, melyek Veszprémhez és a megye más településeihez kapcsolódtak: a szentgáli nyelvveléssel kapcsolatos tanulmányait, a *Bilingvézést*, a magyar nyelvvelési atlasz munkálatait, a Veszprém megyei születésű nyelvészek emlékének tudatos ápolását és megismertetését a veszprémiakkal, az itt szervezett tudományos nyelvvelési konferenciákkal.

A kötet második fejezetének írásai jórészt Lőrincze Lajosnak a nyelvvelés terén végzett tevékenységét érintik. Ez érthető is, hiszen a nyelvvelés kitüntetett területe volt Lőrincze tudományos és ismeretterjesztő munkájának egyaránt. Azért is érthető, mert maguk a szerzők Lőrincze-díjasok, ezt a díjat pedig olyanok nyerhetik el, akik „az anyanyelvi kultúra ügyét hosszú időn át szolgálták kutatói, ismeretterjesztői, illetőleg moz-

gósító erejű szervezői tevékenységükkel” (168. o.dal). És végül – érzésem szerint – az is szerepet játszhatott nyelvvelés tevékenységének kiemelésében, hogy a nyelvészek körében már jó ideje sokakat foglalkoztató kérdés és viták keresztülvételében áll a nyelvhelyességi hiba mivolta, a nyelvi norma léte, és általában véve magának a hagyományos értelemben vett nyelvvelésnek a szerepe vagy létjogosultsága a nyelvtudomány keretein belül. A nyelvvelésről vallott nézeteivel kapcsolatosan a szerzők többsége a következőket emeli ki (ha nem is mindegyikük következetes ezek végiggondolásában): „emberközpontúság” a korábbi „nyelvközpontúsággal” szemben; a „pozitív” jelző, mely az értékekre mutat rá, és nem a hibakeresést hangsúlyozza; a nyelv folyamatos változandósága és ezzel összefüggésben az élő nyelvvelés irányadó volta és a „megengedő” hozzáállás.

A határon túli magyar anyanyelvű beszélők szemszögéből más megvilágításba kerülnek Lőrinczének a köznyelvről, a nyelvvelésről, a nyelvi normáról tett megállapításai: fontos gondolatokat tartalmaz ezzel kapcsolatosan Péntek János írása. Az erdélyi nyelvvelési szokásoknak az anyaországitól való eltérése és a kétnyelvű helyzet szemszögéből értelmezhető Lőrincze nyelvvelés felfogását, illetve utal annak ottani fogadtatására is. Cikkje befejezésének két kulcsszója a változás és a maradandóság: a változás a nyelvben és a nyelvvelésben folyamatos, de változnak a tudomány módszerei és a szemlélet is; viszont maradandók „az emberi példák, az emberség példái”, így Lőrinczéé is.

A változó körülményeknek való megfelelés, az időszerűség gondolata többek között Balázs Géza, Pusztai Ferenc és Simon Szabolcs írásában is megjelenik. Kiss Gábor fontosnak tartja megemlíteni, hogy a Kádár-kor központosító, a nyelvvelésre is kiható politikájában Lőrincze a maga nyelvvelési beszédével, az „így sem rossz, úgy sem helytelenítő” nézetével nem vállalt részt (ebben az összefüggésben említi Péntek János is a maga írásában).

A kortársak, nyelvészek egy része Lőrinczét mint tanárt, munkatársat, barátot idézi meg, méltatva természetesen nyelvtudományi érdemeit is: így Grétsy László, Pomogáts Béla, Szathmári István, Pusztai Ferenc, Pálffy G. István, Kálmán Attila, Murádin László. Mások, mint például Zimányi Árpád, Holczer József, Dóra Zoltán, Minya Károly kevesebb személyes emlék birtokában (vagy azok hiányában) Lőrinczének a szakmai munkájukra gyakorolt hatásáról adnak képet.

Végül fontosnak tartom megemlíteni, hogy Lőrincze Lajosnak a magyar nyelvtudományban játszott szerepe a nyelvvelés tevékenységén kívül a dialektológiában és a névtanban is jelentős, ezekről talán kevesebb szó esik a könyvben. Az 1950-es évektől részt vett a *Magyar Nyelvvelési Atlasz* munkálataiban, a módszertani megalapozástól és a gyűjtések megkezdésétől az atlasz

kiadásáig. A helynevek gyűjtéséről, történetéről is több munkája megjelent (pl. a *Földrajzineveink élete* 1947-ben).

A tanulmányokat a Lőrincze-díjasok névsora, Lőrincze legfontosabb könyveinek, a róla megjelent kiadványoknak és a PIM által őrzött leveleinek, a vele készült hang- és videófelvételeknek a jegyzéke követi. A kötet mellékleteként szerepel az 1998–2015 közötti bibliográfia 110 tétellel – Balogh Ferencné gondos összeállításában –, mely az 1998-ban megjelent bibliográfia folytatása.

Az emlékkötetet sok fotó is gazdagítja. Ezek között vannak becses személyes emlékek, kézzel és géppel írt levelei, feljegyzései, róla készült fényképek; másrészt az emléke ápolásával kapcsolatos dokumentumok, a tiszteletére tartott rendezvényekről készült fotók, az emlékszoba fényképe, róla készült festmény, rajz; ezeken kívül könyv- és folyóirat-borítók.

„Harcban áll a megszokottal a szokatlan, az egyszínűvel a sokszínű, az általánossal az egyedi. Meghatározható-e pontosan a köznyelvi forma, megszabható-e világosan az igényes nyelvszókák határai? Megjelölhető-e általában és személy szerint, hogy ki az, aki köznyelven beszél, akinek a nyelvhasználatát tehát példának, irányadónak lehet venni?” (*Emberközpontú nyelvművelés*. Magvető Kiadó, Bp., 1980, 47–48. o.) – Lőrincze (részben nyitva hagyott) kérdései ma is kérdések, és talán az sem baj, hogy ezekre a kérdésekre nem adható pontos válasz.

Pelczéder Katalin

25 éves a veszprémi tanárképzés

Neveléstudomány, sors, idő. A 90 éves Orosz Sándor köszöntése. Pannon Egyetem MFTK, Veszprém, 2016. Szerkesztette: Géczi János és Tölgyesi József

A veszprémi tanárképzés 2015-ben lett 25 éves, Orosz Sándor professzor pedig idén 90 éves – a két jeles évforduló összefügg egymással. A rendszerváltáskor létrejött tanárképzés alapja az a Pedagógiai és Pszichológiai Tanszék volt, melynek megszervezését és vezetését (már nyugdíjasként) Orosz Sándor vállalta el. A tanárképzés elismert szakembere a hatvanas évektől kezdődően végzett úttörő munkát a pedagógiai mérések és didaktika területén – hosszú tudományos pályáját egy most megjelenő tanulmánykötetben ismerték el pályatársai és az őt követő tudósnemzedék tagjai. Jelen írás röviden felvillantja a tanulmányok sokszínű palettáját, ami a neveléstudomány

számos területét érinti, akárcsak Orosz Sándor munkássága.

A kötet Horváth Géza dékán köszöntő szavaival kezdődik, majd a Tanárképző Központ vezetője, Köcséné Szabó Ildikó foglalja össze a tanárképzés elmúlt húsz évének változásait és aktuális kihívásait. A második szerző, Bárdos Jenő ott volt az alapításnál: az Angol Nyelv és Irodalom Tanszék létrehozásával sokat tett a Veszprémi Egyetem „bölcse-szkarának” kialakításáért. Nemcsak ez az egyetlen kapcsolódási pont, hiszen az ünnepelt Orosz Sándor a szegedi (akkor még) József Attila Tudományegyetemen tanította Bárdos Jenőt, aki a kötetben szereplő írásával a hatvanas évek szegedi tanárképzését hasonlítja össze a kilencvenes években kialakuló veszprémivel. Mátrai Zsuzsa egy szokatlan, de megvilágító erejű kifejezéssel: az emberi tőkéből való „kifektetéssel” írja le a felsőoktatás egyre szűkülő anyagi forrásbázisát és az ide vezető utat, míg Réthy Endréné szintén aktuális témával, a tanárok érzelmi jól-létével és elégedettségével foglalkozik – nem szükséges indokolni, hogy miért fontos és a tanítási gyakorlatot is befolyásoló kutatási kérdések ezek.

A felsőoktatás-kutatással foglalkozó írások csoportját a mérések módszertanával foglalkozó tanulmányok sora követi: Hunyady Györgyné a nevelés negatív (diszfunkcionális) hatásaival, a téma eltérő megközelítési módjaival foglalkozik, Kozma Tamás a tanulás különböző értelmezéseit tekinti át, egészen a tanuló régiók kutatásáig. Az iskolai szervezet és az egészségnevelés kapcsolata, a konfliktuskezelés a kezdetektől hangsúlyos csomópontjai a veszprémi tanárképzésnek és Meleg Csilla írásának is, csakúgy, mint az iskolai tapasztalat elemzése, amiben nagy szerepe van a tanulókat és pedagógusokat körülvevő környezetnek és térelrendezésnek – erre a szempontra Sántha Kálmán hívja fel a figyelmet. Az oktatáspolitikai egyik fontos célkitűzése, a tehetséggondozás és ennek református gyökerei Bognárné Kocsis Judit kutatásainak tárgya, amivel a fejezet zárul.

A harmadik tematikus blokk Orosz Sándor kutatói érdeklődésének egy következő szeletét mutatja be: 1962-es disszertációjában a középiskolai fogalmazástani problémáit járta körül Orosz. A nyelv- és irodalompedagógia kérdései ma ugyanolyan relevánsak, mint a hatvanas évek elején, ismelve a jelenkor diákjainak egyre romló szövegértési teljesítményét. Zsolnai József a Veszprémi Egyetem Pedagógiai Kutatóintézetének igazgatójaként dolgozott Pápán, a 2000-es évek elején – olvasáspedagógiai módszeréről, az általa végzett akciókutatásról Zsolnai Józsefné ír. Orosz Sándor szintén részt vett ebben a munkában tudományos tanácsadóként, Nagy Józseffel (a soron lévő szerzővel) együtt pedig pályakezdő kutatók és egyetemi oktatók voltak Szegeden – az olvasásképeség pszichológiai hátterét tárja fel Nagy a köszöntésre írott tanulmányában. Kurtán Zsuzsa az Angol Tanszék megalapításánál volt Bárdos Jenő

munkatársa, most a tudományos megismerésről és nyelvhasználatról értekezik, a B. Fejes Katalin és Békési Imre szerzőpáros egy állandósult szókapcsolatot vizsgál meg nyelvészeti szempontból. Sipos Lajos a 20. század első felében élő, kevésbé ismert költőnek, Berda Józsefnek a pályaindulását járja körül, Györe Géza a digitalizáció könyvtárakra és a könyvtárhasználat szokásaira tett hatásait veszi számba. Szabó József szintén egyetemi hallgatója volt Orosz Sándornak Szegeden, jelen tanulmányában Mátyás király földrajzi neveken való előfordulását vizsgálja; a fejezetet lezáró Kubinger-Pillmann Judit a kortárs irodalom olvasási-tanítási módjait elemzi a tanulók előzetes tudásának kontextusában.

A könyv vége az oktatás-nevelés történeti dimenziójából nyújt ízelítőt: a pályatárs Füle Sándor (aki szintén 1926-ban született) saját emlékeit teszi közzé, Molnár Károly a harmincas évek tanterületi igazgatását tanulmányozza Szombathely vonatkozásában, a kötetet pedig Tölgyesi József írása zárja le, amiben Orosz Sándor munkásságát összegzi a szerző. A felsorolt írások a pedagógia témáinak és módszereinek széles spektrumát jelzik – ez jellemző az ünnepeltre és az őt köszöntő tudósközösségre egyaránt.

A tanulmányok egységét a tudásátadás, -közvetítés motívuma adja, a tantárgy-pedagógia és diszciplináris érintkezései (főként a nyelvészet és az irodalomtudomány), illetve a pedagógusképzés keretei között értelmezve a tanári mesterség egyik legfontosabb kérdését. Orosz Sándor ars poeticájában az egyetemi oktató által átadott tudás- és műveltség tartalom, a felsőoktatás módszertana éppolyan releváns, mint a tanyasi tanító gyakorlati tevékenysége, aminek legjobb példáját saját életútja jelenti. Orosz Sándor a Szeged környéki osztatlan iskolából jutott el az egyetemi oktató státusáig, miközben tanított gimnáziumban, technikumban, szakérettségis évfolyamon, tanítóképzőben és egyetemen – ezzel párhuzamosan pedig folyamatosan végezte tudományos kutatásait.

A pedagóguslétnek ezek az állomáσαι kifejezik a szakma, hivatás sokszínűségét, amit csak egy ugyanilyen sokszínű neveléstudomány tud lefedni. Éppen ezért lehet az ismertetett írások másik közös jellemzője az interdiszciplinaritás, a tudományágak között meglévő kapcsolatok feltérképezése, amely a pszichológia, filológia, nyelvészet és történettudomány tanulságait egyaránt hasznosítja, erősítve ezzel a tudományág bölcsész jellegét. Ilyen értelemben pedig a könyv a kiadójára – a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karára – jellemző sajátosságokat mutat fel.

Somogyvári Lajos

Prémium zene, prémium embereknek

VeszprémFest 2015. DVD.
A felvételt készítette: Olive Art Film. Rendezte: Bárány László. Design: X-Impress, Mészáros Tünde. Fotó: Melczer Zsolt. Veszprémi Ünnepi Játékok Közhasznú Nonprofit Kft., Veszprém, 2015.

A cím a *VeszprémFest 2015-ös fesztiváljáról* kiadott DVD szlogenje. A szerkesztők négy fellépőt emeltek ki – a nagyszínpadi előadások sztárjait: a legendás, még 1964-ben alakult Kool & the Gang jazz-funk-soul együttest; a kortalan Dee Dee Bridgewater (1950) a New Orleans Jazz Orchestrával; a zambiai-angol szülőktől származó Emeli Sandé (1987) és Roger Hodgson (1950), a Supertramp egykori énekesét. A DVD a fellépők produkcióján túl interjúkat is rögzít, a szereplők kommentjeit. Miről? Fordulópontokról. Történetekről. Hitvallásról. A zene, az előszó, valamint a veszprémi Vár utca, annak jellegzetes palotái mint díszlet – ezek együttesen erőteljes víziót igazolnak. Miféle? Haladjunk sorban!

Robert „Kool” Bell (1950), a Kool & the Gang basszusgitárosa elmondja, hogy a ’70-es évek elején jobbára a funk stílus uralta az életüket, de a *Summer Madness (Light of Worlds, 1974)* felvételével a jazz felé mozdultak, s a szám bekerült Stallone kultikus filmjébe, a *Rockyba*. Majd egy hirtelen fordulat a disco felé, s jött a *Saturday Night Fever (Open Sesame, – 1976)*, *Tra- volta Szombat esti láz* mozijában. A lemez több mint 25 millió példányban fogyott. De nem a siker az együttes összetartó ereje. 1964-ben – ha jól számolok, Robert 14 esztendő volt ekkor –, az alakulás évében az édesanyák ezt tanácsolták a serdülő ifjaknak: „Akármit is csináltok, maradjatok együtt, egy bandaként, egy családként.” Megfogadták. A nyolc alapító emberből négy ma is a csapat tagja.

Dee Dee Bridgewater sokáig úgy vélte, hogy amikor elérí hatvanadik életévét, még pár esztendő, s visszavonul. A 2015-ös *VeszprémFestre* már betöltötte a hatvanötödikét, s most úgy látja, nem kívánja abbahagyni. Feladni az utazást, az újabb és újabb városok, kultúrák felfedezését – magának az életnek a feladását jelentené. Habár 1986-ban Párizsba költözött, és stílusában egy ideig a jazztől a világzene felé hajlott, a valódi otthon számára mindig is New Orleans jelentette, érzésben és művészetben egyaránt. Talán éppen ez a sziklaszilárd hűség a záloga annak – dacára az áttelepülésnek és a turnék forgatagának –, hogy sokan őt tartják a ma élő legnagyobb jazzénekesnőnek, köztük Irvin Mayfield, a New

Orleans Jazz Orchestra alapítója, művészeti igazgatója, a koncert trombitása.

Emeli Sandé külön felhívta a veszprémi közönség figyelmét arra, hogy a *Read All About It* című dalának szövege számára roppant fontos, ezért aki tudja, énekelje vele. A szám végén megköszönte az energiát és a szeretet, amit a jelenlévőktől kapott. A szeretetet. Az éterben még ott lebegnek szavai: „if the truth has been forbidden / then we’re breaking all the rules” („ha már az igazság be lett tiltva / hát megszegjük az összes szabályt”). Szeretet, igazság és megszegett szabályok. Vajon a szeretet megelőzi vagy meghaladja az igazságot? A szabályok eltörlése káoszt szül vagy szabadságot? Nos, elmorfondírozzunk a fogalmak jelentésén, ám Sandé hangjának szenvedélye nem tűri a kételyt, az maga a rend, amelyben az igazság és a szeretet egyidejű és azonos.

Vajon miben áll a zenész munkája? Boldoggá tenni az embereket – hangzik Roger Hodgson kérdése és azonnali válasza. Ez a legjobb munka, s ő szerencsésnek vallhatja magát, mert annak él, amiben hisz. Kilépve a színpadra rendszerint körbepillant: ahány arc, annyi tekintet. Némelyik izgatott, ám többnyire boldogtalan, szomorú – ez a hosszú évek tapasztalata. A zene azonban mindenképp összehoz a koncert alatt. A jó zenész érzelmet és értelmet egyaránt megérint – fejtegeti Hodgson. Az emberek egyszerre érzik a dallam érintését, és figyelik a szöveg mondanivalóját. S hogy mi ez a mondanivaló? Mindenekelőtt az, hogy tartsuk ébren az önmagunkra irányuló kérdést: „ki vagyok én?” Bizonyára abszurdnak hangzik ezt másoktól kérdezgetni, s talán még abszurdabb önmagunknak feltenni. Csakhogy ennek ismeretétől nyer értelmet életünk egésze. Minden embernek magának kell megtalálnia az utat ahhoz, hogy valóra váltsa álmait. A legfontosabb, hogy tanuljuk meg a ’nem’ szót nem mondani. Sohasem szabad feladni. Hodgson üzenete az, hogy személyes történetünk végül is nem más, mint a „Ki vagyok én?” kérdést élethosszig napirenden tartó dal dúdolgatása. Az ésszerű dal. *The Logical Song*.

I know it sounds absurd,
(Won't you help me?)
But please tell me who I am?
Yeah!

A *VeszprémFest 2015-ös DVD-jén* szereplő négy fellépő a világ négy tájáról érkezett. A Kool & the Gang New Jersey-ből, Dee Dee Bridgewater New Orleansból, Emeli Sandé Skóciából, Roger Hodgson Angliából. A négy fellépő azonban egyetlen víziót sugallt. Előadásukkal azt a határozott érzést keltették, hogy közeink tartoznak. Nem csak egyetlen nyári koncert erejéig.

András Ferenc

A természet és a víz vonzásában

Jánosy Zoltán fotókiállítása a Pannon Egyetem aulájában.
2015. november 30. – december 14.

Jánosy Zoltánt 2005-ben ismertem meg, amikor hosszú hallgatás után újra kiállítási anyaggal jelentkezett. Két év alatt összegyűlt bakonyi természetfotóiból készítettünk az egyetem aulájában egy nagyívű kiállítást ekkor. Bár megörökölt tárlat volt, mégis ez volt az első, amit egy kiállító művésszel együtt kalapáltam fel, az első, amit az egyetem színeiben celebráltam. Monumentálisát pedig jól jelzi, hogy 114 (!) A/3 körüli fotót varázsolunk fel a paravánokra – azóta is emlegetem, s azóta sem ragadtattuk magunkat ilyen méretű vállalkozásra.

Jánosy, aki fiatalon a fotózás szerelmese lett, az 1960-as, ’70-es és ’80-as években a Bakony Fotóklub tagjaként számos pályázaton szerepelt kimagaslóan. Az alkotócsoport 1991-ben munkásságát Petzvál József- emlékéremmel ismerte el. Kedvenc témája mindig is a természet volt, technikáját pedig a természetesség jellemezte akkor és most is, tehát hiába a digitális kor és a számítástechnika vívmányai, nem manipulál... hm, de a maga módján mégis, hiszen egy tudatosan fordítva felrakott kép mégiscsak valamiféle direkt beavatkozás, a nézői szem játékba hívása (*Füredi vízió*).

Ez a játékoság egyébként áthatja a jelenlegi tárlatot (32 db nagyméretű fotó). A fényképek nagy része túlmutat az egyszerű valóságbrázoláson, és mögöttes tartalommal is bír, amit igazán az elmélyült szemlélődő fedezhet fel magának. A fotós egyéni látásmódját dicséri, hogy a fényt/árnyékot, a természet kínálta színeket meg tudja ragadni, olyan kompozícióba tudja szerkeszteni, hogy forma és anyag új értelmet nyer. Például az egyik vízesés-fotón egy emberi fej rajzolódik ki a víz különös csillogásának köszönhetően: egy fej, aminek szeme van, orra van, szája van, hosszú hajfonata van, sőt mintha az ölelő karokat is látnám. Egy oldalra fordított fakéreg olyan, mintha halak vonulnának a hínáros/algás vízben. A felhabosodott víz, amelyet egy faág tart meg, egy felkorbácsolt hullám vízióját kelti. Aztán persze vannak itt grafika-szerű, akvarell-hatású fényképek is, illetve az emberi világból kiragadott absztrakt pillanatok (a görög falu piros/narancs/fehér vagy négy épület tetejének lencsében tömörített kompozíciója).

Ehhez a kiállításhoz egy érdekes kísérlet kapcsolódik. Interaktív tárlatvezetés címen 12 egyetemi hallgatóval eredtünk a tárlat képeinek nyomába. A diákok kis csoportokban tekintették

meg a fotókat, és ilyesmi kérdésekre igyekeztek válaszolni: Hány éves lehet a fotós? Mi a kiállítás uralkodó motívuma? Mennyire egységes tematikailag az anyag? Mely képek ragadták meg őket leginkább, miért? Van-e olyan, amelynek értelmezésénél problémába ütköztek? A sorrendiségnek van-e logikája? Milyen címet adnának a tárlatnak?

Érdekes, hogy kivétel nélkül mind fiatal, energikus, fiatalos látásmódú fotóst gondoltak a képek mögé, aki rendületlen természetjáró. Az előbbiben tévedtek ugyan (Jánosy 1937-es születésű), de kortól függetlenül lehet valaki fiatalos természetjáró. A képek zöme a Bakony, a Balaton és Csehország természeti szépségeit tárja elénk, ebbe a természeti egységbe ékelődik bele néhány emberi kéz alkotta építmény fényképe. Ez utóbbit nehezményezték is a fiatalok; a Balatont szelő hajóorr meg a Benedek-hegyi kőkereszt Krisztus-részlete nem is annyira zavarta őket, mint a már említett görög falus és épülettetős fotók. A vezérmotívumban gyorsan megegyeztünk, mert alig van olyan kép, amelyen a víz valamilyen formában ne jelenne meg, még ha éppen egy pocsolya, ami egy morva várrészletet tükröz, vagy az aszfalton keréknyomokkal tarkított hóréteg is. Tetszett nekik a természet sokszínűségének bemutatása (évszakok váltakozása, állatok jelenléte), de a tárlat címével nem igazán tudtak azonosulni (*A csend hangjai képekben*), mivel nekik a természet a zajló élet, a zsongás, a szélfújás, a patak csörgedezése, a vízesések csobogása... szóval nem a csend. De mikor arról kezdtünk beszélgetni, hogy a városi forgatagból milyen jó kiszabadulni a természet magányába, nyugalomába, mindenki rábólintott a csendre, s érezni kezdték a csend hangjait, megérintette őket a fényképek emberen túli nyugalom-üzenete.

Felföldi Gábor

„Kreatív klíma” – „Szélsőséges időjárás”

Az *Iskolakultúra* folyóirat
2015-ben megjelent évfolyamáról

Lelkesítő, ha jó egy cím. Név. Elegáns, egyszerű, büszke, természetes, asszociatív, méltó. Két ősi szó egy szóban. „... csak amikor megvan – és itt van – a dologra „vonatkozó” szó, akkor lesz a dolog valóban dologgá. Ebben a szorosán vett értelemben a dolog létének csak a szó képes érvényt szerezni.” (Kulcsár Szabó Ernő: *Tárgyi élvezet vagy történi igazság?* 7-8. sz. 39. o.) Az „iskolakultúra” nem „iskola, kultúra”, nem „iskolai kultúra” – a megtalált alak összetettsége (konkrétan és elvontan) fenomént sejtet, organikus

szituációt ígér. Ez lenne a lényegi hipotézis. Ha „pedagógusok szakmai-tudományos folyóirata”, amiről beszélünk, akkor az számukra és/vagy általuk készül, a jelzővel a lécc felrakva, az ősi a jelenbe érkezik a jövő felé mentében. Gondozás, ápolás, nemesítés, cultura animi – a lélek művelése, változásra bátorítás, tükör és mélybe dobás, módszerek, utak és mellékutak (ha lehetne benne kép, Klee festménye oda kívánczozna) – indirekt szemrehányás, emlékeztetés arra, mi a pedagógus (gyermekvezető, növelő, tanító, ifjak kísérője), és mi a παιδεία (paideia): növelés, oktatás, fegyelem, eszköz, módszer, képzettség, tudományosság, ismeret, belátás, képzőiskola (Soltész – Szinyei: *Ógörög-magyar szótár*. Bp., 1984, 471. o.). Ezek lennének az egyszerű hipotézisek az *Iskolakultúra* című folyóirattal kapcsolatban.

A tavalyi, XXV. évfolyam összképe problémafelvetéseit, kérdéseit tekintve imponálóan gazdag, ugyanakkor egyes témák kitűnnek – szerintem jogosan – újra és újra, különböző szempontokból megközelítve.

A tanulmányok, kritikák egy része történeti, társadalomelméleti nézőpontot kínál: pl. a társadalmi gondoskodás és tanítás történelmi előképeit, a hitoktatást, a kínai neveléstörténet hazai bemutatását, a nemzetiségi oktatás szervezetét és tevékenységét, egy konkrét nemzetgyűlési vitát, a neveléstörténet egyes korszakait, a Negyedik Világ Mozgalom történetét, szemléletét, tevékenységét tematizálva.

Más írások szűkebb-tágabb tantárgyi problémákkal: úszástudással, a nyelvtan visszahumanizálásával, az idegen nyelvi szótudás mérésével, matematikai szöveges feladatokhoz kapcsolódó kérdésekkel, a digitális kottával, irodalom órai szövegértéssel, irodalomértéssel, motivikus összefüggésekkel, az erkölcs-tan tantárgy útkeresésével, a történelem tanulásának gondolkodásfejlesztő hatásával, a biológiai fogalmakhoz kapcsolódó tévképzetekkel foglalkoznak.

Ismét mások általános módszertani, pszichológiai, pedagógiaelméleti megközelítést vállalnak fel, mint pl. a Máté-effektus, az önszabályozott/önszabályozó tanulás, a problémamegoldások számára ideális csoportlétszám, a tudatelmélet, a szociálisprobléma-megoldás összefüggése a szorongással és empátiával, az egész napos iskola gyakorlata, a rejtett tudás, a pszichológia helye a közoktatásban, az ECL nyelvvizsga hatása a vizsgázókra, a kollaboratív problémamegoldó képesség, az internet használatával összefüggő problémák, a szociális és érzelmi tanulás, az abdukció, a digitális pedagógia, e-könyvek, a sajátos nevelési igényű gyerekek integrálásának lehetőségei, a diszkalkulia, az autizmus, a metakogníció tárgyköre, a testkép – extrém esetben akár a Kis Egyetemi Unalom Kérdőívének faktorstruktúrája.

Olvashatunk más kultúrákra, oktatáskonceptiókra kitekintő, valamint filozófiai és lételméleti írásokat is: a finn, német és lengyel modellről, a kutatás-

alapú tanárképzés nemzetközi példáiról, a 2012-es PISA-felmérés tanulságairól, a tudományról, szimpátiáról, empátiáról és kozmikus zenéről, elvalótlanításról.

Súlyos aktualitású szövegekkel is találkozunk az érdeklődő: a magyar oktatáspolitikai stratégiái, az egyetemi lemorzsolódás, a tanári közérzet kérdése, a pályamodellek, a középfokú iskolák és a felsőoktatás közötti kapcsolat, a román integrációja, az oktatás, foglalkoztatás, szegénység és társadalmi kirekesztés összefüggéseinek megdöntése – mind érzékeny, cselekvésre felhívó (és ilyen értelemben a konszenzus halasztását nem tűrő) témák.

Kirajzolódik számomra egy témahálózat az egészben, amelynek domináns motívumai, kiemelt problémái a következők: kognitív és nem-kognitív viszonya (különös figyelemmel az utóbbira; lásd zene, affektív tudás, implicit tudás, játék, a nem-verbális érzékelésének fontossága), az elkerülhetetlen nyilvánosság, a tudás modellálhatósága, a személyiség újraértelmezése, a sokféleképpen heterogén csoportok tanítása, nevelése, a kirekesztettek, kívül rekedtek integrációja, az egyetemes neveléstörténet ideája, szemléletváltozás szükségessége a pedagógiai gyakorlatban és az oktatáspolitikai szintjén, a pozitív identitás megőrzésének módjai a foztottságban, együttműködés, reziliencia (‘megbirkózási képesség, rugalmasság’), a digitális világ kihívásai és lehetőségei.

A számok szerzői legnagyobb arányban egyetemi oktatók, kisebb – de még mindig tekintélyes – létszámmal PhD-hallgatók, egyetemisták, továbbá képviseltetik magukat egyéb intézmények tudományos munkatársai, szakemberei, és előfordul az is, hogy egy általános iskolai vagy középiskolai tanár gondolatait olvashatjuk. Nem biztos, hogy ez az arány szerencsés. Érthető az egyetemi szféra meghatározó jelenléte – lásd a naprakész tudományosság igényét –, mégis meggondolandó, hogy egy pedagógusok számára szerkesztett innovatív folyóiratnak mire van inkább szüksége: publikációs kényszertől hajtott, elvártan analóg szerkezetű (hipotézis, módszer, elméleti háttér, kérdőív, értékelés, összegzés), gondolati erejükben különböző nagyságrendű egyetemi PhD-publikációk sorára, vagy (esetleg minden heti 24 órájuk mellett) olvasó és gondolkodó, gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező tanárok „naiv emberismerettel” megírt szövegeire.

A magam részéről változtatnék az arányon a pedagógusok javára, megtartva a kiváló egyetemi hallgatói értekezéseket, tanulmányokat. Akkor talán kevesebb „kismintás előtanulmány” jelenne meg a folyóiratban, amely „közel sem reprezentatív”, de azért jó valamire. Azt sem tartom szerencsésnek, ha számomra nyilvánvaló jelenségeket látok meghatározó tudományos apparátussal bizonyítani, pl. hogy iskolán kívül a szabadidejét a gyermek aktívan és passzívan tölti hol ilyen, hol olyan arányban; esetleg hogy azért szereti az iskolát, mert a tanárait és/vagy a tantárgyakat és/vagy a társait kedveli; vagy hogy a kamasz lányok verbálisan

általában erősebbek, mint a fiúk. Az sem különösebb reveláció, hogy amikor egy diák unatkozik, akkor vagy engem un, vagy épp a tárgyat, vagy egyszerűen fáradt, és nem tud figyelni.

Tisztában vagyok vele, hogy a trivialitást is érdemes tudományosan igazolni, de attól, hogy az $1+1=2$ matematikai állítást (amelyről kétségtelenül elmondható, hogy „a stílus teljes hiányáról árulkodik”, szinte „közönséges”) le lehet írni egy „rendkívül elegáns, tömör és közérthető”, közel húsz elemű egyenlettel is (lásd: <http://www.scribd.com/doc/13919249/A-mernok-bosszuja>), még nem biztos, hogy kell is. A tudományosságának is vannak szárazdokkjai, de fejlődni nem szívesen időznék ott. Nem is szólva arról, hogy „...egy kép felér ezer szóval, mondja az angol, azaz a metaforák (...) alkalmazása az önreflexióban kiválthat akár egy hosszas kérdőívet.” (Szabó Anna: *Pedagógusok életminősége*. 5–6. sz. 181. o.)

Ebből a szempontból különösen izgalmas és meggondolandó Csányi Vilmos írása a tudományról (5–6. szám). Nem pusztán azért, mert szemlélteti, hogy milyen lehet egy elegáns, intellektuális, szemléletes, érthetően bonyolult próza, hanem azért is, ahogyan a tudományosságot definiálja, értelmezi, pl. „A tudományos gondolat legmagasabb fokú szerveződése a tudományos »paradigma«, amely lényegét tekintve különböző tudományos modellek és alacsonyabb-fokú szerveződési formák (metaforák, sejtések, hiedelmek) többé-kevésbé ellentmondásmentes, magasabb szintű rendszere. A hangsúly itt a »többé-kevésbé« szófórdulaton van.” (Csányi Vilmos: *A tudományról*. 5–6. sz. 154. o.) És később: „A tudomány sokkal emberibb jelenség, mint gondolnánk.” (ugyanott, 157. o.)

Végül szeretnék kiemelni, ajánlani olyan szövegeket, gondolatokat, amelyek az én olvasatomban kiszóltak az évfolyam – egyébként is izgalmas – kínálatából: S. Horváth Géza: *A szó teste: artikuláció, alkotás és befogadás* (a nem rendszerelvű Bahtyinról) (1. sz.); Boros Oszkár: *Az emlékezet mint konstrukció és hagyomány* („A transzcendens valóság ugyanis – ahogy Hamvas írja – van. Nem lehet, és nem is kell újratemetni, csupán behelyezkedni...” – a verssé vált filozófiáról.) (1. sz.); Gulyás Enikő: *E-biblioterápia, egy új módszer az általános iskolai gyakorlatban* (segítő szempontok, kiemelések!) (1. sz.); Szomju László – Habók Anita: *Matematikai szöveges feladatok és tanulási szokások kapcsolatának vizsgálata* (rutinszerű és nem rutinszerű problémák; nem feltétlenül van minden feladatnak megoldása; a kooperatív tanulási helyzet nincs összefüggésben a matematikai teljesítménnyel) (3. sz.); Iványi Márton: *Az online közösségi hálózatok és a véleménynyilvánítás pozitív és negatív szabadsága* (már a novella-szinopszis az elején... aztán: „A szabad véleménycserére szükség van annak érdekében, hogy ne sodródjunk a megsziárdult vélemény »mély álmába«...”.) (3. sz.); Burián Miklós: *Dilemmák a tudásról, a tanulásról a szimpátia és empátia kap-*

csolatának mértéjéről, a kozmikus zene (a megidézett műveltség; Heidegger: a tanulás visszaemlékezés, a léthez való feltörés a létező mélységéből; Csíkszentmihályi: feltételezésünkkel ellentétben az elme normális állapota a káosz; a folyékony fogalmak...) (3. sz.).

Az 5–6. összevont számot különösen erősnek érzem: Polónyi István írását a hazai felsőoktatás-politika átalakulásáról, K. Nagy Emese *A Komplex Instruktív Program mint státuszkezelő eljárás* című dolgozatát, Gál Zita a tudatelmélet életkori változásairól és szerepeiről írt áttekintését, Kiss Gabriella Joseph Wresinskiről szóló tanulmányát, Kisantal Tibor játékos, kritikus, ízes, tudós szövegét az írógép reinkarnációjáról, Csányi Vilmos már említett írását, Gönczöl Enikő *Getting it right for every child* című szemleszövegét.

Külön ajánlom az eddigieken felül Csapó Benő alapvető tanulmányait a magyar közoktatás problémáiról a 7–8. számban, a kutatásalapú tanárképzésről a 11. számban, és Buda Mariann és Péter-Szarka Szilvia: *A kreatív klíma* című szövegét (már a címbeli fogalom miatt is!).

Ez utóbbi tanulmány idézi Marvin Bower nem feltétlenül korrekt, de figyelmünket a „hogyan”-ra irányító definícióját: a kultúra az, „ahogy itt mennek a dolgok” (9. sz. 3. o.), „...the way we do things around here”. Köszönet a Géczi János vezette szerkesztőségnek azért, hogy, és azért, ahogy csinálják, amit csinálnak. A hipotézisek beigazolódtak: otthonosan lakhatunk a sokféleségben, és az is örömtelien nyilvánvaló, „hogy a dolgoknak miért is nem lehet a végére járni” (Kulcsár Szabó Ernő: *Tárgyi élvezet vagy történő igazság?* 7–8. sz. 458. o.).

Vondervisztné Kapor Ágnes

Bácskatáj

Bácskatáj.

Ex Symposion, 92 (2015)

Az Ex Symposion *Bácskatáj* című, a vajdasági magyar irodalom nagyjainak szövegeit és a magyarországi irodalmi életbe lassan, de biztosan belenövő fiatalabb generáció munkáit is felvonultató száma változatos témájú, színvonalas írásokkal hozza a megszokott minőséget.

A Bácskát idéző cím Veszprémből Szeged felé kacsint, és onnan az átjárás a kilencvenes évek óta nemcsak az irodalomban, de valóságosan is mindennapos. Bár a nemrég Mészöly-díjban részesült Danyi Zoltántól kölcsönzött mottóból kiindulva arra gondoltam, hogy az Exnek ebben a számában a délszláv háború lesz a fő szervezőerő, a szövegeket olvasva hamar kiderült, hogy nemcsak ennek hatásait dolgozza fel a lap, hanem jó érzékkel válogat a 17. századtól napjainkig terjedő időszak említésre méltó, a tájhoz kötődő momentumai közül. Egyes szerzők neve már a hatvanas évekből, az *Új Symposion* indulásától ismerős lehet, mások még

pályájuk elején járnak, bár ez a szám éppen nem az ifjú tehetségek miatt érdekes számomra, inkább szokatlanul erős hatása miatt. Olvasás közben úgy éreztem, nincs is más, csak ez a vékony kötetnyi sár és a végtelen, sűrű és fullasztó bácskai föld, amelyből vétetett. A „kikopott bundájú, agyonvert” föld, amely több szerző jóvoltából is iszonyatos súllyal nehezkedik az olvasó mellére.

Az alaphangot már Radics Viktóriának a közelmúltra reflektáló bevezetője megadja. Záró gondolata („Bácska szegény, kiüresedő, elhagyatott, elhanyagolt régióvá vált”) a következő bő nyolcvan oldal egyetlen mondatba sűrített esszenciája lehetne, ha nem itatná át az állítás a szövegek jelentős részét, hogy Bácska nemcsak hogy ilyen lett, de mindig is ilyen volt.

Bartuc Gabriella gyermekkort idéző írása például semmivel sem derűsebb, hiába a szerző kozmikus magányt megszipítani szándékozó eszmefuttatása, és kudarcos történet Újfalué is, amelyről Tóth Ágnes tollából olvashatunk. A második világháború után alapított település a beszámoló szerint a végnapjait éli, a fiatalok elvándorlása miatt lassan „megsemmisül, mint Macondo”.

Hasonlóan lehangoló az a régiót illető finom kritika, amelyet Neven Ušumović csempészett *A csalogány nyelve* sorai közé: „Ha történetesen Isztrián élnék, akkor nem kellene azon törnöm a fejem, hogy mivel érzékeltessem a táj szépségeit. Szabadkáról és környékéről lévén szó, a nosztalgiára építettem.” Talán ez az írás tartalmazza a legtöbb hangulati és konkrét utalást a délszláv háborúra, de nyugodt szívvel mellé helyezhetjük a mindössze 17 éves Lantos Ábel szövegét is, aki a háború más aspektusát ábrázolja meglepő érettséggel. Aktuális témát választva, a menekültek útjának leírása ürügyén, a legjobbakat idéző tehetséggel von jól előkészített képi párhuzamot a háború sújtotta Szíria és a mai Bácska közé. Őszinte érdeklődéssel várom további írásait.

A menekültek Falcsik Mari különös, költői prózájában szintén hangsúlyos szerepet kapnak, és nem marad el a bácskai táj lelkesedéstől mentes leírása sem: „kiégett föld és elszáradt föld, zöldellő szár és elsárgult szár, messzi épületroncs és közeli épületroncs – inkább egymás felé fordulunk.” A *Bácska, paradicsom* szövegének lehetséges interpretációja egy irodalmi-művészeti turné néhány napjának leírása, bár a konkrét esemény megfejtésére és az állatfigurák megfeleltetésére nem vállalkoznék. Zeke Gyula *Tizenkét zárvány* címmel hasonló szituáció, a XII. zEtna Irodalmi Fesztivál kapcsán jegyzi egyfelől hedonista, másfelől nyomasztó írását. Hedonistának az olyan, dramaturgiailag indokolatlan mondatok okozta esztétikai élvezet miatt nevezem, mint például „Sötét óráink legmélyén vagyunk, a fényes fenevad a Föld túloldalán oldalán alszik, hogy reggel a sárga pofájával ismét ránk vicsorítson majd”, vagy „meghökent a kérdés, mint az öngyilkos tett utáni pillanat”, melyekből jócskán találhatunk

a szövegben. Ugyanakkor az ilyen mondatok fojtogató atmoszférája leszivárog a váratlan fordulatokban nem bővelkedő felszín alá, ahol egy párhuzamos, feldolgozhatatlan, világéggel terhelt nyomasztó világ nyílik meg. „A halál szó alkalmazása itt magában önfelmentés és csúsztatás, amennyiben egybesimítja a pult melletti összeomlást a tömeggyilkossággal”. Ugyanez a világ költészet nélkül, a maga nyers valóságában jelenik meg Benes József festőművész délvidéki vérengzést és bebörtönzésének körülményeit felidéző kegyetlen visszaemlékezésében.

Nehéz innen továbblépni, pedig az említetteken kívül még számos értékes, jelen írásból érdemtelenül kihagyott szöveg olvasható a *Bácskatájban*. Komoly szerzők fajsúlyos darabjai, nem kísérel meg a felsorolásukat. Ugyanakkor igazságtalan lenne, ha nem említenek legalább egy-két olyan szöveget is, amely valamelyest oldja a fentiekben ismertetett hangulatot. Kellemes perceket okozott például Józsa Márta sajátos hangvételű írása Savoyai Jenőről, de az igazán nagy meglepetést a bácskai táj élővilágát bemutató cikksorozat okozta. Sosem gondoltam volna, hogy érdeklődéssel fogok olvasni valami olyan távoli dolgot, mint a topolyai park flórájáról és faunájáról szóló írást, de amikor a pókokról, mint „kozmpolita és szinantróp fajról” kezdett el értekezni a szerző, valami megmozdult bennem. Különösen szívet melengető volt a költői nevű Betyár-völgy növényvilágáról olvasni az alábbihoz hasonló lírikus sorokat: „Ekkorra már a kunkorgó árvalányhaj (stipa capillata) toklásza is előtűnnek: lágyan ringatja őket a szél, egészen nyár végéig.”

Ez Bácska egy másik, megnyugtató arca.

A lapszámot Penovác Endre *Tájkivonat* című képzőművészeti anyaga kíséri.

Tóth Péter

Honnan hova

Géczi János: *Kusza képmezők*. Magyar Műhely Kiadó, Budapest, 2015. Géczi János: *Kívül*. Kalligram, Budapest–Pozsony, 2015.

Nem kérdés a kérdés. Hanem állapot/határozó: Géczi János szakadatlan útja honnan hova. Nem kérdés, és nem is állítás. Nincsen iránya, íve, célja – ekként nem is út; a mi fogalmaink szerint. Bolyongás, szüntelen keresés: úttalan út? Talán. De az se síkban. Mintha egy gömbben közlekedne, annak a belső tereit járná, s írná le pontról pontra, míg meg nem telik a gömb a leírással, hézagmentesen. Mintha ekként a gömb az önmaga leírása lenne Géczi által. A létezés, a világ nem okságok összessége, feltételezett s vágyott egésze, hanem állapotok, megfigyelések halmaza, ahol a kapcsolatok, összefü-

gések épp addig s annyira mutatják meg maguk, amennyire s ameddig a szemlélő tekintete rájuk vetül. Néha lassan, hosszsan időzik egy-egy pontján a figyelem, máskor elugrik, elrebben. Nem előre vagy hátra, oldalvást, hanem bármely irányba a térben. Azt hiszem, a matematikában ezt nevezik gráfnak.

Ez persze nem feltételezi azt, hogy Géczi minden műve eme – hadd nevezem így – gráf-modell mentén működjön. A *Vadnarancsok* élettörténet-rekonstrukciói (szociográfiák, 1982) nyilván igazodnak bizonyos beszédmódokhoz, közlésirányokhoz; maga az életfolyamat sugallja azokat. Az elbeszélő oksági összefüggéseket sejtet az eredők és a következmények viszonyában, hiszen az érdeke szerint érteni és megértetni akar. Ám az esetek szinte mindegyikében maga az adatközlő sem tartja, tarthatja magát a lineáris történetépítéshez, elbeszélése szakadozott, hiányos, ellentmondó – a szöveget megformáló külső tudat szerkeszt a töredékekből stabil, ám formális véglegességében is bizonytalan alakzatot. De már a korábban megírt, azonos című versciklusban is meg-megjelennek – még nem manifesztáció-érvénnyel – az ezekhez hasonló sorok: „Fölmutatja pogány kegyserét / az Isten. Kezét fogja az emberi Kéz. // Foncsor-kép / az arc; saját arcába visszanéz.” [...] *Meghasad / a Föld, egésznek mondott darabokra / cseréplik, s párába bugyolált magát / mutatja. [...] Legyen távolság, szüntelen mozgó vidék, / Rézkanálban tejcsépp.*”

De nem csupán ezekről a textusokról van szó. Géczi természettudósként és kultúrtörténészként igyekszik az állítás – bizonyítás gyakorlatát követni, az oksági viszonyok feltárása alól nem akarja és nem is tudja felmenteni magát. Nem tudja és nem is akarja, igaz. Ám ugyanennyire nem tudja és nem is akarja feltárt adatait egyetlen, nevezzük tárgyilagosan: doktrínarendszerben vizsgálni. Az átjárásokat fogalmi rendszerek síkjai között gyakorolja – leíró tudomány, művészet, vallás, életmód, hogy csak néhányat ragadjak ki a síkok sokaságából. Ekként tehát a vetületekből – kifejezett szándékkal – teret épít, miként teszi azt minden egyéb műnemében és műfajában is.

A képköltészetben is, ami egész életművén nyomot hagy. És amivel „rutinosan” nem képes megbirkózni az irodalmat értelmezők egyetlen csoportja, iskolája sem. Holott világosan látszik Géczinek a képben megmutatkozó líra iránti kettős kötődése: a nyelv mint jel és a nyelv mint struktúra egyaránt, de nem azonos időkben inspirálja. A korai xeroxok a jel természetének vizsgálata, a jelek jelentéssé formálódásának folyamatára összpontosítottak. A jelek (betűk, írásjelek) roncsolódása eleve és elemi (elementáris) jelentésvesztéssel járt, egészen pontosan: annak belátásával, hogy a még nem jelentéshordozó jel megsérül, a jelentésképzésre ab ovo képtelenné válik – miközben az elforgácsolódó jel-törmelék új, a már birtokolt nyelvben föléledő jelentéseket, jelentés-

tartományokat hoz létre. A szabályszerű jelentésképzés/képződés (betű – szó – mondat) helyébe a jelentéstartományok sejtése lépett, ahonnan vissza a jelentés felé vezet, vezethet az út.

A képversek nem jel-szinten fontosak Géczi számára, hanem mint struktúrák, nevezetesen mint struktúra-minták, mintázatok; szerkezeti rímek. Akár a már említett történeti kutatások, ezek is a kultúrába való beágyazódást szolgálják; személyesen és emberi léptékben egyaránt. „*Úgy gondolom, hogy [...] nem a korabeli képversek tisztelete vagy inspiratív hatása a mérvadó számára, hanem inkább azé a világé, amelyben létrejöhetnek. A középkori formaversek nem művészi értéküknél fogva oly jelentősek számára, hanem mert egy olyan kornak képezik szellemi hozadékát, amely egészében véve bámulatot és tiszteletet érdemel a jelenkor emberétől*” – írja Szombathy Bálint Géczi egyik kiállításának megnyitószövegében.

A kollázsok és – legkivált – a dekolázsok létrehozásakor mélységi struktúrák jönnek létre, noha a sík uralma, a síkba rendeződés kényszere dominálni látszik a kép felületét. A tudatnak ezt a kényszerű működését kell ugyanannak a tudatnak – jobb szó híján – felülírnia; a művelet bonyolult, a képi és nyelvi jel-elemeket az egyszerű leolvasás helyett időréteg-töredékeként kellene értelmezni. „*Kollázst készíteni annyit jelent, mint újraértelmezni a nyelvet, a bennünket körülvevő világot, valami új ígézetében összekaszabolni az adott rendet*” – olvasom Fenyvesi Ottó sorait Géczi kollázsairól. És ő idézi *Derridát* is: „*A jelentés mindig instabil. Mindig vannak új járulékos elemek, amelyek felett nincs hatalmunk, amelyek előbukkannak és meghiúsítják a rögzült és stabil világok megalkotására tett kísérleteinket.*” Látni való: ugyanaz a folyamat zajlik ebben a térben is, mint minden korábban szemlélt esetben.

És akkor még szó sem esett a roncsfelületekről készített fotókról, ahol a tépést/rontást maga az idő végezte el, a művészre csak a „kivágot” készítése hárult. Megint a véletlen, a véletlen sorsársaként működő figyelem, az alkotással azonos értékű és érvényű ráismerés, fölfedezés izgalma... És nem hoztam szóba az esszéket sem, noha Géczi életművében nagy terjedelemben és súllyal vannak jelen – valójában a próza határán.

De a *Kívül* kapcsán – és együtt a korábban mondottakkal – Géczi János prózájáról kell írnom.

Mindig ugyanott vagyunk, olvasók. Valahol belül. Honnan hova. Talán haladunk, talán csak állunk, szemlélődve, s hagyván, túrvén, elviselvén, hogy körülöttünk történjen minden, ami láthatólag, de nem szemmel, inkább lélekben láthatólag történik. Mintha egy gömbben közlekednénk, állva, s annak a belső tereit járnánk mozdulatlan. Nincsen státusunk, sem nominált helyünk ebben a létközegben. Nincsen saját akaratumk sem, nem próbálhatjuk értelmezni a tapasztaltakat, mert nincsen mit értelmezni viszonyok hiányában, és

nincsenek tapasztalatok sem, amelyeket magunkra vonatkozathatnánk. Az idő nem idő, mert nincsen linearitása sem és terjedése sem; minden, ami ehhez az időhöz kötődik, nem „ehhez” az időhöz, hanem magához az időhöz rendelődik hozzá. És nincsen – következésképpen – tér sem, mert a térnek sem síkjai, rétegei, sem állaga, matériája nincs, csak foszlékonysága és illékonysága van. „Párába bugyolált magát mutatja” – idézhetném a *Vadnarancsok* már idézett félsorát, de hamisan, mert nincsen pára, köd, semmi burok, semmi takarás. Mondhatnám: sodródás van, hullámozás, áttűnések, ha a szavak még ebben a tág mezőben is nem volnának túlságosan kötöttek.

Egy ember létezik itt, a közelemben. Hogy él-e? – igen, vannak jelzések, amelyek arra utalnak. De csak a létezése biztos. A tudata, mely reflektál az őt ért ingerekre, a legkülönbözőbb és legváltozatosabb impulzusokra. Figyel. Letapogat minden tárgyszerű vagy virtuális felületet, ami a látómezejébe kerül. Letapogatja és kiegészíti, belsővé alakítja a látványt, élménnyé az érzetet. Mozog. A mozgásának időnként van határozott iránya, le, föl, ki, be, és néha célja is. De sosem lehetek biztos benne, hogy ez a mozgás valóban megtörténik, a tevékenység eredménnyel jár, az eredmény valóságos-e vagy csupán a képzelet teremtménye. Mindeközben egy pillanatig sem érzem, hogy légritka vagy merőben virtuális térben volnék én, a szemlélő, és ő, a létező. A közeg szinte vaskosan anyagszerű, sűrű, telített. Súlyos és zsúfolt. Olvasás (szemlélődés) közben hol nehezen, hol megkönnyebbülten kapok levegőt. Kiszolgáltatottnak érzem magam ebben a nélkülém és nem értem zajló történetben, mégis, különösképpen, mindvégig érdekelt maradok a jelenlétben. Semminek nem értem az okát, célját és értelmét, de oktalannak, céltalannak és értelmetlennek sem érzem az ittlétet. Ha egy bádogganna hangját hallgatom, amint tenyér veri, feszült figyelemmel szemlélem a kannát magát. Nem kérdezem, hogy mi közöm van hozzá, és azt sem, hogy neki, aki a kannáról beszél hosszan, mi köze van mindehhez. Ugyanez a viszony fűz a szűzbogarak családjához és a festőhöz, aki foltokat mázol tájképpé valami vásznon.

Az elbeszélés történetekből áll, de a történések nem állnak össze történetté. Csak kiragadások, nagyítások, megközeleltetések, reflexiók. Összefüggések mutatkoznak, és eltűnnek. A létezés, az emberélet végtelen számú, bárhol felnyíló és bármikor összefaraguló átjáró valahonnan valahova. Nincsen stabil státus, kitüntetett pozíció. Nincsen magaslat, ahonnan rendszerré láthatnánk összeállni a részeket. Túlságosan közel vagyunk. Bőrközelben, lélegzetközben. Minden egyaránt fontos – és válik érdektelenné. Minden egyformán érint, éget vagy irritál, és tölt el ösztönös megnyugvással. Az ember minden állapotában a létezést gyakorolja.

„Mintha a magam Adria-élményét látnám folytatva” – írja *Tandori*

Dezső Gécz 21 *Rovinj* ciklusáról. Versokról, és ez fontos. Mert Gécz prózához rendelt viszonya valójában Tandori vershez rendelt viszonyával rokon – abban is, ahogyan átjárnak versből prózába, onnan esszébe, képbe, örökös áttűnésben. A magyar irodalomban lényegét tekintve Tandori áll Géczhez a legközelebb. A „talált tárgy” lírai tere („valósága”) ugyanaz a tér, amit a Gécz-művekben belakhatunk. Nemcsak a töredékesség okán, hanem mert ott sem találni sehol sem nominált középpontot. A létezés bármely megélt állapota, bármelyik érzéki pontja, bármely tudatállapota mindig és kétségbevonhatatlanul középpont – a szükségszerű elmozdulásig.

Nem társtalan ez a létszemlélet, nincsenek ketten egyedül. „Az idő azáltal marad idő, hogy állandóan múlik” – írja Heidegger, de más rokonvilágok is fel-felnyílnak. A *Kockavetés* (Mallarmé), a *Másod-játék* (Ion Barbu, a matematikus költő), de Esterházy regénye, a *Fuharosok* is. És szinte a teljes Weöres- és Nádas-életmű, Krasznahorkai prózája, Marino költészete, Kurtág zenéje... Eljön az idő, amikor majd nem csupán a megérett, megtalált, megélt szellemi rokonság fogja őket összekötni, hanem térképző fogalmi rendszerek is.

Mányoki Endre

Hangok, összhangzatok

Tegyey Gabriella: *Hangok, összhangzatok. Hat 20. századi francia írónő*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. (Vniversitas Pannonica)

Tegyey Gabriella vizsgálata fókuszában Colette, Beauvoir, Sallenave, Hébert, Duras és Cixous egy-egy elbeszélése áll, különös figyelmet fordítva a női beszéd narratív technikája bemutatására.

A három fő részből álló kötet fejezetenként két alfejezetet tartalmaz. E nagyszerű művet tanulmányozva az olvasó – az elbeszélő módok szünni nem akaró váltakozását érzékelve – óhatatlanul is olyan világba csöppen, amelyben a zenei formák és dallamok összecsengése, a női diskurzus prioritása, a narratív struktúrák sokszínűsége, a szenvedély és halálvágy motívuma szövi át a különleges textusokat. Választ kaphatunk arra a kérdésre is, mennyiben határozza meg a női identitás a férfiakétól különböző női írásmódot.

A francia írónők elemzett textusai mind narratívájukat, mind tematikájukat illetően analógiát mutatnak egymással: az elbeszélésben felmerül az identitáskezesés problematikája, ami összefüggésbe hozható az alkotás vágyával. Az elbeszélések narrátorai (bizonyos esetekben narrátor-szereplői) a hagyományos regényformákkal szemben a szövegekben

különböző módszereket alkalmaznak: ilyenek például az öntükrözés és megketőzés eljárásai; az állandó paradigmaváltások pedig összezavarják az egyébként is elveszett olvasó gondolatait.

Colett *Mitsou esete a Kék Hadnaggal* című művében egy végtelenül egyszerű szerelmi történettel ismerkedhetünk meg. A hangsúly azonban nem az elbeszélés szűzséjére kerül, hanem az annál sokkal izgalmasabb narratív stratégiára, mely által az író egyszerre három műfajt – színházi, narratív és episztoláris – szerepeltetve bulvárkomédiává alakítja művét. Az elemzett elbeszélés tekintetében egyszerre beszélhetünk komédiáról, hagyományos elbeszélésről és levélregény-töredékről, amelynek célja az olvasó szórakoztatása. A történetben néven egyszer se nevezett főhősnő, foglalkozását tekintve ünnepezt színésznő, szerelembe esik a Hadnaggal (Robert). A férfi személyes találkozásukat követően kiábrándul a fiatal lányból, mint utóbb kiderül, előbbi számára a szerelem kizárólag a fikció szférájában teljesülhet be. A *Hogyan eszmélnek magukra a fiatal lányok?* alcímet viselő Colett-elbeszélés mégsem végződik egyértelmű bukással, ugyanis az írásban önmagára lelő leányzó a csalódást győzelemként éli meg.

Az *Iratok* című fejezetben Colett elbeszélése mellett Simone de Beauvoir *Mandarinok* címet viselő műve kerül vizsgálat alá. A Goncourt-díjas elbeszélés fejlődésregény is egyben, amelyben az olvasó tanúja lehet a politikából és irodalomból kiábrándult francia értelmiségiek illúzióvesztésének. Az idézett rész fő kérdése az egyik szereplő, Anne naplójának elbeszélésben betöltött szerepére vonatkozik. A cselekmény kimenetelét magának a naplóírásnak az aktusa határozza meg, amelyben a visszatérés motívuma kap központi helyet. A *Mandarinok*ban szintén paradigmaváltást állapíthatunk meg, lévén a két elbeszélői alapforma állandóan váltakozik. A homodiegetikus narrátor nem más, mint a már említett, naplóját író Anne; a harmadik személyű, avagy heterodiegetikus narrátor pedig Henri alakjában ölt testet, aki úgy tesz, mintha nem venne tudomást Anne irományáról. Beauvoir históriáját olvasva a napló műfaji kereteit egyszerre kitágító és szétfeszítő stratégia mikéntjének lehetünk tanúi, miközben a mű merev linearitását megtörve a női hang kap főszerepet.

A *Gubbio kapuinak* megalkotója Danièle Sallenave; művének hőse és egyben elbeszélője S., aki – a *Mandarinok* női főszereplőjéhez hasonlóan – naplót vezet. Írása tematikáját illetően meglehetősen változatosnak mutatkozik: hol az idő múlásának gondolatával játszadozik, hol pedig az életről és a halálról elmélkedik benne. A főhős naplójának érdekességét azonban a levélátírások adják. Naplószövegében a levélidézetek és beszédátiratok mennyiségüket tekintve felülreprezentáltak. Mivel a szöveget különleges szövegalkotási stratégia jellemzi, a gyakran útvesztőbe kerülő olvasó csak újraolvasás által képes megérteni e nagyszerű történetet.

Az *Átiratok* című fejezetben két rendkívül izgalmasnak mutakozó Anne Hébert-mű kerül elemzésre. Az egyik a detektívregényre hasonlító – ám azt markánsan kiforgató – *Zavarlak?* címmel megjelent írás. A figyelmes olvasó összesen öt nyomozási kísérlet kudarcba fulladását követheti nyomon, felrúgva ezáltal a detektívregény legfőbb szabályát, a megoldás lehetőségét. A történetben kulcsfontosságú szegmensként hat a keresés motívuma. *Aurélien, Clara, a Kisasszony és az angol Hadnagy*, ugyancsak Hébert tollából származó írás a varázsmese funkcióit tartalmazza, mégis a hagyományoknak ellentmondva, ellenmeseként olvasandó. A tündérmesére jellemző funkciónak minősül például az árván maradt kislány, Clara életében megjelenő Kisasszony személye, aki az adományozó szerepében tetszeleg, illetve aki varázsfurulyát adományoz védencének. A szerelme keresésére induló leányzó hoppon marad, ugyanis vágyának tárgya (a Hadnagy) számára elérhetetlennek bizonyul.

A hagyományos mesére jellemző záróformula elmarad, a „szerelmi” história keserű véget ér.

Tegy Gabriella kötetének utolsó fejezetében – *Hangzatok* – Duras *Moderato Cantabile* és Cixous *Apám levelei* című írásokat mutatja be. Duras és Cixous különleges írásművészete a hagyományos írásmód felfüggesztését célozza meg. A Duras-elbeszélésben a zene egyedülálló funkcióval bír: egyszerre felkavar és megnyugtat, ugyanakkor a zene eszközéül szolgáló hangszer, a zongora a polgári élet jólétét leplezi le. A Cixous-szövegben, az *Apám leveleiben* a személyiség megsokszorozódásának problematikája figyelhető meg. A szöveg központi témáját itt is, ahogy a *Gubbio kapui*ban is az alkotás és az identitás keresés motívumai alkotják. A mű különlegességét az adja, hogy a narrátor legfőbb motivációja abban áll, hogy apja leveleit ne olvassa el. Ám a levéllel az elbeszélő a mű végére egygyé válik, amely fogódzót jelent számára az identitás keresésében.

A könyvben tehát annak a hat francia 20. századi írónőnek az írásművészete kerül bemutatásra, akiknek a kötetben elemzett textusai bizonyos tekintetben analógiát mutatnak egymással. A párhuzam valamelyik általunk ismert irodalmi műfaj újírásában érhető tetten. A kánontól jelentősen eltérő írói stratégiák olyan izgalmas világba kalauzolják az olvasót, ahol az „újragondolt” detektívregénytől kezdve a levélregényen keresztül, a varázsmese sajátosságaival találkozhatunk. Ebben a fiktív világban pedig a női identitás keresés és megtalálás mellett (gyakran az írás tevékenysége által) a női lélek rejtelseibe nyerhetünk betekintést. A női hang (dallam) mibenlétének megtalálásához a narratív technikák és a gyakori paradigmaváltások lépnek fel szövegszervező erőként.

Szítás Andrea

Ahonnán jöttünk...

Muzsikás, Veszprém, Hangvilla, 2015. december 29.

„Üdvözlöm az olvasót tisztelettel és csendes örömmel!” – Akár ezzel a Szerb Antaltól idézett sorral is kezdődhetett volna a Muzsikás zenekar évzáró koncertje a Hangvillában, egyedül az „olvasó” szót válthatta volna fel a „néző”, még inkább a „hallgató” kifejezés. Ezt a mondatot Hamar Dániel, az együttes bőgőse és a koncert műsorközlője nem mondta, de nem is kellett: az első pillanattól az utolsóig átjárta a koncerttermet szinte csordultig betöltött közönséget és a színpadon zenélőket.

A koncert egy gyönyörű bonchidai összeállítással indult... aztán elvesztettem a fonalat. Persze tudom, hogy volt még moldvai, palatkai, szovátai és kalotaszegi, és ki tudja még, mi, de nem ez volt a lényeg. Mi a lényeg? Kinek mi. Nem tudni. Én nem vagyok zenész, néptáncos vagyok, megfordultam már viszonylag sok népzenei koncerten, dolgoztam már néhány zenekarral, és táncoltam már országosan elismert zenekarok zenéjére, de ez volt életem első Muzsikás-koncertje. Eddigi koncert- és tánc ház-élményeimben a zenekarok általában a táncrendek végére mindig mérhetetlen virtuozitást és már-már táncolhatatlan tempót játszanak egymás és a közönség szórakoztatására, de rohanó világunk és a mindig vad fiatalság meg is követeli az efféle sietséget. A táncos mulatságok és tánc házak világa mindig is egy kicsit fékezhetetlen volt, az indulatok, a közös mozgás, a bőgő zubogása, a lábak dobogása, csapás, sikítás, ordítás...

Na de: „tisztelettel és csendes örömmel”, maradjunk ennél, vagyis inkább nem maradjunk, hanem végre eljutottunk ide: a tisztelethez, tisztelet mindenki felé, tisztelet a székeken ücsörgő közönség felé, tisztelet egymás felé, tisztelet a mesterek felé, akiktől a zenekar tanult – pedig már minimum egy generációnak ők maguk is a mesterei. Hisz a Muzsikás együttes 1973 óta jelen van a tánc házi életben, ők voltak a második állandó formációban működő tánc házi zenekar a Sebő együttes után. A zenekar hosszú utat tett meg a Fővárosi Művelődési Ház tánc házaiktól a világ legnevesebb koncertterméin át – most ide, Veszprémbe. Meglátszik ez a hatalmas és tartalmas út, meglátszik ezen a „csendes örömmön”, mely a tagok minden összekacsintásában jelen van, meglátszik azon, hogy nem primása és másodhegedűse van a zenekarnak, hanem van egy primása: Sáros Mihály, és van még egy primása: Porteleki László, egyikük sem irányít, vagy inkább mindkettejük, mintha közös döntésük lenne a következő dallamokról. Meglátszik, hogy a kíséret, a kalaposok, Éri Péter (brácsa) és a már fentebb említett Hamar Dániel (bőgő) szerves része a két primás által vezetett együttesnek, mely ezáltal olyan biztos alapokon áll, mint kevés dolog a mai világban. Énekesként

kísérte őket a moldvai születésű énekesnő és keramikus iparművész, Petrás Mária, aki 2005 óta gyakori vendége a Muzsikásnak, énekhangja és gyönyörű karácsonyi énekei elfeledtették velünk rohanó világunk zajait... és itt meg kell állnom, és el kell időzni egy kicsit ezeken a dalokon. Petrás Mária kétszer énekelt a koncerten, mind a két alkalommal gyönyörű ünnepi moldvai ruhájában és egyszerű, tökéletesen eredeti és mindenféle mesterkéeltségtől mentes hangjával egyszerűen letaglózta a közönséget, de engem biztosan. Ott állt egyedül, középen, a zenekar a háttérben és a közönség a nézőtéren ugyanazzal a csodálattal, vagy talán találóbbról, hogy áhítattal nézte és hallgatta azt a csodát, melyet megőriztek népi énekeink. Pedig ez a megőrzés nem is volt olyan könnyű feladat, főleg nem Moldvában. Bartók első népzenei dialektusterület-felosztásában még nem volt benne a moldvai népzene, Moldvát később fedezték fel, de szerencsére nem lett késői a felfedezés, mert elzártan, távol a világtól, távol a magyarok lakta területektől, sikerült az ott lakóknak ilyen ősi és igazi magyarságot megőrizni, ami egyedülálló dolog. Ebből a csodából kaptunk itt ízelítőt. Ezek után, ha tehetem, elmegyek Moldvába... Táncos párként, régi barátságából adódóan, jelen volt az estén Farkas Zoltán „Batyú” és felesége, Tóth Ildikó „Fecske”, kettejük egységes, letisztult tánca csak hozzáadni tudott a zenekar egységéhez. Nagy út ez, amin a zenekar idáig elért, és nem véletlen az a sok országos és nemzetközi díj, melyet munkájukért magukénak tudhatnak. A zenekar tagjai albumaikon és koncertjeiken keresztül megmutatták az egész országnak és nem merészség kimondani, hogy az egész világnak, hogy a magyar népzene önmagában és feldolgozva is megállja a helyét bármely más zenei stílus mellett a világ bármely színpadán. Ehhez a nemzetközi karrierhez szorosan kapcsolódott a zenekar életének egyik híres albuma: a Bartók-album, melyet hallhatóan jó sokáig érlelve, mint valami igazi borkülönlegességet, 1998-ban adtak ki. A lemez nem tudományos munka, nem közvetlenül Bartók gyűjtéseivel, munkásságával foglalkozik, hanem azzal az érzéssel és csodálattal a népzene iránt, amelyet Bartók is érezhetett, amikor meghallotta ezeket a gyönyörű dallamokat, melyek az egész életét meghatározták ezután. December 29-én a Hangvillában valami ehhez hasonló élményben volt része mindenkinek, aki ott volt, hiszen mindenféle sallang nélkül kaptuk a népzene és a népdalnak azt az átütő és nyugodt erejét, melyet mindenkinek át kéne élnie és meg kéne éreznie, legalább egyszer az életében, ha csak azért is, hogy tudjuk, hogy honnan jöttünk, és tudjuk, hogy milyen értékeket hagytak ránk elődeink.

Így, a végére érve hadd jegyezzek meg még valamit. Említettem már, hogy nem vagyok zenész: táncos vagyok, és a modern technika vívmányaival élve, lappal járok tanítani. A táskám egyik rekeszében ott van az előbb említett Bartók-album, kis papírtokjában, enyhén kopott sarkaival. Hogy miért kell nálam lennie, most már tudom.

Kondics Gergely

Játék és muzsika

Mozart-est a Savaria Szimfonikus Zenekarral és Boros Mihállyal. Vezényelt: Erdélyi Dániel. Veszprém, Hangvilla, 2016. január 27.

A koncert a Filharmónia Hangvilla bérletsorozata harmadik eseménye. Stílszerűen Mozart-est, ugyanis 260 évvel ezelőtt ezen a napon született Joannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus Mozart, Johann Georg Leopold Mozart és felesége, Anna Maria Pertl utolsó – hetedik, második életben maradt – gyermekeként.

omantik

aisky, Lily Maisky, Auer Hegedűs fesztivál korunk egyik legkiválóbb y tehetségű zongoraművész lányával csak koncertet a Hangvilla nagytermében

fielé menet, hogy egy gazdag, másfél, legfeljesek vethetem részt. Rövidke sétám után h-vevtem észre, hogy lassan fűtőzetűt is el-ínt három órán át tartott a koncert, egy igazán netet közbeiktatva.

Séd, 2015. ősz, 47. old.

Elsőként a *G-dúr cassation* (K 63) hangzott el. A darab 1769-ben keletkezett, kamarazenekarra (vonósok, 2 kürt, 2 oboa, 1 fagott). 7 tétel: induló, allegro, andante, menüett-trió, adagio, menüett-trió, finale (vadászat-zene). A cassation a szerenádhoz vagy a divertimentóhoz hasonló derűs, könnyed zene, ami lazán összefüggő, változatos jellegű tételekből tevődik össze.

A 18. században nagyon kedvelt, szabadtéri felvonulásokhoz is használták. A darab a műfajra jellemző indulóval kezdődött, majd az erőteljes *Allegro* után felhangzott az egyszerű, szórakoztató harmadik tétel, amelyet a zenekar finom, szordínós játéka jellemzett. A menüett tételek tánczenéje barokkos hangzásával tűnt fel, az *Adagio* hegedűszólója viszont már előrevetítette a jellegzetes mozarti dallamfordulatokat. A finálé ritmikája a „vadászat”-zenéket idézte fel.

Mozart 13 évesen, Salzburgban írta héttételes művét, s ekkor már zsenge kora ellenére több zenekari darab, egyházzenei mű, zongorakompozíciók és szonáták, sőt két vígopera szerzője. Egy pártfogója, Hasse akkoriban keletkezett levele szerint Mozart már igazi karmester és zeneszerző, s kompozícióiban semmi sem vall egy ilyen korú gyermekre. A zongoránál pedig olyanokat művel, amik egy felnőttél is csodálatra méltóak lennének.

A 13 éves Mozart szerzeménye után a 13 éves Boros Mihály (Misi) lépett a színpadra, hogy a zenekarral eljátssza az *A-dúr zongoraversenyt* (K 488). Tagadhatatlan és természetes, hogy a közönség ezt a darabot és a szólót várta a legnagyobb figyelemmel és feszült odaadással. Hiszen egy ország figyelte elragadtatva a *Virtuózok*-beli fellépéseit, követte sikereit a nagyvilágban, s talán nem erőltetett ehelyütt a sajtóban gyakran emlegetett gyermek Mozarttal való párhuzam felidézése. S nem csak azért, mert Boros Misi rendkívüli muzikalitása már igen korán megmutatkozott, s mert nemzetközi szakmai berkekben is „elképesztően tehetséges gyerekek” tarják. Hanem azért is, amit a koncerten személyesen is megtapasztalhatott a közönség a szólista játékában: a tökéletes önfeledtség, a teljes együttélés és azonosulás a zenével és annak minden hangulati rezdülésével s a gyermeki játékosság. Boros Misi játszik, a szó szoros értelmében. Azt játssza, hogy muzsikál. Mű és előadás tökéletes egységét tapasztaltuk meg: „Fiatalos báj”, „hamvas vidámság”, „virtuóz mozgékonyág”, „harmatos szépség”, „huncut és fintoros finálé” – így jellemzi a *Hangversenykalauz* Mozart zenéjét. S keresve sem találhatnánk találébb kifejezéseket az előadás jellemzésére.

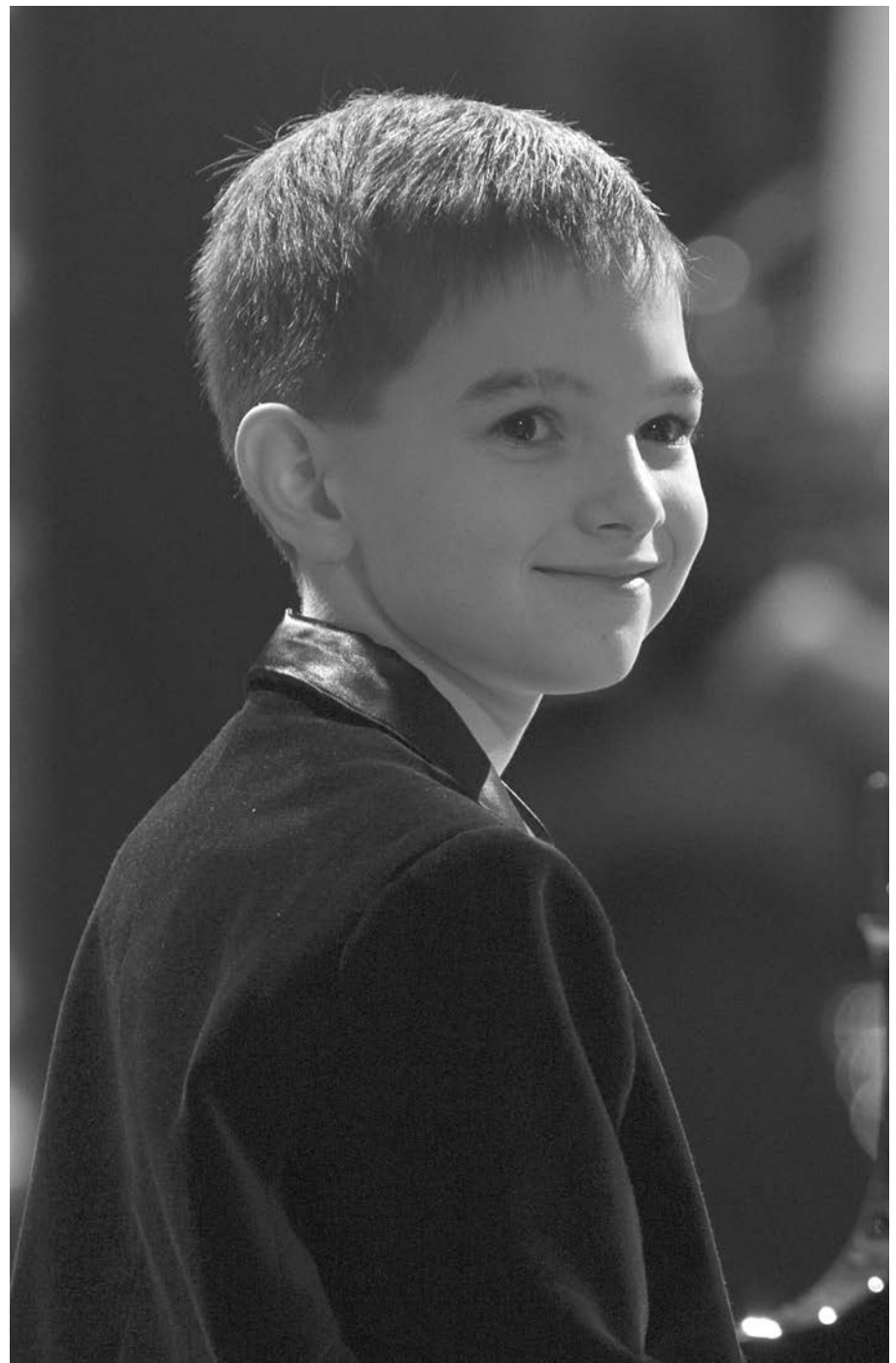
Persze az *A-dúr zongoraverseny* nem csak ez, hanem a fízmoll lassú tétel szinte földöntúli, fájdalmas szépsége is, az emberi szenvedés tapasztalata. Ez Mozart egyik legszívbemarkolóbb zenéje, amelyben a zenekarnak meghatározó szerepe van – s így volt ez az előadáson is, ahol igen érzékenyen és finoman adták elő az *Adagio* tételt, és közreműködtek az egész versenymű során. Különösen ki kell emelni a fafúvosokat: a fuvola, a fagott és a zongoraversenyben alkalmazott klarinét, különösen a tétel középrészében, szinte egyenrangú a szólóhangszerrel. Utóbbi az oboát helyettesíti a darabban, amelyet Mozart 1786-ban, 30 évesen írt, párhuzamosan a *Figaro házasságával*. Talán ezért olyan derűs a rondó szerkezetű finálé, amelyet zenekar és szólista egyaránt remekül oldott meg.

Tudatos darabválasztásra és finom arányérzékre enged következtetni a második rész két zenekari darabja is – súlyában és jelentőségében egyik sem múlta felül az előtte megszólaló zongoraversenyt, s a kamarazenekari felállás és hangzásvilág összekapcsolta a két részt. Az 1768-ban keletkezett *B-dúr szimfónia* rövid, lendületes első tételét *Andante, Menüett* és viharos, prog-

ramzeneszerű *Allegro* tétel követte. A hangverseny záró száma a cassation műfajával rokon divertimentók közül a 251. Köchel-jegyzékszámú hat tételes *D-dúr* volt. Hasonlóan az első darabhoz ebben is két menüett-tétel szerepel, ami alátámasztja Mozart szándékát: nővére születésnapjára olyan zenét komponált, amit Nannerl nagyon kedvelt. A francia gálans stílus elemei minden tételben felfedezhetők, s a darab a *Marcia alla francese* című tétellel ér véget.

A Szombathelyi Szimfonikusokból 2007-ben Savaria Szimfonikus Zenekarrá vált együttes láthatóan (és hallhatóan) nem csak arculatváltáson esett át, hanem hangzásában és játékstílusában is igen figyelemreméltó teljesítményt nyújtott, a Pannon Filharmonikusok fiatal karmestere, Erdélyi Dániel átélte és fegyelmezett vezényletével.

Rácz Gabriella

Az est rendkívüliségét több dolog is fémjelzi: a hangverseny éppen Mozart születésének 260. évfordulóján került megrendezésre; a műsor mintegy fele (*G-dúr divertimento* K.63 és *B-dúr szimfónia* K.45.b) Mozart 11-12 éves korában készült kompozíció; továbbá az egyetlen igazi, érett Mozart-mű, az *A-dúr zongoraverseny* (K.488) szólistája a *Virtuózok* versenyén feltűnt, 12 esztendő Boros Mihály volt. A rend kedvéért itt kell megemlíteni, hogy a hangverseny befejező műsorszám a még mindig kiskorú *Mozart D-dúr divertimentója* volt (K.251), melyet a nála hét évvel idősebb nővérének a 25. születésnapjára komponált.

Csodagyerek régen és ma

Nézzük hát sorra: mit is jelent az, hogy csodagyerek: nem más, mint hogy valaki már zseni gyermekkorában olyan produkcióra képes, ami az adott szakág felnőtt kiválóságainak is becsületére válik. Ez persze nyilván iszonyatos munka gyümölcse, ám e gyümölcs csak akkor érik be, ha illető gyermek nem munkának, hanem egyszer-szersmind játéknak, szórakozásnak éli meg képessége kifejlesztésének módját. Ha ez nem történik meg, úgy a csodagyerekből soha nem lesz csodafelnőtt, ahogy ezt számos példa mutatta.

Mozartnál nem így áll a helyzet: ötévesen indulva, apjával, apja menedzselése alatt, három és fél év alatt nemcsak azért járta végig Európa valamennyi jelentősebb udvarát (ekkor még Itáliát kivéve), hogy lenyűgözze az arisztokráciát bámulatos tehetségével, és általános közismertséget szerezzen a Mozart névnek, hanem azért is, hogy az úton, a gyermeki befogadóképesség legaktívabb korában megismerhesse mindazon udvarok helyi zenei stílusait, játékmódjait, ahol bemutatkozott. (A legnagyobb hatást J. S. Bach legkisebb fia, Johann Christian Bach gyakorolta Londonban, ahol több mint fél évet időztek.) Ezáltal vált képessé arra, hogy olyan szintézisét al-

kossa meg kora zeneművészetének, melyben a kismesterek közül mindössze három név lesz képes feliratkozni az örökkévalóság panteonjába: Haydn, Mozart és Beethoven. Egyedül ők voltak képesek megvalósítani az egyetemes zeneművészet minden műfajára kiterjedő, egységes stílusnyelvet.

A zseni hallgatása közben mindig felvetődik a kérdés: egy érettebb korú Wagensiel- vagy Monn-mű (korabeli ismert bécsi mesterek) esetenként formailag és kifejezésében nem magasabb színvonalú-e, mint a zseni szárnypróbálgatásai, s gyakran meg is válaszoljuk: de bizony. Akkor hát miért csak egy szűk rétegnek adatik meg megismerniük a kismesterek nevét, míg a nagy mesterek „gyengébb” művei olykor-olykor elhangzanak a világ valamennyi koncerttermében. Sokáig kerestem a választ, amit éppen a *G-dúr divertimento* (vagy ha tetszik *cassation*) harmadik tételében találtam meg: a hegedűkön megszólaló, szépen ívelő dallama a kíséret fölött olyan hangszerelésben szól, hogy egy másik szólam is ugyanazt a dallamot játssza, csak éppen pizzicato, pengetve. A vonóval és pengetve egyszerre megszólaló dallam hatását aligha találhatnánk meg az érettebb korú, tehetséges pályatársainak kiváló, de kenyéradó gazdáinak igényein túl nem lépő kompozícióban. Vagyis e zsenikben gyakran akad egy-egy olyan zseniális megoldás, ami a kortársaknál még csak nem is sejlik, még akkor sem, ha a kortárs darabok forma és tartalmi egység szempontjából esetleg tökéletesebbek is.

Van viszont valami, ami a divertimentók arányának túlzásba vitelét aggályossá teszi. Divertimentóval kezdődött és zárult a koncert. Ez az a műfaj, ami a kor szórakoztató zenéje. Nem azzal a céllal készült, hogy a művészi zenére éhes, részben valódi, részben sznob érdeklődők által tátott szájjal hallgató műalkotás legyen, hanem valamiféle ünnepi társas együttléte kísérelő, megfelelő hangulatot segítő hangzó anyag. Mintha koncertteremben ülve kéne végighallgatni a diszkózenét...

Kimondottan hangversenyre való darab egy volt, a zongoraverseny, amely egyike a Mozart élete utolsó évtizedében Bécsben írt versenyműveknek, amelyekről ezt írta: „Komponálásukkor az a cél vezérelt, hogy briliáns voltuk ellenére se legyenek üresek, hogy a szakértőt s a műkedvelőt egyaránt kielégítsék, egyszóval hogy mindenki megtalálja bennük azt, amit keresett.” A szólista a briliáns stílusban zongorázó 12 éves gyerek, Boros Mihály volt. Az első pillanattól fogva, a hosszú zenekari expozíció alatt is láthatóan együtt élt a muzsikával, a muzsika frázisainak megfelelően mozgott valamennyi testrésze. Mivel a zongora szólama váratott magára, kezét olykor arcán, olykor nyakán melegítette, majd első futamaival egy pillanat tört része alatt a közönség szívébe lopta magát. Nem kímélte a zenekart, ha kellett, diktálta a tempót, ha kellett, engedelmesen követte. Nagyon jól tudta, hogy mikor kísér, és mikor kísérik őt. Intonációja magvas, egyenletes. Remekbe szabott produkció. A ráadásban kiderült, hogy valóban gyerek. Egyszerű harmonizálással, ám ízlésesen improvizált általa ismert, többnyire a *Varázsfuvolából* vett dallamokból szőtt miniatúrformákat, a közönség nagy öröme.

Ami a karmestert, Erdélyi Dánielt illeti, róla is elmondható, hogy ha kellett, diktálta a tempót, máskor meg követte. Csakhogy a probléma az, hogy neki nem követnie, hanem vezetnie kellene az általa megadott tempót. A zenére tetszetős mozdulatokkal reagáló karmester keze közül sokszor kicsúszott a tempó, ami apró zötyögésekben, intonációs pontatlanságokban nyilvánult meg. Ki kell viszont emelni a fúvósok teljesítményét, különösen az oboistáét, aki a *D-dúr divertimentóban* messze kiemelkedett társai közül.

A 12 éves Mozart és a 12 éves Boros Misi sokáig emlékezetes élményt nyújtott Veszprémben. Mozartból csodálatos felnőtt lett. Még megérjük, hogy Boros Mihályból is az lesz. A komolysága mögött lappangó játékosság kikövezni látszik az ahhoz vezető utat.

Rostetter Szilveszter

A képmutatás és az örület anatómiája

Peter Shaffer: *Equus. Színháték tánccal*. Fordította: Göncz Árpád. Főszerepben: Blaskó Péter és Szelle Dávid. Közreműködik az Ajka-Padragkút Táncegyüttes és a Veszprém-Bakony Táncegyüttes. Díszlettervező: Kovács Yvette Alida. Jelmeztervező: Justin Júlia. Koreográfus: Kádár Ignác és Krámer György. Rendezte: Vándorfi László. Pannon Várszínház, Veszprém. Bemutató: 2016. február 20.

Vajon normális ez a világ, ahol az anya falvédő szövegekkel, bibliai idézetekkel tömi a fia fejét, miközben az apa ugyanezt keményen tagadja, és kötelezővé teszi Marxot? A tévéből (internetről), mint nyitva felejtett csapból ömlik a reklám, az emberi érzelmek kifejezésére pedig nincs mód és idő? A szülők hazudoznak, és félnek egymástól. Hát akkor ki az örült, és ki a normális? Miért számít normálisnak a vallásos megszállott, és miért megbotránkoztató az olyan extrém fantázia, mint ami Peter Shaffer drámája főhősének a sajátja? Előfordulhat, hogy az örület nem más, mint a „meztelen igazság”?

Hogyan sz

William Shakespeare:
Rendezte: Vándorfi László

Vanak kultikus szerzők és művek, e kétség sem férhet hozzá, hogy Shakespeare immár több mint négy száz éve mélyed a tragédiáiban és színműveiben, de a hozzáfogni, ha valaki ezek bármelyikét inkább visszarántom magam a földre, öblik okán fölémmel vegyes igazalommal leg

Séd, 2015. tél, 61. old.

A kisszerű, képmutató világ elvárja, hogy az ember fojtja el a vágyait, legyen kellő distanciája mindenféle megszállottságtól, különösképpen az extrém szexuális viselkedéstől. Mert kultúránkban minden, ami a nemiséghez tartozik, speciális esetnek számít, és jellegzetesen ellentmondó állásfoglalásokat idéz elő. Alen, az *Equus* főhőse, a neurotikus serdülő fiú kényszerképzetek között nő fel,

amit a szülei észre sem vesznek, mindaddig az éjszakáig, amikor megvakítja a rábízott lovakat egy istállóban. Így kerül egy pszichiátriára, a neves Martin professzorhoz, aki, miközben a fiú viselkedésének okait keresi, egyre inkább a történet hatása alá kerül, és bizonyos titokzatos folyamat során szinte szerepet cserélnek. Végül már nem tudni, ki kérdez kit. A pszichiáter kénytelen átértékelni egész életművét, sőt az egész életét, és olyan kérdéseket feltenni magának, mint például azt, hogy „árthat-e többet valakinek, mint hogy elveszi a hitét?” Mert „ha nincs miben hinnie, akkor eltöprel az ember.” Ez a fiú megismerte a kegyetlen szenvedélyt, ami által legalább vágatott, lóra pattanva átlényegült valóságos kentaurra, miközben a pszichiáter legfeljebb a mitológia kézikönyvében nézegette a kentaurusokat, és most kigyógyítja a fiút elmébajából, és ezzel megfosztja legfőbb értékétől, a szárnyalás képességétől.

Vándorfi László *Equus*-rendezésében a Pannon Várszínházban a lelkiismereti kérdések, illetve a bűn és bűnhődés problematikája dominál. Az előadás középpontjában az emberi „benső”, a lélek áll. Így az egész darab egy ember lelkében történő belső utazás, lelki elmélyülés, belső vizsgálódás, aminek hatására a pszichiáter metamorfózis megtörténik. Egyre bizonytalanabbá, egyre sérülékenyebbé válik saját „normális” életét illetően is a józan kombinátor. A fiú pedig – miközben oldódik a gyermeki függősége, szorongása, csillapodnak a hallucinációi – egyre hisztérikusabb és kegyetlenebbül vádolja a professzort, a „normális” világ képviselőjét annak képmutatásai, hazugságai, önáltatása miatt. S mindeközben egyre erősebb, aktívabb lesz ahhoz képest, hogy a darab elején meg sem akar szólalni. Mindkét főszereplő, Blaskó Péter (pszichiáter) és Szelle Dávid (Alen) nagyon szubtilisan mutatja meg ezt az átalakulást. A kétségbeesett párbajt, amit személyiségük védelmében vívnak egymással. A professzor viselkedése arra utal, mintha fokozatosan átvállalná a fiú dilemmáit és szenvedését. De lehet akár úgy is értelmezni a két szereplő viszonyát, mintha egyetlen „én” két mitikus oldalának párviadalát mondanák el, az őszinte lélekét (Alen), aki összeroppan a képmutató világ okozta csapdában és a romlott alkalmazkodóét (pszichiáter), aki kordában tartja, visszatereli az elszálltakat.

Nehéz előadás az *Equus*, ha teljes mélységében meg akarjuk érteni. Felkavarja és meghökkenti a nézőt a fiú drámája, az erő-

szak, amibe a tehetetlensége átcsap, ez az egész borzalom a lovak megvakításával.

Éppen ezért furcsa a műfaji megjelölése: színháték tánccal. Bár a néptáncosok bevonása a darabba nem zavaró. Sőt, talán éppen a lovak hercegét alakító Kádár Ignác és a többi néptáncos (Csánitz Márk, Kubriczky József, Lakatos Ferenc, Rumi Benjamin) érdeme a katartikus pillanat, amikor velük száguld Alen. A néptáncból sarjadt kopogós, férfias, kemény gesztusokkal, látványosan összefogódzva idézik fel a rítust Kádár Ignác és Krámer György koreográfiájában. Dacos dobantásaikkal, fejük kemény hátravetésével fogcsikorgató őserőt, elszántságot, extázist mutatnak. Az éneklő, doboló kórus (Farkas-Csányi Attila, Punk Péter és Sente Árpád Csaba) is ezt a mitikus dimenzióját erősíti az előadásnak. Csak a jelmezüket feledhetném. Selyemingjük, selyemnadrágjuk és hajpántjuk olyan műhippis (Justin Júlia tervezésében). A díszlet, Kovács Yvette Alida munkája szintén nagyon leomló, rossz ránézni a színpadot bekerítő deszkapalánkra és az egész tárgyhalma, van ott minden, a pszichiáter íróasztalaként funkcionáló hordótól kezdve a magasra emelt kórházi ágyon és a fehér vaslépcsőn keresztül a Thonet székig. A kórházi ágyat tartó emelvényt pedig mintha lecsontozott, véres lólábak tartanák. Megértem, ha pénzszerűen úgy kellett a fundusból összeszedni valamit, de akkor már jobb lett volna akár üres térben előadni a drámát, hiszen úgyis fikciók sorából, emlékek felidőzéséből áll a narráció.

Oravecz Edit (anya), Kiss T. István (apa), Staub Viktória (Juli), Pap Lívია (bíró) alakítása jól beágyazódik az előadás természetes folyamatába. Vándorfi László hagyományos rendezésének a már említett tematizálás mellett éppen a profi szereplőválasztás és szereplővezetés a legnagyobb érdeme. A főszerepekre olyan színészeket választott, akik hitelessé teszik és sikerre viszik a darabot. Blaskó Péter szinte eszköztelenül, belülről hozza a pszichiáter figuráját, mindvégig fogva tartva a figyelmet. Szelle Dávid Alenje az ellenpont: megszállottság a józanság tükrében. Kényszeresen felgyorsult, kapkodó, a haját percenként lesimító mozgása a neurotikus lélek kórképe, szinte szuggerálja a szenvedést a nézőnek. A fájdalom ránk is átragad.

Bartuc Gabriella

A zabolázatlanságról

A Pannon Várszínház a veszprémi színházlátogató számára mindig az élmény színháza marad. Vizuális és zenés kikapcsolódás helyszíne, ahova az emberek szórakozni, nevetni vagy éppen sírni járnak. Ez természetes, hisz mi más feladata is lenne egy színháznak. A szórakoztatás azonban sokszor a teljes értékű színházi élmény rovására megy. Érdekesebb a tánc és a zene az előadások közben, mint egy-egy színészi alakítás. Az *Equus* azonban – Vándorfi László szavaival élve – nem könnyed szórakozást ígér.

Alapvetően a darabválasztás is meglepő lehet, hiszen Peter Shaffer drámája mélyebbre mászik az emberi tudatban és kulturális emlékezetünkben, mint sok korábbi előadásuk. Ezeket a mélységeket feltárni nagy kihívás. Sikeresen megjeleníteni, színpadi értelemben olvashatóvá tenni pedig komoly rátermettségre utal.

Az *Equus* élmény. Már a nyitóképpel megalapozza saját hangulatát, amit aztán két felvonáson keresztül fent is tud tartani. A néptáncosok használata valósággal beszippantja a nézőt. Ahogy öt férfi egy emelő segítségével kerül a szemünk elé, azonnal érezzük ritmikus dobogásukból és mozgásukból azt az elementáris erőt, amit aztán képviselni fognak. Vándorfi a lovak megjelenítésére használja őket, ami az egyik legnagyobb érdeme az előadásnak, hiszen az Ajka-Padragkút és a Veszprém-Bakony Táncegyüttesek tagjai úgy illeszkednek ebbe a színpadi vízióba, mint egy másfél órás rítus elengedhetetlen kellékei. Árnyékuk az oldalsó falakra vetül, és ezzel megidézik az emberiség legősibb szellemét, a színházat.

A fényjátékok az egész előadást végigkísérik, a megvilágítások teret és időt választanak el egymástól, a színkezelés leképez mindent, amit csak társítani tudunk a szövegben megjelenő feszültséghez. A díszletezés a vizuális élmény másik főszereplője. Jelzésértékű, letisztult, de mégis minden részletében a természeti létállapot és a modern világ egymásnak feszülését tematizálja. Ezt az ellentétet alapvetően tartalmazza a szöveg, mégis jó látni a nyomát efféle visszacsatolásnak a tervező (Kovács Yvette Alida) részéről. A hanghatásokról a táncosokon kívül a három tagból álló „kórus” gondoskodik, akik ritmusjátékaikkal és etno hangzást idéző aláfestéseikkel folyamatosan fent tudják tartani a rituálé feszültségét. Sámándobok, bongó, esőbot, didgeridoo szólalnak meg felváltva, és a három színész jó zenei készségekről tanúskodik.

Dramaturgiai szempontból magyarázatra szorulhat, hogy mi készítette az alkotókat arra, hogy a neveket magyarosítsák, és egyedül a főszereplőt hagyják meg Alennek. Miért lett a Hestherből Eszter, Jillből Juli és a többi. Azonban nem ez a legmerészebb változtatás Sáfár Péter (értsd Peter Shaffer) szövegén. A bírónő és az ápolónő szerepét összehúzták, és így létrehozták Martin Dystart (Blaskó Péter) feleségét, aki az alapműben csak mint külső szereplő jelenik meg. Alapprobléma ebben a koncepcióban, hogy míg Martin Alen elméjét tárja fel, a bírónőnek a saját lelki válságát és a feleségével való kapcsolatát is kitérgeti. Az előadásban ez az abszurd szituáció, amikor a pszichológus válik pácienssé, megsemmisül azáltal, hogy a feleségével beszél meg mindezt. Neki mesél a problémáiról, ezzel eltérítve a

Martinban lezajló folyamatokat. Blaskó játékában alapvetően nehezen követhető a trauma, amit ez a páciens okoz számára, de így, hogy ezt a dramaturgiai mankót is elveszik tőle, az orvos átlényegüléséből kimarad a néző, mert az csak szöveg szintjén történik meg.

Szintén dramaturgiai fogás a reklámszövegek aktualizálása, és a kockacukor vízzel való helyettesítése, ezek azonban mind hozzáadnak az előadáshoz, mintsem elvesznek belőle. Meghatározó jelenet, amikor Alen (Szelle Dávid) mint egy rituális mosdatást játssza el a Herceg nevű ló itatását. Ahogy már korábban is említettem, a darab erősen épít a mitologikus világképre, ebből kifolyólag rendkívül bonyolult és összetett szimbólum- és metafora-rendszerrel dolgozik. Tökéletesen illik ebbe a képbe Szelle Dávid játéka, a kórus, valamint a lovak megjelenítése is. Rendszeresen visszatér azonban az előadás gyenge pontja, a prózai jelenetek megvalósítása. A pszichiáter (Blaskó Péter), az apa (Kiss T. István) és az anya (Oravec Edit) dialógusai több ponton hagyják leülni a felfokozott állapotot. Megmaradnak egyszerű narrációnak, és a néző szinte már várja, hogy történjen valami drámai hatás, de ennek kiváltója minden egyes alkalommal Alen és az emlékei. Éppen ezért a darab végére csak Alen lelkének mélyét tudjuk valóban felfejteni. Az ő története magyarázódik meg a Julival (Staub Viktória) történetek alapján, csak az ő motivációját tudjuk átérzeni, mindeközben Martin figuráját szép lassan elveszítjük.

A hangsúly valószínűleg a rendezői koncepcióban is inkább a fiatal fiúra irányult. A fő kérdés, hogy milyen hatásai vannak a szülői tiltásnak. Vándorfi kiemeli Alen médiafüggőségét, ezt a darab ismertetőjéből is láthatjuk. Azonban a fiút apja mindvégig tiltja a televíziótól és a vallástól is. A szexualitásról nem beszél neki, mindezt csak anyjától kaphatná meg, de úgy tűnik, a nevelésben nagyobb szerepet tölt be a férfi. Jézus képét egy lóra cseréli, és a hitét kereső kamasz egyértelműen megtalálja azt *Equus*ban. A folyamatos korlátozások és szülői szigor okozhatják azt a deformációt, amitől Alen a darab végére úgy érzi, már Julival sem tud felszabadultan szeretkezni, meg kell vakítania a lovakat, akik megnyomorítják az életét azal, hogy Istenként tiszteli őket.

Vagyis: kellemes meglepetés a Pannon Várszínház új bemutatója, hiszen merőben más nyelven kezdett el beszélni a színház a nézőihez. A színészi játékokban érzékelt hiányosságoktól és néhány dramaturgiai hangsúlyeltolódástól függetlenül az *Equus* koherens egész a színpadon. Élmény, amit mindenki hazavihet, és alaposan megrághat, hacsak nem talál a szájában zablát.

Várszegi Martin

Elégedetten távozni a nézőtérről...

Kocsák Tibor – Somogyi Szilárd – Miklós Tibor: *Abigél*.

Veszprémi Petőfi Színház, 2015. december 22.

Nem kérdés, hogy Szabó Magda *Abigél* című regénye hihetetlen népszerűségű és örök érvényű, tekintve, hogy mind a filmes, mind a színházi adaptációja elkészült, s bár elemzői vénám erősen arra készítené, hogy az adaptációs elméletek alkalmazásával a történetelvű műfajok közötti átjárhatóságot vizsgáljam, most mégis kizárólag a veszprémi színházi produkcióra koncentrálnak e sorok.

Nézők,

Tasnádi István: *Színház*
Latinovits-Bujtor Játéks

Veszprémi Petőfi Színház 2014/2015-ös évében a Latinovits-Bujtor Játékszínházban tarták be Tasnádi István *Nézőművészeti* című egyfelvonásosának színházi változatát Színházegyetem 2.0 címen. Az előadás rendezője Tóth Loon.
Tasnádi István (József Attila-díjjal is

Séd, 2015. tavasz, 42. old.
Séd, 2015. tél, 58–59. old.

A musicaleknek komoly és pontos szabályai vannak, és ha ezeket szem előtt tartja mind a szöveggényvívő, mind a rendező, a néző szinte biztos, hogy elégedetten távozhat a nézőtérről. Ezeket a szabályokat Kerényi Miklós Gábor, a szöveggényv dramaturgja nálam sokkal, de sokkal jobban ismeri, lévén az, aki (élettrajzában fontos állomások: a Bartók Béla Zeneművészeti Konzervatórium, Színház- és Filmművészeti Egyetem, Magyar Állami Operaház, Budapesti Operettszínház stb). Abban nem vagyok biztos, hogy konkrétan a veszprémi előadás létrejöttében is segédkezett, így csak a szöveggényvön végzett munkáját dicsérem.

Az előadás díszlete az egyik legfunkcionálisabban működő színházi gépezet, amihez eddig Veszprémben szerencsém volt. Egyszerű, ám mégis minden helyszín megjelenítésére alkalmas, elég minimális változtatásokkal. A pályaudvar esetében csak jelzésértékű, a fővárosi otthon szalonja egészen reális, az igazgatói iroda (dramaturgiai funkcióval is bíró) akváriuma pedig annyira stílusidegen, hogy mosolyt fakaszt. A díszlet nem akar többet annál, mint amennyit tud, és pont ettől működik. Zenés műfaj lévén azonban elvárunk egyfajta monumentalitást, és ez a világítás révén tud helyenként létrejönni. Az, ahogyan maga az *Abigél*-szobor vagy az iskola hátsó kapuja, esetleg a színházi bútorkellékek a cselekmény fonalát követve ki-be cikáznak a színpadon, egyáltalán nem zavaró, sőt azzal, hogy a díszletgépezet működését engedik láttatni, az előadás sajátosan érdekes részévé válnak. Az egyedüli érthetetlen és megbicsakló pont a színházi látvány egészében az a vetítés, amely ugyan képes megteremteni és megmutatni a virágzó és majdan lebombázott főváros közötti különbséget, de ettől még egyetlen. A jelmezek kifejezetten esztétikusak, és mivel az emberben a filmfeldolgozás miatt élénk vizuális emlékek kapcsolódnak az *Abigél*-sztorihoz, most jólesik, hogy nem kapok mást, mint amilyen zsigeri tudással, elvárással érkeztem a nézőtérre.

A koreográfiák izgalmas pontjai az előadásnak. Kifejezetten jól működik, amikor az álomjelenetben a tanárnők széles gesztusokkal és burleszkyszerű tánc lépésekkel nagyítják föl mozgásukat, vagy amikor a fiúk és lányok „csatározása” utcai táncba torkollik. A rendezés szempontjából az egyik legszellemesebb és egyben legszórakoztatóbb jelenet, amikor Kuncz Feri szerelméről fantáziálnak a lányok, és a hálóteremben többféleképpen formálnak szív alakzatot: hol kezekből, hol mécsesekből. Színházi működést tekintve gondolatébresztő pillanat, amikor a püspök úr szerepében magát a rendezőt, Tóth Loont láthatjuk: az előadás létrehozásakor működő hierarchia hirtelen a színpadon jelenítődik meg, és a szerepek közötti alá-fölé rendeltséget többletjelentéssel ruházza fel. A püspök karaktere dramaturgiailag mellékszerep, és mindössze pár perces jelenetben szerepel, a színészi választás révén mégis kiemelt fontosságúvá válik az előadásban.

A színészi játékot tekintve csak elismerés illeti a társulatot. A szereposztásból Porzolt Évához volt szerencsém *Abigél* szerepében, aki gyönyörűen énekel. Kislányos bája sugárzik, színészi játéka igazodik színházi társaihoz. Ettől függetlenül a legügyetlenebb jelenetek azok, amikor a lányosztály egésze szerepel, olyankor sajnos nem tudnak pontosan közösen mozogni és énekelni a fiatalok, illet-

ve a prózai betéteikenél is ingadozik a jelenet ritmusa. Szeles József apája gondoskodó, elegáns, meghatóak a lányával közös duettek. Kéri Kitty Horn Mici-szerepalakítása csak egy hajszálnyival, de mégis kimagaslik a többi színészi munka közül. Halas Adelaida bájos és nagyon szerethető Zsuzsanna testvérként, Máté P. Gábor pedig méltó megtestesítője König tanár úrnak.

A musicalek egyik legizgalmasabb kérdése mindig a színészi játék, tekintve, hogy ez az a színházi műfaj, ahol kifejezetten a plakáton szereplő sztárok nevei vonzzák a nézőket a színházba. Érdekes, mivel a műfaj megköveteli, hogy a színészek véresen komolyan vegyék a szerepeket, de nem működtethetnek egyfajta lélektani realista játékot, mivel folyton ki-ki zökkenünk mi, nézők is és ők is a zenés jelenetek által. Mintha csettintésre kellene megcsillantaniuk táncos-komikus és énekesi mivoltukat – ha jobban belegondolunk, abszurd az egész helyzet. Egy ilyen szabályokkal működő színházi produkcióban számomra az rejt izgalmat, hogy megfigyeljem, mikor ugranak ki, majd vissza a szerepeikbe a színészek, hogy vannak-e olyan betétdalok, amelyeket szerepből/szereplőként énekelnek, és vannak-e olyanok, amelyeket önmagukként, a nézőket bevonó sztárokként adnak elő. Amikor mindezt a játékot a rendező kontrollálja, esetleg még dramaturgiai funkciót is ad neki, az a műfaj kereteinek a tökéletes kiaknázása. Azt nem állítom, hogy egy minden ízében ennyire pontosan működtetett rendezői koncepciót láttam a színpadon, de azt igen, hogy elégedetten távoztam a nézőtérről. És ennek nagyon örültem.

Szántó Viktória

Anyám, borogass!

Priznic. Lay-down comedy – ágy felvonásban. A Tünet Együttes vendégelőadása. Szereplők: Gőz István, Kövesdi László. Rendezte: Szabó Réka. Alkotótársak: Peer Krisztián, Regős János és a szereplők. Fény és díszlet: Szirtes Attila. Veszprémi Petőfi Színház – Latinovits–Bujtor Játékszín, 2015. december 12.

Két beteg fekszik egy kórházi ágyon. Velünk szemben. Függsőlegesen. Be-beszólogatnak nekünk, elmondanak minket orvosnak, titkárnőnek, kórházi dolgozónak, érzékenységünket telibe találó megjegyzésekkel illetik némelyikünket. Csak izzad az ember, hogy mikor éri cinikus támadás az éppen viselt zakóját, frizuráját. Összenézve nevetünk, ha éppen valakire a két színész kiveti hálóját, de legbelül mégis azon kattogunk, hogy mikor megy már le a fény, és kezdődik el a játék, nehogy minket is kiszúrjanak! Kellemetlen szituáció, feszengünk – szokatlan beavatottnak és nem külső szemlélőnek lenni. Így hoz minket zavarba az első pillanattól fogva a Tünet Együttes *Priznic* című előadása.

A Tünet Együttes Szabó Réka táncos-koreográfus vezetésével 2002-es megalakulása óta az alternatív és kortárs táncszínházi produkciók révén alakította ki színházi formanyelvét. A társulat táncosokból és színészekből tevődik össze, vegyesen, a csapat sikerei számos szakmai díjban és külföldi meghívásban mérhetők.

A *Priznic*cel látatlanban sem hazudtolják meg magukat, gondolok csak az alcímre, az előadás hívószavaira: a stand-up comedyt parafrázáló *lay-down comedy*re és az egyfelvonás *ágy felvonás* változatára. Még helyet sem foglaltunk, máris dupla inger ér bennünket: a frappáns díszletmegoldás, az élére állított ágy (Szirtes Attila), ami a nézőt máris lokalizálja (hol máshol lehetnénk, mint a plafonon?), és az ágyban fekvő-álló két színész, akik tudomást vesznek rólunk, hozzánk szólnak, minket kommentálnak. A veszprémi közönségnek különösen jól tesz, hogy ingerlik, talán néha meg is sérítik. Végre kényelmetlenül érezhetjük magunkat, fél lábbal kilépünk a komfortzónánkból – kezdődhet az előadás.

Mit látunk, hallunk? Két képzelt beteget, akik egymás mellett fekszenek a kórteremben, és végigpofázzák az ott töltött, se elejese vége idejüket. Ellentétes alkatú színészpáros (Gőz István és Kövesdi László) Stan és Panként szórakoztatnak minket és egymást. Természetes előadásmódjukhoz hozzáadnak a fekvő helyzetben kialakított karjátékok, ismétlések, mimika – minden olyan gesztus(sorozat), amit a ritmikus, ismétlődő mozgás, a koreografáltság jellemez.

Két bohóc, akik kiegészítik egymást – egyik visszafogott, együgyűbb, meghunyászkodóbb, a másik harsány, okoskodó, domináns. Ők Beckett Didijének és Gogójának szürke másolatai, akik már nem is várják Godot-t, csupán hol unatkozva, hol vitázva, hol nevetve fekszenek. Nincsenek létfilozófiai elmélkedések, mint az abszurd drámában, csak felszínes poénkodás, csipkelődés, sokat

hallott, előre kitalálható csattanók – sokszor éppen úgy, mint egy Sas-kabarében.

Az előadás (sajnos) előre kiszámítható módon ezeket a poénoktól szét pattanó lufi-jeleneteket és a mélyinterjú jellegű bensőséges monológokat váltogatja, be-beélve egy-egy szürreális, oda nem illőnek ható játékot is (dokumentumfilmes tudósítás, mimika-játék). Nem könnyű feladat elé állították a két színészt: már a legelején kizökkenteni és bevonni, majd egy órán keresztül nevetetni, közben időnként az élet olyan nagy emlékeiről, mint az első szerelem, őszintén beszélni.

Könnyen követhetően váltakoznak a komolyabb, személyes hangulatú monológok és a helyzetkomikumra és szöviccekre skic-

celt humoros jelenetek. Ez az előre kitapintható ritmus, az előadás egy bizonyos ponton monotonná, unalmassá válik. Ugyanilyen a szöveg rengeteg humorsziporkája, amelynek a végére kifulladásunk, mint bármelyik stand-up comedy nézése közben vagy mint a 100 legjobb kórház vicc című poénygyűjtemény felénél. A ki-kifulladás komikus részeket a bensőséges monológok ellenpontozzák, amelyek mintha a színészek civil életéből vett élményeket, emlékeket, világnézetet idéznék meg. Nem lehet ugyanazon a frekvencián nevetni egy egész órán keresztül. A vidám bohócok is elszomorodnak.

Az előadás végén megint csak a kommentároknak vagyunk alávetve – mintha mi lennénk a színészek, a két színész meg a közönségünk. Elgondolkodhatunk azon, hogy vajon ha ők is lehetnek azok, akik mi vagyunk, esetleg mi is hasonlíthatunk rájuk? A komfortzónánkból tehetetlenül fekvő képzelt betegek vagyunk-e vagy sem?

Mit láttunk? Stand up komédiát? Humorral tűzdelt tragédiára hasonlító élet-fanyart? Vagy csak simán egy ágy felvonásos abszurdot? Mindegyiket és egyiket sem.

A *Priznic* pontosan olyan hatást ér el, mint a priznic: a nagy izgalom és elvárás, amivel az elején lázba hozták, egy óra borogatás után el is múlik.

Pálffy Zsófia

Jár az óra, itt az óra,
a szorgalom vezet jóra.
Hajladó a tömreborzra,
a lustaság vezet rosszra.

A budai Ferenckegy
leglustább kertésze,
Weöres Samji.

Az hittem, his tud leler,
er a tün "nemis aptó!
Egér felült, 400 kezes
"his öcsém" Bárdossy Pálró
szerezzel neved

Weöres Sándoré

Veszprém, 1964. nov. 26.

Kedves Pálkó,

Szeretettel és egész életre
szóló sok jókívánattal
jegyzem ereket a sorokat,
Weöres Samji bátyád.

Veszprém, '64. XI. 26.